

નવેમ્બર, 2022

વર્તમાન વિશેષ™

GPSC | Dy.SO | Dy. મામલતદાર | PSI / ASI | તલાટી કમ મંત્રી |

જુનિયર ક્લાર્ક | TET / TAT | વગેરે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે ઉપયોગી... | અંક : 8

Happy Diwali

સંપાદક
વિકાસ પટેલ

WEBSANKUL®
PUBLICATION

305, Shalin Galeriya, 3rd floor, Nr. RTO, Sector-4, Gandhinagar.

Ph.: 7777991357 / 6358289897

WEBSANKUL TEAM

Editor

વિકાસ પટેલ

Executive Editor

કાર્તિક બારસ, નિતિન નંદાણિયા, દેવાંગ,
વિરેન્દ્ર આહિર

Content Team

કાનજી કુછડિયા, સુરજ પટેલ, દક્ષાબા રાણા, કિષ્ના
ધોરાજીયા, કુલદીપસિંહ ચૌહાણ, સંદીપ પ્રજાપતિ,
પ્રકાશકુમાર પ્રજાપતિ, જીગર દરજી, મયુરભાઈ પટેલ, ધ્રુપદ
પટેલ, સંજય સોનગરા, યશવંતકુમાર પરમાર,
જગદીશભાઈ ચૌધરી

Typing Team

ખુશ્બુ સોલંકી, પ્રિયંકા લેઉવા, હિતેન્દ્રસિંહ રાજપાલ,
હિમાંશીબેન રાઓલ, કોમલ પરમાર, કોમલ પ્રજાપતિ,
મિતલ નાણાવટી, કોમલ રાવળ, નરેન્દ્રભાઈ ગોહિલ,
ઋત્વા દવે, વાઘેલા ધારાબેન, પ્રકાશભાઈ પરમાર,
મહેમદ ઇલિયાસ દાણી, અંસારી બસીરુદ્દીન નિઝામુદ્દીન,
કરણસિંહ ગોહિલ, ભાવનાબેન પટેલ,
દેવેન્દ્રભાઈ ઠક્કર, ચેતનભાઈ નાયી

Designing Work

અંશ વાછાણી, હાર્દિક લાખાણી,
નિતિન વાલાણી, કુંદન પટેલ, નિકુંજ સગર, મયંક
ઘેલાણી, કિર્તન પટેલ, હાર્દિક પંચાલ

Managment Team

મહેશ રખિયાણીયા, મનસ્વી ગઢવી, મેહુલ ચૌહાણ,
કિશ્રા પટેલ, કિશન ભુટાણી, દેવ્યાની પોકાર

વર્તમાન વિશેષ નવેમ્બર, 2022

ગુજરાતના તમામ મહેનતુ વિદ્યાર્થીઓને અર્પણ

Book Name : વર્તમાન વિશેષ નવેમ્બર, 2022

Copyright© : WebSankul®

Pages : 128

Price : Rs. 90/-

Book Design : WebSankul

Email : publication@websankul.com

Contact No : 77 77 99 13 48, 96 01 60 83 48

Website : www.websankul.com

© Strictly reserved with the Editor

No Part of this Publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise or stored in a database or retrieval system without prior written permission of the publishers.

સંપાદક તથા પ્રકાશક દ્વારા પુસ્તકના તમામ તથ્યોની યોગ્યતા તપાસમાં આવી છે, તેમ છતાં કોઈપણ ક્ષતિ માટે પ્રકાશક, સંપાદક, મુદ્રક જવાબદાર રહેશે નહીં.

પ્રિય વિદ્યાર્થીમિત્રો,

આપ સર્વે વિદ્યાર્થીમિત્રોને સૌ પ્રથમ ખુશી અને આનંદના અવસર દિવાળીની ખૂબ ખૂબ શુભેચ્છાઓ. આ આવનાર નવું વર્ષ આપની જિંદગીમાં આપના સરકારી પરીક્ષા પાસ કરી સરકારી અધિકારી બનવાના સપનાને સાકાર કરે તે માટેની હૃદયપૂર્વકની શુભકામનાઓ.

‘વર્તમાન વિશેષ’ના આ અંકમાં હાલની મહત્વની પ્રાદેશિક, રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાઓને અનુલક્ષીને તેમજ માહિતીના પરિપ્રેક્ષ્યની બધી જ દિશામાં આવરી લઈને સર્વમુખી જ્ઞાનનોસ્ત્રોત આપની સમક્ષ લાવવાનો પ્રયત્ન વેબસંકુલની ટીમ દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે. આશા છે દર વખતની જેમ આ વખતનો અંક પણ ચોક્કસથી આપ સર્વેની જ્ઞાન તૃષ્ણા છીપાવવામાં સફળ રહેશે.

આભાર સહ.

વિકાસ પટેલ

તમને સરકારી અધિકારી બનાવવા માટે આવી
રહી છે ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

GPSC CLASS 1/2

Date 31-01-2023

Time 10:30 to 12:30

Fees 50000 (~~65000~~)

(Offer Valid till 31 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

INDEX

Cover Story

- નોબેલ પારિતોષિક-2022..... 05

ગુજરાત વિશેષ

- 'DEFEXPO 2022'નું ગાંધીનગર ખાતે વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા ઉદ્ઘાટન..... 13
- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીનો બે દિવસીય ગુજરાત પ્રવાસ; વિવિધ પ્રકલ્પોનું લોકાર્પણ તથા ઉદ્ઘાટન..... 14
- ગાંધીનગરના લેકાવાડા ખાતે અમિત શાહના હસ્તે GTU ના નવીન કેમ્પસનું ભૂમિપૂજન..... 16
- ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂની ગુજરાત મુલાકાત..... 17
- આંકલાવાડી ખાતેથી 'મિશન ગ્રીન અર્થ - ગ્રીન ગુજરાત' અભિયાનનો મુખ્યમંત્રીના હસ્તે શુભારંભ..... 17
- ગુજરાત સરકાર દ્વારા ઉદ્યોગોને સહાયતા હેતુ 'આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના'ની જાહેરાત..... 18
- 'સૂર્યગુજરાત' યોજનાનું માર્ચ-2025 સુધી વિસ્તરણ..... 18
- ગિફ્ટસિટી ગાંધીનગર ખાતેથી મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલ દ્વારા 'પીએમ ગતિશક્તિ ગુજરાત' પોર્ટલ લોન્ચ..... 19
- SRESTHA-G પ્રોજેક્ટ..... 20
- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા ભારતનું સૌપ્રથમ 24x7 સૌરઊર્જાથી સંચાલિત મોટેરા 'સૂર્યગ્રામ' રાષ્ટ્રને સમર્પિત.... 20
- ગુજરાત ગૌણ ખનીજ છૂટછાટ (સુધારા) નિયમો - 2022માં જાહેરહિત અને વહીવટી સરળીકરણના ધ્યેય સાથે ખાણકામ નિયમોમાં સુધારા જાહેર..... 21
- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા ભરૂચના આમોદથી રૂ. 8,000 કરોડથી વધુ મૂલ્યની બહુવિધ પરિયોજનાઓનો શિલાન્યાસ અને લોકાર્પણ..... 21
- મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલ દ્વારા 'શ્રમિક અન્નપૂર્ણા યોજના' અને 'શ્રમ સન્માન પોર્ટલ' નું લોકાર્પણ..... 21
- ગાંધી જયંતીથી ગુજરાતમાં ખાદી અને પોલી વસ્ત્રોમાં 30 ટકા વિશેષ બજાર પ્રોત્સાહન સહાય..... 22

પુરસ્કાર વિશેષ

- સ્વચ્છ ભારત દિવસ 2022 : રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા વિવિધ પુરસ્કારો એનાયત..... 23
- ભારતે NHM હેઠળ 'ઇન્ડિયા હાઇપરટેન્શન કંટ્રોલ ઇનિશિયેટિવ' માટે UN એવોર્ડ જીત્યો..... 25
- જાણીતા ગાયકો કુમાર સાનુ, શૈલેન્દ્ર સિંહ અને આનંદ-મિલિંદને લતા મંગેશકર પુરસ્કાર એનાયત..... 25
- આશા પારેખને ફિલ્મ જગતનો પ્રતિષ્ઠિત 52મો દાદાસાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર એનાયત..... 26
- ભારતીય મહિલા સૃષ્ટિ બક્ષીને સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો 'ચેન્બેકર' એવોર્ડ એનાયત..... 26
- રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂ દ્વારા 'સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ 2022' જાહેર; ઇન્ડોર સતત છઠ્ઠા વર્ષે દેશનું સૌથી સ્વચ્છ શહેર..... 27
- આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર 2022..... 28

અહેવાલ / સૂચકાંક વિશેષ

- ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ - 2022..... 29
- સેમ્પલ રજિસ્ટ્રેશન સિસ્ટમ - સ્ટેટિસ્ટિકલ રિપોર્ટ 2020..... 30
- UNCTAD વાર્ષિક વેપાર અને વિકાસ અહેવાલ..... 31
- ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન વર્લ્ડ યુનિવર્સિટી રેન્કિંગ - 2023..... 32
- પ્રવાસન મંત્રાલય દ્વારા 'ઇન્ડિયા ટૂરિઝમ સ્ટેટિસ્ટિક્સ - 2022' અહેવાલની રજૂઆત..... 33
- યોથો LEADS સર્વેક્ષણ અહેવાલ : ગુજરાત સહિત 15 રાજ્યોનો એચીવર કેટેગરીમાં સમાવેશ..... 34
- Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course..... 35
- વિશ્વ આર્થિક મંચ દ્વારા 'શિક્ષણ 4.0 ભારત રિપોર્ટ' 2022ની રજૂઆત..... 36
- અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક - 2022..... 36
- લિવિંગ પ્લેનેટ રિપોર્ટ-2022..... 37
- વૈશ્વિક બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક (MPI)..... 39

યોજના વિશેષ

- DPIIT દ્વારા સ્ટાર્ટઅપ્સ માટે ક્રેડિટ ગેરંટી યોજનાની જાહેરાત... 41
- યુવા 2.0 : યુવા લેખકોને માર્ગદર્શન આપવા માટે યોજનાની શરૂઆત..... 41

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા વિશેષ

- પોષ્યુલર ફ્રન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા (PFI) સંગઠન પર પ્રતિબંધ..... 42
- ફૂડ પ્રોસેસિંગ એન્ટરપ્રાઇઝને સુવિધા આપવા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા 'કન્વર્વન્સ પોર્ટલ' લોન્ચ 43
- ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા ફોજદારી કાર્યવાહી(ઓળખ) અધિનિયમ-2022 માટેના નિયમો સૂચિત..... 44
- તાજમહેલ અને સર્વોચ્ચ અદાલતનાં દિશા-નિર્દેશ..... 44

અર્થતંત્ર વિશેષ

- NPCI એ RuPay ક્રેડિટ કાર્ડ દ્વારા UPI ચુકવણીઓ શરૂ કરી..... 45
- MSME મંત્રાલયે MSE માટે યોજના શરૂ કરી; ECGC લિમિટેડ નોડલ એજન્સી તરીકે નિયુક્ત 46
- REC લિમિટેડ 'મહારત્ન' કંપનીનો દરજ્જો મેળવનારી 12મી કંપની..... 46
- ડિજિટલ રૂપી..... 47
- e-Invoice 48
- ફાર્મા કંપનીઓની માર્કેટિંગ પ્રેક્ટિસની સમીક્ષા કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા 5 સભ્યોની સમિતિની રચના 48
- કોર્પોરેટ બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા બિઝનેસ કરવામાં સરળતા હેતુ નાની કંપનીઓની વ્યાખ્યામાં સુધારો..... 49
- Quality Council of India 49

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિશેષ

- ભારતનું પ્રથમ હિમપ્રપાત-નિરીક્ષણ રડાર સિસ્ટમમાં સ્થાપિત કરાયું 50
- ઇન્ડિયા મોબાઇલ કોંગ્રેસ - 2022 : પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા 5G સેવાની શરૂઆત..... 51
- સ્પેસમાં એસ્ટેરોઇડને પોતાના સ્થાન પરથી હટાવવામાં નાસાને 'DART મિશન' અંતર્ગત સફળતા..... 51
- સમગ્ર ભારતમાં ભૂગર્ભ જળ વિસ્તારની ડેખરેખ હેતુ જલદૂત એપ્લિકેશનની શરૂઆત..... 52
- નાસાના MOXIE ઉપકરણે મંગળ પર સફળતાપૂર્વક ઓક્સિજન

- બનાવ્યો..... 52
- SASTRA રામાનુજન પુરસ્કાર 53
- ચંદ્ર પર સોડિયમની પુષ્ટિ 53
- મંગળયાન મિશનનો અંત 54
- રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂએ IIT ગુવાહાટી ખાતે સુપર કમ્પ્યુટર સુવિધા 'પરમ-કામરૂપ'નું ઉદ્ઘાટન કર્યું 54
- ઇસરો દ્વારા હાઇબ્રિડ પ્રોપલ્શન સિસ્ટમનું સફળતાપૂર્વક પરીક્ષણ..... 55
- ભારતના પ્રથમ સ્વદેશનિર્મિત એલ્યુમિનિયમ ફ્રેટ ટ્રેન રેક વિકસિત 55
- ચીને કુઆફૂ-1 નામે પોતાનું સૌપ્રથમ અવકાશીય સોલાર ટેલિસ્કોપ લોન્ચ કર્યું 55
- ટોયોટા મોટર્સ ઓટોમોબાઇલ કંપનીએ ભારતમાં સૌપ્રથમ ફ્લેક્સ-ફ્યુઅલ હાઇબ્રિડ મોટર કાર રજૂ કરી..... 55

સંરક્ષણ વિશેષ

- પ્રચંડ- લાઇટ કોમ્પેટ હેલિકોપ્ટર ઔપચારિક રીતે ભારતીય વાયુસેનામાં સામેલ 56
- 'અભ્યાસ-01/22': ભારત-યુ.એસ. કોસ્ટગાર્ડની સંયુક્ત ક્વાયટનું ચેન્નાઇ ખાતે આયોજન 57
- આર્મી ચીફ જનરલ મનોજ પાંડે દ્વારા લદ્દાખમાં 'પર્વત પ્રહાર યુદ્ધ ક્વાયટ' ની સમીક્ષા 57
- ICG શિપ (ICGS) સમર્થ ભારતીય કોસ્ટગાર્ડમાં સામેલ..... 57
- ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા વિશાખાપટ્ટનમ ખાતે બે ડાઇવિંગ સર્પોર્ટ વેસલ્સ 'નિસ્તાર & નિપુણ' લોન્ચ 57
- ભારતીય નૌકાદળના જહાજ 'INS અજય'ની 32 વર્ષ બાદ સેવા નિવૃત્તિ 58
- સંરક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા ભારતીય વાયુસેનામાં શસ્ત્ર પ્રણાલી શાખાની રચનાને મંજૂરી 58
- રોહિણી-RH200 રોકેટ 59
- દક્ષિણ આફ્રિકા ખાતે IBSAMAR ક્વાયટની સાતમી આવૃત્તિ યોજાય..... 59

પર્યાવરણ વિશેષ

- ન્યૂઝીલેન્ડમાં માસ-સ્ટ્રેન્ડિંગના કારણે પાયલટ વ્હેલના સામૂહિક મૃત્યુ 60
- તમિલનાડુમાં ભારતનું પ્રથમ ડુગોંગ કન્ઝર્વેશન રિઝર્વ..... 61

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પર્યાવરણ કાર્યક્રમ અને રીફ વર્લ્ડફાઉન્ડેશન દ્વારા ટકાઉ દરિયાઈ પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન આપવા 'ગ્રીન ફિન્સ હબ'ની શરૂઆત 61
- પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલય દ્વારા ચિત્તા રબૂઆત પ્રોજેક્ટનું નિરીક્ષણ કરવા માટે 9 સભ્યોની ટાસ્ક ફોર્સની રચના 62
- સુકાપાઈકા નદી..... 62
- ભારત અને અમેરિકા દ્વારા સ્વચ્છ ઊર્જાને ટેકો આપવા માટે નવી ઊર્જા સંગ્રહ ટાસ્ક ફોર્સની શરૂઆત..... 62
- માધવ નેશનલ પાર્કમાં વાઘ 63
- નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ 64
- રોટરડેમ કન્વેન્શન 64

રમતગમત વિશેષ

- 36મી નેશનલ ગેમ્સનું સમાપન ; સર્વિસિસ સ્પોર્ટ્સ કંટ્રોલ બોર્ડની ટીમ ટોચના સ્થાને 65
- દુલીપ ટ્રોફી - 2022 : દક્ષિણ ઝોન સામે પશ્ચિમ ઝોન વિજેતા... 65
- મહિલા એશિયા કપ 2022 : ભારતીય મહિલા ક્રિકેટ ટીમ 7મી વખત વિજેતા 66
- વર્લ્ડરેસલિંગ ચેમ્પિયનશિપ - 2022..... 66

કલા અને સંસ્કૃતિ વિશેષ

- વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા મધ્યપ્રદેશનાં ઉજ્જૈનમાં શ્રી મહાકાલ લોક કોરિડોરનું ઉદ્ઘાટન 67
- બાંધવગઢના જંગલો અને બૌદ્ધ ગુફાઓ 67
- યુનેસ્કો દ્વારા 50 પ્રતિષ્ઠિત ભારતીય હેરિટેજ ક્ષેત્રોની યાદીની રબૂઆત 68

રાષ્ટ્રીય વિશેષ

- 90મી ઇન્ટરપોલ જનરલ એસેમ્બલીનું નવી દિલ્હી ખાતે આયોજન 69
- આરોગ્ય મંત્રી મનસુખ માંડવિયા દ્વારા બે દિવસીય 'આરોગ્ય મંથન - 2022' કાર્યક્રમનું ઉદ્ઘાટન..... 71
- રતન ટાટા સહિત અન્ય બે મહાનુભાવોની પીએમ કેર્સ ફંડના ટ્રસ્ટી તરીકે નિમણૂક..... 72
- ભારત સ્કિલ ફોરમ (Bharatskills Forum) 73
- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની ઉના અને હિમાચલ પ્રદેશના ચંબાની મુલાકાત..... 73
- PM-DevINEને કેન્દ્રીય કેબિનેટની મંજૂરી 73

આંતરરાષ્ટ્રીય વિશેષ

- ભારત,પાકિસ્તાન, શ્રીલંકા, બાંગ્લાદેશ અને નેપાળ દ્વારા 'APOA' ની રચના 74

વ્યક્તિ વિશેષ

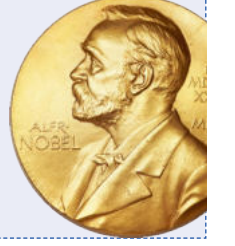
- નિવૃત્ત લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણ ભારતના બીજા ચીફ ઓફ ડિકેન્સ સ્ટાફ તરીકે નિયુક્ત 75
- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વરિષ્ઠ વકીલ આર વેંકટરમણીની ભારતના 15માં એટર્ની જનરલ તરીકે નિમણૂક 76

- ◆ દિવસ વિશેષ 78
- ◆ સવાલ - જવાબ વિશેષ 86
- ◆ Maths Practice Questions 93
- ◆ Reasoning Practice Questions 94
- ◆ English : Adjective 95
- ◆ ગુજરાતી વ્યાકરણ : શબ્દ સમૂહ..... 97
- ◆ WebSankul વિશેષ : ભારતનો ઇતિહાસ.... 99

THE NOBEL PRIZE 2022

COVER STORY

નોબેલ પારિતોષિક-2022

તાજેતરમાં ૧૨ વ્યક્તિઓ અને ૨ સંસ્થાઓ સહિત કુલ ૧૪ લોકોને નોબેલ પારિતોષિક-૨૦૨૨ના વિજેતાઓ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. ડાયનામાઈટના શોધક આલ્ફ્રેડ નોબેલના વસિયતનામા અનુસાર શાંતિ, ભૌતિકશાસ્ત્ર, રસાયણશાસ્ત્ર, સાહિત્ય અને શરીરવિજ્ઞાન અથવા દવા જેવાં જુદાં જુદાં પાંચ ક્ષેત્રે માનવજાતને સૌથી વધુ લાભ પ્રદાન કરનાર વ્યક્તિઓ કે સંસ્થાઓને પ્રોત્સાહન આપવા માટે વર્ષ ૧૯૦૧થી આ પારિતોષિક આપવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. બાદમાં વર્ષ ૧૯૬૮માં સ્વીડનની સેન્ટ્રલ બેન્ક દ્વારા અર્થશાસ્ત્ર ક્ષેત્રે પણ નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવાનું શરૂ કરાવવામાં આવ્યું હતું.

નોબેલ પારિતોષિક : વિવિધ ક્ષેત્રે

- હાલમાં શાંતિ, ભૌતિકશાસ્ત્ર, રસાયણશાસ્ત્ર, સાહિત્ય, શરીરવિજ્ઞાન અને અર્થશાસ્ત્ર આ છ ક્ષેત્રે નીચે મુજબની સંસ્થાઓ દ્વારા નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવે છે;
 - શાંતિમાં નોબેલ પુરસ્કાર: નોર્વેજિયન નોબેલ સમિતિ દ્વારા એનાયત કરવામાં આવે છે.
 - શરીરવિજ્ઞાન/દવામાં નોબેલ પુરસ્કાર: ધ નોબેલ એસેમ્બલી, કેરોલિન્સ્કા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ દ્વારા એનાયત કરવામાં આવે છે.
 - ભૌતિકશાસ્ત્રમાં નોબેલ પુરસ્કાર: રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સ દ્વારા એનાયત કરવામાં આવે છે.
 - રસાયણશાસ્ત્રમાં નોબેલ પુરસ્કાર: રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સ દ્વારા એનાયત કરવામાં આવે છે.
 - સાહિત્યમાં નોબેલ પુરસ્કાર : ધ સ્વીડિશ એકેડેમી દ્વારા એનાયત કરવામાં આવે છે.
 - અર્થશાસ્ત્રમાં નોબેલ પુરસ્કાર: રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સ દ્વારા એનાયત કરવામાં આવે છે.

નોબેલ પારિતોષિક : સામાન્ય પરિચય

- નોબેલ પુરસ્કારને તેના સંબંધિત ક્ષેત્રોમાં સૌથી પ્રતિષ્ઠિત પુરસ્કાર ગણવામાં આવે છે.
- દર વર્ષે ડિસેમ્બર માસમાં આલ્ફ્રેડ નોબેલની પુણ્યતિથિના દિવસે (૧૦ ડિસેમ્બર) નોર્વેના ઓસ્લો ખાતે આયોજિત સમારોહમાં નોબેલ શાંતિ પારિતોષિક અને તે ૧ દિવસે સ્વીડનના સ્ટોકહોમ ખાતે આયોજિત સમારોહમાં ભૌતિકશાસ્ત્ર, રસાયણશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર, સાહિત્ય અને શરીર વિજ્ઞાન કે દવા માટેનાં નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવે છે.
- વિજેતાઓને ગોલ્ડ મેડલ, ડિપ્લોમા અને ૧૦ મિલિયન સ્વીડિશ ક્રોનર રોકડ ઈનામ (૧ સ્વીડિશ ક્રોનર = ૭.૨૬ રૂપિયા) એનાયત કરવામાં આવે છે. જે એક ક્ષેત્રે એક કરતાં વધુ વિજેતાઓ હોય તો ઈનામની સરખા ભાગે વહેંચણી કરવામાં આવે છે.
- નોબેલ પારિતોષિક મરણોપરાંત આપવામાં આવતું નથી, પરંતુ વર્ષ ૧૯૭૪ બાદ જે નોબેલ પારિતોષિક વિજેતાની જાહેરાત બાદ તેમનું અવસાન થયું હોય, તો એવા કિસ્સામાં તેમને મરણોપરાંત નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવે છે.

શું કોઈ વ્યક્તિ એકથી વધુ વખત નોબેલ પારિતોષિક મેળવી શકે?

- તાજેતરના રસાયણશાસ્ત્રના નોબેલ પારિતોષિક માટે પસંદગી સાથે ડો.કે.બેરી શાર્પલેસ બે નોબેલ પારિતોષિક મેળવનારા યુનંદા વૈજ્ઞાનિકો પૈકીના એક બન્યા છે. અગાઉ વર્ષ 2001માં પણ તેઓને આ પ્રતિષ્ઠિત પુરસ્કાર એનાયત થયો હતો.
- બે વાર નોબેલ પુરસ્કાર મેળવનાર અન્ય વિજેતાઓમાં; ભૌતિકશાસ્ત્ર માટે બે વખત નોબેલ પારિતોષિક મેળવનાર જોન બાર્ડન, રસાયણશાસ્ત્રમાં બે વખત નોબેલ પારિતોષિક મેળવનાર ફ્રેડ્રિક સેંગર, ભૌતિકશાસ્ત્ર અને રસાયણશાસ્ત્ર એમ બંને ક્ષેત્રે નોબેલ પારિતોષિક મેળવનાર ડો. મેરી ક્યુરી તથા શાંતિ અને રસાયણશાસ્ત્ર માટે નોબેલ પારિતોષિક મેળવનાર લિનસ પાઉલિંગનો સમાવેશ થાય છે.
- અહીં ઉલ્લેખનીય છે કે લિનસ પાઉલિંગે બંને નોબેલ પારિતોષિક અન્ય કોઈ સાથે વહેંચ્યા વગર વ્યક્તિગત રીતે પ્રાપ્ત કર્યા છે. આ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરનાર તેઓ એક માત્ર વ્યક્તિ છે.
- સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ સ્થિત ઇન્ટરનેશનલ કમિટી ઓફ ઇ રેડ ક્રોસને વર્ષ 1917, 1944 અને 1963 એમ કુલ 3 વખત નોબેલ શાંતિ પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયો છે.

1. નોબેલ શાંતિ પારિતોષિક-2022

- વર્ષ 2022નો નોબેલ શાંતિ પારિતોષિક બેલારુસિયન માનવાધિકાર હિમાયતી એલેસ બિયાલિઆલ્સ્કી, રશિયન માનવાધિકાર સંગઠન 'મેમોરિયલ' અને યુક્રેનિયન માનવાધિકાર સંસ્થા 'સેન્ટર ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ'ને સંયુક્ત રીતે આપવામાં આવ્યું છે.
- આલ્ફ્રેડ નોબેલની ઇચ્છા મુજબ, નોબેલ શાંતિ પુરસ્કાર વર્ષ 1901થી નોર્વેજિયન નોબેલ સમિતિ દ્વારા અને અન્ય ચાર પારિતોષિક સ્વીડિશ સમિતિઓ દ્વારા એનાયત કરવામાં આવે છે.
- શાંતિ અને લોકશાહી માટે નાગરિક સમાજની હિમાયત કરતા નોબેલ શાંતિ પારિતોષિક વિજેતાઓ એક રીતે પોતાના દેશોમાં રહેલા નાગરિક સમાજ (Civil society)નું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.
- તેઓ એવા વ્યક્તિઓ કે સંસ્થાઓ હોય છે જેણે ઘણા વર્ષોથી નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારોનું રક્ષણ કરવાના અને સત્તા(Authorities)ની ટીકા કરવાના અધિકારને પ્રોત્સાહન આપ્યું હોય છે.
- તેઓએ યુદ્ધ ગુનાઓ, માનવ અધિકારોના ઉલ્લંઘન અને સત્તાના દુરુપયોગના દસ્તાવેજીકરણ માટે ઉત્કૃષ્ટ પ્રયાસ કર્યા હોય છે.
- ઉલ્લેખનીય છે કે વર્ષ 1901 થી 2022 વચ્ચે 110 વ્યક્તિઓ અને 30 સંસ્થાઓ સહિત 140 નોબેલ પારિતોષિક વિજેતાઓને 103 નોબેલ એનાયત કરવામાં આવ્યા છે.
- વર્ષ 1901 માટેનો શાંતિ પુરસ્કાર ફ્રેન્ચમેન ફ્રેડરિક પાસી અને સ્વિસ જુન હેનરી ડ્યુનાન્ટ વચ્ચે વહેંચવામાં આવ્યો હતો.

એલેસ બિયાલિઆલ્સ્કી

- એલેસ બિયાલિઆલ્સ્કીએ 1980ના દાયકાના મધ્યમાં બેલારુસમાં લોકશાહી ચળવળને ઉત્તેજન આપ્યું હતું.
- વર્ષ 1996માં તેમણે બેલારુસના રાષ્ટ્રપતિ એલેક્ઝાંડર લુકાશેન્કોને સરમુખત્યારશાહી સત્તા આપતા વિવાદાસ્પદ બંધારણીય ફેરફારોનો વિરોધ કરવા વિઆસ્ના (સ્પિંગ) સંસ્થાની સ્થાપના કરી હતી. આ સંગઠને વર્ષોથી રાજકીય કેદીઓ સામે સરકાર દ્વારા કરવામાં આવતી યાતનાઓનો વિરોધ કરવાનું શરૂ કર્યું હતું.
- વર્ષ 2020માં લુકાશેન્કો સરકાર સામે મોટા પાયે વિરોધ શરૂ કરવા બદલ તેમને જેલમાં ધકેલી દેવામાં આવ્યા હતા. તેઓ હાલમાં પણ જેલમાં જ છે. ઉલ્લેખનીય છે કે વર્ષ 2020માં સ્વીડિશ રાઈટ લાઈવલીહૂડ ફાઉન્ડેશન તરફથી તેમને રાઈટ લાઈવલીહૂડ એવોર્ડ (જે વૈકલ્પિક નોબેલ તરીકે પણ ઓળખાય છે) મળ્યો હતો.

રશિયન માનવાધિકાર સંસ્થા- મેમોરિયલ

- ભૂતપૂર્વ યુ.એસ.એસ.આર.ના માનવાધિકાર કાર્યકર્તાઓ દ્વારા ભૂતપૂર્વ સામ્યવાદી શાસનના જુલમનો ભોગ બનેલા લોકોની યાદમાં વર્ષ 1987માં મેમોરિયલની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- રશિયાની સૌથી મોટી માનવાધિકાર સંસ્થા તરીકે તે રશિયામાં રાજકીય દમન અને માનવ અધિકારના ઉલ્લંઘન પર ડેટા રેકોર્ડ કરવામાં સામેલ હતી. હાલમાં આ સંસ્થા બંધ છે, તેને રશિયન સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા નાબૂદ કરવામાં આવી હતી.

યુક્રેનિયન માનવાધિકાર સંસ્થા- સેન્ટર ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ

- વર્ષ 2007માં સ્થપાયેલ સેન્ટર ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ એ યુક્રેનમાં લોકશાહી અને માનવ અધિકારોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કામ કરી રહ્યું છે. તે નાગરિક સક્રિયતા, જાહેર અભિપ્રાય, જાહેર નીતિઓ અને માનવ અધિકારોની હિમાયત કરે છે.
- રશિયન આક્રમણ બાદ આ સંસ્થાન યુદ્ધગ્રસ્ત યુક્રેનમાં નાગરિકો વિરુદ્ધ રશિયન યુદ્ધ અપરાધોની ઓળખ અને તેના દસ્તાવેજીકરણમાં સામેલ થયું છે.

2. શરીરવિજ્ઞાન / દવાનું નોબેલ પારિતોષિક-2022

- વર્ષ 2022નું દવા અથવા શરીરવિજ્ઞાન માટેનું નોબેલ પારિતોષિક સ્વીડિશ આનુવંશશાસ્ત્રી (Geneticist) સ્વાંતે પાબોને આપવાની જાહેરાત કરવામાં આવી.
- સ્વીડનની કેરોલિન્સ્કા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ખાતેની નોબેલ એસેમ્બલી દ્વારા જાહેર કરવામાં આવ્યું તે અનુસાર, 'લુપ્ત થયેલા હોમિનિન અને માનવ ઉત્ક્રાંતિના જિનોમ વિશેની તેમની શોધો માટે' સ્વાંતે પાબોને નોબેલ પારિતોષિક વિજેતા જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.
- સ્વાંતે પાબો અને તેમની ટીમે વર્ષ 2008માં સાઇબિરીયાના દક્ષિણ ભાગમાં ડેનિસોવા ગુફામાંથી મળી આવેલ આંગળીના હાડકામાંથી 40,000 વર્ષ જૂના અને સારી રીતે સચવાયેલ ડી.એન.એ. પ્રાપ્ત કર્યા હતાં. આ ડી.એન.એ. નિએન્ડરથલ્સ અને હાલના માનવીઓના તમામ જાણીતા ડી.એન.એ સિક્વન્સની સરખામણીમાં અલગ હતાં, જેને સ્વાંતે પાબોએ લુપ્ત થયેલી હોમિનિન પ્રજાતિ તરીકે 'ડેનિસોવા' નામ આપ્યું હતું.
- વર્ષ 2010માં તેમણે નિએન્ડરથલના જિનોમનું સફળતાપૂર્વક સિક્વન્સિંગ કરી તેને જર્મનીના લેઇપઝિગમાં આવેલા મેક્સ પ્લાન્ક ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ખાતે પ્રકાશિત કર્યા હતા, જેથી એ બાબત સ્પષ્ટ થઈ હતી કે નિએન્ડરથલ અને તાજેતરના હોમો સેપિયન્સના સામાન્ય પૂર્વજ આશરે 800,000 વર્ષ પહેલાં પૃથ્વી પર અસ્તિત્વ ધરાવતાં હતાં.

સ્વાંતે પાબો

- સ્વાંતે પાબોનો જન્મ 20 એપ્રિલ, 1955ના રોજ સ્વીડનના સ્ટોકહોમ ખાતે થયો હતો. તેઓ એક પ્રખ્યાત આનુવંશશાસ્ત્રી છે.
- પેલેઓજેનેટિક્સના સ્થાપકોમાંના એક તરીકે, તેમણે નિએન્ડરથલ જિનોમ પર વ્યાપકપણે કામ કર્યું છે. તેઓ વર્ષ 1997માં જર્મનીના લેઇપઝિગમાં આવેલા મેક્સ પ્લાન્ક ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર ઇવોલ્યુશનરી એન્થ્રોપોલોજી ખાતે જિનેટિક્સ વિભાગના ડિરેક્ટર તરીકે નિયુક્ત થયા હતા.
- તેઓ જાપાનમાં ઓકિનાવા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજીમાં પ્રોફેસર છે.

વિશેષ

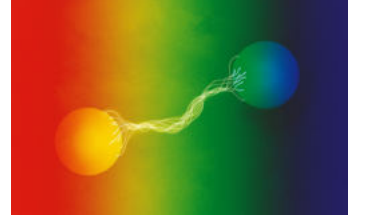
- કોઈ એક ક્ષેત્રમાં આપવામાં આવતા પારિતોષિકના કિસ્સામાં વધુમાં વધુ ત્રણ વ્યક્તિઓ વચ્ચે નોબેલ પારિતોષિકની વહેંચણી કરી શકાય છે. શાંતિ પુરસ્કારના કિસ્સામાં, તે વ્યક્તિઓ ઉપરાંત સંસ્થાઓને પણ એનાયત કરી શકાય છે.
- એકવાર એનાયત થયા પછી, નોબેલ પુરસ્કાર રદ કરી શકાતો નથી, તેમજ આપનાર સંસ્થાના નિર્ણય સામે કોઈ અપીલ કરવાની મંજૂરી પણ નથી.

3. ભૌતિકશાસ્ત્રનું નોબેલ પારિતોષિક-2022

- તાજેતરમાં જ રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સ દ્વારા ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સમાં તેમના અગત્યના પ્રયોગો અને તારણો માટે જોન એફ. ક્લોઝર, એલેન એસ્પેક્ટ અને એન્ટોન ઝીલિંગરને સંયુક્ત રીતે વર્ષ 2022ના ભૌતિકશાસ્ત્ર માટેના નોબેલ પારિતોષિક વિજેતાઓ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.
- એકેડેમી અનુસાર ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ ક્ષેત્રે એન્ટેન્ગલ્ડ ફોટોન સાથેના પ્રયોગો, બેલ ઇનઇક્વાલિટીઝ અને અગ્રણી ક્વોન્ટમ ઇન્ફર્મેશન સાયન્સની સ્થાપના માટે તેઓ આ પુરસ્કારના હકદાર બન્યા છે.

ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ અને એન્ટેન્ગલમેન્ટ:

- અહીં ઉલ્લેખિત મિકેનિક્સ શબ્દ એ ભૌતિકશાસ્ત્રની એવી શાખા સ્વૂ કરે છે, જે પદાર્થોની હિલચાલ અને ક્રિયા-પ્રતિક્રિયા સાથે સંબંધિત છે. આ શાખાની બે પેટાશાખાઓ- ક્લાસિકલ (ન્યૂટોનિયન મિકેનિક્સ) અને ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ છે.
- ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ આણ્વીય સ્તરે અણુઓ, ઇલેક્ટ્રોન, ફોટોન કે અન્ય (આણ્વિક સ્તરે રહેલી) ચીજવસ્તુઓની વર્તણૂકના વર્ણન સાથે સંબંધિત છે.
- ક્લાસિકલ મિકેનિક્સ અને ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ વચ્ચેનો એક મહત્વપૂર્ણ તફાવત એ એન્ટેન્ગલમેન્ટ (concept of entanglement) છે, જેના અનુસંધાને હાથ ધરવામાં આવેલા પ્રયોગોને જ વર્ષ 2022નો નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.
- આ ક્વોન્ટમ એન્ટેન્ગલમેન્ટ એક એવી ઘટના છે કે જેમાં સબએટોમિક કણોની કોઈ ખોડી આપેલ અવકાશમાં સહઅસ્તિત્વ અને એકમેકના પૂરક ગુણધર્મો ધરાવે છે, જેથી આ ખોડીના કોઈ એક કણના ગુણધર્મોનું માપન કરવાથી કે તેમાં બદલાવ કરવાથી બીજા કણનું માપન અને બદલાવ આપમેળે જાણી શકાય છે.
- ઉલ્લેખનીય છે કે એર્વિન શ્રોડિન્ગરે વર્ષ 1935માં સૌપ્રથમ વખત ક્વોન્ટમ એન્ટેન્ગલમેન્ટની સમજૂતી આપી હતી.

બેલ ઇનઇક્વાલિટી (બેલ અસમાનતા):

- બેલ ઇનઇક્વાલિટી એ વર્ષ 1960ના દાયકામાં જોન સ્ટુઅર્ટ બેલ દ્વારા સ્વૂ કરવામાં આવેલું ગાણિતિક સમીકરણ છે, જે મોટી સંખ્યામાં માપનના પરિણામો અને તે પ્રક્રિયામાં રહેલ છૂપાયેલા ચલ (Hidden Variables) વચ્ચેનો સંબંધ આપે છે.
- આ સમીકરણ જણાવે છે કે, જ્યાં છૂપાયેલા ચલ હાજર હોય છે ત્યાં મોટી સંખ્યામાં માપનનાં પરિણામો વચ્ચેનો સહસંબંધ

કચારેય પણ કોઇ ચોક્કસ મૂલ્ય કરતાં વધી જશે નહીં. પરંતુ ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ મુજબ કોઇ ચોક્કસ પ્રકારનો પ્રયોગ એ આ બેલ ઇનઇક્વાલિટીનું ઉલ્લંઘન કરે છે.

પ્રયોગ

- અમેરિકી વૈજ્ઞાનિક જોન એફ. ક્લોઝરે જોન બેલના આ સમીકરણના અનુસંધાને ક્વોન્ટમ એન્ટેન્ગલમેન્ટ પર એક પ્રયોગ હાથ ધરેલો, જેમાં પ્રાપ્ત થયેલાં તારણોએ સ્પષ્ટપણે બેલ ઇનઇક્વાલિટીનું ઉલ્લંઘન કરીને ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સને ટેકો આપ્યો છે. આ બાબત દર્શાવે છે કે, ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સને એવા સિદ્ધાંત દ્વારા બદલી શકાય નહીં, જે કોઇ છુપાયેલા ચલનો ઉપયોગ કરે છે.
- ફ્રાન્સના વૈજ્ઞાનિક એલેન એસ્પેક્ટે જોન એફ. ક્લોઝરની ટેકનિકમાં રહેલી શ્રુટિઓમાં સુધારો કર્યો અને તેના પ્રયોગના નિષ્કર્ષે પણ બેલ ઇનઇક્વાલિટીનું ઉલ્લંઘન કર્યું હતું.
- ઓસ્ટ્રિયાના વૈજ્ઞાનિક એન્ટોન ઝીલિંગરને ક્વોન્ટમ એન્ટેન્ગલમેન્ટ અને બેલ પેર્સ (Bell pairs) એમ બંને ક્ષેત્રે સંશોધન અને ક્વોન્ટમ ક્વીબ્ટોગ્રાફીમાં તેના નવીનતમ ઉપયોગ માટે નોબેલ પારિતોષિક માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.
- આમ, છેલ્લા ચાર દાયકાનાં લાંબા સંશોધનોના અંતે પ્રાપ્ત થયેલા નક્કર વૈજ્ઞાનિક પુરાવાઓ ક્વોન્ટમ કણોમાં જોવા મળતી “એન્ટેન્ગલમેન્ટ” ઘટના વાસ્તવિક છે અને તે “છુપાયેલા” અથવા “અજ્ઞાત” ઘણોને કારણે ઉદ્ભવતી નથી તેવું સ્પષ્ટ કરે છે.
- આ એન્ટેન્ગલમેન્ટનો ઉપયોગ કમ્યૂટિંગ તથા સુરક્ષિત સંચારમાં તકનીકી પ્રગતિ હાંસલ કરવા માટે થઈ શકે છે.
- વળી એન્ટોન ઝીલિંગર અને તેમના સાથીઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા પ્રયોગોનાં તારણોએ દર્શાવ્યું હતું કે, એન્ટેન્ગલમેન્ટ દ્વારા કણને ક્યાંય પણ ખસેડ્યા વિના અને માધ્યમની ગેરહાજરીમાં પણ ક્વોન્ટમ કણોનું ટેલિપોર્ટેશન શક્ય છે.

વિજેતાઓ

1. એલેન એસ્પેક્ટ : તેમનો જન્મ 15 જૂન, 1947ના રોજ ફ્રાન્સના એજેન ખાતે થયો હતો. હાલમાં તેઓ ફ્રાન્સની ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઓપ્ટિક્સ સાથે જોડાયેલા છે.

2. જોન એફ. ક્લાઉઝર : તેમનો જન્મ 1 ડિસેમ્બર, 1942ના રોજ યુ.એસના કેલિફોર્નિયામાં થયો હતો. હાલમાં તેઓ કેલિફોર્નિયાના વોલન્ટ ક્લિક ખાતે આવેલા જે. એફ ક્લાઉઝર એન્ડ એસોસિએટ્સ સાથે જોડાયેલા છે.

3. એન્ટોન ઝીલિંગર : તેમનો જન્મ 20 મે, 1945ના રોજ ઓસ્ટ્રિયાના રીડ ઈમ ઇનક્રીસ ખાતે થયો હતો. હાલમાં તેઓ ઓસ્ટ્રિયાના વિયેના ખાતે આવેલી વિયેના યુનિવર્સિટી સાથે જોડાયેલા છે.

4. રસાયણશાસ્ત્રનું નોબેલ પારિતોષિક-2022

- યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સનાં કેરોલીન બર્ટોઝી અને કે. બેરી શાર્પલેસ તથા ડેનમાર્કના મોર્ટન મેલ્ડલને ‘ક્લિક કેમિસ્ટ્રી’ નામે રસાયણશાસ્ત્રના નવા ક્ષેત્રમાં પહેલ કરવા અને ફાર્માસ્યુટિકલ તથા અન્ય ક્ષેત્રોમાં તેની સંભવિતતા દર્શાવવા માટે રસાયણશાસ્ત્રનો નોબેલ પુરસ્કાર એનાયત કરવાની જાહેરાત કરવામાં આવી.
- તેઓએ એવી પ્રતિક્રિયાઓ શોધી કાઢી છે, જે પરમાણુઓને એકીસાથે ઝડપથી એકબીજા સાથે જોડી (જેને સ્નેપ કહેવામાં આવે છે) શકે છે. આ સ્નેપ નવા સંયોજનોની રચનાને સક્ષમ કરે છે અને કોષ જીવવિજ્ઞાનમાં આંતરદૃષ્ટિ પ્રદાન કરે છે.
- વર્ષ 2000ની આસપાસ ડો. બેરી શાર્પલેસે ક્લિક કેમિસ્ટ્રીનો ખ્યાલ સ્પષ્ટ કર્યો હતો, જે સરળ અને વિશ્વસનીય રસાયણશાસ્ત્રનું એક સ્વરૂપ છે.
- ડો મોર્ટન મેલ્ડલ અને ડો. બેરી શાર્પલેસે એકબીજાથી સ્વતંત્ર રીતે કોપર કેટલાઇઝ્ડ એઝાઇડ આલ્કાઇન સાયક્લોએડિશન પ્રતિક્રિયા પ્રાપ્ત કરી હતી જેને ક્લિક કેમિસ્ટ્રીનો મુગટ (Crown) કહેવામાં આવે છે. વળી મેલ્ડલે સ્વતંત્ર રીતે કાર્ય કરીને ‘ટ્રાયઝોલ’ નામનું એક વિશિષ્ટ રાસાયણિક માળખું બનાવ્યું હતું.
- આ ‘ટ્રાયઝોલ’ એ રિંગ આકારનું એક સ્થિર(stable) રાસાયણિક માળખું છે, જે ફાર્માસ્યુટિકલ્સ (તબીબી રસાયણશાસ્ત્ર), રંગો અને કૃષિ રસાયણોમાં સામાન્ય બિલ્ડિંગ બ્લોક તરીકે નોંધપાત્ર ઉપયોગો ધરાવે છે.
- આલ્કાઇન અને એઝાઇડ એકસાથે મળીને ‘ટ્રાયઝોલ’ બનાવે છે, જેમાં એઝાઇડ એ N3 (નાઇટ્રોઇડ આયન) કાર્બનિક સંયોજન છે અને આલ્કાઇન ઓછામાં ઓછો એક કાર્બન-કાર્બન ટ્રિપલ બોન્ડ ધરાવતું હાઇડ્રોકાર્બન છે.
- કેરોલીન બર્ટોઝીએ જીવંત સજીવોની અંદર આ પ્રકારે ક્લિક પ્રતિક્રિયાઓ પર કાર્ય કરીને ક્લિક રસાયણશાસ્ત્રના ક્ષેત્રમાં સુધારો કર્યો હતો. તેણીએ ‘બાયોઓર્થોગોનલ’ પ્રતિક્રિયાનો ખ્યાલ સ્પષ્ટ કર્યો અને શોધી કાઢ્યું હતું કે, ક્લિક કેમિસ્ટ્રીની બાયોઓર્થોગોનલ પ્રતિક્રિયાઓ એ સજીવ કોષની સામાન્ય રાસાયણિક પ્રક્રિયાઓને અસર કરતી નથી.
- વર્ષ 2004માં તેણીએ વૈકલ્પિક ક્લિક રસાયણશાસ્ત્ર પ્રતિક્રિયા વિકસાવી, જે ડો મોર્ટન મેલ્ડલ અને ડો. બેરી શાર્પલેસે વિકસાવેલ તાંબા (જે પ્રમાણમાં ઝેરી હોય છે) આધારિત આલ્કાઇન સાયક્લોએડિશન વિના કામ કરે છે આમ, આ વૈકલ્પિક પ્રતિક્રિયા જીવંત કોષો માટે સુરક્ષિત છે.
- આ પદ્ધતિ હાલમાં કેન્સર ધરાવતા લોકો માટે ક્લિનિકલ ટ્રાયલમાં છે. સંશોધકોએ “ક્લિક કરી શકાય તેવા એન્ટિબોડીઝ” વિકસાવવાનું પણ શરૂ કર્યું છે. આ એન્ટિબોડીઝ કેન્સરની ગાંઠોને ટ્રેક કરવામાં અને કેન્સરના કોષો સુધી રેડિયેશનના ડોઝને ચોક્કસ રીતે પહોંચાડવામાં મદદ કરી શકે છે.

1. કેરોલીન બર્ટોની :

વર્ષ 1966માં યુ.એસ. એમાં જન્મેલાં કેરોલીન આર. બર્ટોનીએ વર્ષ 1993 દરમિયાન યુસી બર્કલે

ખાતેથી પીએચ.ડી.ની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી. હાલમાં તેણી સ્ટેનફોર્ડ યુનિવર્સિટી ખાતે પ્રોફેસર તરીકે કાર્ય કરે છે.

2. મોર્ટન મેલ્લ : વર્ષ 1954માં ડેનમાર્કમાં જન્મેલા મોર્ટન મેલ્લે વર્ષ 1986 દરમિયાન ટેકનિકલ યુનિવર્સિટી ઓફ ડેનમાર્ક, લિંગબી ખાતેથી પીએચ.ડી.ની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી. હાલમાં તેઓ યુનિવર્સિટી ઓફ કોપનહેગન, ડેનમાર્ક ખાતે પ્રોફેસર તરીકે કાર્ય કરે છે.

3. કે. બેરી શાર્પલેસ : વર્ષ 1941માં યુ.એસ.એના ફિલાડેલ્ફિયામાં જન્મેલા ડો.કે.બેરી શાર્પલેસે વર્ષ 1968 દરમિયાન સ્ટેનફોર્ડ યુનિવર્સિટી ખાતેથી પીએચ.ડી.ની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી. હાલમાં તેઓ યુ.એસના લા ખેલા ખાતે આવેલા સ્ક્રિપ્સ રિસર્ચ સાથે જોડાયેલા છે.

5. સાહિત્યનું નોબેલ પારિતોષિક-2022

- તાજેતરમાં ફ્રેન્ચ લેખિકા એની એર્નોક્સને સાહિત્ય ક્ષેત્રે નોબેલ પુરસ્કાર વિજેતા જાહેર કરવામાં આવ્યાં હતાં.
- સ્વીડનના સ્ટોકહોમ ખાતે આવેલી ઘ સ્વીડિશ એકેડેમી દ્વારા દર વર્ષે સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં લેખકોને સન્માનિત કરવા માટે નોબેલ પુરસ્કાર આપવામાં આવે છે.
- વર્ષ 1901માં સૌપ્રથમ વખત સુલી પ્રુદોમ્બેને તેમના કાવ્યાત્મક કાર્યો માટે આ પ્રતિષ્ઠિત આંતરરાષ્ટ્રીય પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો.
- ઉલ્લેખનીય છે કે, વર્ષ 2022 સુધીમાં કુલ 119 વિજેતાઓને 115 નોબેલ પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યા છે.

એની એર્નોક્સ : 1 સપ્ટેમ્બર, 1940ના રોજ ફ્રાંસના લીલબોન ખાતે જન્મેલાં એની એર્નોક્સ ફ્રેન્ચ ભાષાનાં વિખ્યાત લેખિકા છે, જેમની કૃતિઓ મોટાભાગે આત્મકથાત્મક પ્રકારની છે.

- તેમના લખાણમાં રહેલી તીક્ષ્ણતા અને હિંમતને માન્યતા આપવા માટે તેણીને વર્ષ 2022નો સાહિત્ય માટેનો નોબેલ પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયો છે.
- તેણીનું લખાણ અને કાર્યો મોટાભાગે સમાજશાસ્ત્ર તરફનું વલણ ધરાવે છે, જે ગર્ભપાત અને અન્ય સામાજિક મુદ્દાઓ જેવા કે લિંગ, ભાષા અને વર્ગને લગતી અસમાનતાઓ વિષયો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે તથા બુદ્ધિ બુદ્ધિ દૃષ્ટિકોણથી જીવન પર થયેલી અસરોની તપાસ કરે છે.

- સાહિત્ય ક્ષેત્રે આ પ્રતિષ્ઠિત પુરસ્કાર મેળવનાર એની એર્નોક્સ માત્ર 17માં મહિલા લેખિકા છે.
- તેણીની નોંધપાત્ર કૃતિઓમાં “કલીન આઉટ” અને “અ સિમ્પલ પેશન”નો સમાવેશ થાય છે.
- આ ઉપરાંત “ધ યર્સ”, જેમાં તેણીના જીવનના 70 વર્ષનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તેણીનું આંતરરાષ્ટ્રીય બેસ્ટસેલર પુસ્તક છે, તેને વર્ષ 2019માં આંતરરાષ્ટ્રીય બુકર પુરસ્કાર માટે પણ શોર્ટલિસ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું.

6. અર્થશાસ્ત્રનું નોબેલ પારિતોષિક (સ્વેડીશ રિક્સબેંક પ્રાઈઝ)-2022

- ‘બેંક અને નાણાકીય કટોકટી પર સંશોધન’ માટે યુ.એસની ત્રિપુટી એટલે કે બેન એસ. બર્નાન્કે, ડગ્લાસ ડબલ્યુ. ડાયમંડ અને ફિલિપ એચ. ડાયવિગને સંયુક્ત રીતે વર્ષ 2022નું સ્વેડીશ રિક્સબેંક પ્રાઈઝ, જેને અર્થશાસ્ત્રનું નોબેલ પારિતોષિક પણ કહે છે; એનાયત કરવામાં આવ્યું હતું.
- શા માટે કોઈ બેંકનું પતન (Bank collapse) ટાળવું જોઈએ, તેમના સંશોધનનું એક મહત્વપૂર્ણ તારણ છે. તેમજ નાણાકીય કટોકટી દરમિયાન અર્થતંત્રમાં બેંકોની ભૂમિકાની સમજમાં નોંધપાત્ર સુધારો કરવા બદલ તેમનું સન્માન કરવામાં આવ્યું છે.
- વર્ષ 1968માં, સ્વેડીશ રિક્સબેંક (સ્વીડનની સેન્ટ્રલ બેંક) નોબેલ પારિતોષિકના સ્થાપક આલ્ફ્રેડ નોબેલની યાદમાં અર્થશાસ્ત્ર (ઈકોનોમિક સાયન્સ) ક્ષેત્રે નોબેલ પુરસ્કારની સ્થાપના કરી હતી.
- આ પારિતોષિક એ વર્ષ 1968માં બેંકની 300મી વર્ષગાંઠ નિમિત્તે સ્વેડીશ રિક્સબેંક તરફથી નોબેલ ફાઉન્ડેશનને મળેલા દાન પર આધારિત છે.
- સ્વીડનના સ્ટોકહોમ ખાતે આવેલી રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સ દ્વારા આર્થિક વિજ્ઞાન ક્ષેત્રે આ નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 1969માં રાગનાર ફ્રિશ અને જાન ટીનબર્ગને ઈકોનોમિક સાયન્સમાં પ્રથમ પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો.
- ઉલ્લેખનીય છે, કે આલ્ફ્રેડ નોબેલની યાદમાં આર્થિક વિજ્ઞાનમાં આપવામાં આવતો સ્વેડીશ રિક્સબેંક પુરસ્કાર વર્ષ 1969થી 2022 વચ્ચે કુલ 54 વખતમાં 92 વિજેતાઓને એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.

1. બેન એસ. બર્નાન્કે :

વર્ષ 1953માં યુ.એસ.ના ઓગસ્ટા ખાતે જન્મેલા બેન એસ. બર્નાન્કે મેસેચ્યુસેટ્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, કેમ્બ્રિજ ખાતેથી વર્ષ 1979માં

SVENSKA
AKADEMIEN

- પીએચ.ડી.ની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી. હાલમાં તેઓ યુ.એસ.ના વોશિંગ્ટન ડીસી ખાતે આવેલી બ્રુકિંગ્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન સાથે જોડાયેલા છે.
2. **ડગ્લાસ ડબલ્યુ. ડાયમંડ** : વર્ષ 1953માં જન્મેલા ડગ્લાસ ડબલ્યુ. ડાયમંડે વર્ષ 1980માં ચેલ યુનિવર્સિટી ખાતેથી પીએચ. ડી.ની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી. હાલમાં તેઓ યુનિવર્સિટી ઓફ શિકાગો સાથે જોડાયેલા છે.
3. **ફિલિપ એચ. ડાયવિગ** : વર્ષ 1955માં જન્મેલા ફિલિપ એચ. ડાયવિગે વર્ષ 1979માં ચેલ યુનિવર્સિટી ખાતેથી પી.એચ.ડી.ની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી. હાલમાં તેઓ સેન્ટ લુઇસ ખાતે આવેલી વોશિંગ્ટન યુનિવર્સિટી સાથે જોડાયેલા છે.

નોબેલ પારિતોષિક સાથે સંકળાયેલી સંસ્થાઓ

1. રોયલ સ્વીડિશ એકેડમી ઓફ સાયન્સ :

- વર્ષ 1739માં સ્વીડનના સ્ટોકહોમ ખાતે સ્થાપવામાં આવેલી રોયલ સ્વીડિશ એકેડમી ઓફ સાયન્સ દ્વારા વર્ષ 1901થી ભૌતિકશાસ્ત્ર અને રસાયણશાસ્ત્ર તથા વર્ષ 1968થી અર્થશાસ્ત્ર ક્ષેત્રે નોબેલ પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવે છે.

2. નોર્વેજિયન નોબેલ કમિટી :

- નોબેલ શાંતિ પુરસ્કાર એ પાંચ સભ્યોની બનેલી નોર્વેજિયન નોબેલ કમિટી દ્વારા આપવામાં આવે છે. આ સદસ્યોને સ્ટોર્ટિંગ (નોર્વેજિયન સંસદ) દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવે છે.
- સ્ટોર્ટિંગ દ્વારા નિર્ધારિત નિયમો અનુસાર, આ સમિતિની ચૂંટણી છ વર્ષની મુદત માટે કરવામાં આવે છે, જેમાં સભ્યોને ફરીથી ચૂંટી શકાય છે.
- સામાન્યતઃ આ સમિતિ નોર્વેજિયન સંસદમાં રહેલા રાજકીય પક્ષોને પ્રતિબિંબિત કરે છે જે કે સમિતિના સદસ્યો સંસદના સદસ્યો જ હોવા જોઈએ એવું જરૂરી નથી.
- વર્ષ 2017માં સ્ટોર્ટિંગે ઔપચારિક રીતે નિર્ણય કર્યો કે સંસદના વર્તમાન સભ્યો નોર્વેજિયન નોબેલ સમિતિમાં સભ્યપદ માટે પાત્ર નથી. સમિતિના તમામ સભ્યો નોર્વેજિયન નાગરિકો છે.
- નોર્વેજિયન નોબેલ સમિતિ 2022ના સદસ્યો;
 - બેરીટ રીસ એન્ડરસન (ચેર)
 - એસ્લે તોર્વે (વાઇસ ચેર)
 - એની એન્ગર
 - ક્રિસ્ટિન ક્લેમેટ
 - જોર્ગન વોટને ફાયડનેસ

3. ધ સ્વીડિશ એકેડેમી :

- ગુસ્તાફ-શ્રીખ દ્વારા વર્ષ 1786માં સ્થપાયેલ સ્વીડિશ એકેડેમી, એક સ્વતંત્ર સાંસ્કૃતિક સંસ્થા છે, જે સ્વીડિશ ભાષા અને સાહિત્યને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કામ કરે છે.

- એકેડેમી 18 સભ્યોની બનેલી છે જેનો કાર્યકાળ આજીવન હોય છે. આ સદસ્યોને “ડી એડર્ટન” (ધ એઇટીન) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે તેઓ એકેડમીના પ્રતિષ્ઠિત સ્વીડિશ લેખકો, ભાષાશાસ્ત્રીઓ, સાહિત્યિક વિદ્વાનો, ઇતિહાસકારો અને અગ્રણી ન્યાયશાસ્ત્રીઓ હોય છે.

- આલ્ફ્રેડ નોબેલની ઈચ્છા અનુસાર આ એકેડેમી સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં નોબેલ વિજેતાઓની પસંદગી કરી તેમને પારિતોષિક એનાયત કરવાનું કાર્ય કરે છે.
- વિજેતાઓની પસંદગી કરવા માટેની પસંદગી સમિતિના સભ્યોને આ અકાદમીના 18 સભ્યોમાંથી ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે ચૂંટવામાં આવે છે.

- વર્ષ 2022ની સાહિત્ય માટેની નોબેલ સમિતિમાં નીચે મુજબના સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે;

- એન્ડર્સ ઓલ્સન (ચેર)
- પર વોસ્તબર્ગ
- સ્ટીવ સેમ-સેન્ડબર્ગ
- એલન મેટસન
- એન સ્વોર્ડ

4. **કેરોલિન્સ્કા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ** : ચિકિત્સકોને શિક્ષિત કરવા અને તબીબી સંશોધન હાથ ધરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે વર્ષ 1810માં સ્વીડનના સ્ટોકહોમ ખાતે કેરોલિન્સ્કા ઇન્સ્ટિટ્યૂટની સ્થાપના કરવામાં હતી.

Karolinska
Institutet

- આલ્ફ્રેડ નોબેલની ઈચ્છા અનુસાર આ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ખાતે આવેલી નોબેલ એસેમ્બલી દ્વારા શરીરવિજ્ઞાન અથવા દવા માટેનું નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવે છે.
- મૂળરૂપે નોબેલ એસેમ્બલી એ કોઈ ઔપચારિક સંસ્થા ન હતી, પરંતુ કેરોલિન્સ્કા ઇન્સ્ટિટ્યૂટના તમામ પ્રોફેસરોનું સામૂહિક મંડળ હતું. બાદમાં વર્ષ 1977માં કેરોલિન્સ્કા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ દ્વારા નોબેલ એસેમ્બલી નામે એક અલગ ખાનગી સંસ્થાની રચના કરવામાં આવી હતી.
- ઉલ્લેખનીય છે કે વર્ષ 1984 સુધી કેરોલિન્સ્કા ઇન્સ્ટિટ્યૂટના તમામ પ્રોફેસરો આ નોબેલ એસેમ્બલીના સદસ્યો હતા, પરંતુ વર્ષ 1984થી આ એસેમ્બલીનું સભ્યપદ કેરોલિન્સ્કા ઇન્સ્ટિટ્યૂટના 50 પ્રોફેસરો સુધી મર્યાદિત કરી દેવામાં આવ્યું છે.

વિશેષ

- નોબેલ પારિતોષિક માટે કોઈ પાત્ર નોમિનેટર દ્વારા નામાંકિત થવું આવશ્યક છે, જેમાં સ્વ-નામાંકનને મંજૂરી નથી.

ભારત સાથે સંકળાયેલા નોબેલ પારિતોષિક વિજેતાઓની યાદી

- અત્યાર સુધીમાં 9 ભારતીય વ્યક્તિઓને નોબેલ પારિતોષિક વડે નવાજવામાં આવ્યા છે.
- વર્ષ 1901 થી 2022 સુધીમાં ભારત સાથે સંકળાયેલા નોબેલ પારિતોષિક વિજેતાઓની યાદી નીચે મુજબ છે :

ભારત સાથે સંકળાયેલા નોબેલ પારિતોષિક વિજેતાઓની યાદી

નોબેલ વિજેતાઓ	શ્રેણી	વર્ષ	રાજ્ય/પ્રદેશ
રોનાલ્ડ રોસ	શરીરવિજ્ઞાન અથવા દવા	1902	યુનાઇટેડ કિંગડમ (બ્રિટિશ ભારતમાં જન્મેલા)
રૂચાર્ડ કિપલિંગ	સાહિત્ય	1907	યુનાઇટેડ કિંગડમ (બ્રિટિશ ભારતમાં જન્મ)
રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	સાહિત્ય	1913	પશ્ચિમ બંગાળ
સી.વી. રામન	ભૌતિકશાસ્ત્ર	1930	તમિલનાડુ
હરગોવિંદ ખુરાના	શરીરવિજ્ઞાન અથવા દવા	1968	યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ (બ્રિટિશ ભારતમાં જન્મેલા)
મધર ટેરેસા	શાંતિ	1979	ભારત
સુબ્રહ્મણ્યન ચંદ્રશેખર	ભૌતિક વિજ્ઞાન ભૌતિકશાસ્ત્ર	1983	યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ (બ્રિટિશ ભારતમાં જન્મેલા)
14મા દલાઈ લામા	શાંતિ	1989	ભારત (તિબેટમાં જન્મેલા)
અમર્ત્ય સેન	અર્થશાસ્ત્ર	1998	પશ્ચિમ બંગાળ
વેંકટરામન રામકૃષ્ણન	રસાયણશાસ્ત્ર	2009	યુનાઇટેડ કિંગડમ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ (ભારતમાં જન્મેલા)
કૈલાશ સત્યાર્થી	શાંતિ	2014	મધ્ય પ્રદેશ
અભિષિત બેનર્જી	અર્થશાસ્ત્ર	2019	યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ (ભારતમાં જન્મેલા)

નામાંકન પ્રાપ્ત કરેલા ભારતીયો

નામ	ક્ષેત્ર માટે નામાંકન	વર્ષો
મહાત્મા ગાંધી	શાંતિ	1937, 1938, 1939, 1947, 1948
મેઘનાદ સહા	ભૌતિકશાસ્ત્ર	1930, 1937, 1939, 1940, 1951, 1955
સત્યેન્દ્રનાથ બોઝ	ભૌતિકશાસ્ત્ર	1956, 1959, 1962
ચંદ્રશેખર રામન	ભૌતિકશાસ્ત્ર	1929 (1930 સિવાય)
હોમી ભાભા	ભૌતિકશાસ્ત્ર	1953, 1954, 1955

વિશેષ

- નોબેલ પારિતોષિક પ્રાપ્ત કરનાર પ્રથમ એશિયાઈ અને પ્રથમ ભારતીય વ્યક્તિ રવિન્દ્રનાથ ટાગોર હતા, જેમને વર્ષ 1913માં સાહિત્યની શ્રેણીમાં તેમના 'ગીતાંજલી'ના અંગ્રેજી અનુવાદ 'song offerings' માટે આ પારિતોષિક એનાયત થયું હતું.
- નોબેલ પારિતોષિક પ્રાપ્ત કરનાર પ્રથમ ભારતીય મહિલા મધર ટેરેસા હતાં, જેમને વર્ષ 1979માં શાંતિ માટેનું નોબેલ પારિતોષિક એનાયત થયું હતું.
- ઉલ્લેખનીય છે કે મધર ટેરેસાનો જન્મ વર્ષ 1910 દરમિયાન તત્કાલિન ઓટ્ટોમાન સામ્રાજ્યના કોસોવો વિલાયેટ ખાતે થયો હતો, જે વિસ્તાર હાલમાં ઉત્તર મેસેડોનિયામાં આવેલ છે. બાદમાં વર્ષ 1950 દરમિયાન તેણીને ભારતીય નાગરિકતા પ્રાપ્ત થઈ હતી.

ગુજરાત વિશેષ

‘DEFEXPO 2022’નું ગાંધીનગર ખાતે વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા ઉદ્ઘાટન

- ગુજરાતની રાજધાની ગાંધીનગર ખાતે 18 ઓક્ટોબર- 22 ઓક્ટોબર, 2022 દરમિયાન ભારતના અત્યાર સુધીના સૌથી મોટા સંરક્ષણ પ્રદર્શન - ‘Defexpo 2022’નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. જેનું ઉદ્ઘાટન વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. સંરક્ષણ ક્ષેત્રને પ્રોત્સાહન આપવાના ઉદ્દેશ સાથે તેનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે વિવિધ લોન્ચિંગ તથા લોકાર્પણો

- આ ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ(HAL) દ્વારા સ્વદેશી રીતે ડિઝાઇન કરાયેલ ટ્રેનર એરક્રાફ્ટ ‘HTT-40’ નું અનાવરણ કર્યું હતું. આ એરક્રાફ્ટ પાઇલોટ ફ્રેન્ડલી સુવિધાઓથી સજ્જ છે.
- આ કાર્યક્રમ દરમિયાન તેઓએ ‘મિશન Def space’ પણ લોન્ચ કર્યું હતું. જે ઉદ્યોગ અને સ્ટાર્ટઅપ દ્વારા અવકાશ ક્ષેત્રમાં સંરક્ષણદળો માટે નવીન ઉકેલો વિકસાવવામાં મદદરૂપ થશે.
- ઉદ્ઘાટન સમારોહમાં વડાપ્રધાને ડીસા એરફિલ્ડનું વર્ચ્યુઅલી ખાતમુહૂર્ત કર્યું હતું.
- 4,518 એકરમાં ફેલાયેલા ડીસા એરફિલ્ડનું રૂ. 935 કરોડના ખર્ચે બનાસકાંઠા જિલ્લાના થરાદ હાઇવે પર નાની ગામમાં નિર્માણ થશે.

Defexpo 2022ની કેટલીક વિશેષતાઓ

- આ Defexpoના પ્રદર્શનનું આયોજન 1 લાખ ચો.કિ.મી. ક્ષેત્રફળમાં તેમજ આ માટે કુલ 1,340 કંપનીઓએ રેકોર્ડ નોંધણી કરાવી હતી. જે અત્યાર સુધીનું સૌથી મોટું સંરક્ષણ પ્રદર્શન છે. ઉદ્ઘાટન સમારોહ અને સેમિનારનું આયોજન ગાંધીનગરના મહાત્મા મંદિર કન્વેન્શન એન્ડ એક્સિબિશન સેન્ટર ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું તથા પ્રદર્શનનું આયોજન હેલિપેડ એક્સિબિશન સેન્ટર ખાતે કરવામાં આવ્યું છે.

ભારતીય કંપનીઓ માટે Defexpo

- Defexpo- 2022 આ એક્સ્પોની પ્રથમ આવૃત્તિ ફક્ત ભારતીય કંપનીઓ માટે હતી. તેમાં ભારતીય કંપનીઓ, વિદેશી O E M s ની ભારતીય સહાયક કંપનીઓ, ભારતમાં નોંધાયેલ કંપનીનો વિભાગ, ભારતીય કંપનીઓ સાથે સંયુક્ત સાહસ ધરાવતા પ્રદર્શકોને ભારતીય સહભાગીઓ તરીકે ગણવામાં આવશે.

- ‘બંધન સમારોહ’ દરમિયાન ગયા વર્ષની તુલનામાં આ વર્ષે બમણી સમજૂતીઓ પર હસ્તાક્ષરો થવાની અપેક્ષાઓ છે.

ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ડિફેન્સ પ્રોડક્શનનું મુખ્ય પેવેલિયન

- ઇન્ડિયા પેવેલિયન, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ડિફેન્સ પ્રોડક્શનનું ફ્લેગશિપ પેવેલિયન, સ્વદેશી સંરક્ષણ ઉત્પાદનો, સ્ટાર્ટ-અપ્સ અને આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ સહિત સંરક્ષણમાં નવીનતમ તકનીકનું પ્રદર્શન અને પરિપક્વતા દર્શાવશે, સાથે-સાથે 2047 માટે ભારતનું વિઝન પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું.
- આ ઉપરાંત R&D માં દેશના સ્ટાર્ટ-અપ્સ અને ભવિષ્યની ટેકનોલોજીઓમાં નવીનતા દર્શાવવા માટે ‘ઇનોવેશન ફોર ડિફેન્સ એક્સલન્સ’(iDEX) પેવેલિયન પણ રાખવામાં આવ્યું હતું. પ્રથમવાર રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને આ ઇવેન્ટમાં પેવેલિયન સ્થાપિત કરવા માટે આમંત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા.

આંતરરાષ્ટ્રીય ભાગીદારી

- Defexpo 2022માં 75 દેશો સહભાગી થયા હતા. આ દરમિયાન બીજા ઇન્ડિયા-આફ્રિકા ડિફેન્સ ડાયલોગ(IADD) અને ઇન્ડિયન ઓશન રિજન પ્લસ(IOR+) સંવાદનું આયોજન પણ કરવામાં આવ્યું હતું. 53 કરતાં વધુ આફ્રિકન દેશોને IADD માટે અને 44 કરતાં વધુ આફ્રિકન દેશોને IOR+ સંવાદ માટે આમંત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા.

ભારતના સૌથી મોટા ડ્રોન શોનું આયોજન

- આ ઇવેન્ટની અન્ય વિશેષતા અત્યાર સુધીના સૌથી મોટા ડ્રોન-શોનું આયોજન છે. જેનું આયોજન IIT દિલ્હીના સ્ટાર્ટઅપ મેસર્સ બોટલેક્સ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. આ ડ્રોન શોમાં 1, 600 ડ્રોન એ ભાગ લીધો હતો.

Defexpo

- Defexpo એ દ્વિવાર્ષિક ઇવેન્ટ છે. ભારતમાંથી સંરક્ષણ નિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા, ભારતીય સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ અને ઉત્પાદનની ક્ષમતાઓનું પ્રદર્શન કરવાના ઉદ્દેશ સાથે વર્ષ 1998માં તેની કલ્પના કરવામાં આવી હતી.તેનું પ્રથમ પ્રદર્શન વર્ષ 1999માં નવી દિલ્હી ખાતે અને 11મી આવૃત્તિનું આયોજન વર્ષ 2020માં ઉત્તરપ્રદેશનાં લખનઉ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું.

Defexpo 2022ની થીમ : ‘Path to Pride’

વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીનો બે દિવસીય ગુજરાત પ્રવાસ; વિવિધ પ્રકલ્પોનું લોકાર્પણ તથા ઉદ્ઘાટન

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 29 અને 30 સપ્ટેમ્બર, 2022 દરમિયાન બે દિવસીય ગુજરાત મુલાકાતનો પ્રારંભ સુરત ખાતેથી કર્યો હતો.

- સુરતમાં ડ્રીમ સિટીના પ્રથમ તબક્કાના ઉદ્ઘાટન બાદ તેઓએ ભાવનગરમાં વિશ્વના પ્રથમ CNG ટર્મિનલનું ખાતમુહૂર્ત કર્યું હતું. ત્યારબાદ તેઓએ અમદાવાદમાં નરેન્દ્ર મોદી સ્ટેડિયમ ખાતેથી નેશનલ ગેઇમ્સ-2022 નો આરંભ કરાવ્યો હતો. આ મુલાકાત દરમિયાન તેઓ દ્વારા થયેલા વિવિધ લોકાર્પણોમાં અમદાવાદમાં મેટ્રોરેલ, ગાંધીનગર થી મુંબઈની વંદે ભારત ટ્રેન સહિત અનેકવિધ નાગરિક સુવિધાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે.

નરેન્દ્ર મોદીની સુરત મુલાકાત

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ સુરત શહેર-જિલ્લામાં કુલ રૂ. 3472.54 કરોડનાં વિવિધ 59 વિકાસકાર્યોનું લોકાર્પણ અને ખાતમુહૂર્ત કર્યું હતું. તેઓએ સુરત મહાનગર પાલિકાના રૂ. 2429.18 કરોડ, DREAM સિટી પ્રોજેક્ટના રૂ. 369.60 કરોડ અને કેન્દ્ર તથા રાજ્ય સરકારના રૂ. 673.76 કરોડ સહિત કુલ રૂ. 3472.54 કરોડના વિકાસકામોનું લોકાર્પણ-ખાતમુહૂર્ત કર્યું હતું.
- તેઓએ પાણી પુરવઠાના રૂ. 672 કરોડનાં કાર્યો, રૂ. 890 કરોડના ડ્રેનેજ પ્રોજેક્ટ્સ, રૂ. 139 કરોડના ખર્ચે બાયોડાયવર્સિટી પાર્ક તેમજ અન્ય વિકાસકાર્યો, જેવાં કે પબ્લિક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, હેરિટેજ રિસ્ટોરેશન, સિટી બસ / BRTS ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, ઇલેક્ટ્રિક વ્હીકલ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર તેમજ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા વિકાસકામોનું લોકાર્પણ કર્યું હતું.

ડ્રીમ સિટીના મુખ્ય પ્રવેશદ્વારનું ઉદ્ઘાટન તથા જૈવવિવિધતા પાર્કનો શિલાન્યાસ

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ તેમની સુરત મુલાકાત દરમિયાન ડાયમંડ રિસર્ચ એન્ડ મર્કેન્ટાઇલ (DREAM) સિટીના મુખ્ય પ્રવેશદ્વારનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. ડ્રીમ સિટી પ્રોજેક્ટ સુરતમાં ડાયમંડ ટ્રેડિંગ બિઝનેસના ઝડપી વિકાસને પૂરક બનાવવા કોમર્શિયલ અને રેસિડેન્સિયલ સ્પેસની વધતી માંગને પહોંચી વળવાના વિઝન સાથે શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.
- તેઓએ આ મુલાકાત દરમિયાન ડો. હેડગેવાર બ્રિજથી ભીમરાડ - બમરોલી બ્રિજ સુધી 87 હેક્ટરથી વધુ વિસ્તારમાં નિર્માણ પામેલા જૈવવિવિધતા પાર્ક(Biodiversity Park) નો શિલાન્યાસ કર્યો હતો. તેઓએ સુરતમાં સાયન્સ સેન્ટર ખાતે 'ખોજ મ્યુઝિયમ' નું પણ ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. બાળકો માટે બનેલ આ મ્યુઝિયમમાં ઇન્ટરેક્ટિવ

ડિસ્પ્લે, પૂછપરછ- આધારિત પ્રવૃત્તિઓ અને વિજ્ઞાસ- આધારિત સંશોધનોનો સમાવેશ થાય છે.

- કેન્દ્ર સરકારે સુરતમાં પાવર લૂસ મેગા ક્લસ્ટર બનાવવા માટેની મંજૂરી આપી છે. તેના પરિણામે પ્રદૂષણને લગતી સમસ્યાઓનું નિરાકરણ થશે અને વેપારીઓને લાભ થશે.
- વર્ષ 2023 સુધીમાં સુરતમાં જાહેર પરિવહન સેવામાં 80% ઇલેક્ટ્રિક બસ શરૂ થશે.

નરેન્દ્ર મોદીની ભાવનગર મુલાકાત

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ સુરત બાદ ભાવનગરની મુલાકાત લીધી હતી. આ દરમિયાન તેઓએ ભાવનગર, ખોટાદ અને અમરેલી જિલ્લાના રૂ. 6,500 કરોડથી વધુના વિવિધ વિકાસ પ્રકલ્પોના ખાતમુહૂર્ત અને લોકાર્પણ કર્યું હતું.

વિશ્વના પ્રથમ CNG ટર્મિનલ અને બ્રાઉનફીલ્ડ પોર્ટનો શિલાન્યાસ

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ ભાવનગર ખાતે વિશ્વના પ્રથમ CNG(Compressed Natural Gas) ટર્મિનલ અને બ્રાઉનફીલ્ડ પોર્ટનો શિલાન્યાસ કર્યો હતો.
- આ પોર્ટને રૂ. 4,000 કરોડથી વધુના ખર્ચે વિકસાવવામાં આવશે. વિશ્વના પ્રથમ CNG ટર્મિનલ માટે અત્યાધુનિક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરની સુવિધા અને વિશ્વની ચોથી સૌથી મોટી લોકગેટ સિસ્ટમ પ્રાપ્ત થશે.
- પોર્ટનું બાંધકામ લગભગ વર્ષ 2023ના પ્રથમ છ મહિનાની અંદર શરૂ થઈ જશે અને 2026માં આ બંદર કાર્યરત થઈ જશે. CNG ટર્મિનલ ઉપરાંત અહીં કન્વેનર, મલ્ટિ પર્પઝ અને લિક્વિડ ટર્મિનલ્સ પણ પોર્ટ ખાતે આકાર લેશે.
- તે ભાવનગર જિલ્લાની ભાવિ જરૂરિયાતો અને આગામી પ્રોજેક્ટ્સ, જેમ કે વાહન સ્કેપિંગ, કન્ટેનર ઉત્પાદન, અન્ય મેગા પ્રોજેક્ટ્સ અને ખાસ કરીને ઘોલેરા સ્પેશિયલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ રિજન(SIR) માટેની જરૂરિયાતોને પણ પૂરી કરશે.
- તે કાર્ગો હેન્ડલિંગમાં ખર્ચ બચતના સંદર્ભમાં માત્ર આર્થિક લાભ જ નહીં પણ આ પ્રદેશમાં લોકો માટે રોજગારીનું સર્જન કરશે. ઉપરાંત, CNG આયાત ટર્મિનલ સ્વચ્છ ઊર્જાની વધતી જતી માંગને પહોંચી વળવા માટે વધારાનો વૈકલ્પિક ઊર્જાનો સ્રોત પૂરો પાડશે.
- વાઇબ્રન્ટ ગુજરાત ગ્લોબલ બિઝનેસ સમિટ-2019 દરમિયાન લંડનના ફોરસાઇટ ગ્રુપ દ્વારા ગુજરાતમાં CNG ટર્મિનલ બનાવવા માટે ગુજરાત મેરિટાઇમ બોર્ડ(GMB)સાથે સમજૂતી કરાર પર હસ્તાક્ષર થયા હતા.
- વર્ષ 2020માં GMBએ ભાવનગર પોર્ટ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રાઇવેટ લિમિટેડને લેટર ઓફ ઇન્ટેન્ડેન્સ (LOI) આપ્યો હતો.

અન્ય લોકાર્પણો

- વડાપ્રધાને ભાવનગરમાં પ્રાદેશિક વિજ્ઞાન કેન્દ્રનું પણ ઉદ્ઘાટન કર્યું જે 20 એકરમાં ફેલાયેલું છે. જેના માટે લગભગ રૂ. 100 કરોડનો ખર્ચ થયો છે. આ કેન્દ્રમાં મરિન એકવેટિક ગેલેરી, ઓટોમોબાઇલ ગેલેરી, નોબેલ પ્રાઇઝ ગેલેરી - ફિઝિયોલોજી એન્ડ મેડિસિન, ઇલેક્ટ્રો મિકેનિક્સ ગેલેરી, બાયોલોજી સાયન્સ ગેલેરી સહિત અનેક થીમ આધારિત ગેલેરીઓ આવેલી છે.
- આ કેન્દ્ર એનિમેટ્રોનિક સાયનાસોર, વિજ્ઞાન થીમ આધારિત રમકડાની ટ્રેન, પ્રકૃતિ સંશોધન પ્રવાસ, મોશન સિમ્યુલેટર, પોર્ટેબલ સોલાર ઓબ્ઝર્વેટરી વગેરે જેવાં આઉટડોર ઇન્સ્ટોલેશન દ્વારા બાળકો માટે શોધ અને સંશોધન વગેરે માટે સર્જનાત્મક પ્લેટફોર્મ પણ પ્રદાન કરશે.

વડાપ્રધાનની અમદાવાદ મુલાકાત

અમદાવાદના નરેન્દ્ર મોદી સ્ટેડિયમથી 36મી નેશનલ ગેમ્સનો વડાપ્રધાનશ્રીએ પ્રારંભ કરાવ્યો

- ગુજરાતની ચંચળતામાં યોજાયેલી 36મી નેશનલ ગેમ્સનો વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીના હસ્તે શાનદાર શુભારંભ થયો હતો.
- દેશમાં 7 વર્ષ પછી તથા ગુજરાતમાં પ્રથમ વખત યોજાયેલી નેશનલ ગેમ્સમાં 36 રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના લગભગ 15,000 ખેલાડીઓ, કોચ અને અધિકારીઓએ વિવિધ 36 રમતોમાં ભાગ લીધો હતો.
- અમદાવાદ, ગાંધીનગર, સુરત, વડોદરા, રાજકોટ અને ભાવનગર એમ 6 શહેરોમાં આ રમતોત્સવનું આયોજન 29 સપ્ટેમ્બર થી 12 ઓક્ટોબર, 2022 દરમિયાન કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ દરમિયાન વડાપ્રધાને ખેલાડીઓને કોમ્પિટિશન જીતવા માટે કમિટમેન્ટ અને કન્ટિન્યુટીનો મંત્ર આપ્યો હતો.
- વડાપ્રધાનશ્રીની ઉપસ્થિતિમાં નેશનલ ગેમ્સના શુભંકર 'સાવજ'નું લાઇવ પરફોર્મન્સ પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ નેશનલ ગેમ્સ ઓપનિંગ સેરેમનીમાં ટેનિસ પ્લેયર અંકિતા રૈનાએ ખેલાડીઓને શપથ લેવડાવ્યા હતા.
- નરેન્દ્ર મોદીએ આ કાર્યક્રમ દરમિયાન ડેસરમાં વિશ્વકક્ષાની 'સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટી'નું પણ ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. આ સીમાચિહ્નરૂપ પ્રોજેક્ટ દેશના રમત-ગમત શિક્ષણના પરિદૃશ્યમાં પરિવર્તન લાવશે તેવી અપેક્ષા છે.
- વડોદરાના સાવલીના ડેસર ખાતે 130 એકરમાં બનનારી સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટીમાં 3,000 વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરશે.
- વિશેષ :** સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટીના કુલપતિ પ્રો. ડૉ. અર્જુનસિંહ રાણા છે.

અમદાવાદ મેટ્રો રેલ પ્રોજેક્ટના તબક્કા-1 નું લોકાર્પણ

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ અમદાવાદના થલતેજ અને વસ્ત્રાલ વચ્ચે અમદાવાદ મેટ્રો રેલ પ્રોજેક્ટના તબક્કા-1 નું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું અને ટ્રેનમાં મુસાફરી પણ કરી હતી.
- તેમણે કાલુપુર સ્ટેશનથી અમદાવાદ શહેરના પૂર્વ-પશ્ચિમ કોરિડોર પર મેટ્રો રેલ સ્ટ્રેચનું પણ ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.
- આ સાથે, થલતેજ અને વસ્ત્રાલ વચ્ચેના પ્રોજેક્ટનો 21 કિ.મી. નો કોરિડોર 17 સ્ટેશનો સાથે કાર્યરત થયો.
- આ કોરિડોરમાં ચાર સ્ટેશનો સાથે 6.6 કિ.મી.નો ભૂગર્ભ વિભાગ પણ છે.

નરેન્દ્ર મોદીએ કેપિટલ રેલવે સ્ટેશન, ગાંધીનગરથી 'વંદે ભારત એક્સપ્રેસ'ને લીલી ઝંડી આપી

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ કેપિટલ રેલવે સ્ટેશન, ગાંધીનગરથી 'વંદે ભારત એક્સપ્રેસ 2.0' ટ્રેનનો લીલીઝંડી આપી શુભારંભ કરાવ્યો હતો.
- આ નવીન ટ્રેન કેપિટલ રેલવે સ્ટેશન, ગાંધીનગરથી મુંબઈ સેન્ટ્રલ વચ્ચે દોડશે.
- નરેન્દ્ર મોદીએ આ પ્રસંગે રેલવે સ્ટેશન ખાતે વંદે ભારત એક્સપ્રેસ ટ્રેનનું તલસ્પર્શી નિરીક્ષણ કરીને ગાંધીનગરથી અમદાવાદ સુધી ટ્રેનની સફર માણી હતી.
- અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે, દિલ્હીના બે રૂટ્સ પર મોટી સફળતા પછી ભારતની પહેલી સ્વદેશી સેમી હાઇસ્પીડ ટ્રેન હવે ગુજરાતમાં પણ દોડતી જોવા મળશે.
- ઉલ્લેખનીય છે કે થોડાક દિવસ પહેલાં જ ગુજરાતમાં વંદે ભારત ટ્રેનનું સફળ ટ્રાયલ પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

'KAVACH' ટેકનિકથી સજ્જ પ્રથમ વંદે ભારત ટ્રેન 2.0

- ગુજરાતમાં શરૂ થયેલી આ વંદે ભારત ટ્રેનને પ્રથમ વખત 'KAVACH' (ટ્રેન કોલિઝન અવોઇડન્સ સિસ્ટમ) ટેકનિક સાથે લોન્ચ કરવામાં આવી છે.
- આ ટેકનિકની મદદથી બે ટ્રેનની સામસામે થનારી અથડામણ જેવી દુર્ઘટનાઓને અટકાવી શકાય છે.
- આ ટેકનિકને દેશમાં જ વિકસિત કરવામાં આવી છે, જેના કારણે તેનો ખર્ચ ઘણો ઓછો છે.
- ઉલ્લેખનીય છે, કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 2022ના બજેટમાં 2000 કિલોમીટર સુધીના રેલ નેટવર્કને 'કવચ' હેઠળ લાવવાની યોજના વિશે જાહેરાત કરવામાં આવી હતી અને માર્ચ 2022માં રેલવેમંત્રી અશ્વિની વૈષ્યએ તેનું સફળ પરીક્ષણ પણ કર્યું હતું.

વંદે ભારત એક્સપ્રેસ 2.0 ની વિશેષતાઓ અને તેના ફાયદા

- ગાંધીનગર અને મુંબઈ વચ્ચે વંદે ભારત એક્સપ્રેસ 2.0 એક ગેમ ચેન્જર બનશે અને તે ભારતના બે બિઝનેસ હબ વચ્ચે કનેક્ટિવિટીને વેગ આપશે.
- સ્વદેશી સેમી હાઇ-સ્પીડના નામથી પ્રસિદ્ધ આ ટ્રેન 0 થી 100 કિ.મી. પ્રતિ કલાક સુધીની ઝડપ માત્ર 52 સેકન્ડમાં પ્રાપ્ત કરી લે છે.
- તે 180 કિલોમીટર પ્રતિ કલાક સુધીની મહત્તમ ઝડપ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. નવી વંદે ભારત એક્સપ્રેસનું વજન અગાઉના 430 ટનની સરખામણીમાં 392 ટન હશે.
- તેમાં wi-fi કનેક્ટ ઓન-ડિમાન્ડ સુવિધા પણ હશે.
- દરેક કોચ 32” સ્ક્રીનોથી સજ્જ છે, જે અગાઉના વર્ઝનમાં 24” ની સરખામણીમાં મુસાફરોને માહિતી અને ઇન્ફોટેનમેન્ટ પ્રદાન કરે છે.
- ટ્રેક્શન મોટરની ધૂળ-મુક્ત સ્વચ્છ હવા ફૂલિંગ સાથે, મુસાફરી વધુ આરામદાયક બનશે.
- સાઇડ રિક્લાઇનર સીટની સુવિધા જે અગાઉ માત્ર એક્ઝીક્યુટિવ ક્લાસના મુસાફરોને આપવામાં આવતી હતી તે હવે તમામ વર્ગો માટે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી છે. એક્ઝીક્યુટિવ કોચમાં 180 ડિગ્રી ફરતી સીટોની વધારાની સુવિધા છે.
- વંદે ભારત એક્સપ્રેસની નવી ડિઝાઇનમાં, હવા શુદ્ધિકરણ માટે રફ માઉન્ટેડ પેકેજ યુનિટ (RMPU) માં ફોટો - કેટાલિટિક અલ્ટ્રાવાયોલેટ એર પ્યોરિફિકેશન સિસ્ટમ ઇન્સ્ટોલ કરવામાં આવી છે.
- સેન્ટ્રલ સાયન્ટિફિક ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ ઓર્ગેનાઇઝેશન(CSIO), ચંદીગઢ દ્વારા ભલામણ કર્યા મુજબ, આ સિસ્ટમ RMPUના બંને છેડા પર તાજું હવા અને પાછી આવતી હવા દ્વારા આવતા જંતુઓ, બેક્ટેરિયા, વાયરસ વગેરેથી મુક્ત હવાને ફિલ્ટર અને સાફ કરવા માટે ડિઝાઇન અને સ્થાપિત કરવામાં આવી છે.
- માત્ર રૂ. 100 કરોડના ખર્ચે બનનારી આ ટ્રેન સમાન સુવિધા ધરાવતી આયાતી ટ્રેન કરતાં લગભગ અડધા ખર્ચે બનીને તૈયાર થાય છે.

ઓગસ્ટ 2023 સુધીમાં દેશભરમાં 75 વંદે ભારત ટ્રેન દોડાવાશે

- ગુજરાતમાં દોડતી નવી વંદે ભારત એક્સપ્રેસ દેશની ત્રીજી વંદે ભારત ટ્રેન છે. અન્ય બે ટ્રેનો દિલ્હી-વારાસણી અને નવી દિલ્હી-શ્રીમાતા વૈષ્ણોદેવી કટરાની વચ્ચે ચલાવવામાં આવી રહી છે.
- આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ સમારોહના ભાગરૂપે વડાપ્રધાને ઓગસ્ટ 2023 સુધીમાં દેશભરમાં 75 વંદે ભારત ટ્રેન ચલાવવાનો લક્ષ્યાંક રાખ્યો છે.

ગાંધીનગરના લેકાવાડા ખાતે અમિત શાહના હસ્તે GTU ના નવીન કેમ્પસનું ભૂમિપૂજન

- રાજ્યની સૌથી મોટી ટેકનોલોજીકલ યુનિવર્સિટી અને ટેકનિકલ શિક્ષણમાં દેશ-વિદેશમાં અગ્રગણ્ય યુનિવર્સિટીમાં નામના મેળવનાર ગુજરાત ટેકનોલોજીકલ યુનિવર્સિટી(GTU)ને રાજ્ય સરકાર દ્વારા ગાંધીનગર નજીક લેકાવાડા ખાતે 100 એકર જમીન નવા બિલ્ડિંગના બાંધકામ માટે ફાળવવામાં આવી છે. કેન્દ્રીય ગૃહ અને સહકાર મંત્રી અમિત શાહના હસ્તે તાજેતરમાં લેકાવાડા ખાતે મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલની ઉપસ્થિતિમાં GTUના નવા કેમ્પસનું ભૂમિપૂજન કરવામાં આવ્યું હતું.

GTUના નવા કેમ્પસ વિશે કેટલીક બાબતો

- લેકાવાડા ખાતે આ નવું તૈયાર થનાર કેમ્પસ ગ્રીન રેટિંગ ફોર ઇન્ટીગ્રેટેડ હેબિટેટ એસેસમેન્ટ અનુસાર સંપૂર્ણ ગ્રીન બિલ્ડિંગની થીમ પર બનાવવામાં આવશે. જેમાં 17થી વધુ ભવનોની સ્થાપના કરવામાં આવશે. તેમાં સ્કૂલ ઓફ એન્વિરોનિયરિંગ, ફાર્મસી, મેનેજમેન્ટ ઉપરાંત એડમિન બિલ્ડિંગ, પરીક્ષા ભવન અને ડેટા સેન્ટર, ગર્લ્સ અને બોય્ઝ હોસ્ટેલ, અદ્યતન સેન્ટર લાઇબ્રેરી, કુલપતિ અને કુલસચિવના બંગ્લોઝ, ક્લાસ - 2 અને 3 કેટેગોરીના સ્ટાફ ક્વાર્ટર, કાફેટેરિયા, ફાર્મસીની રિસર્ચ સંબંધિત એનિમલ હાઉસનો સમાવેશ થશે.
- વિવિધ ભવનો પર 18,000 ચોરસમીટરના ક્ષેત્રફળ પર સોલાર પેનલ લગાવીને સમગ્ર કેમ્પસ સોલાર લાઇટથી સંચાલિત કરાશે. જેનાથી પુનઃપ્રાપ્ય ઊર્જા સ્ત્રોતનો ઉપયોગ સવિશેષ પ્રમાણમાં કરીને ગ્રીન હાઉસ ઇફેક્ટ્સ અને અન્ય પ્રકૃતિને નુકસાનકારક પ્રવૃત્તિ પર લગામ લગાવી શકાશે.
- વધુમાં વિદ્યાર્થીઓની સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિને વેગ મળે તે માટે અદ્યતન ઓડિટોરિયમ અને સ્પોર્ટ્સ સ્ટેડિયમ બનાવવામાં આવશે.
- GTUના નવા બિલ્ડિંગનું બાંધકામ આગામી બે વર્ષની સમય મર્યાદામાં પરિપૂર્ણ કરવાનો લક્ષ્યાંક છે. રાજ્ય સરકાર દ્વારા આ ભવનના બાંધકામ માટે રૂ. 275 કરોડની ગ્રાન્ટ GTUને આપવામાં આવી છે. નવીન આકાર પામનાર આ કેમ્પસ ગ્રીન બિલ્ડિંગની થીમ પર બનાવવામાં આવનાર છે, અંદાજિત 5 હજારથી વધુ વૃક્ષોથી આચ્છાદિત હશે. આ ઉપરાંત 2,000 ચો.મીટરના ક્ષેત્રફળમાં આયુર્વેદિક ઔષધિ પ્લાન્ટ પણ વાવવામાં આવશે.
- 100 ટકા શુદ્ધ અને પ્રદૂષણ મુક્ત પ્રાકૃતિક વાતાવરણ મળી રહે તે માટે કોમન પાર્કિંગ રાખીને સમગ્ર કેમ્પસમાં પરિવહન માટે 2.50 કિ.મી.નો સાયકલ ટ્રેક બનાવવામાં આવશે.

ગુજરાત ટેકનોલોજીકલ યુનિવર્સિટી (GTU)

- સ્થાપના : 2007
- વર્તમાન ચાન્સેલર : આચાર્ય દેવવ્રત
- વર્તમાન વાઇસ ચાન્સેલર : ડો. નવીન શેઠ
- સૂત્ર(Motto) : સમુચિત જ્ઞાન સમન્વય:

ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂની ગુજરાત મુલાકાત

- ભારતના રાષ્ટ્રપતિ તરીકે દ્રૌપદી મુર્મૂએ જુલાઈ, 2022માં ૫૬ સંભાળ્યા બાદ તાજેતરમાં તેઓ ગુજરાતમાં તેમની પ્રથમ મુલાકાતે આવ્યાં હતાં.

- તેમણે ગુજરાતની પ્રથમ મુલાકાત દરમિયાન અમદાવાદમાં સાબરમતી નદીના કિનારે આવેલ મહાત્મા ગાંધી આશ્રમની મુલાકાત લીધી હતી. આ સાથે રાષ્ટ્રપતિએ મહાત્મા ગાંધીના આશ્રમ નિવાસસ્થાન 'હૃદયકુંજ'ની પણ મુલાકાત લીધી હતી.

રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા વિવિધ પ્રોજેક્ટ્સનું લોકાર્પણ

- રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂ દ્વારા ગુજરાતના પાટનગર ગાંધીનગર ખાતે ગુજરાત મેડિકલ એન્જ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ સોસાયટી(GMERS) કેમ્પસમાં કુલ 1,330 કરોડ રૂ. ના સંખ્યાબંધ પ્રોજેક્ટ્સનું ઉદ્ઘાટન કરી પાચો નાંખવામાં આવ્યો હતો.

સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત પ્રોજેક્ટ્સ

- રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂ દ્વારા સુપર સ્પેશિયાલિટી હોસ્પિટલ, ટ્રોમા સેન્ટર અને રેન બસેરાનો શિલાન્યાસ કર્યો હતો, જે ગાંધીનગર સિવિલ હોસ્પિટલમાં 373 કરોડ રૂ. ના ખર્ચે નિર્માણ પામશે.
- આ ટ્રોમા સેન્ટરમાં 255 બેડ હશે, જ્યારે નવી સુપર સ્પેશિયાલિટી હોસ્પિટલમાં 600 બેડ હશે. આ ઉપરાંત, રેન બસેરામાં દર્દીઓના સંબંધીઓ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવા હેતુ 448 બેડની સુવિધા પણ પૂરી પાડવામાં આવશે.
- તેણીએ નર્મદા જિલ્લાના રાજપીપળા ખાતે 530 કરોડ રૂ. ના ખર્ચે નવી GMERS હોસ્પિટલ અને મેડિકલ કોલેજનું વીડિયો કોન્ફરન્સિંગ દ્વારા ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. આ મેડિકલ કોલેજમાં દર વર્ષે 100 વિદ્યાર્થીઓને MBBS સ્નાતક સ્તરની ડિગ્રી માટે પ્રવેશ આપવામાં આવશે. ઉપરાંત 85% આદિવાસી વસતી ધરાવતા નર્મદા જિલ્લાના રહેવાસીઓને 540 પથારીની અદ્યતન હોસ્પિટલ સુવિધા પણ પૂરી પાડવામાં આવશે.

શિક્ષણ સંબંધિત પ્રોજેક્ટ્સ:

- ગુજરાતમાં રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂ દ્વારા સૈનિક શાળા, કન્યા સાક્ષરતા નિવાસી શાળા અને એકલવ્ય મોડેલ રેસિડેન્શિયલ સ્કૂલ જેવી શૈક્ષણિક પહેલની પણ શરૂઆત કરાવવામાં આવી હતી.
- આ સાથે જ તેણીએ મહિલા સાહસિકો માટે ગુજરાત યુનિવર્સિટીના સ્ટાર્ટઅપ પ્લેટફોર્મ એવા 'herSTART' ની પણ શરૂઆત કરાવી હતી.

- ઉપરાંત તેણીએ શિક્ષણ અને આદિજાતિ વિકાસને લગતી ગુજરાત સરકારની વિવિધ યોજનાઓ માટે ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી વર્ચ્યુઅલ રીતે ઉદ્ઘાટન પણ કર્યું હતું.

herSTART સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- herSTART ગુજરાત યુનિવર્સિટી સ્ટાર્ટઅપ અને આંતરપ્રિન્ટોરશિપ કાઉન્સિલની એક પહેલ છે, જેની રચના મહિલાઓને તેમના નવીન વિચારોને આગળ વધારવા માટે સમર્થન આપવાના ધ્યેય સાથે કરવામાં આવી છે.
- આ પહેલ એવી તમામ મહિલા સાહસિકો કે જેઓ તેમના નવીન વિચારો, પ્રોટોટાઇપ અથવા હાલના વ્યવસાયોને આગળ વધારવા માંગે છે, તેના માટે શરૂ કરવામાં આવી છે.

આંકલાવાડી ખાતેથી 'મિશન ગ્રીન અર્થ - ગ્રીન ગુજરાત' અભિયાનનો મુખ્યમંત્રીના હસ્તે શુભારંભ

- મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે તાજેતરમાં આણંદ જિલ્લાના આંકલાવાડી ખાતે આવેલા શ્રીશ્રી રવિશંકર મહારાજના આશ્રમની સૌજન્ય મુલાકાત લઈને સંસ્થાના પટાંગણમાં વૃક્ષારોપણ થકી સંસ્થા દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલ 'મિશન ગ્રીન અર્થ-ગ્રીન ગુજરાત'ની મુહિમનો શુભારંભ કરાવ્યો હતો.
- ભૂપેન્દ્ર પટેલ અને શ્રીશ્રી રવિશંકર મહારાજના હસ્તે આંકલાવાડી આશ્રમ ખાતે વૃક્ષારોપણ થકી ગ્રીન ગુજરાતની મુહિમનો શુભારંભ કરાવવામાં આવ્યો હતો.
- પર્યાવરણ સંરક્ષણના સંકલ્પને પૂર્ણ કરવા માટે આર્ટ ઓફ લિવિંગ સંસ્થા દ્વારા મિશન ગ્રીન અર્થ પ્રોજેક્ટ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.
- જે અંતર્ગત 'આપણું ગુજરાત, હરિયાણું ગુજરાત'ના મંત્રને સાકાર કરવા ગુજરાતમાં મિયાવાડી પદ્ધતિથી 1000 કરોડ વૃક્ષો વાવવામાં આવશે.
- ક્લાઇમેટ ચેન્જના કારણે આજે વિશ્વ સમક્ષ પર્યાવરણની અનેકવિધ સમસ્યાઓ ઉભી થઈ રહી છે, ત્યારે વૃક્ષારોપણથી માત્ર શુદ્ધ હવા જ નહીં, પરંતુ વરસાદમાં વધારો, પાણીના સ્તરની જાળવણી અને જમીન ધોવાણ અટકાવવા જેવા અનેકવિધ ફાયદાઓ થાય છે.
- જેથી પર્યાવરણ સંરક્ષણમાં વૃક્ષોના મહત્વને ધ્યાનમાં રાખીને, આર્ટ ઓફ લિવિંગ સંસ્થા દ્વારા મિયાવાડી અને પરંપરાગત વૃક્ષારોપણ પદ્ધતિ દ્વારા લગભગ 1000 કરોડ વૃક્ષો વાવવાનો પ્રોજેક્ટ હાથ ધરવામાં આવ્યો છે.
- આ પ્રોજેક્ટ હેઠળ સંસ્થા દ્વારા હોમ નર્સરી, તકનીકી કુશળતા, શારીરિક યોગદાન, વૃક્ષારોપણ અને સંવર્ધનની જવાબદારી અંગે જનજાગૃતિ ફેલાવી સંસ્થાઓ અને લોકોને 'આપણું ગુજરાત, હરિયાણું ગુજરાત'ની મુહિમ સાથે જોડવામાં આવશે.

ગુજરાત સરકાર દ્વારા ઉદ્યોગોને સહાયતા હેતુ 'આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના'ની જાહેરાત

- ગુજરાતના વર્તમાન મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલ દ્વારા રાજ્યમાં ઉત્પાદન ક્ષેત્રને મજબૂત કરવાના ઉદ્દેશ સાથે ગાંધીનગર ખાતે ઉદ્યોગોને સહાયતા હેતુ 'આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના - 2022'ની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.

આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના - 2022 સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- આ યોજનાનો ઉદ્દેશ ઉદ્યોગો અને રોકાણકારોને આકર્ષવાનો તેમજ મોટા પાયે રોજગારીની તકો ઉભી કરવાનો છે.
- મેગા, હેવી અને સૂક્ષ્મ ઉદ્યોગો તેમજ MSME(સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગો) જેવા ઉદ્યોગોને આ યોજના હેઠળ વિવિધ પ્રકારના ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ આપવામાં આવશે.
- આ 'આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના' ગુજરાતમાં 15 લાખથી વધુ લોકો માટે રોજગારીની તકો ઉભી કરીને 12.5 લાખ કરોડ રૂ.નું રોકાણ આકર્ષે તેવી અપેક્ષા છે.
- આ યોજના અંતર્ગત એકંદરે ગ્રીન એનર્જી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, ટેકાઉપલું અને ગતિશીલતા સહિતનાં 9 ક્ષેત્રોને આત્મનિર્ભર ભારત સાથે અનુરૂપ થઈ મેન્યુફેક્ચરિંગ ક્ષેત્રો તરીકે ઓળખવામાં આવ્યાં છે.
- આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના ભારતની આઝાદીના 75 વર્ષ નિમિત્તે પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીના 'આત્મનિર્ભર ભારત'ના આહ્વાન પ્રત્યે- ગુજરાત સરકારનો એક ભાગ છે.
- આત્મનિર્ભર ભારત એ દેશ અને તેના નાગરિકોને તમામ અર્થમાં સ્વતંત્ર અને આત્મનિર્ભર બનાવવા માટે પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા ઉદ્દેશિત નવા ભારતનું સ્વપ્ન છે.

આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના હેઠળ પ્રોત્સાહનો

- 10 વર્ષમાં નિશ્ચિત મૂડી રોકાણના 75% સુધી સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગો(MSME)ને ચોખ્ખી રાજ્ય વસ્તુ અને સેવા કર(SGST) ભરપાઈ.
- મોટા ઉદ્યોગોને ફિક્સડ કેપિટલ રોકાણ પર 12% વ્યાજ સબસિડી.
- 10 વર્ષ માટે કર્મચારી ભવિષ્યનિધિ (Employees' Provident Fund - EPF) ભરપાઈ.
- સૂક્ષ્મ ઉદ્યોગો(Micro Industries) માટે 35 લાખ રૂ. સુધીની મૂડી સબસિડી.
- સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગો(MSMEs)ને 7 વર્ષ સુધી વાર્ષિક 35 લાખ રૂ. સુધીની વ્યાજ સબસિડી.
- મહિલા ઉદ્યોગસાહસિકો, યુવા સાહસિકો, સ્ટાર્ટઅપ્સ અને અલગ-અલગ ક્ષમતા ધરાવતા ઉદ્યોગસાહસિકોને વધારાનાં પ્રોત્સાહનો તેમજ 5 વર્ષ માટે વીજળી સ્કૂટીમાં છૂટ.

- આ યોજના અંતર્ગત 1 કરોડ રૂ. થી નીચેના રોકાણને માઇક્રોયુનિટ ગણવામાં આવશે તેમજ 1 કરોડ રૂ. થી 10 કરોડ રૂ. વચ્ચેના રોકાણને નાના પાયના એકમ તરીકે ગણવામાં આવશે. જ્યારે 10 કરોડ રૂ. થી 50 કરોડ રૂ. ના રોકાણના કિસ્સામાં, ઉદ્યોગ એકમને મધ્યમ ધોરણ એકમ તરીકે ગણવામાં આવશે.
- ઉપરાંત 2500 કરોડ રૂ. થી વધુનું રોકાણ અને 2,500 થી વધુ વ્યક્તિઓને રોજગારી આ યોજના હેઠળ મેગા ઉદ્યોગમાં ગણવામાં આવશે.

'સૂર્ય ગુજરાત' યોજનાનું માર્ચ-2025 સુધી વિસ્તરણ

- ગુજરાતના મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે તાજેતરમાં 'સૂર્ય ગુજરાત' યોજનાનો સમયગાળો લંબાવવાનો નિર્ણય કર્યો છે.
- વર્ષ 2019થી શરૂ કરાયેલી આ યોજનાની સમયમર્યાદા માર્ચ-2022માં પૂરી થઈ છે, પરંતુ રાજ્ય સરકારે આ યોજનાનો સમયગાળો માર્ચ-2025 સુધી લંબાવ્યો છે.
- રાજ્ય સરકારના આ નિર્ણયથી રાજ્યના 7 લાખ રહેણાક ગ્રાહકોને 3,000 મેગાવોટની સોલાર કેપેસિટી માટે અંદાજે રૂ. 4,989 કરોડ સબસિડીનો લાભ ત્રણ વર્ષમાં મળશે.
- આ યોજના અંતર્ગત અત્યાર સુધી રાજ્ય અને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રૂ. 2,000 કરોડની આર્થિક સહાયથી ત્રણ લાખથી વધુ વીજગ્રાહકોને ત્યાં સોલાર સિસ્ટમનું સ્થાપન કરવામાં આવ્યું છે, જેની ક્ષમતા 1,183 મેગાવોટ જેટલી છે. હાલ, સોલાર રફટોપ સિસ્ટમ સ્થાપનમાં ગુજરાત દેશમાં પ્રથમ સ્થાને છે.

'સૂર્ય ગુજરાત' યોજના

- રહેણાક શ્રેણીના વીજગ્રાહકો માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા 5 ઓગસ્ટ, 2019 થી સોલાર રફટોપ સબસિડી યોજના 'સૂર્ય ગુજરાત' જાહેર કરાઈ છે.
- આ યોજના અંતર્ગત રહેણાક હેતુના વીજ ગ્રાહકોને પ્રથમ 3 કિલોવોટ સુધી નિયત કરેલ કિંમતના 40% સબસિડી તથા 3 કિલોવોટથી વધુ અને 10 કિલોવોટ સુધી 20% સબસિડી મળવાપાત્ર છે.
- આ ઉપરાંત ગ્રુપ હાઉસિંગ સોસાયટી, રેસિડેન્શિયલ વેલ્ફેર એસોસિએશનની કોમન સુવિધાઓના વીજખેડાણો ઉપર ઘર દીઠ 10 કિલોવોટની મર્યાદામાં 500 કિલોવોટ સુધી 20% સબસિડી આપવામાં આવે છે.
- રફટોપ સોલાર સિસ્ટમની સ્થાપના માટે રહેણાક ક્ષેત્રમાં વિશાળ સંભાવનાઓ રહેલી છે. જે પુનઃપ્રાપ્ય ઊર્જાના લક્ષ્યાંકને હાંસલ કરવામાં વધુ યોગદાન આપશે.
- એટલું જ નહીં, સોલાર રફટોપના ઇન્સ્ટોલેશનથી વીજ બિલમાં ઘટાડો થશે અને ઉત્પાદિત વધારાની વીજળી ગ્રિડમાં વેચી વધારાની આવક ઉભી કરી એક વપરાશકર્તા - ઉત્પાદક તરીકે પણ ભૂમિકા નિભાવશે.

ગિફ્ટસિટી ગાંધીનગર ખાતેથી મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલ દ્વારા 'પીએમ ગતિશક્તિ ગુજરાત' પોર્ટલ લોન્ચ

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીના પીએમ ગતિશક્તિ નેશનલ માસ્ટર પ્લાનના અમલીકરણ માટે ગિફ્ટ સિટી, ગાંધીનગર ખાતે આઝાદી@75: પીએમ ગતિશક્તિ ગુજરાત અંતર્ગત એક સેમિનાર યોજાયો હતો. જેમાં મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે 'પીએમ ગતિશક્તિ ગુજરાત' પોર્ટલ લોન્ચ કર્યું હતું.
- રાજ્યકક્ષાએ ગતિશક્તિ પોર્ટલ શરૂ કરનાર ગુજરાત ભારતનું પ્રથમ રાજ્ય બન્યું છે.
- એક વર્ષ પહેલા વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા 'પીએમ ગતિશક્તિ પોર્ટલ' લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. જે બિઝનેસ પ્રોસેસ એન્વિનીયરિંગમાં વિશાળ તકો પૂરી પાડે છે.
- આ પોર્ટલ માત્ર ડિજિટલ એપ્લિકેશન, એક્યુરેટ ડેટા કલેક્શન કે ડિજિટલ ડેટા ઇન્ટીગ્રેશન નથી, તેનાથી આગામી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સને લોજિસ્ટિક્સ સાથે કનેક્ટ કરવામાં આવશે, જે ભવિષ્યમાં પરિવહન ખર્ચ ઘટાડવામાં મદદરૂપ થશે.
- પીએમ ગતિશક્તિ ગુજરાત પોર્ટલ રાજ્યમાં ગેમ ચેન્જર સાબિત થશે. તે એવું પાવરફુલ ટૂલ છે, જે ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્લાનિંગની સાથે સાથે ઇઝ ઓફ ડુઇંગ બિઝનેસને નવી દિશા આપશે.
- આ પોર્ટલ ફૂલપ્રૂફ સિસ્ટમ છે, જેના અમલીકરણમાં એક્યુરેટ ડેટાનું ખૂબ મહત્ત્વ છે, જે સતત અદ્યતન થતાં રહેશે.
- પીએમ ગતિશક્તિ ગુજરાત પોર્ટલ એવું સશક્ત માધ્યમ છે, જે નિર્ણયો લેવા અને તેનું મોનિટરિંગ કરવામાં પણ ખૂબ ઉપયોગી સાબિત થશે. આ પોર્ટલ થકી જમીન સંપાદન, આંતર વિભાગીય સંકલન સહિતનું ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ફેસિલિટેશન કરી શકાશે.
- આ એવું GIS (Geographic Information system) આધારિત પોર્ટલ છે, જેમાં 500 થી વધુ સ્ટર છે. જેમાં રાજ્યના 21 થી વધુ સરકારી વિભાગો તથા 52 પેટાવિભાગો અને કેન્દ્રના 25 થી વધુ વિભાગોનો સમાવેશ થાય છે.
- આ પોર્ટલના અસરકારક અમલીકરણથી વધુ સારી અને સ્માર્ટ સરકારનું નિર્માણ કરવામાં મદદ મળશે.
- આ પોર્ટલના નિર્માણ માટે તકનીકી સહયોગ ભારતીય નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન ફોર સ્પેસ એપ્લિકેશન એન્ડ જીઓ-ઇન્ફોર્મેટિક્સ(BISAG-N) દ્વારા પૂરો પાડવામાં આવ્યો હતો, તથા તેના માટે ગુજરાત ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ બોર્ડ(GIDB) નોડલ એજન્સી તરીકે કાર્ય કરી રહ્યું છે.

કેટલીક અગત્યની બાબતો

- 'પીએમ ગતિશક્તિ નેશનલ માસ્ટર પ્લાન' ભારતના ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પરિદ્રશ્યને મજબૂત બનાવવામાં મહત્ત્વપૂર્ણ યોગદાન આપશે તેમ જણાવી મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે ઉમેર્યું કે, આ પ્લાનથી માત્ર ઇઝ

ઓફ ડુઇંગ બિઝનેસ જ નહીં પરંતુ નાગરિકો માટે ઇઝ ઓફ લિવિંગ પણ સુનિશ્ચિત થશે.

- ગુજરાતના સંતુલિત અને પ્રાદેશિક વિકાસને મજબૂત બનાવવા તથા આર્થિક સમૃદ્ધિ માટે રાજ્યમાં કનેક્ટિવિટી વધારવા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો અને તે માટે ફોકસ ટાર્ગેટ્સ એક્શન પ્લાન અમલી બનાવવામાં આવ્યો છે. તેના પરિણામે રાજ્યએ તેના ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પરિદ્રશ્યમાં મોટા પાયે પરિવર્તન આણ્યું છે.
- 'પ્રગતિપથ' યોજના અંતર્ગત રાજ્યના છેડાને જોડતા 9 હાઇસ્પીડ કોરિડોરને પહોળા અને મજબૂત બનાવવામાં આવશે. કુલ રૂ.2,488 કરોડના ખર્ચે આ પ્રોજેક્ટમાં કુલ 3,710 કિ.મી. લંબાઈના હાઇવે તૈયાર કરાશે.
- તેવી જ રીતે નગરપાલિકાઓ, શહેરી વિસ્તારો, શહેરો અને મોટા શહેરોમાંથી પસાર થતા રાજ્યના માર્ગોમાં આધુનિકીકરણ માટે 'વિકાસ પથ' કાર્યક્રમ કાર્યરત છે.
- 'કિસાન પથ' પહેલથી ખેડૂતોના જીવનની ગુણવત્તામાં સુધારો થયો અને તેમની ખેતપેદાશો અને દૂધ ઝડપથી બજારમાં પહોંચતાં થયા છે.
- તે ઉપરાંત રાજ્યમાં 'પ્રવાસી પથ'ની નવતર પહેલ થકી 60 થી વધુ પ્રવાસી સ્થળો વચ્ચેની કનેક્ટિવિટીમાં સુધારો થતાં પ્રવાસન ઉદ્યોગ વધુ વેગવાન બન્યો છે. રૂ. 2,300 કરોડ કરતાં વધુના કેન્દ્રિત રોકાણો સાથે આ પહેલથી રાજ્યના 24 થી વધુ જિલ્લાઓને ફાયદો થયો છે.
- ગુજરાતે ઓપન એક્સેસ-કોમન કેરિયરના ધોરણે એક સંકલિત રાજ્યવ્યાપી ગેસગ્રિડ વિકસાવી છે.
- મુખ્ય ઔદ્યોગિક કેન્દ્રોને જોડતા 25 જિલ્લાઓમાં પાઇપલાઇન ગેસગ્રિડ નેટવર્ક રાજ્યમાં કાર્યરત છે. એ જ રીતે સિંચાઈ માટે પાણીના વિતરણ માટે 75,000 કિ.મીનું રાજ્યવ્યાપી વોટરગ્રિડ નેટવર્ક અને 14,000થી વધુ ગામડાઓ અને 154 નગરોને પાણી પહોંચાડવા માટે પીવાના પાણીની ગ્રિડની સ્થાપના કરતો એક મિશન મોડ પ્રોજેક્ટ 'વોટરગ્રિડ' હાથ ધર્યો છે.
- 'ઇન્ટીગ્રેટેડ લોજિસ્ટિક્સ એન્ડ લોજિસ્ટિક્સ પાર્ક પોલિસી' શરૂ કરનાર ગુજરાત દેશનું પ્રથમ રાજ્ય છે.

SRESTHA-G પ્રોજેક્ટ

- તાજેતરમાં વિશ્વ બેંક દ્વારા 'સિસ્ટમ રિફોર્મ એન્ડેવર્સ ફોર ટ્રાન્સફોર્મ્ડ હેલ્થ અચીવમેન્ટ - ગુજરાત (SRESTHA-G)' પ્રોજેક્ટ માટે ગુજરાત સરકારને 350 મિલિયન ડોલરની સહાય મંજૂર કરવામાં આવી છે.
- વિશ્વ બેંકની શાખા ઇન્ટરનેશનલ બેંક ઓફ રિકન્સ્ટ્રક્શન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ (IBRD) દ્વારા આ ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવશે. આ પ્રોજેક્ટ ગુજરાત રાજ્યના આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવશે.

SRESTHA-G પ્રોજેક્ટ વિશે

- આ પ્રોજેક્ટનો હેતુ મુખ્યત્વે ગુજરાતમાં આરોગ્ય વિતરણ પ્રણાલીમાં પરિવર્તન લાવી જાહેર આરોગ્યસંભાળ સેવાઓની ગુણવત્તા અને તેની પહોંચમાં સુધારો કરવાનો છે.
- આ કાર્યક્રમ રાજ્યની તમામ કિશોરીઓ માટે પ્રાથમિક આરોગ્યસંભાળ સેવાઓની સમાનતા, ગુણવત્તા અને સર્વસમાવેશકતા સુધારવાનાં મુખ્ય ક્ષેત્રો પર અને રોગ સર્વેલન્સ સિસ્ટમ્સની ક્ષમતા પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.
- હાલમાં, ગુજરાતમાં નાગરિકોને પ્રજનન, માતૃત્વ, નવજાત, બાળક અને કિશોર આરોગ્ય, ચેપી અને બિન-ચેપી રોગો (NCDs) સહિત સાત આરોગ્ય સેવાઓ મળી રહી છે.
- આ કાર્યક્રમ કિશોરીઓ અને છોકરાઓના આરોગ્ય અને પોષણમાં સુધારો કરવા પર વિશેષ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. આને 14 જિલ્લાઓમાં પ્રાધાન્ય આપવામાં આવશે કે જ્યાં 70%થી વધુ કિશોરીઓ એનિમિયાથી પિડાય છે.
- આ પ્રોજેક્ટ હેઠળ, રાજ્ય સરકાર રાજ્યના શહેરી તેમજ ગ્રામીણ વસ્તી સુધી આરોગ્ય સેવાઓનો વિસ્તાર કરીને રાજ્યની આરોગ્ય પ્રણાલીની ગુણવત્તા સુધારવા માટે અનેક પહેલો હાથ ધરશે. રાજ્યની રોગચાળા નિવારણ પ્રણાલીને પણ મજબૂત બનાવવા પ્રયાસ કરવામાં આવશે.
- આ કાર્યક્રમ રોગ ફાટી નીકળવાની આગોતરી ભાળ મેળવી શકાય તે માટે સર્વેલન્સ સિસ્ટમ વિકસાવવામાં પણ મદદ કરશે.

આ પ્રોજેક્ટનો કુલ ખર્ચ કેટલો છે?

- આ પ્રોજેક્ટ માટે કુલ 500 મિલિયન ડોલરનો ખર્ચ કરવામાં આવશે, જેમાંથી 350 મિલિયન ડોલરની સહાય વિશ્વ બેંક દ્વારા આપવામાં આવી છે અને બાકીનો ખર્ચ રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવશે.

ગુજરાત માટે વિશ્વબેંક તરફથી અન્ય મદદ:

- મિશન સ્કૂલ ઓફ એક્સેલન્સ માટે રૂ. 7500 કરોડનું ધિરાણ
- ગુજરાત રેઝિલીયન્ટ સિટી ડેવલપમેન્ટ કાર્યક્રમ હેઠળ અમદાવાદ શહેર માટે રૂ.3000 કરોડનું ધિરાણ

વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા ભારતનું સૌપ્રથમ 24x7 સૌરઊર્જાથી સંચાલિત મોઢેરા 'સૂર્યગ્રામ' રાષ્ટ્રને સમર્પિત

- ગુજરાતમાં ત્રણ દિવસના પ્રવાસે આવેલા વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ તાજેતરમાં મહેસાણા ખાતેથી ભારતના સૌ પ્રથમ સતત સૌર ઊર્જાથી સંચાલિત મોઢેરા 'સૂર્યગ્રામ' રાષ્ટ્રને સમર્પણ કર્યું હતું.

- આ પ્રસંગે વડાપ્રધાને રૂ. 3,092 કરોડના વિકાસ કામોનું ઇ-પાતમુહૂર્ત અને લોકાર્પણ કર્યું હતું. નરેન્દ્ર મોદીએ મોઢેરામાં બિરાજમાન પોતાના કુળદેવી મોઢેશ્વરી માતાના મંદિરે પહોંચી પૂજા-અર્ચના કરી હતી.

સૂર્યગ્રામ : મોઢેરામાં સોલારઇમેશન માટે વિવિધ સુવિધાઓ

- મોઢેરા ગામને આ પ્રોજેક્ટ થકી 24 કલાક સૌરઊર્જા પૂરી પાડવામાં આવશે. જેના માટે મોઢેરા સૂર્યમંદિરથી 6 કિ.મી. દૂર સુબજનપુરા ખાતે 15 MWH બેટરી એનર્જી સ્ટોરેજ સિસ્ટમ(BESS) સાથેનો 6 MW સોલાર પ્લાન્ટ ઊભો કરાયો છે.
- વિશેષ :** BESS એ ઊર્જાસંગ્રહ પ્રણાલીનો એક પ્રકાર છે જે વીજળીના સ્વરૂપમાં ઊર્જા સંગ્રહિત કરવા અને વિતરિત કરવા માટે બેટરીનો ઉપયોગ કરે છે.
- મોઢેરાના 1,300 થી વધુ મકાનોની છતો પર 1 KW સોલાર રૂફટોપ સિસ્ટમ લગાડવામાં આવી છે.
- 1,700 થી વધુ વીજ કનેક્શનને સ્માર્ટ મીટર યુનિટ સાથે સંલગ્ન કરાયા છે.
- મોઢેરા સૂર્યમંદિરની પાસે સૂર્યઊર્જાથી સંચાલિત અતિઆધુનિક ઇલેક્ટ્રિક વ્હીકલ ચાર્જિંગ સિસ્ટમ માટે ચાર્જિંગ સ્ટેશન ઊભું કરાયું છે.
- મોઢેરા ગામના દરેક ઘર ઉપર સોલાર રૂફટોપથી સૂર્ય ઊર્જા મળતી થઈ છે અને તે રીન્યૂએબલ એનર્જી ઉત્પન્ન કરનારું ગામ બન્યું છે.

વિશેષ

મોઢેરા એ પુષ્પાવતી નદીના કિનારે આવેલું છે અને તે તેના સૂર્યમંદિર માટે વિશ્વપ્રસિદ્ધ છે. તેને સોલંકી વંશના રાજા ભીમદેવ સોલંકી દ્વારા ઇ.સ. 1026-27 દરમિયાન બનાવવામાં આવ્યું હતું. મોઢેરા ગામમાં સ્થિત સૂર્ય મંદિર સૂર્ય દેવતાને સમર્પિત હિંદુ મંદિર છે. હવે કોઈ પૂજા કરવામાં આવતી નથી અને ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ દ્વારા જાળવવામાં આવેલ સંરક્ષિત સ્મારક છે.

ગુજરાત ગૌણ ખનીજ છૂટછાટ (સુધારા) નિયમો - 2022માં જાહેરહિત અને વહીવટી સરળીકરણના ધ્યેય સાથે ખાણકામ નિયમોમાં સુધારા જાહેર

- મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે રાજ્યમાં ખાણ-ખનીજ ક્ષેત્રે ઇન્ડ ઓફ ડુઇંગ બિઝનેસને પ્રોત્સાહિત કરતો મહત્વપૂર્ણ અભિગમ અપનાવ્યો છે.

- આ સંદર્ભમાં તેમણે ગુજરાત ગૌણ ખનીજ છૂટછાટ(સુધારા) નિયમો - 2022માં જાહેરહિત અને વહીવટી સરળીકરણના ધ્યેય સાથે ખાણકામ નિયમોમાં સુધારા જાહેર કર્યા છે.

આ સુધારા અન્વયે કેટલાક મહત્વપૂર્ણ સુધારાઓ

- આ મહત્વપૂર્ણ સુધારા કરવામાં આવ્યા છે તે મુજબ રાજ્યમાં હવેથી ખાનગી જમીન માલિકોને 4 હેક્ટર સુધીના તમામ ગૌણ ખનીજો માટે હરાજી વગર અરજી આધારિત નિયમાનુસારના પ્રીમિયમથી લીઝની ફાળવણી કરવામાં આવશે.
- એટલું જ નહીં, જે-તે વિસ્તારમાં મળેલી મંજૂરી, NOC, એન્વાયર્નમેન્ટ ક્લીયરન્સ, ફોરેસ્ટ ક્લીયરન્સ તેમજ મહેસૂલી અભિપ્રાય વગેરેને નવી મંજૂરી સમયે માન્ય ગણવામાં આવશે એટલે કે આવી મંજૂરીઓ બીજીવાર લેવાની જરૂરિયાત રહેશે નહીં.
- પડતર 'સેડ્' કેસોની મંજૂરી માટેની સમયમર્યાદા જે 2022માં પૂર્ણ થતી હતી તે વધુ ત્રણ વર્ષ એટલે કે 2025 સુધી વધારી આપવામાં આવી છે.
- લીઝ ધારકોને આર્થિક રાહત આપતો એ પણ સુધારો કરવામાં આવ્યો છે કે, બાકી લેણાના વ્યાજના દરોમાં 6 ટકાનો ઘટાડો કરવામાં આવ્યો છે. હાલ 18 ટકા છે તે ઘટાડીને હવે 12 ટકાનો વ્યાજદર કરવામાં આવ્યો છે.
- ખાણકામના નિયમોમાં જે અન્ય સુધારાઓ કરવામાં આવ્યા છે તે મુજબ જાહેર હરાજીથી પ્રથમ તબક્કામાં ભાગ લીધો હોય તેવા બિડર્સમાંથી ટેકનિકલી ક્વોલિફાઇડ તમામ બિડર્સ બીજા તબક્કામાં ભાગ લઇ શકશે.
- આ ઉપરાંત આર્થિક બોજો વધે નહીં તે હેતુસર બિડરને ત્રણ તબક્કામાં અપફ્રન્ટ પેમેન્ટની સુવિધા આપવામાં આવશે.
- ખનીજ જથ્થો પૂર્ણ થઈ અથવા વૈજ્ઞાનિક ઢબે ખાણકામ થઈ શકે તેમ જ હોય તેવા કિસ્સામાં લીઝ ધારક આવો લીઝ વિસ્તાર પરત કરી શકશે.
- ખાણ ખનીજ ક્ષેત્રમાં જાહેર કરેલા આ સુધારાઓને પરિણામે માઇનિંગ ઇન્ડસ્ટ્રીઝની જે ઇકોસિસ્ટમ રાજ્યમાં ઊભી થયેલી છે તેમાં વધુ સરળીકરણ થશે. ખાણ ખનીજ ક્ષેત્રે પારદર્શિતા વધશે તેમજ પ્રક્રિયાઓ ઝડપી બનશે.

વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા ભરૂચના આમોદથી રૂ. 8,000 કરોડથી વધુ મૂલ્યની બહુવિધ પરિયોજનાઓનો શિલાન્યાસ અને લોકાર્પણ

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ ભરૂચ જિલ્લાના આમોદ ખાતેથી રાજ્યના પ્રથમ બલ્ક ડ્રગ પાર્કના શિલાન્યાસ સહિત રૂ. 8,000 કરોડથી વધુના વિવિધ વિકાસ કાર્યોના લોકાર્પણ-ખાતમુહૂર્ત કર્યા હતા.
- નરેન્દ્ર મોદીએ જંબુસરમાં અંદાજે રૂ. 2,506 કરોડના ખર્ચે નિર્માણ થનાર રાજ્યના સર્વપ્રથમ સુવિધાયુક્ત બલ્ક ડ્રગ પાર્કનું ખાતમુહૂર્ત કરવા સાથે દહેજમાં રૂ. 568 કરોડના ખર્ચે નિર્માણ થનાર ડીપ-સી પાઇપલાઇન પ્રોજેક્ટ, રૂ. 30 કરોડના ખર્ચે અંકલેશ્વર અને પાનોલીમાં નિર્માણ થનાર મલ્ટિલેવલ ઔદ્યોગિક શેડ તથા રૂ. 100 કરોડના ખર્ચે અંકલેશ્વર એરપોર્ટ ફેઝ-1 કામગીરીનું પણ ખાતમુહૂર્ત કરીને ગુજરાતને વિકાસની વધુ એક ભેટ આપી છે.
- વડાપ્રધાનશ્રીએ ગુજરાત સરકારના જાહેર સાહસ ગુજરાત આલ્કલીઝ એન્ડ કેમિકલ્સ(GACL)ના રૂ. 4,105 કરોડના વિવિધ વિસ્તરણ પ્લાન્ટ રાષ્ટ્રને સમર્પિત કર્યા હતા. GACLના આ વિવિધ પ્લાન્ટ થકી દેશના અમૂલ્ય વિદેશી હૂંડિયામણની બચત થવા સાથે રાષ્ટ્રને 'આત્મનિર્ભર ભારત' ની દિશા તરફ આગળ વધવામાં મદદ મળશે. આ સાથે નેશનલ એલ્યુમિનિયમ કંપની(NALCO) સાથેના સંયુક્ત સાહસ GACL - નાલ્કો આલ્કલીઝ એન્ડ કેમિકલ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (GNAL) પણ રાષ્ટ્રને સમર્પિત કર્યું હતું.
- તેમણે બનાસકાંઠા જિલ્લાના મુઠેડામાં રૂ. 70.87 કરોડના ખર્ચે નિર્માણ થનાર એગ્રો ફૂડ પાર્ક, ભરૂચ જિલ્લાના વાલીયા, છોટા ઉદેપુરના વનાર, દાહોદના ચાકલીયા અને બનાસકાંઠાના અમીરગઢમાં રૂ. 127.58 કરોડના ખર્ચે નિર્માણ પામનાર ચાર ટ્રાયબલ ઔદ્યોગિક પાર્ક, વલસાડ જિલ્લાના કઠવાડી-દાંતી ખાતે રૂ. 89.98 કરોડના ખર્ચે આકાર લેનાર સી-ફૂડ પાર્ક તથા મહીસાગર જિલ્લાના ખાંડીવાવ ખાતે રૂ. 176.94 કરોડના ખર્ચે સ્થપાનાર MSME પાર્કનું ભૂમિપૂર્ણ કર્યું હતું. રૂ.315 કરોડના ખર્ચે IOCL દ્વારા નિર્મિત દહેજ-કોચલી પાઇપલાઇનનું પણ લોકાર્પણ કર્યું હતું.
- ઔદ્યોગિક ગતિ-પ્રગતિમાં શિરમૌર રહેલા ભરૂચ અને અંકલેશ્વરનો વિકાસ દ્વિવન સિટી મોડેલ આધારિત થઈ રહ્યો છે.

મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલ દ્વારા 'શ્રમિક અન્નપૂર્ણા યોજના' અને 'શ્રમ સન્માન પોર્ટલ' નું લોકાર્પણ

- મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે તાજેતરમાં ગુજરાત મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડની 'શ્રમિક અન્નપૂર્ણા યોજના' હેઠળ અમદાવાદ તથા ગાંધીનગર ખાતે આવેલા કુલ 22 કડિયાનાકા ઉપર ભોજન કેન્દ્રોનું લોકાર્પણ કર્યું છે.
- સમગ્ર રાજ્યમાં આવતા બે મહિનામાં આ યોજના અંતર્ગત ભોજન કેન્દ્રો ખોલવામાં આવશે. આ યોજના અંતર્ગત શ્રમયોગીઓને ફક્ત રૂપિયા 5 માં પૌષ્ટિક ભોજન પૂરું પાડવામાં આવે છે.

શ્રમ સન્માન પોર્ટલ

- ભોજન યોજનાના સ્થાયી કેન્દ્રો ઉપરાંત જે બાંધકામ સાઇટ પર 50થી વધુ શ્રમિકો આ યોજનાનો લાભ મેળવવા માંગતા હોય તેમને ડોર સ્ટેપ ડિલિવરીની પણ સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે.
- શ્રમિકનો સમય ન બગડે અને સરળતાથી નોંધણી કરાવી શકાય તે માટે 'શ્રમ સન્માન પોર્ટલ' લોન્ચ કરાયું છે.
- અમદાવાદમાં યોજાયેલા કાર્યક્રમમાં મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે જણાવ્યું હતું કે, શ્રમ સન્માન પોર્ટલથી હવે કોઇપણ શ્રમિકને કચેરીમાં જવું નહીં પડે. ઘરે બેઠા જ અરજીથી લઇ મંજૂરી સુધીની તમામ પ્રક્રિયા અને લાભો ડિજિટલ માધ્યમથી એક જ પોર્ટલ પર મળી શકે તે માટે આ પોર્ટલ ઉપયોગી થશે.
- અન્નપૂર્ણા યોજનામાં નોંધાયેલા શ્રમિકોને લાભ મળવાનો જ છે, પરંતુ જે શ્રમિકોની નોંધણી નથી થઇ તેમના માટે આ પોર્ટલ શરૂ કરાયું છે. જેમાં ન નોંધાયેલા શ્રમિકોને પણ આવરી લેવાશે

ગાંધી જયંતીથી ગુજરાતમાં ખાદી અને પોલી વસ્ત્રોમાં 30 ટકા વિશેષ બજાર પ્રોત્સાહન સહાય

- ગુજરાતના મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે ખાદી ઉત્પાદનના ખાદી વણાટ સાથે સંકળાયેલા અંતરિયાળ વિસ્તારોના ગ્રામીણ કારીગરોને આર્થિક ટેકો આપવાનો નિર્ણય કરીને રાજ્યમાં ખાદીનું વેચાણ વધારવા માટે ઉદાર અભિગમ અપનાવ્યો છે.
- ભૂપેન્દ્ર પટેલે ગાંધી જયંતી એટલે કે 2 ઓક્ટોબર, 2022 થી 31 ડિસેમ્બર, 2022 સુધી ખાદી અને પોલી વસ્ત્રોના ઉત્પાદન અર્થ પર 30 ટકા વિશેષ બજાર પ્રોત્સાહન સહાય આપવાનું નક્કી કર્યું છે.
- આઝાદીના અમૃત મહોત્સવ અન્વયે મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે આ વર્ષે વધુ 10 ટકા ખાસ બજાર પ્રોત્સાહન સહાય આપવાની જાહેરાત કરી છે.
- હાલ રાજ્ય સરકાર દ્વારા અપાતી 20 ટકા ખાસ બજાર પ્રોત્સાહન સહાય ઉપરાંત વધુ 10 ટકા સહાય મળીને હવે કુલ 30 ટકા ખાસ બજાર પ્રોત્સાહન સહાય આ વર્ષે ગુજરાતમાં અપાશે.
- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 'ખાદી ફોર ફેશન-ખાદી ફોર નેશન'ને પ્રોત્સાહિત કરવા તાજેતરમાં અમદાવાદમાં 'ખાદી ઉત્સવ'માં તહેવારો, સામાજિક પ્રસંગોમાં લોકોને વધુ ખાદી ખરીદી માટે
- 30 ટકા ખાસ બજાર પ્રોત્સાહન સહાયને પરિણામે વેચાણમાં વધારો થતાં ખાદી કામગીરી સાથે સંકળાયેલા ગ્રામીણ કારીગરોને ફાયદો થશે.

સવાલ જવાબ વિશેષ

Q.1 ગરીબ કલ્યાણ મેળાની 13મી કડીનો પ્રારંભ મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે તાજેતરમાં ક્યાંથી કરાવ્યો હતો?

A. ગોધરા(પંચમહાલ)

વિશેષ : મુખ્યમંત્રીએ આ પ્રસંગે પંચાયત વિભાગની વિવિધ 22 જેટલી યોજનાઓને સમાવી લેતી 'આગેકૂચ' કોફીટેબલ બૂકનું વિમોચન પણ કર્યું હતું.

Q.2 કર્ણાટક સંઘ, અમદાવાદ-ગુજરાતની કેટલામી વર્ષગાંઠ નિમિત્તે તાજેતરમાં કર્ણાટક દર્શન - 2022 કાર્યક્રમ યોજાયો હતો?

A.75 મી વર્ષગાંઠ

Q.3 વિક્રમ સંવત 2078 'ગુજરાત દીપોત્સવી' અંકનું વિમોચન તાજેતરમાં કોના દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું?

A. મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલ

વિશેષ : ગુજરાત દીપોત્સવી 2078માં અગ્રણી લેખકોની સર્જનાત્મકતા દ્વારા પ્રસ્તુત સાહિત્યના સૌંદર્યથી વાચકોના મનને ઉજાગર કરતા ચિંતનશીલ વિચારો, કવિતાઓ, નવલકથાઓ, હાસ્ય, નાટકો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

Q.4 પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા તાજેતરમાં ગુજરાતના ક્યા ગામની પ્રથમ 24* 7 સૌર ઊર્જાથી ચાલતા ગામ તરીકે જાહેરાત કરવામાં આવી?

A. મોદેરા (મહેસાણા)

Q.5 અમદાવાદ ખાતે જરૂરિયાતમંદ વિદ્યાર્થીઓ માટેના શૈક્ષણિક સંકુલ એવા 'મોદી શૈક્ષણિક સંકુલ'ના પ્રથમ તબક્કાનું ઉદ્ઘાટન તાજેતરમાં કોના દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું?

A. પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી

Q.6 મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ગુજરાત પોલીસ દળના 99 જેટલા અધિકારી-કર્મીઓને પ્રશંસનીય સેવા, વિશિષ્ટ સેવા માટેના જાહેર થયેલા પોલીસ મેડલ્સ ક્યા અર્પણ કર્યા હતા?

A. અમદાવાદ

Q.7 મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે વાઇબ્રન્ટ નવરાત્રી મહોત્સવ-2022 ક્યાંથી ખૂલ્યો મૂક્યો હતો?

A. GMDC ગ્રાઉન્ડ (અમદાવાદ ખાતેથી)

Q.8 સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ મંત્રાલય(MSME) દ્વારા તાજેતરમાં SC-ST હબ યોજના તેમજ મંત્રાલયના અન્ય કાર્યક્રમો વિશે જાગૃતિ લાવવા માટે રાષ્ટ્રીય SC-ST હબ કોન્કલેવનું આયોજન ક્યાં કરવામાં આવ્યું હતું?

A. અમદાવાદ

પુરસ્કાર વિશેષ

સ્વચ્છ ભારત દિવસ 2022 : રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા વિવિધ પુરસ્કારો એનાયત

- ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂએ સ્વચ્છતાની પ્રેરણા અને રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીની જન્મજયંતી (2 ઓક્ટોબર) એ ઉજવવામાં આવેલ 'સ્વચ્છ ભારત દિવસ, 2022'ની અધ્યક્ષતા કરી હતી. જેનું આયોજન કેન્દ્રીય જલ શક્તિ મંત્રાલયના પીવાના પાણી અને સ્વચ્છતા વિભાગ(Department of Drinking water and Sanitation - DDWS) દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.
- રાષ્ટ્રપતિએ આ પ્રસંગે સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ ગ્રામીણ 2022 અને જલ જીવન મિશન(JJM) કાર્યક્ષમતા મૂલ્યાંકન પુરસ્કારોથી વિજેતાઓને સન્માનિત કર્યા હતા. આ પુરસ્કારો ખુલ્લામાં શૌચમુક્ત(ODF) પ્લસ(+), અને હર ઘર જલ ગતિને પ્રોત્સાહન આપવા અને સાર્વત્રિક સ્વચ્છતા તરફ લોકોના ચળવળ(જન આંદોલન)ને વેગ આપવા માટે રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો(UTs) ના પ્રયાસોને પ્રોત્સાહિત કરવા અને પ્રશંસા કરવા માટે એનાયત કરવામાં આવ્યા છે.
- આ પ્રસંગે કેન્દ્રીય મંત્રીઓ દ્વારા સ્વચ્છતા હી સેવા 2022, સુજલામ 1.0 & 2.0, હર ઘર જલ સર્ટિફિકેશન, સ્ટાર્ટ-અપ ગ્રાન્ડ ચેલેન્જ ફોર ઇનોવેટિવ ટેકનોલોજી ફોર સોલિડ એન્ડ લિક્વિડ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ (SLWM), ODF + ના વિવિધ ઘટકો પર ગ્રામ પંચાયતો માટે રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ સ્પર્ધા, SBM(G) પર રાષ્ટ્રીય દિવાલ ચિત્ર સ્પર્ધા અંતર્ગતના વિવિધ પુરસ્કારો એનાયત કરવામાં આવ્યા હતા.

સ્વચ્છ ભારત મિશન - ગ્રામીણ 2022 એવોર્ડ્સના વિજેતાઓ

શ્રેણી	રેન્ક	વિજેતા રાજ્ય/કે.પ્ર/જિલ્લો
મોટા રાજ્યો	1	તેલંગાણા
	2	હરિયાણા
	3	તમિલનાડુ
નાના રાજ્યો/ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો	1	આંધ્રાપ્રદેશ & નિકોબાર ટાપુઓ
	2	દાદરા અને નગર હવેલી એન્ડ દમણ અને દીવ
	3	સિક્કિમ
ટોચના પ્રદર્શન કરતા જિલ્લાઓ	1	મિવાની(હરિયાણા)
	2	જગતિયાલ(તેલંગાણા)
	3	નિઝામાબાદ(તેલંગાણા)

સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ ગ્રામીણ(SSG) 2022

- SBM-G તબક્કા II ના નોંધપાત્ર માત્રાત્મક અને ગુણાત્મક પાસાઓ પર તેમની સિદ્ધિઓના આધારે રાજ્યો અને જિલ્લાઓની રેન્કિંગ હાથ ધરવામાં આવેલ છે.
- SBM-G તબક્કો II માર્ચ, 2020 માં ગ્રામીણ ભારતને ODF+ બનાવવા માટે એટલે કે ODFની સ્થિતિ જાળવી રાખવા અને દરેક ગામમાં ઘન અને પ્રવાહી કચરા વ્યવસ્થાપન (SLWM) પ્રદાન કરવા માટે શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- આ સર્વે 33 ભારતીય રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો (ચંદીગઢ, દિલ્હી અને લક્ષદ્વીપને બાદ કરતાં)ના 709 જિલ્લાઓમાં 17,559 ગામોને આવરી લઈને હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.

જલ જીવન મિશન(JJM) કાર્યક્ષમતા મૂલ્યાંકન નાણાકીય વર્ષ 2021-22 અંતર્ગતના વિજેતાઓ

શ્રેણી	રેન્ક	વિજેતા રાજ્ય/જિલ્લા
60% થી વધુ ટેપ વોટર કવરેજ	1.	પુડુચેરી
	2.	ગોવા
60% થી ઓછી ટેપ વોટર કવરેજ	1.	તમિલનાડુ
	2.	મેઘાલય
પ્રથમ હર ઘર જળ જિલ્લા માટે વિશેષ માન્યતા		બુરહાનપુર, મધ્યપ્રદેશ

જલ જીવન મિશન(JJM) - કાર્યક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન

- 15 ઓગસ્ટ, 2019ના રોજ વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ દરેક ગ્રામીણ ઘરોમાં નળના પાણીના જોડાણ આપવાના લક્ષ્ય સાથે જલ જીવન મિશનનું અનાવરણ કર્યું હતું.
- રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના ઘરોમાં જળ જીવન મિશન અંતર્ગત પાણી-પુરવઠા સેવાની સ્થિતિને વધુ સારી રીતે સમજવા માટે દર વર્ષે કાર્યક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે.
- આ કાર્યક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન તમામ 33 રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના 712 જિલ્લાઓમાં કરવામાં આવ્યું હતું.

વિશેષ :

સ્વચ્છ ભારત મિશન - ગ્રામીણ(SMB-G) અને જલ જીવન મિશન(JJM) એ કેન્દ્ર સરકારના બે મુખ્ય કાર્યક્રમો છે જેનું અમલીકરણ કેન્દ્રીય જલશક્તિ મંત્રાલય અંતર્ગતના પીવાના પાણી અને સ્વચ્છતાના વિભાગ(DDWS) દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યું છે.

સુજલામ 1.0 & 2.0 ના વિજેતાઓ**સુજલામ 1.0 ના વિજેતા રાજ્યો**

ક્રમ	રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ
1.	મધ્યપ્રદેશ
2.	મહારાષ્ટ્ર
3.	તેલંગાણા

સુજલામ 2.0 ના વિજેતાઓ

ક્રમ	રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ
1.	કર્ણાટક
2.	તેલંગાણા
3.	ઓડિશા

- સુજલામ એ ગામના તળાવમાં ગંધા પાણીના નિકાલને નિયંત્રિત કરવા ગ્રે વોટરનું સંચાલન કરવા માટેનું 100 દિવસીય અભિયાન હતું.

નેશનલ શોર્ટ ફિલ્મ કોમ્પિટિશન ફોર ગ્રામ પંચાયત ઓન ODF +

- 15 ડિસેમ્બર, 2021 - 15 મે, 2022 સુધી ODF+ ના ઘટકો પર ગ્રામ પંચાયત સ્તરે ફિલ્મો બનાવવા માટે રાષ્ટ્રીય કક્ષાની સ્પર્ધાનું આયોજન થયું હતું. રાજ્યો દ્વારા 33 ફિલ્મોની ભલામણ કરવામાં આવી હતી.
- મેદાની રાજ્યોમાં રામનગર(રાજસ્થાન) પ્રથમ ક્રમાંકે રહી હતી, જ્યારે પર્વતાળ રાજ્યોમાં મંજરી ગ્રાન્ટ(ઉત્તરાખંડ) પ્રથમ ક્રમાંકે રહી હતી.

SBM-G પર રાષ્ટ્રીય દિવાલ ચિત્ર સ્પર્ધા

- 15 ઓગસ્ટ-15 ઓક્ટોબર, 2021 સુધી ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ODF+ થીમ્સ સાથે દિવાલ પેઇન્ટિંગ સ્પર્ધા હાથ ધરવામાં આવી હતી.
- પાંચ થીમમાંથી દરેકમાં, 3 શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરનારા રાજ્યોને માન્યતા આપવામાં આવી હતી.

સ્ટાર્ટ અપ ગ્રાન્ડ ચેલેન્જ

- 10 સપ્ટેમ્બર, 2021ના રોજ DDWS વેબસાઇટે આ ક્લાઉડસોર્સિંગ ચેલેન્જને સત્તાવાર રીતે લોન્ચ કરી છે.
- આ અંતર્ગત 'પ્લાસ્ટિક વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ'ની થીમ અંતર્ગત ગુજરાતની સોલ્ટેક ડિઝાઇન લેવેલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડને પ્રથમ ક્રમાંક આપવામાં આવ્યો છે.

સ્વચ્છતા હી સેવા(SHS) 2022

- SHS એ શ્રમદાન પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા દર વર્ષે 15 સપ્ટેમ્બરથી 2

ઓક્ટોબર દરમિયાન સામુદાયિક ભાગીદારી દ્વારા જનઆંદોલન પેદા કરવાના હેતુથી યોજાતું એક પખવાડિયા ચાલતું અભિયાન છે.

રેન્ક	વિજેતા રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ
1.	કર્ણાટક
2.	બિહાર
3.	લક્ષદ્વીપ

'હર ઘર જલ' પ્રમાણિત જિલ્લાઓ

- 'હર ઘર જલ' પ્રમાણિત જિલ્લાઓમાં ગુજરાતના આણંદ, ગાંધીનગર અને મોરબીનો સમાવેશ થયો છે.

WEBASNKUL વિશેષ : પદ્મ પુરસ્કારો

- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 1954 માં બે નાગરિક પુરસ્કારો - ભારત રત્ન અને પદ્મવિભૂષણની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. પદ્મવિભૂષણને તત્કાલીન સમયે પ્રથમ વર્ગ, બીજો વર્ગ અને ત્રીજો વર્ગ એમ 3 વર્ગમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યો હતો.
- ભારતના સર્વોચ્ચ નાગરિક પુરસ્કારો નીચે મુજબ છે :
 - ભારત રત્ન
 - પદ્મવિભૂષણ
 - પદ્મભૂષણ
 - પદ્મશ્રી
- વર્ષ 1978, 1979 અને 1993 થી 1997 સિવાય દરેક વર્ષે ગણતંત્ર દિવસ પર પદ્મપુરસ્કારોની જાહેરાત કરવામાં આવી છે. પદ્મ પુરસ્કાર સમિતિની ભલામણ પર પુરસ્કારો આપવામાં આવે છે આ સમિતિની રચના દર વર્ષે વડાપ્રધાન દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- આ પુરસ્કારો વિવિધ શ્રેણીઓ / ક્ષેત્ર માટે એનાયત કરવામાં આવે છે જે નીચે મુજબ છે: કલા , સામાજિક કાર્ય, જાહેર બાબતો, વિજ્ઞાન અને એન્જિનિયરિંગ , વ્યાપાર અને ઉદ્યોગ, ચિકિત્સા , સાહિત્ય અને શિક્ષણ , રમત-ગમત, સિવિલ સેવા , અન્ય
- પદ્મ વિભૂષણ :** ભારત રત્ન બાદ તે ભારતનો બીજો સર્વોચ્ચ નાગરિક પુરસ્કાર છે જે અસાધારણ અને વિશિષ્ટ સેવા માટે પ્રદાન કરવામાં આવે છે.
- પદ્મ ભૂષણ :** તે ભારતનો ત્રીજો સર્વોચ્ચ નાગરિક પુરસ્કાર છે જે ઉચ્ચકોટિની વિશિષ્ટ સેવા માટે પ્રદાન કરવામાં આવે છે.
- પદ્મશ્રી :** તે ભારતનો ચોથો સર્વોચ્ચ નાગરિક પુરસ્કાર છે જે વિશિષ્ટ સેવા માટે પ્રદાન કરવામાં આવે છે.
- એક વર્ષમાં આપવામાં આવનાર પુરસ્કારોની સંખ્યા (મરણોપરાંત પુરસ્કારો અને NRI/PIO/OCI સિવાય) 120 થી વધારે ન હોવી જોઈએ.

ભારતે NHM હેઠળ 'ઇન્ડિયા હાઇપરટેન્શન કંટ્રોલ ઇનિશિયેટિવ' માટે UN એવોર્ડ જીત્યો

- ભારતે ઉચ્ચ રક્તદબાણ (બ્લડપ્રેશર) માટે કરેલા પ્રયત્નોને મહત્વપૂર્ણ ઉપલબ્ધિ અને માન્યતા પ્રાપ્ત થઈ છે.

- દેશોપોતાના 'ઇન્ડિયા હાઇપરટેન્શન કંટ્રોલ ઇનિશિયેટિવ'(IHCI) માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો પુરસ્કાર જીત્યો છે.

- મોટા પાયે ઉચ્ચ રક્ત દબાણને નિયંત્રિત કરવા માટે રાષ્ટ્રીય સ્વાસ્થ્ય મિશન(NHM) હેઠળ હાથ ધરવામાં આવેલી તે એક પહેલ છે.
- IHCI ને ભારતની હાલની પ્રાથમિક આરોગ્ય પ્રણાલીમાં તેના અસાધારણ કાર્ય માટે માન્યતા આપવામાં આવી છે.

મુખ્ય બાબતો

- કેન્દ્રીય સ્વાસ્થ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય, ઇન્ડિયન કાર્ડિયોલોજીકલ સોસાયટી(ICMR), રાજ્ય સરકારો અને વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા- ભારતની એક સહયોગી પહેલ તરીકે IHCI એ ન્યૂયોર્ક, અમેરિકામાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સામાન્ય સભા(UNGA) દ્વારા આયોજિત એક કાર્યક્રમમાં '2022 યુએન ઇન્ટરએજેન્સી ટાસ્ક ફોર્સ એન્ડ WHO સ્પેશિયલ પ્રોગ્રામ ઓન પ્રાઇમરી હેલ્થકેર એવોર્ડ' મેળવ્યો છે.
- આ પુરસ્કાર(i) બિન-સંચારી રોગો(NCDs) ને અટકાવવા અને નિયંત્રિત કરવા અને (ii) એકીકૃત જન - કેન્દ્રીય પ્રાથમિક આરોગ્ય સંભાળ પ્રદાન કરવાના ક્ષેત્રમાં ભારતની ઉત્કૃષ્ટ પ્રતિબદ્ધતા અને કાર્યવાહીને માન્યતા આપે છે.
- વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા(WHO)ના અહેવાલ મુજબ, ભારતમાં ચારમાંથી એક પુખ્ત વ્યક્તિને હાઇબ્લડ પ્રેશરની સમસ્યા છે, જે અચાનક હાર્ટ એટેક અથવા સ્ટ્રોકનું સામાન્ય કારણ બને છે.
- ભારતમાં હાઇપરટેન્શન એ ગંભીર અને વધતી જતી આરોગ્ય સમસ્યા છે. અંદાજિત 20 કરોડ પુખ્ત લોકો હાઇપરટેન્શનથી પીડિત છે, જેમાંથી માત્ર 2 કરોડ લોકો જ તેને નિયંત્રણમાં રાખે છે.
- કેન્દ્ર સરકારે વર્ષ 2025 સુધીમાં નોન-કમ્યુનિકેબલ ડિસીઝ(NCDs) ને કારણે થતાં અકાળ મૃત્યુદરમાં 25% ઘટાડો કરવા '25 by 25' ના લક્ષ્યોને સ્વીકાર્યા છે.

ઇન્ડિયા હાઇપરટેન્શન કંટ્રોલ ઇનિશિયેટિવ (IHCI)

- IHCI પહેલ વર્ષ 2017માં શરૂ કરવામાં આવી હતી અને ધીમે ધીમે 23 રાજ્યોના 130થી વધારે જિલ્લાઓને તબક્કાવાર તેમાં આવરી લેવામાં આવ્યા છે.
- આ પહેલ હેઠળ, આયુષ્યમાન ભારત હેલ્થ વેલનેસ સેન્ટર્સ(HWCs) સહિત સરકારી આરોગ્ય સુવિધાઓમાં 34 લાખથી વધુ હાઇપરટેન્શન ધરાવતા લોકો સારવાર લઈ રહ્યા છે.

જાણીતા ગાયકો કુમાર સાનુ, શૈલેન્દ્ર સિંહ અને આનંદ-મિલિંદને લતા મંગેશકર પુરસ્કાર એનાયત

- જાણીતા પ્લેબેક સિંગર્સ કુમાર સાનુ, શૈલેન્દ્ર સિંહ તેમજ ભારતીય સંગીતકાર આનંદ અને મિલિંદ શ્રીવાસ્તવની ખેડીને બુદ્ધિ બુદ્ધિ વર્ષો માટે રાષ્ટ્રીય લતા મંગેશકર પુરસ્કારથી નવાજવામાં આવ્યા છે.
- આ પ્રતિષ્ઠિત પુરસ્કાર દિવંગત સુપ્રસિદ્ધ ગાયિકા લતા મંગેશકરની જન્મજયંતી પર તેમના જન્મસ્થળ ઇન્દોર(મધ્ય પ્રદેશ) ખાતે એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો.
- શૈલેન્દ્ર સિંહને વર્ષ 1970 થી 1980 દરમિયાન તેમના સંગીત પ્રદાન માટે વર્ષ 2019નો લતા મંગેશકર પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.
- 200 થી વધુ ફિલ્મો માટે સંગીત કંપોઝ કરવા બદલ આનંદ-મિલિંદને વર્ષ 2020 માટેનો લતા મંગેશકર પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.
- આ સાથે જ 1990ના દાયકામાં અસંખ્ય લોકપ્રિય ગીતોમાં તેમના અવાજ માટે કુમાર સાનુને વર્ષ 2021નો લતા મંગેશકર પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.

લતા મંગેશકર પુરસ્કાર

- લતા મંગેશકર પુરસ્કાર સંગીત ક્ષેત્રે કાર્ય કરનારને સન્માનિત કરવા માટેનો આ એક રાષ્ટ્રીય કક્ષાનો પુરસ્કાર છે.
- મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય સરકાર દ્વારા વર્ષ 1984માં આ પુરસ્કારની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી, જેમાં યોગ્યતાનું પ્રમાણપત્ર અને રોકડ પુરસ્કારનો સમાવેશ થાય છે.
- લતા મંગેશકર પુરસ્કાર મધ્યપ્રદેશ સરકારના સંસ્કૃતિ વિભાગ દ્વારા દર વર્ષે સુગમ સંગીતના ક્ષેત્રમાં શ્રેષ્ઠતા દર્શાવવા માટે એનાયત કરવામાં આવે છે.
- આ પુરસ્કાર અંતર્ગત કુલ 2 લાખ રૂ. નો રોકડ પુરસ્કાર અને પ્રમાણપત્ર એનાયત કરવામાં આવે છે.

લતા મંગેશકર

- તેણી ભારતીય ફિલ્મ ઉદ્યોગના સૌથી જાણીતા બહુમુખી ગાયિકા હતા.
- લતા મંગેશકરનો જન્મ 28 સપ્ટેમ્બર, 1929ના રોજ મધ્યપ્રદેશના ઇન્દોર ખાતે થયો હતો, જ્યારે તેમનું અવસાન તાજેતરમાં અર્થાત્ 6 ફેબ્રુઆરી, 2022ના રોજ થયું હતું.
- લતા મંગેશકરના અન્ય નામો:
 - કિવન ઓફ મેલોડી
 - નાઇટિંગલ ઓફ ઇન્ડિયા
 - વોઇસ ઓફ મિલેનિયમ
- લતા મંગેશકરને એનાયત કરવામાં આવેલા નોંધપાત્ર પુરસ્કારો અને માન્યતા:
 - પદ્મ ભૂષણ(1969)

- (b) પન્ન વિભૂષણ(1999)
- (c) ભારત રત્ન(2001)
- (d) દાદાસાહેબ ફાળકે એવોર્ડ(1989)
- તેણી લંડન સ્થિત આલ્બર્ટ હોલમાં પરફોર્મ કરનાર પ્રથમ ભારતીય પ્લેબેક સિંગર્સમાંના એક વ્યક્તિ હતા.

આશા પારેખને ફિલ્મ જગતનો પ્રતિષ્ઠિત 52મો દાદાસાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર એનાયત

- કેન્દ્રીય માહિતી અને પ્રસારણ મંત્રાલયે તાજેતરમાં વર્ષ 2020 માટેનો દાદાસાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર સુપ્રસિદ્ધ અભિનેત્રી આશા પારેખને આપવામાં આવશે, તે અંગે જાહેરાત કરી હતી.
- રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂએ નવી દિલ્હી ખાતે યોજાયેલ 68માં રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કાર સમારોહ દરમિયાન પ્રતિષ્ઠિત દાદા સાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર પ્રખ્યાત અભિનેત્રી આશા પારેખને એનાયત કર્યો છે.
- ભારતીય ફિલ્મ ઉદ્યોગમાં કલાકારોને આપવામાં આવતા આ પ્રતિષ્ઠિત પુરસ્કારના તેઓ 52માં વિજેતા બન્યા છે.
- દાદાસાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર 2020ના પાંચ જ્યુરી સભ્યોમાં નીચેના સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે:
 1. આશા ભોસલે
 2. હેમા માલિની
 3. પૂનમ ધિલ્લોન
 4. ઉદિત નારાયણ
 5. ટી.એસ. નાગભરણા
- આ પુરસ્કારના અગાઉના પ્રાપ્તકર્તાઓ રજનીકાંત(2019) અને અમિતાભ બચ્ચન(2018) છે.

દાદાસાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર

- ભારતીય સિનેમામાં દાદા સાહેબ ફાળકેના યોગદાનને યાદ કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 1969માં દાદાસાહેબ ફાળકે પુરસ્કારની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- ‘ભારતીય સિનેમાના વિકાસ અને વિકાસમાં ઉત્કૃષ્ટ યોગદાન’ માટે આપવામાં આવતો દાદાસાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર સિનેમા ક્ષેત્રનો સર્વોચ્ચ પુરસ્કાર છે.
- આ પુરસ્કાર અંતર્ગત વિજેતાઓને સ્વર્ણ કમલ ચંદ્રક(Golden Lotus), એક શાલ અને રૂ. 10 લાખની રોકડ ધનરાશિ આપવામાં આવે છે.
- વર્ષ 1969માં દેવિકા રાની રોરીયને દાદા સાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર આપવામાં આવ્યો હતો જેઓ આ પુરસ્કાર મેળવનાર પ્રથમ વ્યક્તિ છે.

આશા પારેખ

- આશા પારેખે વર્ષ 1959માં નાસિર હુસૈનની ફિલ્મ ‘દિલ દેકે દેખો’ માં શમ્મી કપૂર સાથે અભિનયની શરૂઆત કરી હતી.
- પાંચ દાયકાની ફિલ્મ કારકિર્દી દરમિયાન તેણીએ લગભગ 95 જેટલી ફિલ્મોમાં કામ કર્યું છે.
- ગુજરાતી મૂળના આશા પારેખ સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ફિલ્મ સર્ટિફિકેશન(CBFC)ના પ્રથમ મહિલા અધ્યક્ષ બન્યા હતા. જેમણે વર્ષ 1998 થી 2001 સુધી CBFCમાં સેવાઓ આપી હતી.
- આશા પારેખની આત્મકથા ‘ધ હિટ ગર્લ’ 2017માં પ્રકાશિત થઈ હતી.
- વર્ષ 1992માં તેણીને ભારતના ચોથા સર્વોચ્ચ નાગરિક સન્માન ‘પદ્મશ્રી’ થી નવાજવામાં આવ્યા હતા.
- **વિશેષ :** દાદા સાહેબ ફાળકેને ‘ભારતીય સિનેમાના પિતા’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

ભારતીય મહિલા સૃષ્ટિ બક્ષીને સંયુક્તરાષ્ટ્રનો ‘ચેન્બમેકર’ એવોર્ડ એનાયત

- ભારતીય મહિલા અધિકાર કાર્યકર્તા સૃષ્ટિ બક્ષીને તાજેતરમાં જર્મનીના બોન ખાતે આયોજિત સંયુક્ત રાષ્ટ્ર ટકાવ વિકાસ લક્ષ્યાંક (UN SDG) એક્શન એવોર્ડ્સમાં ‘ચેન્બમેકર’ એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો.
- લિંગ આધારિત હિંસા અને અસમાનતા અંગે જાગૃતિ લાવવા માટે સૃષ્ટિ બક્ષી દ્વારા કરવામાં આવેલા કાર્યોને માન્યતા આપવા હેતુ તેણીને આ એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.

સૃષ્ટિ બક્ષી

- મહિલા અધિકાર કાર્યકર્તા અને ‘કોસબો માઇલ્સ ચળવળ’ના સ્થાપક સૃષ્ટિ બક્ષી એ કન્યાકુમારીથી કાશ્મીર સુધીના 12 ભારતીય રાજ્યોમાં 3,800 કિ.મી. ની પગપાળા યાત્રા કરી હતી.
- આ અગાઉ તેણી મહિલા અધિકાર માટે તમિલનાડુ, આંધ્રપ્રદેશ, તેલંગાણા, કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, રાજસ્થાન, ઉત્તર પ્રદેશ, દિલ્હી, હરિયાણા, પંજાબ તેમજ જમ્મુ અને કાશ્મીરમાં પણ પગપાળા યાત્રા કરી ચૂકી છે.
- ઉપરાંત તેણીએ મહિલાઓ સામે હિંસાના કારણો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા તેમજ મહિલાઓનું સશક્તિકરણ કરવા અને ડિવિટલ તથા નાણાકીય સાક્ષરતા સાથે સ્થિતિસ્થાપકતા પ્રદાન કરવા માટે મહિલાઓની સામાજિક સુરક્ષા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતા 100 થી વધુ વર્કશોપનું પણ આયોજન કર્યું હતું.
- સૃષ્ટિ બક્ષીની મહિલા અધિકાર માટેની સફરને દર્શાવતી ડોક્યુમેન્ટ્રી ‘WOMB: Women Of My Billion’નું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે, જે ભારતીય મહિલાઓની લાગણી અને વાસ્તવિકતાને ઉજાગર કરે છે.

રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂ દ્વારા 'સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ 2022' જાહેર; ઈન્દોર સતત છઠ્ઠા વર્ષે દેશનું સૌથી સ્વચ્છ શહેર

- કેન્દ્ર સરકારે તાજેતરમાં 'સ્વચ્છ ભારત મિશન'(SBM)ના 8 વર્ષ અને SBM - શહેરી 2.0ની પ્રથમ વર્ષગાંઠની ભવ્ય ઉજવણી કરી. આ પ્રસંગે ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂએ આઝાદી @ 75ના અવસર પર 'સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ 2022'ના પુરસ્કાર સમારોહમાં સૌથી સ્વચ્છ રાજ્યો અને શહેરોના પુરસ્કાર વિજેતાઓને સન્માનિત કર્યાં.
- નવી દિલ્હીમાં આવેલા તાલકટોરા સ્ટેડિયમમાં સ્વચ્છ ભારત મિશન- શહેરી 2.0 અંતર્ગત કેન્દ્રીય આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય(MoHUA) દ્વારા આ પુરસ્કાર વિતરણ સમારોહનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ 2022ના સમારોહ અંતર્ગત ટાઉન/શહેરો, રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા સ્વચ્છતા માટે કરવામાં આવેલા કાર્યોને માન્યતા આપવામાં આવી તથા શહેરોને કચરા મુક્ત સ્ટાર્ટેટિંગ માટે પ્રમાણપત્રો એનાયત કરવામાં આવ્યા હતા.
- રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂએ ઔપચારિક રૂપથી સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ 2022 ડેશબોર્ડનું અનાવરણ કર્યું અને ટોચના 12 પુરસ્કારો એનાયત કર્યાં. તેમજ આ સમારોહ દરમિયાન વિભિન્ન શ્રેણીઓ અંતર્ગત 160 થી વધારે પુરસ્કારો પ્રદાન કરવામાં આવ્યા હતાં.

સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ 2022 અંતર્ગત વિભિન્ન શ્રેણી હેઠળ કેટલાક વિજેતાઓ

1. સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ 2022 પુરસ્કારમાં મધ્યપ્રદેશનું ઈન્દોર સતત છઠ્ઠા વર્ષે '1 લાખથી વધુ વસતીવાળા શહેરો'માં પ્રથમ ક્રમાંકે રહ્યું છે, જ્યારે આ ૪ શ્રેણીમાં સુરત શહેરને સતત બીજા વર્ષે બીજું સૌથી સ્વચ્છ શહેર જાહેર કરવામાં આવ્યું છે. આ શ્રેણીમાં મહારાષ્ટ્રના નવી મુંબઈએ ત્રીજું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે.
2. '1 લાખથી ઓછી વસ્તીવાળા શહેરો'માં પ્રથમ, દ્વિતીય અને તૃતીય ક્રમે ક્રમશઃ પંચગની(મહારાષ્ટ્ર), પાટણ(છત્તીસગઢ) અને કરાડ(મહારાષ્ટ્ર)નો સમાવેશ થાય છે.
3. આંધ્રપ્રદેશના તિરૂપતિને 'સફાઈ મિત્ર સુરક્ષા'માં શ્રેષ્ઠ શહેર જાહેર કરવામાં આવ્યું છે.
4. ઉત્તરાખંડના હરિદ્વારને 1 લાખથી વધુ વસતીવાળા શહેરોમાં 'શ્રેષ્ઠ ગંગાટાઉન' તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યું.
5. કર્ણાટકનું શિવમોગા 'ફાસ્ટ મૂવિંગ સિટી' જાહેર.
6. ઈન્દોરે ભારતના પ્રથમ 7 સ્ટાર કચરામુક્ત શહેર તરીકે ઉભરીને તેની સ્થિતિ વધુ મજબૂત કરી છે.
7. જ્યારે સુરત, ભોપાલ(મધ્યપ્રદેશ), મૈસુર(કર્ણાટક), નવી મુંબઈ(મહારાષ્ટ્ર), વિશાખાપટ્ટનમ(આંધ્રપ્રદેશ) અને તિરૂપતિ(આંધ્રપ્રદેશ)ને 5-સ્ટાર કચરામુક્ત શહેરોના પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવ્યા છે.
8. '100થી વધુ શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ'ની શ્રેણીમાં મધ્યપ્રદેશે 'સ્વચ્છ રાજ્ય' નો ખિતાબ જીત્યો છે. છત્તીસગઢ, જે છેલ્લા

ત્રણ વર્ષથી સ્વચ્છ રાજ્યનો ખિતાબ જીતતું રહ્યું છે, તેણે આ વર્ષે બીજો ક્રમાંક મેળવ્યો છે. ત્રીજા સૌથી સ્વચ્છ રાજ્ય તરીકે મહારાષ્ટ્રની પસંદગી થઈ છે. તેમજ ગુજરાતે આ શ્રેણીમાં છઠ્ઠું સ્થાન મેળવ્યું છે.

9. '100થી ઓછી શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ'ની શ્રેણીમાં ત્રિપુરાએ સ્વચ્છ રાજ્યનો એવોર્ડ મેળવ્યો છે. ઝારખંડ અને ઉત્તરાખંડ આ શ્રેણીમાં ક્રમશઃ બીજા અને ત્રીજા સ્થાન પર રહ્યા છે.
10. સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ 2022માં મધ્યપ્રદેશને 'બેસ્ટ પરફોર્મિંગ સ્ટેટ' જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

વિશ્વનો સૌથી મોટો સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ

- પાછળના થોડાંક વર્ષોથી, સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ(SS) શહેરી પરિદ્રશ્યને બદલવા માટે એક અસરકારક સાધન તરીકે ઉભરી આવ્યું છે.
- સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ 2022માં લગભગ 4,355 શહેરોએ ભાગ લીધો હતો, જે વિશ્વનું સૌથી મોટું સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ બન્યું છે. જેમાં અભૂતપૂર્વ સંખ્યામાં નાગરિકોના પ્રતિસાદનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- ગયા વર્ષે 5 કરોડની સરખામણીમાં આ વર્ષે 9 કરોડથી વધુ લોકોનો પ્રતિસાદ લેવામાં આવ્યો છે. સૌપ્રથમ સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ સર્વે વર્ષ 2016માં હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.

સ્વચ્છ ભારત મિશન - અર્બન 2.0(SBM - U2.0)

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 1 ઓક્ટોબર, 2021ના રોજ SBM - U2.0નું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.
- **અમલીકરણ** : કેન્દ્રીય આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય(MoHUA) , **ઉદ્દેશ** : SBM - U2.0 હેઠળ તમામ શહેરોને 'કચરામુક્ત' બનાવીને સાતત્યપૂર્ણ વિકાસ લક્ષ્યો(SDGs) 2030 તરફ યોગદાન આપવાનો છે.

સ્વચ્છ ભારત મિશન(SBM)

- 2 ઓક્ટોબર, 2014ના રોજ વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ સ્વચ્છ ભારત મિશનના પ્રથમ તબક્કાનું અનાવરણ કર્યું હતું. જે કેન્દ્ર સરકારનું રાષ્ટ્રવ્યાપી અભિયાન છે.
- **ઉદ્દેશો** : 100% ખુલ્લામાં શૌચમુક્ત (ODF) સ્થિતિ સુધી પહોંચવું.
- 100% વૈજ્ઞાનિક સોલિડ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ(SWM)ની ખાતરી કરવી.

પ્રેરક દૌર સમ્માન 2022

- કેન્દ્રીયમંત્રી હરદીપસિંહ પુરીએ સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ 2021ના ભાગરૂપે 'પ્રેરક દૌર સમ્માન' નામની એવોર્ડની નવી શ્રેણીની જાહેરાત કરી હતી. પ્રેરક દૌર સમ્માનમાં કુલ 5 વધારાની પેટા શ્રેણીઓનો સમાવેશ થાય છે.
- 1. દિલ્લા(પ્લેટિનમ)
- 2. અનુપમ(ગોલ્ડ)
- 3. ઉજ્જવલ(સિલ્વર)
- 4. ઉદિત(બ્રોન્ઝ)
- 5. આરોહિ(કોપર)

- આ નવી શ્રેણી શહેરોને 6 પસંદગીના પરિમાણોના પ્રદર્શન મુજબ વર્ગીકૃત કરે છે:
 1. કચરાનું ભીનું, સૂકું અને ખેપમી વર્ગોમાં વિભાજન
 2. પેદા થતાં ભીના કચરા સામે પ્રક્રિયા કરવાની ક્ષમતા
 3. ભીના અને સૂકા કચરાની પ્રોસેસિંગ અને રિસાઇકલિંગ
 4. કન્સ્ટ્રક્શન એન્ડ ડિમોલિશન (C&D) વેસ્ટ પ્રોસેસિંગ
 5. લેન્ડફિલમાં જતા કચરાની ટકાવારી
 6. શહેરોની સ્વચ્છતાની સ્થિતિ

પ્રેરક દોર સમ્માન 2022 અંતર્ગત વિજેતા ગુજરાતના શહેરો

- પ્લેટિનમ શ્રેણી અંતર્ગત સુરતનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- સિલ્વર શ્રેણી અંતર્ગત બાલાસિનોર(મહિસાગર)નો સમાવેશ થયો છે.

આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર 2022

- તાજેતરમાં આયુષ્માન ભારત પ્રધાનમંત્રી - જન આરોગ્ય યોજના (AB PM-JAY)નાં 4 વર્ષ પૂર્ણ થવા પર અને આયુષ્માન ભારત ડિજિટલ મિશનના એક વર્ષના અમલીકરણને યિદ્દિત કરવાના ભાગરૂપે આયોજિત આરોગ્ય મંથન 2022ના અવસર પર AB-PMJAYના અમલીકરણમાં સર્વોચ્ચ (ટોચનું) પ્રદર્શન દર્શાવનાર રાજ્યો, પ્રધાનમંત્રી આરોગ્ય મિત્ર તેમજ જાહેર હોસ્પિટલોને 'આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર' (આયુષ્માન શ્રેષ્ઠતા પુરસ્કાર) એનાયત કરવામાં આવ્યા.
- AB-PMJAYની અમલીકરણ એજન્સી નેશનલ હેલ્થ ઓથોરિટી દ્વારા આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર (આયુષ્માન શ્રેષ્ઠતા પુરસ્કાર) અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા.

આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર 2022ના વિજેતાઓ

- ટોપ પરફોર્મિંગ સ્ટેટ/UT : આંધ્રપ્રદેશ
- ટોપ પરફોર્મિંગ ડિસ્ટ્રિક્ટ : પાર્વતીપુરમ મન્યમ જિલ્લો (આંધ્ર પ્રદેશ)
- ટોપ પરફોર્મિંગ સરકારી હોસ્પિટલ : કર્ણાટકમાં જિલ્લા હોસ્પિટલ, ધારવાડ
- શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરતા રાજ્યો : કેરળ, મેઘાલય, ગુજરાત, મણિપુર, ઝારખંડ, ઉત્તરાખંડ, છત્તીસગઢ અને મધ્ય પ્રદેશ
- શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરતા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો : ચંદીગઢ તથા જમ્મુ અને કાશ્મીર
- આયુષ્માન ભારત હેલ્થ એકાઉન્ટ (ABHA) સાથે સૌથી વધુ સંખ્યામાં

આરોગ્ય રેકોર્ડ સાથે જોડાયેલ ટોચનાં સરકારી સંકલનકાર:- નેશનલ ઇન્ફોર્મેટિક્સ સેન્ટર(NIC)

- આયુષ્માન ભારત હેલ્થ એકાઉન્ટ (ABHA) સાથે સૌથી વધુ સંખ્યામાં આરોગ્ય રેકોર્ડ સાથે જોડાયેલ ટોચનાં ખાનગી સંકલનકાર : Eka Care

ગુજરાત સંદર્ભે

- વર્ષ 2021-22 દરમ્યાન સૌથી વધુ આયુષ્માન કાર્ડ બનાવી શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરવા બદલ ગુજરાતને આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર-2022 એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો. ગુજરાતના અંદાજિત 80 લાખ કુટુંબો (અંદાજે પ્રાથમિક કરોડ વ્યક્તિઓ)ને આયુષ્માન કાર્ડથી લાભાન્વિત કરવા એક નવી પહેલ 'આપ કે દ્વાર-આયુષ્માન મહાગુંબેશ' પણ આરંભવામાં આવી છે.

AB-PMJAY વિશે

- AB-PMJAY 23 સપ્ટેમ્બર, 2018ના રોજ શરૂ કરવામાં આવી હતી. તે સૌથી મોટી સરકારી ભંડોળકૃત આરોગ્ય વીમા યોજના છે.
- આ સંપૂર્ણપણે કેશલેસ અને પેપરલેસ યોજના દ્વિતીય અને તૃતીય આરોગ્યસંભાળ હોસ્પિટલમાં દાખલ થવા માટે પ્રતિ કુટુંબદીઠ વાર્ષિક રૂ. 5 લાખ સુધીની સારવાર વિનામૂલ્યે પ્રદાન કરે છે.
- આ યોજના સમગ્ર ભારતમાં 10.74 કરોડ નબળા ગરીબ પરિવારોને સહાય પૂરી પાડે છે.
- AB PMJAY હેઠળ લાભાર્થી પરિવારોની ઓળખ 2011ની સામાજિક આર્થિક જાતિ વસ્તી ગણતરી દ્વારા ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારોમાં વંચિતતા અને વ્યાવસાયિક માપદંડોના આધારે કરવામાં આવે છે. આ યોજના ત્રિ-સ્તરીય મોડેલ દ્વારા સમગ્ર દેશમાં લાગુ કરવામાં આવી રહી છે. નેશનલ હેલ્થ ઓથોરિટી એ સમગ્ર દેશમાં AB-PMJAY ને અમલમાં મૂકતી સર્વોચ્ચ સંસ્થા છે.
- રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના સ્તરે AB-PMJAYના અસરકારક અમલીકરણ માટે રાજ્ય આરોગ્ય એજન્સીઓની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.
- જમીની સ્તરે સંકલન સુનિશ્ચિત કરવા અને સરળ અમલીકરણ માટે જિલ્લા અમલીકરણ એકમોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

આયુષ્માન ભારત હેલ્થ એકાઉન્ટ (ABHA) શું છે?

- ABHA એ નેશનલ હેલ્થ ઓથોરિટી દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલ એક અનોખું હેલ્થ આઈડી છે. તે 14-અંકના ઓળખ નંબરનો ઉપયોગ કરે છે, જે આધાર કાર્ડ અથવા મોબાઇલ નંબરનો ઉપયોગ કરીને જનરેટ થાય છે.
- તે વપરાશકર્તાઓને તેમના આરોગ્ય રેકોર્ડને હોસ્પિટલો, ક્લિનિક્સ, વીમા પ્રદાતાઓ અને અન્ય સંબંધિત હિતધારકો સાથે ડિજિટલ રીતે શેર કરવાની મંજૂરી આપે છે.

ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ - 2022

- તાજેતરમાં વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપદા સંસ્થા(World Intellectual Property Organization - WIPO) દ્વારા 15માં ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ - 2022ની રજૂઆત કરવામાં આવી હતી. ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ - 2022માં ભારત 40માં સ્થાને રહ્યું હતું. આ ભારતની છેલ્લા 7 વર્ષમાં સૌથી મોટી ઉપલબ્ધિ છે કારણ કે વર્ષ 2015માં ભારત આ સૂચકાંકમાં 81માં ક્રમાંક પર હતું.
- ઉલ્લેખનીય છે કે આ સૂચકાંકમાં 37માં ક્રમાંકે રહેલ તુર્કિયે દેશ સાથે ભારતે પ્રથમ વખત વિશ્વના ટોચના 40 દેશોમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. અગાઉ ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ - 2021માં ભારતનું સ્થાન 46માં ક્રમાંક પર હતું.
- સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ સતત 12માં વર્ષે ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ - 2022માં વિશ્વની સૌથી નવીન અર્થવ્યવસ્થા તરીકે પ્રથમ સ્થાને રહ્યું હતું. ત્યારબાદ અમેરિકા બીજા, સ્વીડન ત્રીજા, યુનાઇટેડ કિંગડમ ચોથા અને નેધરલેન્ડ પાંચમાં ક્રમાંકે રહ્યું હતું.

ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ - 2022ના ટોચના પાંચ દેશો

ક્રમ	દેશ
1	સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ
2	અમેરિકા
3	સ્વિડન
4	યુનાઇટેડ કિંગડમ
5	નેધરલેન્ડ
40	ભારત

ભારતના સંદર્ભમાં આ સૂચકાંક સંબંધિત તારણો

- ઇન્ફોર્મેશન એન્ડ કોમ્યુનિકેશન ટેકનોલોજી સેવાઓની નિકાસ, વેન્યર કેપિટલ પ્રાપ્તકર્તાઓના મૂલ્ય અને સ્ટાર્ટઅપ માટે ફાઇનાન્સમાં સુધારાને કારણે ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ-2022માં ભારતના ક્રમમાં સુધારો થયો હતો.
- મધ્ય અને દક્ષિણ એશિયાના પ્રાદેશિક સ્તરે ભારત ટોચના સ્થાને છે. ત્યારબાદ ઇરાન(વૈશ્વિક સ્તરે 53) અને ઉઝબેકિસ્તાન ત્રીજા (વૈશ્વિક સ્તરે 82) ક્રમાંક પર રહ્યા હતા.
- આ સાથે નિમ્ન-મધ્યમ આવક દેશોના સમૂહમાં, ભારત પ્રથમ ક્રમાંક પર છે, ત્યારબાદ અનુક્રમે વિયેતનામ અને ઇરાન બીજા અને ત્રીજા સ્થાને રહ્યા હતા.
- ભારતે, વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા(WHO) ના સહયોગથી પરંપરાગત દવાઓ માટે તેના પ્રકારના પ્રથમ વૈશ્વિક કેન્દ્રની સ્થાપના કરી હતી જે ભારતના પ્રાચીન વિજ્ઞાનનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.
- ભારત વૈશ્વિક સ્તરે ત્રીજી સૌથી મોટી સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ છે તેમજ 100થી વધુ યુનિકોર્ન સ્ટાર્ટઅપ ભારતમાં સ્થિત છે.

ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ - 2022 સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- ટોચના વૈશ્વિક કોર્પોરેટ સંશોધન અને વિકાસ(R&D) ખર્ચ કરનારાઓએ વર્ષ 2021માં તેમના સંશોધન અને વિકાસ ખર્ચમાં લગભગ 10% નો વધારો કરીને કુલ 900 બિલિયન ડોલરથી પણ વધુનો ખર્ચ કર્યો હતો.
- આ વધારો મુખ્યત્વે 4 ઉદ્યોગો જેવા કે ICT હાર્ડવેર અને ઇલેક્ટ્રિકલ સાધનો, સોફ્ટવેર અને ICT સેવાઓ, ફાર્માસ્યૂટિકલ્સ અને બાયોટેકનોલોજી તેમજ બાંધકામ અને ઔદ્યોગિક ધાતુઓમાં જેવા મળ્યો હતો.
- વર્ષ 2020માં વૈશ્વિક સંશોધન અને વિકાસમાં રોકાણ 3.3% ના દરે વધ્યું હતું, પરંતુ વર્ષ 2019માં ઐતિહાસિક રીતે સૌથી ઊંચા 6.1% ના સંશોધન અને વિકાસ વૃદ્ધિ દરની સાપેક્ષે ઓછું હતું.
- વિયેતનામ(48), ઇરાન(53) અને ફિલિપાઇન્સ(59) એ વૈશ્વિક સ્તરે વર્તમાનમાં સૌથી ઝડપી ઇનોવેશન પરફોર્મન્સ વૃદ્ધિ સાથે મધ્યમ આવક ધરાવતા અર્થતંત્રો છે.
- ચાલુ Covid-19 રોગચાળો, ધીમી ઉત્પાદકતાવૃદ્ધિ તેમજ અન્ય વિકસતા પડકારો વચ્ચે આ સૂચકાંકમાં સૌથી તાજેતરના વૈશ્વિક ઇનોવેશનનું માપન કરવામાં આવ્યું હતું.
- ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ-2022માં 132 વૈશ્વિક અર્થતંત્રો(દેશો) ઇનોવેશન પરફોર્મન્સને તેમની ઇનોવેશન શક્તિઓ અને નબળાઈઓના આધારે માપીને વિશ્વની સૌથી નવીન અર્થવ્યવસ્થાઓને ક્રમાંક આપવામાં આવ્યા હતા.
- ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ-2022ની 15મી આવૃત્તિની મુખ્ય થીમ 'નવીનતા આધારિત વૃદ્ધિનું ભવિષ્ય'(Future of Innovation driven Growth) પર આધારિત હતી.
- આ સૂચકાંકમાં કરવામાં આવેલું મૂલ્યાંકન 7 આધાર સ્તંભો જેવા કે માનવ મૂડી અને સંશોધન, આંતરમાળખું, માર્કેટ

સોફ્ટેસ્ટિકેશન, બિઝનેસ સોફ્ટેસ્ટિકેશન, જ્ઞાન અને ટેકનોલોજી આઉટપુટ તેમજ ક્રિએટિવ આઉટપુટ પર આધારિત હતું.

ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ

- ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સની શરૂઆત વર્ષ 2007થી થઈ હતી તેમજ આ સૂચકાંક દર વર્ષે વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપદા સંસ્થા(WIPO) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવે છે.
- ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ કોષ્ટક અર્થતંત્રના ઇનોવેશન પ્રદર્શનને માપવા માટેનો અગ્રણી સૂચકાંક છે તેમજ વર્તમાનમાં મોટી સંખ્યામાં વિશ્વના દેશો ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સનો ઉપયોગ તેમની ઇનોવેશન ઇકોસિસ્ટમનું મૂલ્યાંકન કરવા અને તેને સુધારવા માટે કરે છે. ઉપરાંત આ દેશો ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સનો ઉપયોગ આર્થિક યોજનાઓ અથવા નીતિઓના સંદર્ભ તરીકે પણ કરે છે.
- ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સને સંયુક્ત રાષ્ટ્ર આર્થિક અને સામાજિક કાઉન્સિલ દ્વારા વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી અને ઇનોવેશન ફોર ડેવલપમેન્ટ પરના તેના વર્ષ 2019ના ઠરાવમાં ટકાવ વિકાસ લક્ષ્યાંક(SDGs)ના સંબંધમાં ઇનોવેશનને માપવા માટે એક અધિકૃત બેન્ચમાર્ક તરીકે પણ માન્યતા આપવામાં આવી છે.

વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપદા સંસ્થા(WIPO)

- વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપદા સંસ્થા(WIPO) એ સંયુક્ત રાષ્ટ્રની સૌથી જૂની વિશિષ્ટ એજન્સીઓ પૈકીની એક છે.
- સમગ્ર વિશ્વમાં સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિને પ્રોત્સાહન આપવા તેમજ બૌદ્ધિક સંપત્તિના રક્ષણ માટે વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપદા સંસ્થાની 14 જુલાઈ, 1967ના રોજ સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- તેનું વડુંમથક સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના જુનીવા ખાતે આવેલું છે. વર્તમાનમાં(ઓક્ટોબર, 2022ની સ્થિતિએ) વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપદા સંસ્થાના 193 સભ્ય દેશો છે.
- ભારતે વર્ષ 1975માં વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપદા સંસ્થાની સદસ્યતા પ્રાપ્ત કરી હતી.
- દર વર્ષે સમગ્ર વિશ્વમાં 26 એપ્રિલના રોજ 'વર્લ્ડ ઇન્ટેલેકચ્યુઅલ પ્રોપર્ટી દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપદા સંસ્થાની પૈતૃક સંસ્થા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર આર્થિક અને સામાજિક પરિષદ (United Nations Economic and Social Council) છે.
- વિશેષ :** ઇન્ડિયા ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ(India Innovation Index) ને ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ(GII)ની તર્જ પર નીતિ આયોગ દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલ છે.

સેમ્પલ રજિસ્ટ્રેશન સિસ્ટમ - સ્ટેટિસ્ટિકલ રિપોર્ટ 2020

- ભારતના ગૃહ મંત્રાલયના કાર્યાલય એવા રજિસ્ટ્રાર જનરલ અને સેન્સસ કમિશનર દ્વારા તાજેતરમાં 'સેમ્પલ રજિસ્ટ્રેશન સિસ્ટમ - સ્ટેટિસ્ટિકલ રિપોર્ટ 2020'ની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. આ રિપોર્ટ અનુસાર પુરૂષ અને સ્ત્રી બાળ મૃત્યુદર (Infant Mortality Rate-IMR) આખરે વર્ષ 2020 થી સમાન થઈ ગયો છે.

ભારતમાં મોટા રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં બાળ મૃત્યુદર:

ભારત અને મોટા/કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશો	શહેરી			ગ્રામીણ		
	કુલ	પુરૂષ	મહિલા	કુલ	પુરૂષ	મહિલા
ભારત	19	19	18	31	32	19

- આ અહેવાલ મુજબ 16 રાજ્યોમાં સ્ત્રી બાળકોનો બાળ મૃત્યુ દર પુરૂષ બાળકો કરતાં વધારે છે, પરંતુ વર્ષ 2011થી આ તફાવતમાં ઘટાડો થયો છે.
- બાળ મૃત્યુ દર એ દરેક 1,000 જીવંત બાળકના જન્મો માટે શિશુ મૃત્યુની સંખ્યા દર્શાવે છે.

રાષ્ટ્રીય સ્તરે બાળ મૃત્યુદર તેમજ શહેરી અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં બાળ મૃત્યુદરની સરખામણી

- રાષ્ટ્રીય સ્તરે બાળ મૃત્યુદર વર્ષ 2015માં 37 થી 9 પોઇન્ટ અને વર્ષ 2019માં 30 થી 2 પોઇન્ટ ઘટીને વર્ષ 2020માં 28 થઈ ગયો છે.
- આ રિપોર્ટ અનુસાર સમગ્ર દેશમાં 43 બાળ મૃત્યુ સાથે મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય સૌથી વધુ બાળ મૃત્યુદર ધરાવે છે, જ્યારે 6 બાળ મૃત્યુ સાથે કેરળ સૌથી ઓછો બાળમૃત્યુ દર ધરાવે છે.
- સેમ્પલ રજિસ્ટ્રેશન સિસ્ટમ - સ્ટેટિસ્ટિકલ રિપોર્ટ 2020 મુજબ વર્ષ 2015 થી 2020ની વચ્ચે, સ્ત્રી અને પુરૂષ એમ બંને જાતિઓના બાળ મૃત્યુદરમાં ઘટાડો નોંધાયો છે.
- પરિણામે, ગ્રામીણ બાળ મૃત્યુદર વર્ષ 2015માં 41 થી વર્ષ 2020માં 10 પોઇન્ટ ઘટીને 31 થઈ ગયો છે, જ્યારે શહેરી બાળ મૃત્યુદર વર્ષ 2015માં 25 થી 6 પોઇન્ટ ઘટીને વર્ષ 2020માં 19 થઈ ગયો છે.
- રિપોર્ટ અનુસાર, ગ્રામીણ બાળ મૃત્યુદર દરેક રાજ્યમાં શહેરી બાળ મૃત્યુ દર કરતાં વધારે હતો.

બાળ મૃત્યુદરમાં ભારતીય રાજ્યોનું પ્રદર્શન

- સેમ્પલ રજિસ્ટ્રેશન સિસ્ટમ - સ્ટેટિસ્ટિકલ રિપોર્ટ 2020 મુજબ બાળ મૃત્યુદર 5 રાજ્યો અને રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ દિલ્હીમાં પુરૂષો અને સ્ત્રી એમ બંને માટે સમાન છે, પરંતુ 8 રાજ્યોમાં બાળ

મૃત્યુદર સ્ત્રીઓ માટે ઓછો છે.

- વર્ષ 2020માં પુરૂષ બાળ મૃત્યુદર 35 અને સ્ત્રી બાળ મૃત્યુ દર 41 સાથે છત્તીસગઢમાં સૌથી વધુ બાળ મૃત્યુ દર અસમાનતા હતી. છત્તીસગઢમાં સરેરાશ બાળ મૃત્યુ દર 48 થી ઘટીને 38 થવા છતાં, તે એવા કેટલાક રાજ્યોમાંનું એક છે જ્યાં વર્ષ 2011 અને 2020ની વચ્ચે પુરૂષ અને સ્ત્રી બાળ મૃત્યુ દર વચ્ચેની અસમાનતામાં વધારો થયો છે.
- આ રિપોર્ટ મુજબ બિહાર, આસામ અને કર્ણાટકમાં પણ પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ વચ્ચે બાળ મૃત્યુદર અસમાનતામાં વધારો થયો છે.
- વર્ષ 2020 માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રના ડેટા અનુસાર 20 થી વધુ બાળ મૃત્યુદર ધરાવતા દેશોમાં લગભગ સમાન પુરૂષ અને સ્ત્રી બાળ મૃત્યુદર ધરાવતો હોય તેવો ભારત એકમાત્ર દેશ હતો.

જોખમ ધરાવે છે, જેના પરિણામે વર્ષ 2008ની નાણાકીય કટોકટી અને વર્ષ 2020ના કોવિડ-19 પ્રેરિત આર્થિક આંચકા કરતાં પણ વધુ ખરાબ પરિસ્થિતિ સર્જાઈ શકે છે.

- રિપોર્ટમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, વ્યાજદરમાં વધારો કરીને કુગાવાને કાબૂમાં લેવાનો પ્રયાસ એક અવિવેકી નિર્ણય સાબિત થઈ શકે છે જે વૈશ્વિક મહામંદી તરફ દોરી જશે.
- અતિશય સખત નાણાકીય નીતિઓ, ઘટતા જતાં વાસ્તવિક વેતન, નાણાકીય અશાંતિ (Financial turbulence) અને બહુપક્ષીય ફોરમ તરફથી અપૂરતી સહાય અને સંકલનની વર્તમાન પરિસ્થિતિને જોતાં, ઘણી વિકાસશીલ અર્થવ્યવસ્થાઓ તેમજ કેટલાક વિકસિત દેશોની સ્થિતિ અસ્થિરતા તરફ જઈ શકે છે.

ભારત સંબંધિત બાબતો

- અહેવાલમાં આ ક્ષેત્રની સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા એવી ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા વર્ષ 2022માં 5.7% અને 2023માં 4.7% થી વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવી છે. અહીં નોંધનીય છે કે નાણાકીય વર્ષ 2022માં દેશનો GDP 8.7% વધ્યો હતો.
- વર્ષ 2022ના અહેવાલ મુજબ નબળા જાહેર ખર્ચ અને ઉચ્ચ ધિરાણ ખર્ચને કારણે દેશની આર્થિક પ્રવૃત્તિને અસર થઈ રહી છે.

યુનાઈટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ ઓન ટ્રેડ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ

- યુનાઈટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ ઓન ટ્રેડ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ (UNCTAD) એ સંયુક્ત રાષ્ટ્રની એક કાયમી સંસ્થા છે, જે યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલી હેઠળ આવે છે.
- આ સંસ્થા વેપારના મુદ્દાઓ, રોકાણો અને વિકાસને લગતી અન્ય બાબતો સાથે સંબંધિત છે, જે વિકાસશીલ દેશોના વેપાર, વિકાસની તકો અને રોકાણને મહત્તમ બનાવવા તથા વૈશ્વિક અર્થતંત્રમાં સમાન ધોરણે એકીકૃત થવાના વિકાસશીલ દેશોના પ્રયાસોને મદદ કરે છે.
- UNCTAD દ્વારા નીચે મુજબના વિવિધ મુદ્દાઓ પર અહેવાલો પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે;

1. વેપાર અને વિકાસ અહેવાલ
2. વિશ્વ રોકાણ અહેવાલ
3. સૌથી ઓછા વિકસિત દેશોનો અહેવાલ
4. આફ્રિકામાં આર્થિક વિકાસનો અહેવાલ
5. માહિતી અર્થતંત્ર અહેવાલ
6. ટેકનોલોજી અને ઇનોવેશન રિપોર્ટ
7. દરિયાઈ પરિવહનની સમીક્ષા

- સ્થાપના વર્ષ: 1964
- મુખ્યાલય: જુનીવા, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ

UNCTAD વાર્ષિક વેપાર અને વિકાસ અહેવાલ

- તાજેતરમાં જ UNCTAD-યુનાઈટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ ઓન ટ્રેડ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ એ તેનો વાર્ષિક વેપાર અને વિકાસ અહેવાલ 2022 જાહેર કર્યો હતો.
- વૈશ્વિક ચિંતાના મુખ્ય આર્થિક વલણો અને નીતિ વિષયક મુદ્દાઓનું વિશ્લેષણ પ્રદાન કરવા માટે વર્ષ 1981થી UNCTAD દ્વારા આ અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવે છે.

- આ વખતની આવૃત્તિમાં UNCTAD એ ભારતનો આર્થિક વિકાસ વર્ષ 2021 માં 8.2 ટકાથી ઘટીને આ વર્ષે 5.7 ટકા થવાની ધારણા રજૂ કરી છે.

મુખ્ય બાબતો

- યુએનના આ અહેવાલમાં વર્ષ 2022 દરમિયાન વૈશ્વિક અર્થવ્યવસ્થા 2.6% વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવી છે.
- આ અપેક્ષિત વૃદ્ધિદર એ ગયા વર્ષના અંદાજિત દર કરતાં લગભગ 0.9 ટકા નીચો છે, વળી વર્ષ 2023માં તેમાં વધુ ઘટાડો થઈને 2.2% થવાની ધારણા છે આથી વર્ષ 2023ના અંત સુધીમાં પણ વાસ્તવિક જી.ડી.પી કોવિડ મહામારીના અગાઉના સ્તરથી નીચે રહેશે.
- અહેવાલમાં ચેતવણી આપવામાં આવી છે કે રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધ તેમજ અઘતન અર્થતંત્રોમાં ઝડપથી વધી રહેલા વ્યાજદરો અને રાજકોષીય સમસ્યાઓ જેવા કારણોએ પહેલેથી વધેલી વૈશ્વિક મંદીને વધારીને વૈશ્વિક આર્થિક મંદીમાં ફેરવી દીધી છે.
- અઘતન અર્થતંત્રોની વર્તમાન નાણાકીય અને રાજકોષીય નીતિઓ વૈશ્વિક મંદી અને આર્થિક સ્થિરતા (Economic Stagnation)ને લંબાવવાનું

ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન વર્લ્ડ યુનિવર્સિટી રેન્કિંગ - 2023

World
University
Rankings 2023

- તાજેતરમાં ૧૪ ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન (THE) વર્લ્ડ યુનિવર્સિટી રેન્કિંગ્સની 19મી આવૃત્તિ બહાર પાડવામાં આવી હતી. આ રેન્કિંગમાં 104 દેશોની કુલ 1,799 યુનિવર્સિટીઓને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે, ઉપરાંત અન્ય 526 યુનિવર્સિટીઓ જેમણે પોતાનો ડેટા પ્રદાન કર્યો હતો પરંતુ યોગ્યતા માપદંડોની અપૂર્તિના કારણે તેમને રેન્કિંગ આપવાને બદલે “રિપોર્ટર” સ્ટેટસ સાથે સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવી છે.

ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન

- ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન જેને અગાઉ ‘થ ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન સપ્લિમેન્ટ’ (THES) તરીકે ઓળખવામાં આવતું હતું, તે એક મેગેઝીન છે જેમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ સંબંધિત સમાચારો અને તેને સંલગ્ન વિવિધ મુદ્દાઓ પર અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવે છે.
- રેન્કિંગમાં અલગ-અલગ 13 પ્રદર્શન સૂચકાંકોના આધારે નીચેના ચાર ક્ષેત્રોમાં વિવિધ સંસ્થાઓના પ્રદર્શનનું માપન કરાય છે;
 - શિક્ષણ
 - જ્ઞાન આદાન-પ્રદાન (Knowledge Transfer)
 - સંશોધન
 - આંતરરાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિકોણ (International Outlook)

ટોચના પ્રદર્શનકર્તા

- વર્તમાન રેન્કિંગમાં યુ.કેની ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી 104 દેશોની 1,799 યુનિવર્સિટીઓમાં શ્રેષ્ઠ સંસ્થા તરીકે ઉભરી આવી છે, જેણે સતત સાતમા વર્ષે આ સ્થાન જાળવી રાખ્યું હતું.
- આ રેન્કિંગમાં દ્વિતીય ક્રમે રહેલી હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટી સહિત ટોચના 10 સ્થાનો પર 7 યુનિવર્સિટીઓ અને ટોચના 20 સ્થાનો પર 12 યુનિવર્સિટીઓ સાથે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ પોતાનું વર્ચસ્વ જાળવી રાખ્યું છે.

ટોચની પાંચ યુનિવર્સિટીઓ નીચે મુજબ છે;

- ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી, યુ.કે
 - હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટી, યુ.એસ
 - કેમ્બ્રિજ યુનિવર્સિટી, યુ.કે
 - સ્ટેનફોર્ડ યુનિવર્સિટી, યુ.એસ
 - મેસેચ્યુસેટ્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, યુ.એસ
- જોકે, ટોચની 100 યુનિવર્સિટીઓમાં એશિયાઈ યુનિવર્સિટીઓના વર્ચસ્વને કારણે ટોપ-100માં યુ.એસની યુનિવર્સિટીઓની સંખ્યા સતત ઘટી રહી છે. વિશ્વની ટોચની 100 યુનિવર્સિટીઓમાં ચીનની 7 યુનિવર્સિટીઓનો સમાવેશ થાય છે, જે સંખ્યા વર્ષ 2018માં માત્ર 2 હતી.
 - કુલ 1,799 માંથી 669 એશિયાઈ યુનિવર્સિટીઓ સાથે એશિયા એ આ રેન્કિંગમાં સૌથી વધુ પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતો ખંડ છે. જાપાન કુલ 117 યુનિવર્સિટીઓના રેન્કિંગ સાથે એશિયાઈ દેશોમાં મોખરે છે, ત્યાર પછી 95 યુનિવર્સિટીઓ સાથે ચીન અને 75 યુનિવર્સિટીઓ સાથે ભારતનો ક્રમ આવે છે.

ભારતીય સંસ્થાઓ

- ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન (THE) વર્લ્ડ યુનિવર્સિટી રેન્કિંગ્સની 19મી આવૃત્તિમાં ટોચની 600 યુનિવર્સિટીઓમાં ભારતની 9 સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે, જે અગાઉ 6 સંસ્થાઓ હતી.
- આ રેન્કિંગમાં કુલ 75 યુનિવર્સિટીઓ સાથે ભારત દેશ એ યુ.એસ, જાપાન, યુ.કે અને ચીન પછી આ યાદીમાં સૌથી વધુ પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતો પાંચમો દેશ બન્યો છે.
- વર્તમાન રેન્કિંગ અનુસાર બેંગલુરુ ખાતે આવેલી ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ (IISc) એ તેના શિક્ષણ અને સંશોધન માટેના પ્રદર્શન સ્કોર માટે ભારતીય સંસ્થાઓમાં ટોચના સ્થાને રહેલી છે.
- વળી આ વર્લ્ડ રેન્કિંગમાં ટોચની 300 યુનિવર્સિટીઓમાં સ્થાન મેળવનારી IISc એક માત્ર ભારતની યુનિવર્સિટી છે.
- ટોચની 500 યુનિવર્સિટીઓમાં સ્થાન મેળવનારી ભારતની યુનિવર્સિટીઓ નીચે મુજબ છે;

નામ	બેન્ડ
1. ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ, કર્ણાટક	251-300
2. JSS એકેડમી ઓફ હાયર એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ, કર્ણાટક	351-400
3. શૂલિની યુનિવર્સિટી ઓફ બાયોટેકનોલોજી, હિમાચલ પ્રદેશ	351-400
4. અલાગપ્પા યુનિવર્સિટી, તમિલનાડુ	401-500
5. મહાત્મા ગાંધી યુનિવર્સિટી, કેરળ	401-500

- નોંધનીય છે કે ભારતીય સંસ્થાઓમાં બીજું સ્થાન પ્રાપ્ત કરેલ હિમાચલ પ્રદેશની શૂલિની યુનિવર્સિટી ઓફ બાયોટેકનોલોજી એન્ડ મેનેજમેન્ટ સાયન્સ (એકંદરે 351-400) દ્વારા આ રેન્કિંગમાં પ્રથમ વખત ભાગ લેવામાં આવ્યો છે.
- IIA રોપર જે 2022 રેન્કિંગમાં બીજા ક્રમની ભારતીય સંસ્થા હતી, તે છઠ્ઠા સ્થાને સરકી ગઈ હતી.

પ્રવાસન મંત્રાલય દ્વારા 'ઈન્ડિયા ટૂરિઝમ સ્ટેટિસ્ટિક્સ - 2022' અહેવાલની રજૂઆત

- ભારતના નવા ઉપરાષ્ટ્રપતિ જગદીપ ઘનપડ દ્વારા તાજેતરમાં નવી દિલ્હીના વિજ્ઞાનભવન ખાતે 'વિશ્વ પ્રવાસન દિવસ' (27 સપ્ટેમ્બર)નાં અવસર પર પ્રવાસન મંત્રાલય દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ 'ઈન્ડિયા ટૂરિઝમ સ્ટેટિસ્ટિક્સ -2022' શીર્ષક ધરાવતો અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો.

ઈન્ડિયા ટૂરિઝમ સ્ટેટિસ્ટિક્સ - 2022 અહેવાલની મુખ્ય વિશેષતાઓ

- આ અહેવાલ મુજબ વર્ષ 2021માં 677.63 મિલિયન સ્થાનિક પ્રવાસીઓએ ભારતના વિવિધ સ્થળોની મુલાકાત લીધી હતી, જે વર્ષ 2020ના 610.22 મિલિયન સ્થાનિક પ્રવાસીઓની સાપેક્ષે 11.05% વધારે છે. મહારાષ્ટ્ર અને તમિલનાડુએ વિદેશી પ્રવાસીઓની ભારત મુલાકાતના લીધે ટોચના પ્રવાસન સ્થળોમાં સ્થાન મેળવ્યું છે.
- પ્રવાસન મંત્રાલય દ્વારા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર વિશ્વ પ્રવાસન સંસ્થા(UN World Tourism Organization-WTO), રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પ્રવાસન વિભાગ, ઇમિગ્રેશન બ્યૂરો, આર્કિયોલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયા વગેરે જેવાં વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી નવીનતમ ડેટાનું સંકલન કરીને આ અહેવાલ બનાવવામાં આવ્યો છે.
- આ અહેવાલ અનુસાર, વર્ષ 2021-22માં ભારતમાં આવનાર વિદેશી મુલાકાતીઓની કુલ સંખ્યા 3,18,673 હતી, જે વર્ષ 2020-21ની 4,15,859 વિદેશી મુલાકાતીઓની સાપેક્ષે 23.4% જેટલી ઓછી હતી.
- વર્ષ 2021-22 માં ભારતના વિવિધ સ્થળોએ 2,60,46,891 સ્થાનિક મુલાકાતીઓ દ્વારા મુલાકાત લેવામાં આવી હતી, જે વર્ષ 2020-21ના 1,31,53,076 સ્થાનિક મુલાકાતીઓની સાપેક્ષે 98% વૃદ્ધિ દર્શાવે છે. તમિલનાડુ અને ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યમાં અનુક્રમે 140.65 મિલિયન અને 86.12 મિલિયન સાથે સૌથી વધુ સ્થાનિક મુલાકાતીઓ પ્રવાસ માટે આવ્યા હતા.
- વર્ષ 2021માં, ભારત 'વૈશ્વિક ટ્રાવેલ એન્ડ ટૂરિઝમ ડેવલપમેન્ટ ઇન્ડેક્સ'માં 54માં ક્રમાંક પર રહ્યું હતું.
- ભારતમાં વિદેશી પ્રવાસીઓનું આગમન વર્ષ 2021માં ઘટીને 1.52 મિલિયન વિદેશી પ્રવાસીઓ જેટલું થયું હતું, જે વર્ષ 2020માં 2.74 મિલિયન હતું. તે Covid -19 પ્રતિબંધોને કારણે 44.5% ની નકારાત્મક વૃદ્ધિ દર્શાવે છે.
- વર્ષ 2021માં વિશ્વના અન્ય ટોચનાં દેશો જેવાં કે અમેરિકા, બ્રાઝિલ, યુનાઇટેડ કિંગડમ, કેનેડા, નેપાળ, અફઘાનિસ્તાન, ઓસ્ટ્રેલિયા વગેરેમાંથી સૌથી વધુ વિદેશી પ્રવાસીઓ ભારતની મુલાકાતે આવ્યા હતા જે ભારતમાં આવતા લગભગ 80.91% વિદેશી પ્રવાસીઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.
- વર્ષ 2021માં ભારતમાંથી સંયુક્ત આરબ અમિરાત(UAE) માં જનારા લોકોની સંખ્યા સૌથી વધારે હતી, ત્યારબાદ અમેરિકા, કતાર, ઓમાન, યુનાઇટેડ કિંગડમનો ક્રમ આવે છે.

વર્ષ 2021-22 માં ઘરેલું પ્રવાસીઓ દ્વારા તાજમહેલ સૌથી વધુ ટિકિટ લઈને જોવાયેલ પુરાતત્વીય સ્થળ

- ઈન્ડિયા ટૂરિઝમ સ્ટેટિસ્ટિક્સ - 2022 અહેવાલ મુજબ, યુનેસ્કો(UNESCO) દ્વારા નિયુક્ત વૈશ્વિક ધરોહર સ્થળ એવા તાજમહેલ નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માં 3.29 મિલિયન સ્થાનિક મુલાકાતીઓ દ્વારા ટોચના 10 સૌથી લોકપ્રિય સ્થળ તરીકે ટિકિટ લઈને જોવાયેલ પુરાતત્વીય સ્થળોમાં પ્રથમ સ્થાન ધરાવે છે. જ્યારે 1.32 મિલિયન સ્થાનિક મુસાફરો સાથે લાલ કિલ્લો દ્વિતીય અને 1.15 મિલિયન સ્થાનિક મુસાફરો સાથે કુતુબ મિનાર તૃતીય સ્થાન પર રહ્યા હતા.
- તમિલનાડુના મામલ્લાપુરમ ખાતે આવેલ સ્મારક સમૂહ 0.14 મિલિયન વિદેશી પ્રવાસીઓ સાથે અને તાજમહેલ 0.038 મિલિયન વિદેશી પ્રવાસીઓ સાથે વર્ષ 2020-21માં વિદેશી પ્રવાસીઓ દ્વારા ટિકિટ લઈને જોવાયેલ પુરાતત્વીય સ્થળોમાં સૌથી વધુ લોકપ્રિય સ્થળો હતા.

વર્ષ 2021-22 માં સ્થાનિક પ્રવાસીઓ દ્વારા ટોચના 5 સૌથી લોકપ્રિય સ્થળ તરીકે ટિકિટ લઈને જોવાયેલ પુરાતત્વીય સ્થળ:

ક્રમ	સ્થળ	રાજ્ય
1	તાજમહેલ	ઉત્તરપ્રદેશ
2	લાલ કિલ્લો	દિલ્હી
3	કુતુબ મિનાર	દિલ્હી
4	મામલ્લાપુરમ સ્મારક સમૂહ	તમિલનાડુ
5	આગ્રાનો કિલ્લો	ઉત્તરપ્રદેશ

વર્ષ 2021-22 માં વિદેશી પ્રવાસીઓ માટે ટોચના 5 સૌથી લોકપ્રિય સ્થળ તરીકે ટિકિટ લઈને જોવાયેલ પુરાતત્વીય સ્થળ:

ક્રમ	સ્થળ	રાજ્ય
1	મામલ્લાપુરમ સ્મારક સમૂહ	તમિલનાડુ
2	તાજમહેલ	ઉત્તરપ્રદેશ
3	પથ્થરથી અંકિત વાઘનું મસ્તક ધરાવતા મંદિર અને અન્ય બે સ્મારક	સાલુવાનકુપ્પમ (તમિલનાડુ)
4	આગ્રાનો કિલ્લો	ઉત્તરપ્રદેશ
5	જુંજુનો કિલ્લો	તમિલનાડુ

ચોથો LEADS સર્વેક્ષણ અહેવાલ : ગુજરાત સહિત 15 રાજ્યોનો એચીવર કેટેગરીમાં સમાવેશ

- કેન્દ્રીય વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રી પીયૂષ ગોયલએ ચોથો LEADS (લોજિસ્ટિક ઈઝ અકોસ ડિક્રન્ટ સ્ટેટ્સ) 2022 સર્વે રિપોર્ટ જાહેર કર્યો હતો.
- આ રિપોર્ટ ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઈન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઈન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT)ના લોજિસ્ટિક્સ વિભાગ દ્વારા તથા વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય(MoCI) ના અન્ટર્ટ એન્ડ યંગ (EY) સાથેના સહયોગથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.
- ચોથા LEADS 2022 સર્વે રિપોર્ટમાં વર્ગીકૃત 15 એચીવર રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો (UTs)માં આંધ્રપ્રદેશ, આસામ અને ગુજરાત નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ઈન્ડેક્સના પરિમાણો

- આ ઈન્ડેક્સનું આંકડાકીય મૂલ્યાંકન 19 સૂચકાંકો પર આધારિત હતું, જેમાં 4 ઉદ્દેશ્ય સૂચકાંકો(Objective Indicators)નો અને 15 ધારણા સૂચકાંકો (Perception Indicators)નો સમાવેશ થાય છે.
- આ 15 ધારણા સૂચકાંકોમાં ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (4 સૂચકાંકો), સેવાઓ (7 સૂચકાંકો) અને સંચાલન અને નિયમનકારી વાતાવરણ (4 સૂચકાંકો)નો સમાવેશ થાય છે.
- આ સૂચકાંકો 36 રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને તેમના લોજિસ્ટિક્સ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, સેવાઓ અને માનવ સંસાધનોના આધારે વર્ગીકૃત કરે છે.

પ્રદર્શન શ્રેણીઓ

- LEADS 2022 રાજ્યોને તેમની ભૌગોલિક વસ્તી વિષયક પર આધારિત 4 શ્રેણીઓમાં વર્ગીકૃત કરે છે જેમ કે; લેન્ડલોક, તટીય, ઉત્તર-પૂર્વીય પ્રદેશો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો. આ દરેક કેટેગરીના ગ્રેડિંગ માટે નીચેની ત્રણ શ્રેણીઓમાં વિભાજિત કરવામાં આવી છે :

i. એચીવર : આ એવા રાજ્યો છે જેમણે અસાધારણ માળખાકીય સુવિધાઓ અને પારદર્શક નિયમનકારી પ્રક્રિયાઓ સાથે શ્રેષ્ઠ લોજિસ્ટિક્સ ઇકોસિસ્ટમ પ્રાપ્ત કરી છે.

સ્કોર : 90% અથવા તેનાથી વધુ ટકાવારી

ii. ફાસ્ટમૂવર્સ : આ એવા રાજ્યો છે જે પ્રગતિશીલ નીતિ, કાયદાકીય પહેલો અને નવા માળખાકીય પ્રોજેક્ટ્સ દ્વારા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા તરફ આગળ વધી રહ્યા છે.

સ્કોર : 80% થી 90% વચ્ચે

iii. એસ્પાયર : એવા રાજ્યો કે જેમણે ભારતને વૈશ્વિક ઉત્પાદન અને લોજિસ્ટિક્સ હબ બનાવવા તરફ તેમના યોગદાનને વધુ બહેતર બનાવવા માટે શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓ અપનાવી છે.

સ્કોર : 80% થી ઓછો

LEADS 2022 ઈન્ડેક્સ

- લીડ્સ 2022 ઈન્ડેક્સ નિકાસ અને આર્થિક વૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન આપવા માટે જરૂરી લોજિસ્ટિકલ સેવાઓની કાર્યક્ષમતા દર્શાવે છે.
- ઈન્ડેક્સમાં 15 રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને એચીવર તરીકે, 6ને ફાસ્ટમૂવર્સ તરીકે અને 15ને એસ્પાયર તરીકે વર્ગીકૃત કરેલ છે.

શ્રેણી	એચીવર	ફાસ્ટમૂવર્સ	એસ્પાયર
લેન્ડલોક રાજ્યો	હરિયાણા, હિમાચલપ્રદેશ, પંજાબ, તેલંગાણા, ઉત્તરપ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ	મધ્યપ્રદેશ, રાજસ્થાન	બિહાર, છત્તીસગઢ, ઝારખંડ
તટીય રાજ્યો	આંધ્રપ્રદેશ, ગુજરાત, કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર, ઓડિશા, તમિલનાડુ	કેરળ	ગોવા, પશ્ચિમ બંગાળ
ઉત્તર-પૂર્વીય રાજ્યો	આસામ	સિક્કિમ, ત્રિપુરા	અરુણાચલ પ્રદેશ, મણિપુર, મેઘાલય, મિઝોરમ, નાગાલેન્ડ
કેન્દ્ર-શાસિત પ્રદેશો	ચંદીગઢ, દિલ્હી	પુડુચેરી	આંધામાન અને નિકોબાર, દમણ દીવ અને દાદરા અને નગર હવેલી, જમ્મુ અને કાશ્મીર, લદાખ, લક્ષદ્વીપ

- આ ઈન્ડેક્સ દરેક રાજ્ય/ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશની લોજિસ્ટિક્સ ઇકોસિસ્ટમનો ઉપયોગ કરીને તેમને રેન્ક આપે છે.
- પ્રથમ LEADS રિપોર્ટ 2018 માં બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો.
- વર્ષ 2018 અને 2019 બંનેમાં ગુજરાત એચીવર્સ કેટેગરીમાં હતું.

Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course

- તાજેતરમાં જ વિશ્વ બેંકે Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course (ગરીબી અને વહેંચાયેલ સમૃદ્ધિ 2022: સુધારણાનો માર્ગ) નામનો અહેવાલ બહાર પાડ્યો હતો. વિશ્વ બેંકના આ અહેવાલમાં કોવિડ-19 રોગચાળાથી વિકાસશીલ દેશોની ગરીબી પર થયેલી અસરોનું વ્યાપક મૂલ્યાંકન પ્રદાન કરવામાં આવ્યું છે.

મુખ્ય બાબતો

વૈશ્વિક ગરીબી ઘટવાના દરમાં ઘટાડો:

- વર્ષ 2015થી વૈશ્વિક ગરીબીમાં ઘટાડો થવાનો દર ધીમો પડી રહ્યો હતો, પરંતુ કોવિડ રોગચાળા અને રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધના પરિણામે અગાઉના ગરીબી નાબૂદીના દાયકાઓના પ્રયાસોની સ્થિતિ સંપૂર્ણપણે ઊલટી બની છે.
- વળી વર્ષ 2015 સુધીમાં વૈશ્વિક આત્યંતિક-ગરીબીમાં ઘટાડો થવાનો દર તેના અગાઉના મૂલ્યની સાપેક્ષે અડધાથી પણ વધુ ઘટી ગયો હતો, જેના પરિણામે વર્ષ 2030 સુધીમાં સમગ્ર વિશ્વ માંથી આત્યંતિક ગરીબીને સમાપ્ત કરવાનું ધ્યેય પ્રાપ્ત કરી શકાશે નહીં.
- વૈશ્વિક વ્યાપ્તિ અનુસાર 2.15 ડોલર અથવા ૩.177 પ્રતિ દિવસ કરતાં ઓછી આવકમાં જીવતા હોય એવા લોકો આત્યંતિક ગરીબ કહેવાય છે.

ગરીબી રેખા નીચે જીવતા લોકો:

- વર્ષ 2020માં અત્યંત ગરીબી રેખા નીચે જીવતા લોકોની સંખ્યામાં 70 મિલિયનથી વધુનો વધારો થયો હતો, આ વધારો એ વર્ષ 1990માં વૈશ્વિક ગરીબી મોનિટરિંગ શરૂ થયું ત્યારથી એક વર્ષમાં થયેલો સૌથી મોટો વધારો છે.
- વર્તમાન પરિસ્થિતિઓ ધ્યાને લેતા આશરે 574 મિલિયન લોકો, કે જે વિશ્વની લગભગ 7% વસ્તી દર્શાવે છે; તેઓ વર્ષ 2030માં પણ 2.15 ડોલર પ્રતિદિન કરતાં ઓછી આવક પર જીવતા હશે, જેમાં મોટાભાગની સંખ્યા આફ્રિકામાં હશે.
- હાલમાં પણ આત્યંતિક ગરીબી સબ-સહારન આફ્રિકામાં કેન્દ્રિત છે, જ્યાં 60 ટકાથી વધુ વસ્તી અત્યંત ગરીબીમાં જીવે છે.

અસમાનતામાં વધારો:

- અહેવાલ અનુસાર ગરીબ લોકોએ રોગચાળાનો સૌથી વધુ ખર્ચ સહન કર્યો છે, વળી વૈશ્વિક ગરીબી હેઠળ રહેલી કુલ વસ્તીના 40% લોકોની સરેરાશ આવકમાં 4% જેટલો ઘટાડો નોંધાયો હતો જે વિશ્વના 20% ધનીકોને થયેલા નુકસાન કરતાં વધુ છે; આથી ઘણાં દાયકાઓ બાદ વૈશ્વિક આર્થિક અસમાનતામાં પ્રથમ વખત વધારો નોંધાયો હતો.
- વર્ષ 1990માં સરેરાશ આવકનું માપન શરૂ થયું હતું, ત્યારથી લઈ અત્યાર સુધીમાં વૈશ્વિક સરેરાશ આવકમાં 4% નો ઘટાડો પ્રથમ

વખત વર્ષ 2020માં નોંધાયો હતો.

ભારતમાં ગરીબીની સ્થિતિ

- વર્ષ 2011થી ભારત સરકારે ગરીબી પર સત્તાવાર ડેટા જાહેર કરવાનું બંધ કરી દીધું છે, આથી વિશ્વ બેંકના આ અહેવાલમાં સેન્ટર ફોર મોનિટરિંગ ઇન્ડિયન ઇકોનોમી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા કન્સ્યુમર પિરામિડ હાઉસહોલ્ડ સર્વે (CPHS)ના તારણોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.
- વિશ્વ બેંક મુજબ 2020માં કોવિડ-19ને કારણે વૈશ્વિક સ્તરે ગરીબીમાં ઘટકેલાયેલા લોકોમાં લગભગ 80% હિસ્સો ભારતીયોનો છે.
- આ CPHS મુજબ વર્ષ 2020માં ભારતમાં 5.6 કરોડ લોકો ગરીબીમાં ઘટકેલાયા હતા, જે વિશ્વ બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલા 2.3 કરોડના અંદાજ કરતાં વધુ છે.

ગરીબીનો અંદાજ:

- NITI આયોગની ટાસ્ક ફોર્સ દ્વારા આંકડાકીય અને કાર્યક્રમ અમલીકરણ મંત્રાલય (MOSPI) હેઠળના નેશનલ સેમ્પલ સર્વે ઓફિસ પાસેથી મેળવેલા ડેટાના આધારે ભારતમાં ગરીબીનો અંદાજ રજૂ કરવામાં આવે છે.
- ઉલ્લેખનીય છે કે ભારતમાં ગરીબી રેખાનો અંદાજ એ આવકના સ્તર પર નહીં પરંતુ વપરાશના ખર્ચ પર આધારિત છે.
- ભારતમાં ગરીબી દર (Poverty headcount rate) વર્ષ 2011માં 22.5% થી ઘટીને વર્ષ 2019માં 10.2% થયો, આથી વર્ષ 2011ની સરખામણીમાં વર્ષ 2019માં ભારતમાં આત્યંતિક ગરીબી 12.3% ઓછી હતી.
- વળી ભારતના શહેરી વિસ્તારોની સાપેક્ષે ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં તુલનાત્મક રીતે ગરીબીમાં તીવ્ર ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.

સૂચિત ઉકેલો

- વિશ્વ બેંકના જણાવ્યા અનુસાર, રાજકોષીય નીતિ (Fiscal policy) એ વિકાસશીલ અર્થતંત્રોમાં નીતિ નિર્માતાઓને ગરીબી અને અસમાનતા સામેની લડાઈને આગળ વધારવાની તકો પ્રદાન કરે છે.
- આ રાજકોષીય નીતિના સંદર્ભમાં વિશ્વ બેંકે નીચે મુજબના ત્રણ વિશિષ્ટ સૂચનો રજૂ કર્યા છે;
 - વ્યાપક સબસિડી આપવાને બદલે લક્ષિત રોકડ ટ્રાન્સફર (Targeted cash transfers)નું માળખું અમલમાં લાવવું.
 - લાંબા ગાળાની વૃદ્ધિ માટે જાહેર ખર્ચને પ્રાધાન્ય આપવું.
 - ગરીબોને નુકસાન પહોંચાડ્યા વિના ટેક્સની આવક એકત્રિત કરવી.

ગરીબી

- ગરીબી એક બહુપરીમાણીય ખ્યાલ છે, તેને એક એવી સ્થિતિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે જેમાં કોઈ વ્યક્તિ અથવા પરિવાર પાસે પોતાના મૂળભૂત લઘુત્તમ જીવનધોરણને ટેકો આપી

- શકે તેવા નાણાકીય સંસાધનોનો અભાવ હોય છે.
- અર્થશાસ્ત્રીઓ અને નીતિ નિર્માતાઓ “ગરીબી રેખા” તરીકે ઓળખાતા શેશોલ્ડનો ઉપયોગ કરીને “સંપૂર્ણ” ગરીબીનો અંદાજ કાઢે છે.
- ભારતમાં ગરીબી અંદાજ સંબંધિત કેટલીક સમિતિઓ;
 - વર્ષ 1962નું કાર્યકારી બૂથ
 - વર્ષ 1971માં વી. એન. દાંડેકર અને નીલકંઠરથ
 - વર્ષ 1979માં વાય. કે. અલાદ
 - વર્ષ 1993માં ડી. ટી. લાક્ષ્મીવાલા
 - વર્ષ 2009માં સુરેશ તેંડુલકર
 - વર્ષ 2014માં સી.રંગરાજન
- નોંધનીય છે કે સરકારે રંગરાજન સમિતિના અહેવાલ પર કોઈ નિર્ણય લીધો ન હતો, આથી હાલમાં તેંડુલકર ગરીબી રેખાનો ઉપયોગ કરીને ગરીબી માપવામાં આવે છે.

વિશ્વ આર્થિક મંચ દ્વારા ‘શિક્ષણ 4.0 ભારત રિપોર્ટ’ 2022ની રજૂઆત

- વિશ્વ આર્થિક મંચ(World Economic Forum - WEF) દ્વારા તાજેતરમાં ‘શિક્ષણ 4.0 ભારત રિપોર્ટ’ 2022ની રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- આ અહેવાલ મુજબ ભારતમાં શાળાથી કાર્ય(School to Work - S2W) સંક્રમણ પ્રક્રિયા હજુ પણ ગંભીર પડકારોનો સામનો કરી રહી છે તેમજ સંકલિત પ્રયત્નોના અભાવે આ પરિસ્થિતિ એક અલગ કૌશલ પ્રણાલીમાં પરિણમી છે જે તેની સંપૂર્ણ ક્ષમતા સુધી પહોંચવામાં સક્ષમ નથી.
- આ સાથે જ ‘શિક્ષણ 4.0 ભારત રિપોર્ટ’, કેવી રીતે ડિજિટલ અને અન્ય ટેકનોલોજીઓ શીખવાના અંતરને દૂર કરી તેમજ દરેક માટે શિક્ષણ સુલભ બની શકે તે રૂપરેખા પણ આપે છે.

વિશ્વ આર્થિક મંચ: શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ

- વિશ્વ આર્થિક મંચ દ્વારા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર ચિલ્ડ્રન્સ ફંડ(UNICEF) અને YuWaah(જનરેશન અનલિમિટેડ ઇન્ડિયા) સાથે ભાગીદારીમાં ‘શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ’ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- આ પહેલની શરૂઆત મે,2020માં કરવામાં આવી હતી તેમજ તેમાં શિક્ષણ, ટેકનોલોજી, સરકાર, શૈક્ષણિક અને સ્ટાર્ટઅપ સમુદાયોના 40 થી વધુ ભાગીદારોને એક મંચ પર કાર્ય કરવા પ્રોત્સાહન આપવામાં આવ્યું છે.
- શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલનો મુખ્ય ઉદ્દેશ કેવી રીતે ચોથી ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ ટેકનોલોજી શીખવામાં સુધારો કરી અને ભારતીય શાળાના બાળકોમાં શિક્ષણની પહોંચમાં અસમાનતા દૂર કરી શકે છે તેનું અવલોકન કરવાનો છે.

- શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ અહેવાલ વિવિધ અસમાનતાઓને ઓળખીને નીચે મુજબની ચાર થીમ અંતર્ગત હસ્તક્ષેપને સૂચવે છે:
 - પાયાની સાક્ષરતા અને સંખ્યા
 - શિક્ષક વ્યાવસાયિક વિકાસ
 - શિક્ષણથી કાર્ય સંક્રમણ
 - શિક્ષણથી વંચિતને જોડવા
- ઉપરાંત શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ અહેવાલ 5 આવશ્યક બિલ્ડિંગ બ્લોક્સ જેવા કે અભ્યાસક્રમ, સામગ્રી, ક્ષમતા, સમુદાય અને ડિજિટલ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સાથે ઉકેલો પણ પ્રદાન કરે છે.

શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ અહેવાલનો સારાંશ

- ભારતમાં 60 મિલિયનથી વધુ માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓ છે, છતાં માત્ર 85% શાળાઓએ જ તેમના અભ્યાસક્રમમાં વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમોનો સમાવેશ કર્યો છે.
- શાળાથી કાર્ય(School to Work) સંક્રમણ પ્રક્રિયાના કામમાં શાળા માટેના મુખ્ય અવરોધો જેવા કે પ્રશિક્ષકોનો અભાવ, અપૂરતું ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને સંસાધનો, મુખ્ય પ્રવાહના શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમ સાથે નબળું એકીકરણ તેમજ સ્થાનિક કૌશલ જરૂરિયાતો અને વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમો વચ્ચે નબળા જોડાણો વગેરે જેવી બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. અહીં શાળાથી કાર્ય શબ્દ ઝડપથી બદલાતા શ્રમ બજારમાં વિદ્યાર્થીઓને નોકરી માટે તૈયાર કરવાની પ્રક્રિયાનો સંદર્ભ આપે છે.
- શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ અહેવાલ ભારતની રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ - 2020 અને 2021ના રાષ્ટ્રીય ડિજિટલ શિક્ષણ આર્કિટેક્ચરને પૂરક બનાવે છે.

અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક - 2022

- ડેવલપમેન્ટ ફાઇનાન્સ ઇન્ટરનેશનલ અને ઓક્સફામ ઇન્ટરનેશનલ દ્વારા સંયુક્ત સહયોગથી તાજેતરમાં અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક - 2022ની ચોથી આવૃત્તિની રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- આ સૂચકાંક અનુસાર, ભારત અસમાનતા ઘટાડવા માટે 161 દેશોમાંથી 6 સ્થાનનો સુધારો કરીને 123માં સ્થાને રહ્યું છે પરંતુ આરોગ્ય ખર્ચમાં હજુ પણ ભારતનું નબળું પ્રદર્શન છે.
- અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક - 2022માં નોર્વે પ્રથમ ક્રમાંકે જ્યારે જર્મની અને ઓસ્ટ્રેલિયા અનુક્રમે દ્વિતીય અને તૃતીય ક્રમાંક પર છે.

સૂચકાંક સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક-2022ની આ ચોથી આવૃત્તિમાં વર્ષ 2020 થી 2022 દરમિયાન અસમાનતા સામે લડવા માટે વિશ્વની 161 સરકારોની નીતિઓ અને પગલાંઓની સમીક્ષા કરીને કરવામાં આવેલું આ વ્યાપક વિશ્લેષણ છે, જે Covid-19 રોગચાળા બાદના બે વર્ષના સમયગાળાનું પરિદ્રશ્ય રજૂ કરે છે.
- આ સૂચકાંક નીચે મુજબના 3 ક્ષેત્રોમાં સરકારી નીતિઓ અને ક્રિયાઓનું મૂલ્યાંકન કરે છે:
 - જાહેર સેવાઓ(આરોગ્ય, શિક્ષણ અને સામાજિક સુરક્ષા)
 - કર
 - કામદારોના અધિકારો

આ સૂચકાંકમાં વિશ્વના દેશોનો ક્રમ:

દેશ/પ્રદેશ	જાહેર સેવાઓમાં ક્રમ	કર ક્રમ	શ્રમ ક્રમ	સૂચકાંક રેન્કિંગ
નોર્વે	12	15	3	1
જર્મની	7	10	11	2
ઓસ્ટ્રેલિયા	24	1	40	3
ભારત	129	16	151	123

અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક - 2022: ભારતનું પ્રદર્શન

- આ સૂચકાંક અનુસાર, ભારતનું એકંદર રેન્કિંગ વર્ષ 2020માં 129થી 6 ક્રમનો સુધારો થઈને વર્ષ 2022માં 123માં ક્રમાંક પર રહ્યું હતું.
- જાહેર ખર્ચ દ્વારા અસમાનતા ઘટાડવાના સંદર્ભમાં ભારત 12 સ્થાનનો સુધારો કરીને 129માં સ્થાને રહ્યું હતું.
- ભારત પ્રગતિશીલ કરવેરા રેન્કિંગમાં 3 સ્થાનનો સુધારો થઈને 16 પર રહ્યું છે.
- રાષ્ટ્રીય લઘુત્તમ વેતન ન હોવાના પુનઃ વર્ગીકરણ બાદ ભારત લઘુત્તમ વેતન રેન્કિંગમાં 73 સ્થાનનો ઘટાડો થયો છે.
- ‘અસમાનતા સૂચક ઘટાડવા પર જાહેર ખર્ચની અસર’ની બાબતમાં ભારતના ક્રમમાં 27 સ્થાનનો સુધારો થયો છે.
- ‘અસમાનતા સૂચક ઘટાડવા પર કરની અસર’ની બાબતમાં ભારતના ક્રમમાં 33 સ્થાનનો સુધારો થયો છે.
- ભારત ફરી એક વખત આરોગ્ય ખર્ચના સંદર્ભમાં સૌથી નબળું પ્રદર્શન કરનારા દેશોમાંનો એક છે. આ રેન્કિંગમાં ભારત 2 સ્થાન ગુમાવીને 157માં અથવા વિશ્વમાં 5મું સૌથી નબળું પ્રદર્શન કરનારા દેશોમાંનો એક છે.
- આ સૂચકાંક મુજબ, બ્રિક્સ(બ્રાઝિલ, રશિયા, ભારત, ચીન અને

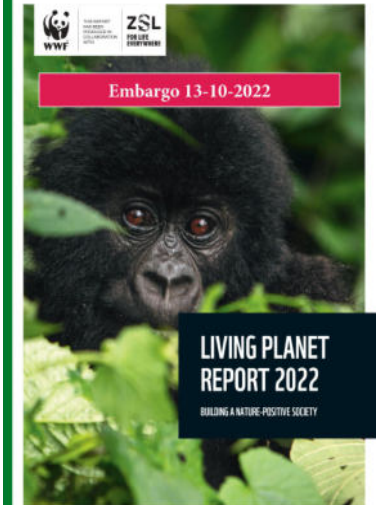
દક્ષિણ આફ્રિકા - BRICS) અને પડોશી દેશોની સાપેક્ષે ભારત આરોગ્ય પર 3.64% જેટલો ઓછો ખર્ચ કરે છે. જ્યારે ચીન અને રશિયા આરોગ્ય ખર્ચમાં 10% યોગદાન આપે છે તેમજ બ્રાઝિલ 7.7% અને દક્ષિણ આફ્રિકા 12.9% (સૌથી વધુ) યોગદાન આપે છે.

સૂચકાંક સંબંધિત અન્ય મહત્વપૂર્ણ બાબતો

- આ સૂચકાંક અનુસાર, છેલ્લી એક સદીમાં સૌથી ખરાબ સ્વાસ્થ્ય કટોકટી હોવા છતાં, આ સૂચકાંકમાં અડધા અને ઓછી મધ્યમ આવક ધરાવતા દેશોએ તેમના બજેટમાં આરોગ્ય ખર્ચનો હિસ્સો ઘટાડ્યો છે.
- આ સાથે જ 70% દેશોએ શિક્ષણ પાછળ થતા ખર્ચનો હિસ્સો તેમજ 50% દેશોએ સામાજિક સુરક્ષા પાછળ થતા ખર્ચનો હિસ્સો પણ ઘટાડ્યો છે.
- Covid - 19 રોગચાળા દરમિયાન બે તૃતીયાંશ દેશો આર્થિક વૃદ્ધિ અનુસાર તેમના લઘુત્તમ વેતનમાં વધારો કરવામાં નિષ્ફળ ગયા, પરિણામે ગરીબોનું વિક્રમી ઉચ્ચસ્તર અને કર્મચારીઓ દાયકાથી ઊંચા ભાવો સામે સંઘર્ષ કરી રહ્યા છે.

લિવિંગ પ્લેનેટ રિપોર્ટ-2022

- તાજેતરમાં જ વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ ફોર નેચર (WWF) અને ગ્લોબલ સોસાયટી ઓફ લંડન દ્વારા લિવિંગ પ્લેનેટ રિપોર્ટ-2022 પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો.
- રિપોર્ટમાં દર્શાવવામાં આવેલ પ્રજાતિઓ (Species) અને વસ્તી (Population) શબ્દો, એ પરિસ્થિતિ-વિજ્ઞાન (Ecology)માં જીવોના વર્ગીકરણના બે સ્તર દર્શાવે છે; જ્યાં એકબીજા સાથે સંવર્ધન (Interbreed) કરે તે સજીવોને એક પ્રજાતિ તરીકે અને સમાન ભૌગોલિક વિસ્તારમાં રહેવાસ કરતી પ્રજાતિને એક વસ્તીના વર્ગીકરણમાં મૂકવામાં આવે છે.
- આ રિપોર્ટમાં જુદી જુદી 5,230 પ્રજાતિઓની 32,000 વસ્તી દર્શાવવામાં આવી છે. રિપોર્ટ અનુસાર છેલ્લા 50 વર્ષોમાં સસ્તન પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ, ઉભયજીવીઓ, સરિસૃપો અને માછલીઓ સહિત સમગ્ર વન્યજીવોની વૈશ્વિક ‘વસ્તી’માં 69% ઘટાડો થયો છે. નોંધનીય છે કે આ ઘટાડાનો અર્થ સમગ્ર વિશ્વમાંથી પ્રાણીઓની ‘સંખ્યામાં’ 69% ઘટાડો થયો એવો નથી.

રિપોર્ટ વિશે

- વર્ષ 1998થી પ્રકાશિત કરવામાં આવતો લિવિંગ પ્લેનેટ રિપોર્ટ એ વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ ફોર નેચરના ફ્લેગશિપ રિપોર્ટ પૈકીનો એક છે.
- મુખ્યત્વે લિવિંગ પ્લેનેટ ઇન્ડેક્સ અને ઇકોલોજિકલ ફૂટપ્રિંટ ગણતરીઓના આધારે તૈયાર કરવામાં આવતો આ રિપોર્ટ દર બે વર્ષે બહાર પાડવામાં આવે છે.
- રિપોર્ટમાં વૈશ્વિક જૈવવિવિધતા, વન્યપ્રજાતિઓની વસ્તી સંબંધિત બાબતોમાં થતા ફેરફારો અને આપણાં ગ્રહના સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત વલણોનો વ્યાપક અભ્યાસ રજૂ કરવામાં આવે છે.
- વૈશ્વિક જૈવવિવિધતા સંબંધિત બદલાવો અનુસાર આ રિપોર્ટનો ડેટાબેઝ સમયાંતરે અપગ્રેડ થતો રહે છે, જેમકે વર્ષ 2020ની રિપોર્ટની આવૃત્તિ બાદ અત્યાર સુધીમાં આ ડેટાબેઝમાં 838 નવી પ્રજાતિઓ અને 11,011 નવી વસ્તી સંખ્યા ઉમેરવામાં આવી હતી.
- રિપોર્ટ અંતર્ગત WWF એ કૃષિ, શિકાર, લાકડાં માટે વૃક્ષછેદન (Logging), પ્રદૂષણ, આક્રમક પ્રજાતિઓ (Invasive Species) અને આબોહવા પરિવર્તનને જૈવવિવિધતા પરના છ મુખ્ય જોખમો તરીકે દર્શાવ્યા છે.
- વળી રિપોર્ટમાં એ બાબત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે કે જ્યાં સુધી જૈવવિવિધતાની ખોટ (Biodiversity loss) અને આબોહવા કટોકટીને બે અલગ-અલગ સમસ્યાઓને બદલે એકબીજા સાથે જોડાયેલી મોટી સમસ્યા તરીકે જોવામાં નહીં આવે, ત્યાં સુધી કોઈપણ સમસ્યાનું અસરકારક નિવારણ લાવી શકાશે નહીં.

મુખ્ય તારણો

વસ્તીમાં ઘટાડો

- અહેવાલ અનુસાર છેલ્લા 50 વર્ષોમાં સમગ્ર વિશ્વમાં સસ્તન પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ, ઉભયજીવી, સરિસૃપ અને માછલીઓની વન્યજીવ વસ્તીમાં 69 ટકાનો ઘટાડો થયો છે.
- વર્ષ 1970 અને વર્ષ 2018ની વચ્ચે સરેરાશ 83% ઘટાડા સાથે તાજા પાણીના સજીવોની વસ્તીમાં સૌથી વધુ ઘટાડો નોંધાયો હતો, જેમાં આવાસ (Habitat)માં ઘટાડો અને સ્થળાંતર માર્ગો (Migration routes) પરના અવરોધો જેવાં કારણો સ્થળાંતરણ કરતી માછલીની પ્રજાતિઓ પરના લગભગ અડધા જોખમો માટે જવાબદાર હોવાનું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.
- IUCN રેડ લિસ્ટ રજૂ કરે છે કે 'સાયકેડ' નામનો એક છોડ સૌથી વધુ જોખમ હેઠળની પ્રજાતિ તરીકે નોંધાયો છે, ત્યારબાદ અન્ય ઝડપથી ઘટી રહેલી વસતીમાં પરવાળા અને ઉભયજીવીઓનો ક્રમ આવે છે.

પ્રાદેશિક મૂલ્યાંકન

- અહેવાલમાં રજૂ કરાયેલા પ્રાદેશિક મૂલ્યાંકન અનુસાર લેટિન અમેરિકા અને કેરેબિયન પ્રદેશ, જ્યાં એમેઝોન વર્ષાવન આવેલ

છે; ત્યાં વર્ષ 1970 થી 2018 વચ્ચે વન્યપ્રાણીઓની વસતીમાં સૌથી વધુ 94% ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.

- આ જ સમયગાળા દરમિયાન આફ્રિકામાં 66 ટકાનો ઘટાડો અને એશિયા-પેસિફિકમાં 55% ઘટાડો નોંધાયો હતો.

રિપોર્ટમાં આવરી લેવાયેલા તમામ પ્રદેશો માટે વન્યપ્રાણી વસતીના ઘટાડાની ટકાવારી નીચે મુજબ છે;

પ્રદેશ	ઘટાડાની ટકાવારી
લેટિન અમેરિકા અને કેરેબિયન પ્રદેશ	94%
આફ્રિકા	66%
એશિયા અને પેસિફિક પ્રદેશ	55%
ઉત્તર અમેરિકા	20%
યુરોપ અને મધ્ય એશિયા	18%

- ઉપરાંત ધ્રુવીય પ્રદેશો, ઓસ્ટ્રેલિયા અને દક્ષિણ આફ્રિકાના પૂર્વ કિનારે આબોહવા પરિવર્તનની સૌથી વધુ અસરની સંભાવનાઓ રજૂ કરવામાં આવી હતી.

મેન્યુઝ

- અહેવાલમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે તે અનુસાર જળચરઉછેર (Aquaculture), કૃષિ અને દરિયાકાંઠાના વિકાસમાં દર વર્ષે 0.13 ટકાના દરે મેન્યુઝનો નાશ થતો રહે છે.
- મેન્યુઝ-નુકસાનના કારણે જે તે પ્રદેશમાં જૈવવિવિધતા માટે રહેઠાણનો નાશ અને દરિયાકાંઠાના સમુદાયો માટેની ઇકોસિસ્ટમ સેવાઓને નુકસાન થાય છે.
- વર્ષ 1985થી ભારત અને બાંગ્લાદેશના સુંદરવન મેન્ગ્રોવ જંગલનો લગભગ 137 ચોરસ કિલોમીટરનો વિસ્તાર નાશ પામ્યો છે, જે બાબત આ વિસ્તાર પર આધારિત 10 મિલિયન લોકો માટે જમીન અને ઇકોસિસ્ટમ સેવાઓમાં ઘટાડો લાવી છે.

પરવાળા

- લગભગ 50% હૂંફાળા પાણીના પરવાળાઓ પહેલાથી જ નાશ પામ્યા છે, હવે આ શતાબ્દીના અંત સુધીમાં વૈશ્વિક તાપ વૃદ્ધિના કારણે 1.5 ડિગ્રી સેલ્સિયસ તાપમાન વધવાની સંભાવના રજૂ કરવામાં આવે છે ત્યારે 70-90% ગરમ પાણીના કોરલનું નુકસાન થશે.
- દરિયાની સપાટીમાં વધારો થવાના કારણે 'બ્રેમ્બલ કેમેલોમીસ' તરીકે ઓળખાતી એક ઓસ્ટ્રેલિયન ઉંદર (Rodent)ની પ્રજાતિ લુપ્ત જાહેર કરવામાં આવી હતી.

શાર્ક

- છેલ્લા 50 વર્ષોમાં 31માંથી 18 મહાસાગરીય શાર્કની વૈશ્વિક વિપુલતામાં 71% ઘટાડો થયો છે.
- અહેવાલમાં જણાવાયું છે કે વર્ષ 2020 સુધીમાં શાર્ક અને રે ફિશની ત્રણ ચતુર્થાંશ પ્રજાતિઓ લુપ્ત થવાનો ભય ઊભો થયો હતો.

અન્ય

- 1,000 કિમીથી વધુ લંબાઈ ધરાવતી નદીઓમાંથી માત્ર 37% નદીઓ છેક સુધી મુક્ત વહેતી રહે છે.
- 41% જમીન-ઉપયોગ પરિવર્તન એ પ્રકૃતિ માટે સૌથી મોટો ખતરો છે.
- વળી અહેવાલમાં જણાવાયું છે કે વર્ષ 2030 સુધીમાં થયેલા જૈવવિવિધતા નુકસાનને દૂર કરવા અને ગ્લોબલ વોર્મિંગને 1.5 ડિગ્રી સેલ્સિયસ સુધી મર્યાદિત રાખવા માટે તાત્કાલિક પગલાં લેવાની જરૂર છે.
- ઉપરાંત ટકાઉ, સ્વસ્થ અને સાંસ્કૃતિક રીતે યોગ્ય આહાર તરફ આગળ વધીને આપણે ખેતીની જમીનનો ઉપયોગ 41% અને વન્યજીવોના નુકસાનને 46% સુધી ઘટાડી શકીએ છીએ.

ભારત સંબંધિત બાબતો

- હિમાલય ક્ષેત્ર અને પશ્ચિમ ઘાટ એ જૈવવિવિધતાના નુકસાનની દ્રષ્ટિએ ભારત દેશના સૌથી સંવેદનશીલ પ્રદેશો છે, જ્યાં તાપમાનમાં વધારો થાય તો ભવિષ્યમાં જૈવવિવિધતામાં ઘટાડો થવાની ધારણા રજૂ કરવામાં આવી છે.
- આપેલ 50 વર્ષના સમયગાળામાં ભારતમાં મધમાખીઓ અને તાજ પાણીના કાચબાની 17 જેટલી પ્રજાતિઓની વસ્તીમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો છે.

વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ ફોર નેચર

- વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ ફોર નેચર એ વૈશ્વિક સ્તરે એક અગ્રણી સંરક્ષણ સંસ્થા છે, જે પ્રકૃતિ સંરક્ષણ અને જૈવ વિવિધતા પરના દબાણચુકત જોખમોને ઘટાડવા માટે 100થી પણ વધુ દેશોમાં કાર્ય કરે છે.
- સ્થાપના વર્ષ: 1961
- મુખ્યમથક: ગ્લેન્ડ, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ
- ડિરેક્ટર જનરલ: માર્કો લંબેર્ટીની (ઓક્ટોબર, 2022ની સ્થિતિએ)

વૈશ્વિક બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક (MPI)

- તાજેતરમાં જ યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNDP) અને ઓક્સફર્ડ પોવર્ટી એન્ડ હ્યુમન ડેવલપમેન્ટ ઈનિશિએટિવ (OPHI) દ્વારા 'અનપેકિંગ ડેપ્રિવેશન ઇન્ડેક્સ ટૂ રિઝ્યુસ મલ્ટિડાયમેન્શનલ પોવર્ટી' શીર્ષક હેઠળ બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક (MPI) બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો.
- આ સૂચકાંક અનુસાર સમગ્ર વિશ્વમાં લગભગ 1.2 અબજ લોકો ગરીબી હેઠળ જીવે છે, જેમાં બહુપરિમાણીય ગરીબી હેઠળ જીવતા લોકોની સૌથી વધુ સંખ્યા ભારતમાં અને ત્યારબાદ નાઇજીરિયામાં જોવા મળે છે.

સૂચકાંક

- વર્ષ 2030 સુધીમાં ગરીબીનો અંત લાવવા સંદર્ભે રજૂ કરવામાં આવેલા સસ્તેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ-1 તરફની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે વર્ષ 2010માં ઓક્સફર્ડ પોવર્ટી એન્ડ હ્યુમન ડેવલપમેન્ટ ઈનિશિએટિવ અને યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ દ્વારા સૌપ્રથમ બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- દર વર્ષે રજૂ કરાતો વૈશ્વિક બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક એ 111 વિકાસશીલ દેશોને આવરી લેતી તીવ્ર બહુપરિમાણીય ગરીબીનું આંતરરાષ્ટ્રીય માપદંડ રજૂ કરે છે.
- સૂચકાંકમાં સ્વાસ્થ્ય, શિક્ષણ અને જીવન ધોરણ એમ મુખ્ય ત્રણ પરિમાણો હેઠળ નીચે મુજબના દસ સૂચકોને માપદંડ તરીકે સૂચિત કરવામાં આવ્યા છે;

ક્રમ	પરિમાણો	સૂચકો
1	સ્વાસ્થ્ય	પોષણ, બાળમૃત્યુ
2	શિક્ષણ	શાળામાં હાજરી, શિક્ષણના વર્ષો
3	જીવન ધોરણ	સ્વચ્છતા, પીવાનું પાણી, વીજળી, રાંધવાનું બળતણ, આવાસ (Housing), મિલકત (Assets)

- વૈશ્વિક બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક એ 0 થી 1 સુધીનું માપન રજૂ કરે છે, અહીં જેમ ઊંચું મૂલ્ય તેમ ગરીબીનું પ્રમાણ વધુ હોવાનું મનાય છે.
- વૈશ્વિક બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક 2022 એવો ગરીબી માપદંડ છે, જે કોઈ વ્યક્તિને શિક્ષણ, આરોગ્ય અને જીવનધોરણ સંબંધિત વિવિધ સૂચકો (Indicators) પૈકી ત્રીજા ભાગના સૂચકોથી

વંચિત હોય તેને બહુપરિમાણીય ગરીબી અને જેઓ અડધાથી પણ વધુ સૂચકોથી વંચિત હોય તેવા લોકોને તીવ્ર બહુપરિમાણીય ગરીબી હેઠળ હોવાનું રજૂ કરે છે.

વારણો

વૈશ્વિક સ્તરે

- સૂચકાંક અનુસાર વૈશ્વિક સ્તરે 111 દેશોમાં આશરે 1.2 અબજ લોકો તીવ્ર બહુપરિમાણીય ગરીબીમાં જીવે છે, તેમાંથી નીચે મુજબના સાત દેશોમાં સંયુક્ત રીતે 500 મિલિયન કરતાં વધુ ગરીબ વ્યક્તિઓ વસવાટ કરે છે;
- ભારત (227 મિલિયન), પાકિસ્તાન (71 મિલિયન), ઇથોપિયા (59 મિલિયન), નાઇજીરિયા (54 મિલિયન), ચીન (32 મિલિયન), બાંગ્લાદેશ (30 મિલિયન) અને ડેમોક્રેટિક રિપબ્લિક ઓફ કોંગો (27 મિલિયન).
- લગભગ 593 મિલિયન લોકો 18 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના તથા કુલ સંખ્યાના લગભગ 8.1 ટકા લોકો 60 કે તેથી વધુ વયના છે, ઉપરાંત બે તૃતીયાંશ (836 મિલિયન) લોકો એવા ઘરોમાં રહે છે જેમાં કોઈ મહિલા સભ્યએ ઓછામાં ઓછા છ વર્ષનું શાળાકીય શિક્ષણ પૂર્ણ કર્યું નથી.
- વિશ્વભરના તમામ વિકાસશીલ દેશો પૈકી લગભગ 579 મિલિયન લોકો સાથે સબ-સહારન આફ્રિકામાં બહુપરિમાણીય ગરીબીનો સૌથી વધુ વ્યાપ હોવાનું સામે આવ્યું હતું, ત્યારબાદ 385 મિલિયન લોકો સાથે દક્ષિણ એશિયાનો ક્રમ આવે છે.
- જે તે દેશો દ્વારા અગાઉના 3 થી 10 વર્ષ દરમિયાન બહુપરિમાણીય ગરીબી ક્ષેત્રે કરાયેલી પ્રગતિની અસરોને કોવિડ મહામારીએ પલટાવી દીધી છે, વળી નિયમિત ઘરેલું સર્વેક્ષણના અભાવને કારણે આ રોગચાળાની ગરીબી પર થયેલી સાચી અસરનું મૂલ્યાંકન કરવું મુશ્કેલ છે.
- વૈશ્વિક સ્તરે લગભગ 45.5 મિલિયન ગરીબ લોકો રસોઈ માટે સ્વચ્છ ઇંધણ, આવાસ, સ્વચ્છતા અને પોષણની સુવિધાઓથી વંચિત રહેલા છે, જેમાં મોટા ભાગના લોકો ભારતમાં અને બાકીના બાંગ્લાદેશ અને પાકિસ્તાનમાં છે.

ભારત સંબંધિત બાબતો

- બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક 2022માં સૌપ્રથમ વખત ભારતમાં ગરીબીના 15 વર્ષના સમયગાળા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતો એક સમર્પિત ભાગ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- રાષ્ટ્રીય સ્તરે વર્ષ 2005-06 અને વર્ષ 2015-16 વચ્ચેના સમયગાળા દરમિયાન ગરીબી ઘટવાનો દર 8.1% હતો, જ્યારે વર્ષ 2015-16 અને વર્ષ 2019-21 વચ્ચેના સમયગાળા દરમિયાન દર વર્ષે 11.9%ના દરે ગરીબીમાં સાપેક્ષ ઘટાડો નોંધાયો હતો.
- છેલ્લા 15 વર્ષમાં ભારતમાં ગરીબોની સંખ્યામાં 415 મિલિયનનો ઘટાડો થયો છે, જેમાં MPI મૂલ્ય 2005-06માં 0.283થી ઘટીને 2015-

16માં 0.122 થયું તથા 2019-21માં આ આંકડો ફરીથી ઘટીને 0.069 થયો હતો. આમ છેલ્લા 15 વર્ષમાં ભારતમાં ગરીબીનું પ્રમાણ 55.1 ટકાથી ઘટીને 16.4 ટકા થયું છે.

- જો કે, વિશ્વમાં સૌથી વધુ 22.8 કરોડ ગરીબ લોકોની સંખ્યા ભારતમાં છે, ત્યારબાદ 9.6 કરોડ ગરીબ લોકો સાથે નાઇજીરિયામાં સૌથી વધુ ગરીબ લોકો રહે છે. આમાંથી બે તૃતીયાંશ લોકો એવા પરિવારમાં રહે છે, જેમાં ઓછામાં ઓછી એક વ્યક્તિ પોષણથી વંચિત હોય છે.
- ભારતના સંદર્ભે બાળકોમાં ગરીબી ઝડપી દરે ઘટી છે, તેમ છતાં દેશમાં 97 મિલિયન બાળકો (કુલ ભારતીય બાળકોની સંખ્યાના 21.8%) ગરીબ છે જે સંખ્યા વિશ્વમાં સૌથી વધુ છે.
- ભારતમાં દર પ્રણામાંથી એક બાળક અને દર સાતમાંથી એક પુખ્ત વ્યક્તિ ગરીબીમાં જીવે છે. 60 વર્ષથી વધુ ઉંમરના લગભગ 94 મિલિયન લોકો (8.1 ટકા) ગરીબ છે.
- વર્ષ 2019-2021ના આંકડા દર્શાવે છે કે ભારતમાં લગભગ 16.4 ટકા વસ્તી ગરીબ છે, તેમાંથી 4.2 ટકા અત્યંત ગરીબીમાં જીવે છે.
- લગભગ 18.7 ટકા વસ્તી સંવેદનશીલ છે, જેની અત્યંત ગરીબીમાં ઘડેલાઈ જવાની શક્યતા છે.
- દક્ષિણ એશિયામાં ભારત એકમાત્ર એવો દેશ છે કે જ્યાં સ્ત્રી પ્રધાન પરિવારો (Female-headed households-19.7%) એ પુરુષ પ્રધાન પરિવારો (Male-headed households-15.9%) કરતાં નોંધપાત્ર રીતે વધુ ગરીબીમાં જીવે છે.
- વર્ષ 2015-16માં સૌથી ગરીબ રાજ્ય એવા બિહારના MPI મૂલ્યમાં સૌથી ઝડપી ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો, એટલે કે ત્યાં ગરીબી ઘટવાનો દર સૌથી વધુ હતો.
- બિહારમાં ગરીબોની ટકાવારી વર્ષ 2005-06માં 77.4% થી ઘટીને 2015-16માં 52.4% અને 2019-21માં 34.7% થઈ હતી. હાલમાં ગોવા, જમ્મુ અને કાશ્મીર, આંધ્રપ્રદેશ, છત્તીસગઢ અને રાજસ્થાન રાજ્યોમાં સૌથી ઝડપી ગરીબીમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો છે.
- વર્ષ 2015-16 દરમિયાન દેશના 10 સૌથી ગરીબ રાજ્યોમાં પશ્ચિમ બંગાળ, બિહાર, ઝારખંડ, મેઘાલય, મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તર પ્રદેશ, આસામ, ઓડિશા, છત્તીસગઢ અને રાજસ્થાનનો સમાવેશ થતો હતો, જેમાં પશ્ચિમ બંગાળ સિવાયના બાકીના 9 રાજ્યો હાલમાં પણ દેશના સૌથી ગરીબ રાજ્યોની યાદીમાં રહેલા છે.

યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ

- વર્ષ 1965માં યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલી દ્વારા યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNDP)ની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- આ સંસ્થાન વિકાસશીલ અને અલ્પવિકસિત દેશોને વિવિધ ક્ષેત્રોમાં તાલીમ અને સહાય આપે છે.
- UNDPનું સંપૂર્ણ ભંડોળ યુ.એનના સભ્ય રાષ્ટ્રોના સ્વૈચ્છિક યોગદાન પર નિર્ભર રહેલું છે.

DPIIT દ્વારા સ્ટાર્ટઅપ્સ માટે ક્રેડિટ ગેરંટી યોજનાની જાહેરાત

- વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયના ઉદ્યોગ અને આંતરિક વેપાર પ્રોત્સાહન વિભાગ(Department for Promotion of Industry and Internal Trade - DPIIT) દ્વારા તાજેતરમાં સ્ટાર્ટઅપ્સ માટે 'ક્રેડિટ ગેરંટી યોજના'ની જાહેરાત કરવામાં આવી છે.
- આ ક્રેડિટ ગેરંટી યોજના અંતર્ગત સ્ટાર્ટઅપ્સને ચોક્કસ મર્યાદા સુધી કોલેટરલ (લોનની પુનઃ ચુકવણી માટે જમીનગીરી તરીકે ગિરવી મુકેલ સંપત્તિ) વગરની લોન પૂરી પાડવામાં આવશે.
- આ યોજના અંતર્ગત સભ્ય સંસ્થાઓ જેવી કે અનુસૂચિત કોમર્શિયલ બેંકો, નોન બેન્કિંગ ફાઇનાન્સિયલ કંપનીઓ(NBFCs) અને અન્ય વિકલ્પો દ્વારા સ્ટાર્ટઅપ્સને લોન સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે.
- ક્રેડિટ ગેરંટી યોજના ધિરાણ આપતી સંસ્થાઓ માટે નોંધપાત્ર સુવિધા આપનાર અને જોખમ ઘટાડવાની પદ્ધતિ તરીકે કાર્ય કરશે જેથી સ્ટાર્ટઅપ્સને કોલેટરલ વગર લોન મેળવવામાં સરળતા રહેશે.

સ્ટાર્ટઅપ્સ માટે ક્રેડિટ ગેરંટી યોજના

- આ યોજનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સભ્ય સંસ્થાઓ દ્વારા લાયક લોન લેનારાઓને નાણાં આપવા માટે આપવામાં આવતી લોન સામે ચોક્કસ મર્યાદા સુધી ક્રેડિટ ગેરંટી પૂરી પાડવાનો છે.
- આ યોજના એ વર્તમાન સ્ટાર્ટઅપ ઇન્ડિયા પહેલ, સ્ટાર્ટઅપ્સ માટે ઈન્ડ ઓફ ઈન્ડ્સ તેમજ સ્ટાર્ટઅપ ઇન્ડિયા સીડ ઈન્ડ યોજનાને પૂરક બનાવશે, જે ભારતીય સ્ટાર્ટઅપ્સ માટે સ્થાનિક મૂડી એકત્રિત કરવાના લક્ષ્ય સાથે કાર્ય કરે છે.
- આ યોજના હેઠળ, ક્રેડિટ ગેરંટી કવરેજ વ્યવહાર આધારિત તેમજ એકલ છત્ર આધારિત હશે.
- ઉપરાંત ક્રેડિટ ગેરંટી અંતર્ગત વ્યક્તિગત લોન 10 કરોડ રૂ. અથવા વાસ્તવિક બાકી ક્રેડિટ રકમ બેમાંથી જે ઓછું હોય તે સુધી મર્યાદિત રહેશે.
- આ યોજના વ્યવહાર આધારિત ગેરંટી, બેંકો/નોન બેંકિંગ ફાઇનાન્સિયલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ દ્વારા પાત્ર સ્ટાર્ટઅપ્સને ધિરાણ આપવા માટે પ્રોત્સાહિત કરશે.

યુવા 2.0 : યુવા લેખકોને માર્ગદર્શન આપવા માટે યોજનાની શરૂઆત

- શિક્ષણ મંત્રાલય અંતર્ગતના ઉચ્ચ શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા તાજેતરમાં યુવા 2.0 (Young, Upcoming and Versatile Authors - YUVA) યોજનાની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- આ યોજના ભારતમાં વાંચન, લેખન અને પુસ્તક સંસ્કૃતિને પ્રોત્સાહન આપવા સાથે યુવા અને ઉભરતા લેખકો(30 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના)ને તાલીમ આપવા માટેનો પ્રધાનમંત્રીનો લેખક માર્ગદર્શન કાર્યક્રમ (Prime Minister's Author's Mentorship Programme) છે.
- યુવા 2.0 એ યુવા કાર્યક્રમની દ્વિતીય આવૃત્તિ છે જેમાં 22 વિવિધ ભારતીય ભાષાઓ તેમજ અંગ્રેજી ભાષા માટે યુવા અને ઉભરતા લેખકો દ્વારા મોટા પાયે ભાગીદારી કરવામાં આવી હતી.

યુવા 2.0 કાર્યક્રમ સંબંધિત મુખ્ય બાબતો

- યુવા 2.0 કાર્યક્રમ ઇન્ડિયા @ 75 પ્રોજેક્ટ(આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ)નો એક ભાગ છે તેમજ તે 'લોકશાહી (સંસ્થાઓ, ઘટનાઓ, લોકો, બંધારણીય મૂલ્યો - ભૂતકાળ, વર્તમાન, ભવિષ્ય)' થીમ પર આધારિત છે. આ થીમ પર આધારિત, યુવા લેખકો તેમના પરિપ્રેક્ષ્યને નવીન અને સર્જનાત્મક રીતે

શેર કરશે.

- આ યોજનાનો અમલ નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ (NBT) દ્વારા શિક્ષણ મંત્રાલય અંતર્ગત કરવામાં આવશે. નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ આ યોજનાના અમલને તબક્કાવાર સુનિશ્ચિત કરશે.

- આ યોજના હેઠળ તૈયાર કરાયેલા પુસ્તકો નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ દ્વારા પણ પ્રકાશિત કરવામાં આવશે તેમજ સંસ્કૃતિ અને સાહિત્યનું આદાન-પ્રદાન કરવા માટે અન્ય ભારતીય ભાષાઓમાં પણ અનુવાદિત કરવામાં આવશે, જેનાથી 'એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત'ને પણ પ્રોત્સાહન મળશે.
- આ યોજના ભારતીય વારસો, સંસ્કૃતિ અને જ્ઞાન પ્રણાલીને પ્રોત્સાહન આપવા વિવિધ વિષયો પર લખી શકે તેવા લેખકોનો પ્રવાહ વિકસાવવામાં પણ મદદ કરશે.
- આ સાથે જ યુવા 2.0 યોજના અંતર્ગત પસંદ કરેલા યુવા લેખકોને વિશ્વના શ્રેષ્ઠ લેખકો સાથે વાર્તાલાપ કરવાનો તેમજ સાહિત્યિક ઉત્સવો વગેરેમાં ભાગ લેવાની તક પણ મળશે.

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા વિશેષ

પોપ્યુલર ફ્રન્ટ ઈન્ડિયા (PFI) સંગઠન પર પ્રતિબંધ

- તાજેતરમાં ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા જાહેરનામું બહાર પાડીને આતંકવાદી ફંડિંગ અને ગેરકાયદે પ્રવૃત્તિમાં સામેલ કટ્ટરપંથી સંગઠન પોપ્યુલર ફ્રન્ટ ઈન્ડિયા (PFI) અને તેની આનુષંગિક સંસ્થાઓ પર ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (પ્રિવેન્શન) એક્ટ, 1967 (UAPA, Act) હેઠળ પાંચ વર્ષ માટે પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે.
- ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા જાણ કરવામાં આવી છે કે, PFI અને તેના સાથી સંગઠનો ISIS જેવાં આતંકવાદી જૂથો સાથે જોડાયેલા છે અને સમાજના ચોક્કસ વર્ગને કટ્ટરપંથી બનાવે છે, જે દેશની આંતરિક સુરક્ષા સામે જોખમ ઊભું કરે છે.

પોપ્યુલર ફ્રન્ટ ઈન્ડિયા શું છે?

- PFIની રચના 2007 માં દક્ષિણ ભારતમાં ત્રણ મુસ્લિમ સંગઠનોના વિલીનીકરણ સાથે થઈ હતી. તેમાં કેરળના નેશનલ ડેમોક્રેટિક ફ્રન્ટ, કર્ણાટક ફોરમ ફોર ડિગ્નિટી અને તમિલનાડુના મનિથા મીતિ પસરાઈ જેવા સંગઠનોનો સમાવેશ થાય છે.
- 16 મી ફેબ્રુઆરી, 2007ના રોજ 'એમ્પાવર ઈન્ડિયા કોન્ફરન્સ' તરીકે ઓળખાતી એક રેલીમાં PFIની રચનાની ઔપચારિક જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- ગૃહ મંત્રાલયે PFIને તેના સહયોગીઓ સાથે ગેરકાયદેસર સંગઠન જાહેર કરીને UAPA Act, 1967ની કલમ 3 હેઠળ તેમના પર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે.

સંગઠનને ગેરકાયદેસર જાહેર કરવાની પ્રક્રિયા

- ભારતીય દંડ સંહિતા (IPC)ની કલમ 153A/153Bમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ, UAPA હેઠળ કોઈપણ એવા સંગઠનને 'ગેરકાયદેસર સંગઠન' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય કે, જે વિવિધ જૂથો વચ્ચે દુશ્મનાવટને પ્રોત્સાહન આપતું હોય, રાષ્ટ્રની સુરક્ષા સામે ખતરો પેદા કરતું હોય, લોકોને ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિમાં જોડાવા માટે પ્રોત્સાહિત કે મદદ કરતું હોય અથવા એ સંગઠનના સભ્યો આવી દેશવિરોધી પ્રવૃત્તિઓમાં સામેલ હોય.
- ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા એકવાર કોઈ સંગઠનને ગેરકાયદેસર સંગઠન જાહેર કરાયા બાદ 30 દિવસની અંદર સરકારે "ગેરકાનૂની પ્રવૃત્તિઓ નિવારણ ટ્રિબ્યુનલ"ને આ બાબતની પુષ્ટિ કરતી સૂચના મોકલવી જરૂરી છે.
- દાખલા તરીકે, આપેલા કેસમાં, ગૃહ મંત્રાલયે NIA, ED અને રાજ્ય પોલીસ દળો દ્વારા PFI અને તેના કેસર સામે દેશભરમાં દાખલ કરાયેલા કેસોની વિગતો સાથેનો અહેવાલ "ગેરકાનૂની પ્રવૃત્તિ નિવારણ ટ્રિબ્યુનલ(UAPA)"ને સોંપવો પડશે.
- ત્યારબાદ ટ્રિબ્યુનલ જે તે ગેરકાયદેસર જાહેર કરાયેલી સંસ્થાને તેના પર શા માટે પ્રતિબંધ ન મૂકવો જોઈએ તેના કારણો જણાવવાનો અને તેને લેખિતમાં જવાબ આપવાનો આદેશ આપે

છે. બંને પક્ષોની દલીલો પછી, ટ્રિબ્યુનલ સંસ્થાને 'ગેરકાયદેસર સંગઠન' જાહેર કરવા માટે પૂરતા પુરાવા છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે 6 મહિનાની અંદર તપાસ કરી પોતાનો નિર્ણય આપશે.

જ્યારે કોઈ સંગઠનને ગેરકાયદેસર જાહેર કરવામાં આવે ત્યારે શું થાય છે?

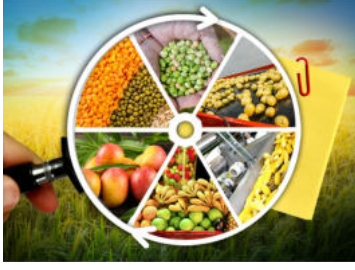
- સંગઠનની સંપત્તિને જપ્ત કરવામાં આવે છે તેમજ UAPAની કલમ 7 અને 8 હેઠળ ગેરકાનૂની સંગઠનના ભંડોળના ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવે છે.
- વધુમાં જે વ્યક્તિ આવા ગેરકાયદેસર સંગઠનની મીટિંગમાં હાજરી આપે છે અથવા આવા સંગઠનની ગતિવિધિઓમાં સામેલ છે, તેને બે વર્ષ સુધીની કેદ અને દંડ ફટકારવામાં આવશે.

ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ 1967 (UAPA ACT)

- ભારતીય સંસદ દ્વારા 1967ના વર્ષમાં UAPA Act પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેનો હેતુ ભારતમાં દેશવિરોધી ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ સાથે સંકળાયેલ સંગઠનોની ઓળખ કરવાનો અને તેની ગતિવિધિઓને રોકવાનો હતો.
- તેમાં સજા તરીકે મૃત્યુદંડ કે આજીવન કેદ પણ થઈ શકે છે.
- UAPA હેઠળ, ભારતીય અને વિદેશી બંને નાગરિકો પર ચાર્જ લગાવી શકાય છે. અપરાધ વિદેશી ભૂમિ પર ભારત વિરુદ્ધ કરવામાં આવ્યો હોય તો પણ ચાર્જ લગાવી શકાય છે.
- UAPA હેઠળ તપાસ એજન્સી ધરપકડ પછી મહત્તમ 180 દિવસમાં ચાર્જશીટ ફાઇલ કરી શકે છે અને કોર્ટને જાણ કર્યા પછી સમયગાળો વધુ લંબાવી શકાય છે.
- વર્ષ 2004, 2008, 2012 અને 2019 માં આ કાયદામાં વિવિધ સુધારા કરવામાં આવ્યા છે.
- વર્ષ 2019માં ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) સુધારા બિલ, 2019 દ્વારા કોઈ વ્યક્તિને પણ આતંકવાદી જાહેર કરવાની જોગવાઈ ઉમેરવામાં આવી.

ફૂડ પ્રોસેસિંગ એન્ટરપ્રાઇઝને સુવિધા આપવા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા 'કન્વર્વન્સ પોર્ટલ' લોન્ચ

- મિનિસ્ટ્રી ઓફ એગ્રિકલ્ચર & ફાર્મર્સ વેલ્ફેર(MoAFW) અને મિનિસ્ટ્રી ઓફ ફૂડ પ્રોસેસિંગ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ(MoFPI) એ તાજેતરમાં સાથે મળીને નવી દિલ્હીમાં આવેલા

- કૃષિભવન ખાતે કેન્દ્ર સરકારની ત્રણ મુખ્ય યોજનાઓ માટે 'કન્વર્વન્સ પોર્ટલ'નું અનાવરણ કર્યું છે.
- આ કન્વર્વન્સ પોર્ટલને કેન્દ્રીય કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રી નરેન્દ્રસિંહ તોમર, કેન્દ્રીય ખાદ્ય પ્રક્રિયા ઉદ્યોગમંત્રી પશુપતિ કુમાર પારસ તથા કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ રાજ્યમંત્રી કૈલાસ ચૌધરીની ઉપસ્થિતિમાં લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ પોર્ટલ કેન્દ્ર સરકારની ત્રણ મુખ્ય યોજનાઓ માટે ઉપયોગી સાબિત થશે જે નીચે મુજબ છે:
 1. એગ્રિકલ્ચર ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફંડ(AIF)
 2. પ્રધાનમંત્રી ફોર્મલાઇઝેશન ઓફ માઇક્રો ફૂડ પ્રોસેસિંગ એન્ટરપ્રાઇઝિસ(PMFME) યોજના અને
 3. પ્રધાનમંત્રી કિસાન સંપદા યોજના(PMKSY)

કન્વર્વન્સ પોર્ટલ

- મિનિસ્ટ્રી ઓફ ફૂડ પ્રોસેસિંગ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ(MoFPI) કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલય સાથે સંયુક્ત રીતે કૃષિ અને ખાદ્ય પ્રક્રિયા ક્ષેત્રના લાભો વધુ સારી રીતે મેળવવા 'કન્વર્વન્સ પોર્ટલ' લોન્ચ કર્યું છે.
- આ પોર્ટલ દેશના ફૂડ પ્રોસેસિંગ એન્ટરપ્રાઇઝ માટે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ સાબિત થશે, જેનાથી ખેડૂતો અને પ્રોસેસિંગ ઉદ્યોગના નાના પાયાના ઉદ્યોગો સહિત દેશના વિવિધ વર્ગોને ફાયદો થશે.
- આ કન્વર્વન્સ દ્વારા ક્રેડિટ લિંક્ડ સબસિડી મેળવતા PMFME અને PMKSY યોજના હેઠળ પાત્ર લાભાર્થીઓ PMFME યોજના હેઠળ, બેંકો દ્વારા આપવામાં આવતી સબસિડીના 35%થી વધારે વ્યાજદર પર @ 3% વ્યાજ સબવેન્શનનો વધારાનો લાભ મેળવી શકશે.
- બંને યોજનાઓ હેઠળ પ્રોજેક્ટ મંજૂરીની સુવિધાઓ માટે, AIF મેનેજમેન્ટ ઇન્ફોર્મેશન સિસ્ટમ(MIS) પોર્ટલમાં PMFME અને PMKSY લાભાર્થીઓની અરજીઓ સ્વીકારવા માટે ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે.
- આ પોર્ટલનો ઉદ્દેશ ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ખેડૂતો અને ફૂડ પ્રોસેસિંગ ઉદ્યોગ સાહસિકોની સતત આર્થિક વૃદ્ધિ અને તેમની આવકમાં વધારો કરવાનો છે.
- આ પહેલ 'વોકલ ફોર લોકલ'ની વિભાવનાને પ્રોત્સાહન આપીને 'આત્મનિર્ભર ભારત'માં યોગદાન આપશે.

એગ્રિકલ્ચર ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફંડ(AIF)

- AIF એ એક લાણી પછીના વ્યવસ્થાપન ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને સામુદાયિક ખેતીની સંપત્તિના વિકાસ માટે છે, જે મધ્યમથી લાંબાગાળાની શ્રદ્ધા ધરાવેલ સુવિધા છે જેની શરૂઆત કેન્દ્રીય કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલય દ્વારા 8 જુલાઈ, 2020ના રોજ કરવામાં આવી હતી.
- આ યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવતા લાભોમાં 3% વ્યાજ સબવેન્શન અને ક્રેડિટ ગેરંટી સહાયનો સમાવેશ થાય છે.
- તેના અંતર્ગત વર્ષ 2020-21 થી 2025-26 સુધીના 1 લાખ કરોડ રૂપિયાના ભંડોળની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે અને વર્ષ 2032-33 સુધી વ્યાજ સબવેન્શન અને ક્રેડિટ ગેરંટી સહાય આપવામાં આવશે.
- તેમાં અન્ય કોઈપણ રાજ્ય અથવા કેન્દ્ર સરકારની યોજના સાથે સંકલન કરવાની સુવિધાનો સમાવેશ થાય છે.

પ્રધાનમંત્રી ફોર્મલાઇઝેશન ઓફ માઇક્રો ફૂડ પ્રોસેસિંગ એન્ટરપ્રાઇઝિસ(PMFME) યોજના

- મિનિસ્ટ્રી ઓફ ફૂડ પ્રોસેસિંગ(MoFPI)એ 'આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન'ના ભાગરૂપે 29 જૂન, 2020ના રોજ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત PMFME યોજનાની શરૂઆત કરી હતી.
- અસંગઠિત ક્ષેત્રમાં વ્યક્તિગત સૂક્ષ્મ સાહસોની સ્પર્ધાત્મકતા વધારવા અને આ ક્ષેત્રના ઔપચારિકરણને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે આ યોજના રજૂ કરવામાં આવી હતી.
- આ યોજના ભારતમાં માઇક્રો ફૂડ પ્રોસેસિંગ એન્ટરપ્રાઇઝને અપગ્રેડ કરવા માટે નાણાકીય, વ્યાવસાયિક અને તકનીકી સહાય પ્રદાન કરે છે.
- PMFME યોજના અંતર્ગત રૂ. 10 લાખની મહત્તમ સબસિડી મર્યાદા સાથે માઇક્રો પ્રોસેસિંગ એકમોની સ્થાપના માટે 35% ક્રેડિટ લિંક્ડ સબસિડી આપવામાં આવે છે, તથા સામાન્ય ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અથવા નવા યુનિટની સ્થાપના માટે રૂ. 3 કરોડ મહત્તમ સબસિડી મર્યાદા સાથે આપવામાં આવશે.

પ્રધાનમંત્રી કિસાન સંપદા યોજના (PMKSY)

- પ્રધાનમંત્રી કિસાન સંપદા યોજના (PMKSY) એ મિનિસ્ટ્રી ઓફ ફૂડ પ્રોસેસિંગ ઇન્ડસ્ટ્રીની એક કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના છે, જેની એક સર્વગ્રાહી માળખા તરીકે કલ્પના કરવામાં આવી છે જે ખેતરથી રિટેલ આઉટલેટ સુધી અસરકારક સપ્લાયચેઇન મેનેજમેન્ટ સાથે આધુનિક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર વિકસાવશે.
- તે એક છત્ર યોજના(Umbrella Scheme) છે જેમાં નીચે મુજબની પેટા યોજનાઓનો સમાવેશ થાય છે:
 - (i) ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફોર એગ્રો-પ્રોસેસિંગ કલસ્ટર્સ(APC)
 - (ii) કીએશન/એક્સપાન્શન ઓફ ફૂડ પ્રોસેસિંગ & પ્રિઝર્વેશન કેપેસિટીઝ(CEFPCC)

- (iii) ઇન્ટીગ્રેટેડ કોલ્ડ ચેઇન એન્ડ વેલ્યુ એડિશન ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (CCI)
 - (iv) ફૂડ ટેસ્ટિંગ લેબ(FTL)
 - (v) ઓપરેશન ગ્રીન્સ(OG)
 - (vi) રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ સ્કીમ(R&D)
- આ યોજના હેઠળ, સંબંધિત પેટા-યોજના માર્ગદર્શિકા અનુસાર મહત્તમ રૂ. 5 કરોડથી રૂ. 15 કરોડ સુધી સામાન્ય લોકો/વિસ્તારો માટે પાત્ર પ્રોજેક્ટ ખર્ચના 35% અને અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ/મુશ્કેલ વિસ્તારો માટે 50%ની જોગવાઈ છે.

ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા ફોજદારી કાર્યવાહી(ઓળખ) અધિનિયમ-2022 માટેના નિયમો સૂચિત

- ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા તાજેતરમાં ફોજદારી કાર્યવાહી(ઓળખ) અધિનિયમ (Criminal Procedure(Identification) - Act) 2022 માટેના નિયમો સૂચિત કરવામાં આવ્યા છે. જે પોલીસ અને કેન્દ્રીય તપાસ એજન્સીઓને દોષિત, ઘરપકડ અથવા અટકાયત કરેલા લોકોના બાયોમેટ્રિક ડેટા એકત્રિત કરવાની સત્તા આપે છે.
- આ નવા નિયમોને સૂચિત કરતો કાયદો એપ્રિલ 2022માં સંસદ દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે કેદીઓની ઓળખ અધિનિયમ - 1920 ના બદલે ઓગસ્ટ 2022માં સમગ્ર દેશમાં અમલમાં આવ્યો હતો.
- ફોજદારી કાર્યવાહી(ઓળખ) અધિનિયમ-2022 દ્વારા કેદીઓની ઓળખ અધિનિયમ (Identification of Prisoners Act) - 1920ને રદ કરે છે. આ જૂના અધિનિયમનું કાર્યક્ષેત્ર ફિંગરપ્રિન્ટ્સ, ફૂટપ્રિન્ટ્સ અને દોષિત કેદીઓના ફોટોગ્રાફ્સ તેમજ મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ પર ઘરપકડ કરાયેલ તેમજ બિન-દોષિત વ્યક્તિઓના બાયોમેટ્રિક લેવા પર પ્રતિબંધ લાદવાનું હતું.

ફોજદારી કાર્યવાહી(ઓળખ) અધિનિયમ-2022માં કરવામાં આવેલ ફેરફારો

- નવા નિયમો અનુસાર અધિકૃત વપરાશકર્તા, કુશળ માપનકર્તા અથવા પ્રમાણિત તબીબી વ્યાવસાયિક દ્વારા આ અધિનિયમ સંબંધિત હેતુઓ માટે વ્યક્તિનું માપ લેવામાં આવી શકે છે.
- નેશનલ ક્રાઇમ રેકોર્ડ બ્યૂરો(NCRB) દ્વારા આપવામાં આવેલી સૂચનાઓ અનુસાર, રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોએ નેશનલ ક્રાઇમ રેકોર્ડ બ્યૂરોના ડેટાબેઝ સાથે સુસંગત હોય તેવા ફોર્મેટમાં ડેટા ભેગો કરવો અને સંગ્રહ કરવો આવશ્યક છે.

ફોજદારી કાર્યવાહી(ઓળખ) અધિનિયમ - 2022ના કેટલાક નિયમો

- આ અધિનિયમની કલમ - 144 અથવા 145 હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલા કોઈપણ નિષેધાત્મક આદેશના ઉલ્લંઘનનો આરોપ મૂકાયેલ અથવા ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ 151 હેઠળ

ઘરપકડ કરવામાં આવેલ વ્યક્તિ પર જ્યાં સુધી સજાપાત્ર અન્ય કોઈ ગુનાના સંબંધમાં આરોપ લાગુ કરવામાં અથવા ઘરપકડ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેના બાયોમેટ્રિક લેવામાં આવશે નહીં.

- આ અધિનિયમ હેઠળ બાયોમેટ્રિક માપ લેવાની મંજૂરી આપવી જરૂરી હોય તેવો કોઈપણ વ્યક્તિ જે આવા માપને લેવાની મંજૂરી આપવાનો ઇનકાર અથવા પ્રતિકાર કરે તો અધિકૃત અધિકારીએ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા-1973ની કલમ-53 અને 53Aની જોગવાઈઓ અનુસાર માપન કરવું જોઈએ.
- ભારતીય ઇન્ડ સંહિતા(IPS)ના પ્રકરણ IX(A) અથવા પ્રકરણ X હેઠળ ગુનાના સંબંધમાં ઘરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિનું માપ પોલીસ અધિક્ષક(SP)ના રેન્કથી નીચું ન હોય તેવા પોલીસ અધિકારીની પૂર્વ લેખિત મંજૂરી સાથે લેવામાં આવવું જોઈએ.
- આ અધિનિયમ હેઠળ એકત્રિત કરવામાં આવેલ ડેટાની અનધિકૃત એક્સેસ, વિતરણ અથવા વહેંચણી ભારતીય ઇન્ડ સંહિતા - 1866 અને માહિતી ટેકનોલોજી અધિનિયમ-2000 હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે.

તાજમહેલ અને સર્વોચ્ચ અદાલતનાં દિશા-નિર્દેશ

- તાજેતરમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આગ્રા ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટીને તાજમહેલની 500 મીટરની ત્રિજ્યામાં તમામ વ્યાપારી પ્રવૃત્તિઓ (કોમર્શિયલ ગતિવિધિઓ)ને રોકવાનો નિર્દેશ આપ્યો છે.
- તાજમહેલની નજીકના ઉદ્યોગો દ્વારા પ્રદૂષિત વાયુ ઉત્સર્જનના કારણે તાજમહેલની ચમકતી સફેદ આરસની સપાટીને ગંભીર રીતે પ્રતિકૂળ અસરો વર્તાઈ રહી છે, કેટલીક જગ્યાએ સપાટી પીળી અને કાળી થઈ રહી છે.
- સ્મારકને પ્રદૂષણથી બચાવવા માટે, કેન્દ્ર સરકારે તાજની આસપાસ 10,400 ચો.કિ.મી.ના વિસ્તારને 'તાજ ટ્રેપેઝિયમ ઝોન (TTZ)' તરીકે ઓળખાવેલ છે.
- TTZ આગ્રા, ફિરોઝાબાદ, મથુરા, હાથરસ અને એટાહ જિલ્લા અને રાજસ્થાનના ભરતપુર જિલ્લામાં ફેલાયેલું છે. જેમાં પ્રણ વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઇટ્સ તાજમહેલ, આગ્રાનો કિલ્લો અને ફતેહપુર સિકરીનો સમાવેશ થાય છે.

તાજ ટ્રેપેઝિયમ ઝોન (TTZ) કેસ શું છે?

- તાજમહેલની સુરક્ષા હેતુ TTZની અંદર થતાં પ્રદૂષણને રોકવા તાત્કાલિક પગલાં લેવા માટે પર્યાવરણવિદ્ એમ.સી. મહેતા (મહેશચંદર મહેતા)એ 1984ના વર્ષમાં સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ અરજી કરી હતી. જેને 'તાજ ટ્રેપેઝિયમ કેસ' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- 1996 માં સુપ્રીમ કોર્ટે એમ.સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા કેસનાં ચૂકાદામાં જણાવ્યું હતું કે, TTZમાં વાતાવરણીય પ્રદૂષણને કોઈપણ કિંમતે દૂર કરવું પડશે. તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા TTZ માં સ્થિત ઉદ્યોગોમાં કોલસા/કોકનાં ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો.

અર્થતંત્ર વિશેષ

NPCI એ RuPay ક્રેડિટ કાર્ડ દ્વારા UPI ચૂકવણીઓ શરૂ કરી

- તાજેતરમાં જ ગ્લોબલ ફિન્ટેક ફેસ્ટ ખાતે નેશનલ પેમેન્ટ્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયાએ RuPay ક્રેડિટ કાર્ડ દ્વારા UPI (યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઈન્ટરફેસ) ચૂકવણીની સુવિધા શરૂ કરી છે. સિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ જૂન 2022માં ક્રેડિટ કાર્ડને UPI સાથે લિંક કરવાની જાહેરાત કરી હતી, જેના અનુસંધાને આ સુવિધા શરૂઆતમાં RuPay ક્રેડિટ કાર્ડ પર રજૂ કરવામાં આવી છે.
- બાદમાં અન્ય ક્રેડિટ કાર્ડ નેટવર્ક પર પણ આ સુવિધા લાગુ કરવામાં આવશે. આ ઉપરાંત RBI ગવર્નર શક્તિકાંત ઘાસે ગ્લોબલ ફિન્ટેક ફેસ્ટ ખાતે વોલેટ જેવી સુવિધા દ્વારા નાના-મૂલ્યના UPI વ્યવહારો કરવા માટે 'UPI Lite' અને ઇનવર્ડ ક્રોસ-બોર્ડર રેમિટન્સ માટેની સુવિધા માટે ભારત બિલ પે સિસ્ટમ સેવા પણ શરૂ કરી હતી

ગ્લોબલ ફિન્ટેક ફેસ્ટ

- મુંબઈમાં આવેલા જિયો વર્લ્ડ કન્વેન્શન સેન્ટર ખાતે ટકાઉ ફાઇનાન્સ હાંસલ કરવાની રીતો પર ચર્ચા કરવા માટે ગ્લોબલ ફિન્ટેક ફેસ્ટ 2022નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- તેનું આયોજન નેશનલ પેમેન્ટ્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા (NPCI), પેમેન્ટ્સ કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા (PCI) અને Fintech Convergence Council (FCC) દ્વારા સંયુક્ત રીતે કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ વર્ષે તેની થીમ 'ક્રિએટિંગ એ સસ્ટેનેબલ ફાઇનાન્સિયલ વર્લ્ડ - ગ્લોબલ, ઇન્કલુઝિવ, ગ્રીન' હતી.
- આ ઇવેન્ટ દરમિયાન જ RuPay ક્રેડિટ કાર્ડ પર UPI, UPI Lite અને ભારત બિલ પે સિસ્ટમ (ક્રોસ-બોર્ડર બિલ પેમેન્ટ્સ) આ ત્રણ ફેસેલિટી લોન્ચ કરવામાં આવી હતી.

RuPay

- RuPay એ સ્વદેશી રીતે વિકસિત ચૂકવણી સિસ્ટમ છે - જે ભારતીય ઉપભોક્તાઓ, બેંકો અને વેપારી ઇકો-સિસ્ટમની અપેક્ષાઓ અને જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે રચાયેલ છે.
- આ RuPay હેઠળ ભારતમાં જે તે બેંકો દ્વારા ડેબિટ, ક્રેડિટ અને પ્રીપેડ કાર્ડ ઇશ્યુ કરવામાં આવે છે.
- NPCIના જણાવ્યા અનુસાર 'ઓફલાઇન' મોડમાં ચૂકવણીની સુવિધા આપવા માટે RuPay ક્રેડિટ કાર્ડને વર્ચ્યુઅલ પેમેન્ટ એડ્રેસ (VPA) અથવા UPI ID સાથે લિંક કરવામાં આવશે.
- આ જોડાણના કારણે ગ્રાહકો દ્વારા ચૂકવણું કરવા માટે ક્રેડિટ કાર્ડનો ઉપયોગ કરવાના કેસમાં વધારો થશે અને સામે પક્ષે વેપારીઓને વધુ કાર્ડ ધારી ગ્રાહકો મળશે.
- હાલમાં પંજાબ નેશનલ બેંક, યુનિયન બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, અને ઈન્ડિયન બેંકે BHIM (ભારત ઇન્ટરફેસ ફોર મની) એપ દ્વારા RuPay ક્રેડિટ કાર્ડ પર UPI ની સેવા શરૂ કરી છે.

ભારત બિલ પે સિસ્ટમ (BBPS)

- UAEના લુલુ એક્સચેન્જ અને ભારતની ફેડરલ બેંકે ઇનવર્ડ ક્રોસ-બોર્ડર રેમિટન્સ માટેની સુવિધા માટે ભારત બિલ પે સિસ્ટમ (BBPS) સેવા શરૂ કરી છે.
- ભારત બિલ પે સિસ્ટમ એ ભારતમાં પોતાનું મકાન ધરાવતા તથા વિદેશમાં રહેલા ભારતીય લોકો માટે ભારતમાં બિલની ચૂકવણીને સરળ બનાવશે, આ સુવિધાથી બિન-નિવાસી ભારતીયો(NRIs) ભારતમાં રહેતા તેમના પરિવારો વતી પાણી અને ટેલિફોન બિલ જેવા વિવિધ બિલોની ચૂકવણી કરી શકશે.

UPI Lite

- કેનેરા બેંક, HDFC બેંક, ઈન્ડિયન બેંક, કોટક મહિન્દ્રા બેંક, પંજાબ નેશનલ બેંક, સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, યુનિયન બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને ઉત્કર્ષ સ્મોલ ફાઇનાન્સ બેંક આ આઠ બેંકોમાં UPI Lite સુવિધા શરૂ કરવામાં આવી છે. આ ઉપરાંત NPCI દ્વારા ફીચર ફોન માટે 'UPI23Pay' સેવા પણ શરૂ કરવામાં આવી છે.

UPI 123Pay

- UPI 123Pay હેઠળ, જે તે ફીચર ફોન યુઝર્સ ઈન્ટરએક્ટિવ વોઈસ રિસ્પોન્સ (IVR) નંબરના ઉપયોગ કે પોતાના ફોન નંબર દ્વારા UPIનું ચૂકવણું કરી શકે છે.
- આ ઉપરાંત વપરાશકર્તાઓ તેમના ફીચર ફોન પરની વિવિધ એપ્લિકેશનો તથા પ્રોક્સિમિટી સાઉન્ડ બેઝડ પેમેન્ટ્સ દ્વારા પણ UPIનો ઉપયોગ કરી ચૂકવણું કરી શકે છે, જે આ પ્રક્રિયા માટે ધ્વનિ તરંગોનો ઉપયોગ કરે છે અને રજિસ્ટર્ડ નંબર પર મિસડ કોલ્સ કરીને ચૂકવણું કરવા માટે વપરાશકર્તાઓ પાસેથી પ્રમાણીકરણ(Authentication) પ્રાપ્ત કર્યા બાદ નાણાકીય વ્યવહાર કરે છે.
- આમ ફીચર ફોન દ્વારા મોટાભાગના UPI વ્યવહારો આ ચાર પદ્ધતિઓ દ્વારા કરી શકાય છે. ઉલ્લેખનીય છે કે હાલમાં ફીચર ફોન દ્વારા 'સ્કેન અને પે' (QR કોડ્સ) કરવાની પદ્ધતિ સંશોધન હેઠળ રહેલી છે.

MSME મંત્રાલયે MSE માટે યોજના શરૂ કરી; ECGC લિમિટેડ નોડલ એજન્સી તરીકે નિયુક્ત

- સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ(MSME) મંત્રાલયે વેપાર ચક્રના વિવિધ તબક્કામાં પ્રોત્સાહનો દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય બજારોમાં તેમના ઉત્પાદનોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે માઇક્રો એન્ડ સ્મોલ એન્ટરપ્રાઇઝિસ(MSE) માટે એક યોજના શરૂ કરી છે.

- કેન્દ્રીય મંત્રાલયે એક્સપોર્ટ ક્રેડિટ ગેરંટી કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા(ECGC)ને ઇન્ટરનેશનલ કોઓપરેશન(IC) યોજનાના 'કેપેસિટી બિલ્ડિંગ ઓફ ફર્ટ ટાઇમ MSE એક્સપોર્ટર્સ'(CBFTE) ઘટક માટે અમલીકરણ એજન્સી તરીકે નિયુક્ત કરી છે.
- આ અંગેના MOU MSME મંત્રાલય અને ECGC લિમિટેડ વચ્ચે નવી દિલ્હી ખાતે થયા હતા.
- આ MOU હેઠળ, ECGC સ્મોલ એક્સપોર્ટર્સ પોલિસી ધરાવતાં MSE નિકાસકારો દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલ નિકાસ ક્રેડિટ વીમા પ્રીમિયમ હવે MSME મંત્રાલય તરફથી ભરપાઇ માટે પાત્ર બનશે.
- આ યોજના હેઠળની ગ્રાન્ટ, મંત્રાલય દ્વારા નિર્ધારિત દસ્તાવેજો સાથેના પ્રોફોર્મામાં વળતરનો ઘાવો સબમિટ કર્યા પછી, MSME મંત્રાલય દ્વારા ભરપાઇના ધોરણે ECGC ને રિલીઝ કરવામાં આવશે.
- MSME મંત્રાલય તરફથી મળેલી રકમ પછી ECGC લાભાર્થીઓને આપવામાં આવશે.
- નાણાકીય વર્ષમાં નિકાસકારને મહત્તમ વળતર રૂ.10,000 અથવા વાસ્તવિક રકમ, બેમાંથી જે ઓછું હોય તે પ્રાપ્ત થશે.
- આ યોજના અંતર્ગત લાભો પ્રાપ્ત કરવા માટે પાત્રતા માપદંડો નીચે મુજબ છે:
 - (i) માઇક્રો અને સ્મોલ એન્ટરપ્રાઇઝ(MSE) માન્ય ઉદ્યોગ નોંધણી
 - (ii) MSEનો આયાત નિકાસ કોડ નંબર નિકાસ શિપમેન્ટની તારીખે 3 વર્ષથી વધુ જૂનો ન હોવો જોઈએ.
 - (iii) પ્રીમિયમની ચૂકવણીનો પુરાવો

એક્સપોર્ટ ક્રેડિટ ગેરંટી કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (ECGC)

- ECGC લિમિટેડ, એ કેન્દ્ર સરકારની મુખ્ય એક્સપોર્ટ ક્રેડિટ એજન્સી(ECA) છે જેની સ્થાપના વર્ષ 1957માં કંપની એક્ટ હેઠળ નિકાસકારો અને બેંકોને 'નો પ્રોફિટ - નો લોસ'ના ધોરણે નિકાસ ક્રેડિટ વીમા સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે કરવામાં આવી હતી.
- આ કંપની વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ કાર્ય કરે છે.
- વડુંમથક : મુંબઈ(મહારાષ્ટ્ર)

REC લિમિટેડ 'મહારત્ન' કંપનીનો દરજ્જો મેળવનારી 12મી કંપની

- કેન્દ્ર સરકારે REC લિમિટેડ(અગાઉ રૂલ ઇલેક્ટ્રિકિટી ફિક્ષેશન કોર્પોરેશન લિમિટેડ)ને મહારત્ન સેન્ટ્રલ પબ્લિક સેક્ટર એન્ટરપ્રાઇઝ(CPSE)નો દરજ્જો આપ્યો છે, જે એક નોન-બેંકિંગ ફાઇનાન્સિયલ કંપની(NBFC)છે. આ અંતર્ગત તેને વધુ ઓપરેશનલ અને નાણાકીય સ્વાયત્તા પ્રદાન કરવામાં આવી છે.
- 'મહારત્ન'નો દરજ્જો આપવાથી કંપનીના બોર્ડને નાણાકીય નિર્ણયો લેતી વખતે વધારે શક્તિઓ મળશે.

REC લિમિટેડ

- REC લિમિટેડ મહારત્ન CPSE ક્લબમાં જોડાનાર 12મી કંપની બની છે. કેન્દ્રીય નાણા મંત્રાલયના જાહેર સાહસોના વિભાગ દ્વારા આ આદેશ જારી કરવામાં આવ્યો હતો.
- REC એ NBFC છે, જે વર્ષ 1969માં સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી, તે સમગ્ર ભારતમાં પાવર સેક્ટર ફાઇનાન્સિંગ અને વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. તે પાવર મંત્રાલયના કાર્યક્ષેત્ર હેઠળ આવે છે.
- ચેરમેન & મેનેજિંગ ડાયરેક્ટર : વિવેકકુમાર દેવાંગન
- વડુંમથક : ગુરુગ્રામ(હરિયાણા)
- કેન્દ્ર સરકારની નીચેની મુખ્ય યોજનાઓ માટે RECને નોડલ એજન્સી તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવી છે:
 1. પ્રધાનમંત્રી સહજ બિજલી હર ઘર યોજના(સૌભાગ્ય),
 2. દીન દયાલ ઉપાધ્યાય ગ્રામ જ્યોતિ યોજના(DDUGJY),
 3. નેશનલ ઇલેક્ટ્રિસિટી ડેવલપમેન્ટ (NEF)
 4. REC ઉજ્જવલ ડિસ્કોમ એશ્યોરન્સ યોજના (UDAY) પર દેખરેખ રાખવામાં પાવર મંત્રાલયને પણ મદદ કરે છે.

REC ને 'મહારત્ન' દરજ્જાના ફાયદાઓ

- 'મહારત્ન' CPSEનું બોર્ડ નાણાકીય સંયુક્ત સાહસો અને સંપૂર્ણ માલિકીની પેટાકંપનીઓને શરૂ કરવા માટે ઇક્વિટીનું રોકાણ કરી શકે છે, ભારત અને વિદેશોમાં વિલીનીકરણ અને પ્રાપ્તિ (Mergers and Acquisitions) હાથ ધરી શકે છે.
- જે સંબંધિત CPSEની નેટ વર્થના 15%ની સીમા સુધી સીમિત હશે. કોઈ એક પ્રોજેક્ટ માટે રૂ. 5,000 કરોડ ટોચમર્યાદા રહેશે.
- બોર્ડ કર્મચારીઓ અને માનવ સંસાધન વ્યવસ્થાપન અને તાલીમને લગતી યોજનાઓની રચના અને અમલીકરણ પણ કરી શકે છે.
- REC હવે ટેકનોલોજી ખેંચવું વેન્ચર્સ અથવા અન્ય વ્યૂહાત્મક જોડાણોમાં પણ પ્રવેશ કરી શકે છે.

‘મહારત્ન’નો દરજ્જો શું છે?

- કોઈ પણ ઉદ્યોગને વૈશ્વિક સ્તર પર પહોંચાડવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સેન્ટ્રલ પબ્લિક સેક્ટર એન્ટરપ્રાઇઝિસ(CPSE) ને ‘મહારત્ન’નો દરજ્જો આપવાની શરૂઆત સૌપ્રથમ વખત વર્ષ 2010થી થઈ છે.
- આ દરજ્જો એવા CPSEને આપવામાં આવે છે જેણે નીચેના પરિમાણો પૂર્ણ કર્યા હોય :
 - 5,000 કરોડનો ચોખ્ખો નફો(છેલ્લાં ત્રણ વર્ષ સતત)
 - 25,000 કરોડનું સરેરાશ વાર્ષિક ટર્ન ઓવર(છેલ્લાં ત્રણ વર્ષ સતત)
 - 15,000 કરોડની સરેરાશ નેટવર્થ (છેલ્લાં 3 વર્ષ સતત)
- આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં પણ તેનું સ્થાન હોવું જોઈએ, તેમજ તે CPSEને નવરત્નનો દરજ્જો પ્રાપ્ત હોવો જોઈએ અને ભારતીય સ્ટોક એક્સચેન્જમાં તે લિસ્ટેડ હોવી જોઈએ.
- મહારત્ન CPSEની યાદી :
 - ભારત હેવી ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિમિટેડ
 - ભારત પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડ
 - કોલ ઇન્ડિયા લિમિટેડ
 - GAIL ઇન્ડિયા લિમિટેડ
 - હિંદુસ્તાન પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડ
 - ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ
 - NTPC લિમિટેડ
 - ઓઇલ & નેચરલ ગેસ કોર્પોરેશન લિમિટેડ
 - પાવર ફાઇનાન્સ કોર્પોરેશન
 - પાવર ગ્રિડ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ
 - સ્ટીલ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ
 - રૂરલ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડ
- વિશેષ : ભારતમાં હાલ 13 નવરત્ન અને 74 મિનિરત્ન CPSEs છે.

ડિજિટલ રૂપી

- રિઝર્વ બેન્ક દ્વારા જાણવવામાં આવ્યું છે કે તે ભારતમાં ડિજિટલ ચલણને અર્થતંત્રમાં સર્ક્યુલેટ કરવા શરૂઆતમાં મર્યાદિત ઉપયોગ સાથે ડિજિટલ રૂપિયાનું પાયલોટ લોન્ચ ટૂંક સમયમાં શરૂ કરશે.
- સેન્ટ્રલ બેંક ડિજિટલ કરન્સી (CBDC) પર એક કોન્સેપ્ટ નોટમાં RBIએ જાણવ્યું હતું કે, આ પ્રકારના પાયલોટ લોન્ચની સીમા અને મર્યાદા વિસ્તરતાની સાથે સાથે RBI સમય સમય પર ડિજિટલ

રૂપીની વિશેષતાઓ અને ફાયદાઓ વિશે જાણ કરવાનું ચાલુ રાખશે.

- નોંધીએ કે કેન્દ્રીય બજેટ 2022-23માં નાણામંત્રી દ્વારા CBDCની રજૂઆતની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. આ માટે ફાઇનાન્સ બિલ 2022માં RBI એક્ટ, 1934ના આવશ્યક ભાગોમાં જરૂરી સુધારા પ્રસ્તાવિત કરવામાં આવ્યા છે.

CBDC શું છે?

- ભારતની રિઝર્વ બેન્ક અનુસાર CBDC એટલે ‘દેશની કેન્દ્રીય બેન્ક દ્વારા નાણાકીય નીતિના માપદંડો અનુસરીને જારી કરાયેલ એક સાર્વભૌમ અથવા સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર ચલણ, કે જેને ચલણી નોટોનાં ડિજિટલ સ્વરૂપ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય’.
- એકવાર સત્તાવાર રીતે જારી કરવામાં આવ્યા બાદ, CBDCને ચૂકવણી માટે કાનૂની ટેન્ડરની માન્યતા પણ મળશે. જેથી આપણે ડિજિટલ રૂપિયામાં પણ વિનિમય કરી શકીશું. CBDC એ સરકાર દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત હોવાથી તેને કોઈપણ કોમર્શિયલ બેંકના નાણાં અથવા નોટોમાં રૂપાંતરિત કરી શકાય છે.
- ફાયદા : હાલની ભૌતિક રોકડ વ્યવસ્થામાં સામેલ ઓપરેશનલ ખર્ચમાં ઘટાડો થશે, નાણાકીય સમાવેશને પ્રોત્સાહન મળશે, ચૂકવણી પ્રણાલીમાં સ્થિતિસ્થાપકતા આવશે વગેરે.

મુખ્ય તારણરૂપ મુદ્દા

- RBIએ પ્રાયોગિક ધોરણે ડિજિટલ રૂપિયાના ઉપયોગ માટે છૂટક અને જથ્થાબંધ એમ બે વ્યાપક કેટેગરી સૂચવી છે. જેથી સામાન્ય લોકો અને વ્યવસાયકારો વિવિધ વ્યવહારો માટે ડિજિટલ ચલણનો ઉપયોગ કરી શકે.
- RBI મુજબ ડિજિટલ રૂપિયા અથવા CBDCને ટોકન-આધારિત અથવા એકાઉન્ટ- આધારિત વ્યવસ્થા તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાશે. ડિજિટલ રૂપિયાના ઉપયોગ અને સુલભતાના વિવિધ સ્તરોને ધ્યાનમાં રાખીને CBDCને બે વ્યાપક શ્રેણીઓમાં વિભાજિત કરી શકાય છે:

- સામાન્ય હેતુ (રિટેલ) (CBDC-R): તે રોકડનું ઇલેક્ટ્રોનિક સંસ્કરણ છે, જે મુખ્યત્વે છૂટક વ્યવહારો માટેનો સંદર્ભ દર્શાવે છે. તે તમામ ખાનગી ક્ષેત્ર, બિન-નાણાકીય ગ્રાહકો અને વ્યવસાયોના ઉપયોગ માટે ઉપલબ્ધ હશે. જોકે, રિટેલ વેપારમાં વેપારી વ્યવહારોમાં ડિજિટલ રૂપિનો ઉપયોગ કેવી રીતે થઈ શકે તે અંગે રિઝર્વ બેન્ક દ્વારા કોઈ સ્પષ્ટતા કરાઈ નથી.
- જથ્થાબંધ (CBDC-W): તે સરકારી સિક્યોરિટીઝ (G-Sec) સેગમેન્ટમાં બેંકો દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતા નાણાકીય વ્યવહારો, આંતર-બેંક બજાર અને મૂડીબજારમાં વધુ કાર્યક્ષમ અને સુરક્ષિત રીતે ઓપરેશનલ ખર્ચ, કોલેટરલ અને લિક્વિડિટી મેનેજમેન્ટના ઉપયોગ અંગે પરિવર્તન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

e-Invoice

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા e-Invoice માટેના નવા નિયમો હેઠળ 1 ઓક્ટોબર, 2022થી વ્યવસાયમાં 10 કરોડ કરતાં વધારે ટર્નઓવર પર e-Invoice ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું છે. આ નિર્ણયથી કર આવકમાં લીકેજને ઘટાડીને વ્યવસાયો તરફથી વધુ સારા કર અનુપાલનને સુનિશ્ચિત કરી શકાશે.

e-Invoice વિશે

- e-Invoiceએ એવી સિસ્ટમ છે, જ્યાં GST રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ/વ્યાપારી માટે તમામ B2B Invoiceને ઈન્વોઇસ રજિસ્ટ્રેશન પોર્ટલ (IRP) પર અપલોડ કરવાની સુવિધા મળે છે.
- e-Invoice સિસ્ટમ હેઠળ, GST નેટવર્ક (GSTN) દ્વારા સંચાલિત ઈન્વોઇસ રજિસ્ટ્રેશન પોર્ટલ (IRP) દ્વારા દરેક Invoice સામે એક વિભિન્ન ઓળખ નંબર જારી કરવામાં આવશે.
- તમામ ઈન્વોઇસને લગતી માહિતી einvoice.gst.gov.in પોર્ટલ પરથી GST પોર્ટલ અને ઈ-વે બિલ પોર્ટલ એમ બંને પર રીઅલ-ટાઇમમાં હસ્તાંતરિત કરવામાં આવે છે. તેથી, GSTAR-1 રિટર્ન ફાઇલ કરતી વખતે મેન્યુઅલ ડેટા એન્ટ્રીની જરૂરિયાતને દૂર કરે છે.

e-Invoiceની ફાયદા

- e-Invoiceએ GST હેઠળ ડેટા એકત્રીકરણને વ્યવસ્થિત કરશે અને ભૂલોને ઘટાડવા મદદરૂપ થશે.
- e-Invoiceઅલગ-અલગ સિસ્ટમ વચ્ચે ઈન્ટરઓપરેબિલિટીને સુનિશ્ચિત કરે છે. જે ડેટા એન્ટ્રીની ભૂલોને ઘટાડવા મદદ કરે છે.
- e-Invoiceએ સપ્લાયર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલા Invoiceનું રીઅલ-ટાઇમ ટ્રેકિંગ શક્ય બનાવે છે.
- પેપરલેસ સુસાશન અને વાસ્તવિક ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટની ઝડપી ઉપલબ્ધતા.
- e-Invoiceના માધ્યમથી જરૂરી માહિતી વ્યવહાર સ્તરે ઉપલબ્ધ થવાને કારણે કર અધિકારીઓને ઓડિટ/સર્વેની જરૂરિયાત નહિવત રહે છે.

e-Invoiceની સફર

- સૌપ્રથમવાર e-Invoiceને 1લી ઓક્ટોબર 2020ના રોજ 500 કરોડથી વધારે ટર્નઓવર માટે લાગુ કરવામાં આવ્યું હતું.
- ત્યારબાદ બીજા તબક્કામાં e-Invoiceને 1 જાન્યુઆરી, 2021 થી 100 કરોડ કરતાં વધારે ટર્નઓવર માટે ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું હતું.
- ત્રીજા તબક્કામાં e-Invoiceને 1 એપ્રિલ, 2021થી 50 કરોડ કરતાં

વધારે ટર્નઓવર માટે નક્કી કરવામાં આવ્યું.

- ચોથા તબક્કામાં e-Invoiceને 1 એપ્રિલ, 2022 થી 20 કરોડથી વધારે ટર્નઓવર માટે ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું.
- તાજેતરમાં નિર્ણય બાદ e-Invoiceને 1 ઓક્ટોબર, 2022 થી 10 કરોડ કરતાં વધારે ટર્નઓવર પર ફરજિયાત બનાવ્યું છે. નજીકના ભવિષ્યમાં 5 કરોડ કરતાં વધારે ટર્નઓવર માટે e-Invoice ફરજિયાત કરાશે.

ફાર્મા કંપનીઓની માર્કેટિંગ પ્રેક્ટિસની સમીક્ષા કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા 5 સભ્યોની સમિતિની રચના

- કેન્દ્ર સરકારે તાજેતરમાં ભારતમાં ફાર્માસ્યૂટિકલ કંપનીઓની માર્કેટિંગ પ્રેક્ટિસની સમીક્ષા કરવા માટે 5 સભ્યોની ઉચ્ચસ્તરીય સમિતિની રચના કરી છે.
- તેની અધ્યક્ષતા વિનોદ કુમાર(વી.કે.) પૌલ સભ્ય (આરોગ્ય), નીતિ (નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન ફોર ટ્રાન્સફોર્મિંગ ઇન્ડિયા) આયોગ દ્વારા કરવામાં આવશે.

મુખ્ય બાબતો

- તે યુનિફોર્મ કોડ ઓફ ફાર્માસ્યૂટિકલ માર્કેટિંગ પ્રેક્ટિસ(UCPMP) ને લગતા અન્ય વિવિધ મુદ્દાઓની પણ સમીક્ષા કરશે, અને ગેરરીતિઓમાં સંડોવાયેલી કંપનીઓ સામે કાયદેસર રીતે લાગુ કરવા યોગ્ય પગલાંઓની ભલામણ કરશે.
- આ સમિતિ આગામી ત્રણ મહિનામાં(90 દિવસ)તેની ભલામણ રજૂ કરે તેવી અપેક્ષા છે.
- ફાર્મા કંપનીઓ તાવ વિરોધી દવા ડોલો 650 mg સહિતની દવાઓના પ્રચાર અને પ્રસાર માટે ખૂબ જ પર્ય કરતી હોવાના અહેવાલોને પગલે સમિતિની રચના કરવામાં આવી છે.
- હાલમાં, ફાર્મા કંપનીઓ દ્વારા પ્રચાર અને પ્રસારની દેખરેખ યુનિફોર્મ કોડ ઓફ ફાર્માસ્યૂટિકલ માર્કેટિંગ પ્રેક્ટિસ(UCPMP), ઇન્ડિયન મેડિકલ કાઉન્સિલ રેગ્યુલેશન્સ, 2002 અને સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટ ટેક્સિસ(CBDT) દ્વારા પણ કરવામાં આવે છે.
- UCPMP, ફાર્માસ્યૂટિકલ કંપનીઓ દ્વારા અનૈતિક પ્રથાઓને રોકવાનો હેતુ ધરાવે છે. તે માર્કેટિંગના સંદર્ભમાં ફાર્માસ્યૂટિકલ કંપનીઓના આચરણને નિયંત્રિત કરે છે.
- ઇન્ડિયન મેડિકલ કાઉન્સિલ રેગ્યુલેશન્સ, 2002 તબીબી પ્રેક્ટિશનરો દ્વારા વ્યાવસાયિક ગેરવર્તણૂકની વિગતો આપે છે, જેમાં દવાઓનું ઉત્પાદન કરતી કંપનીઓ પાસેથી ભેટો સ્વીકારવી અને લેબોરેટરીઓ પાસેથી મેળવવામાં આવતા કમિશનનો સમાવેશ થાય છે.
- CBDT હેઠળના નિયમોમાં ફાર્મા કંપનીઓએ પ્રચાર અને પ્રસાર પર કેટલો પર્ય કર્યો છે, તેની વિગતો ફાઇલ કરવી જરૂરી છે.

કોર્પોરેટ બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા બિઝનેસ કરવામાં સરળતા હેતુ નાની કંપનીઓની વ્યાખ્યામાં સુધારો

- કોર્પોરેટ બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા તાજેતરમાં કંપની અધિનિયમ - 2013 હેઠળ 'નાની કંપનીઓ' (Small Companies)ની વ્યાખ્યામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. નાની કંપનીઓની વ્યાખ્યામાં કરવામાં આવેલ સુધારા મુજબ પેઇડઅપ મૂડી માટે 'મહત્તમ 2 કરોડ રૂ. થી વધારે નહીં'માં સુધારો કરીને 4 કરોડ રૂ. થી વધુ નહીં તેમજ ટર્નઓવર '20 કરોડ રૂ. થી વધુ નહીં' માં સુધારો કરી '40 કરોડ રૂ. થી વધુ નહીં' એમ સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.

માપદંડ	વર્ષ 2021 પહેલા	વર્ષ 2021	વર્ષ 2022
પેઇડઅપ મૂડી (શેરના બદલામાં શેરદારકો પાસેથી કંપનીને મળેલી રકમ)	50 લાખ રૂ.	2 કરોડ રૂ.	4 કરોડ રૂ.
ટર્નઓવર (ચોક્કસ સમયગાળા દરમિયાન વસ્તુ અથવા સેવાના વેચાણના પરિણામે વ્યવસાયને પ્રાપ્ત થતી કુલ રકમ)	2 કરોડ રૂ.	20 કરોડ રૂ.	40 કરોડ રૂ.

- કોર્પોરેટ બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા કરવામાં આવેલા આ સુધારાનો મુખ્ય હેતુ 'બિઝનેસ કરવામાં સરળતા' (Ease of Doing Business) ને સુધારવા અને નાની કંપનીઓ ઉપર અનુપાલનનો બોજ ઘટાડવાનો છે.
- ઉપરાંત, સુધારો કરેલ આ નાની કંપનીઓની વ્યાખ્યા હેઠળ વધુ કંપનીઓને, કંપની તરીકેનો દરજ્જો પણ આપવામાં આવશે.

કોર્પોરેટ બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા કરવામાં આવેલ મુખ્ય સુધારાઓ અને તેના લાભો

- નાની કંપનીઓ માટે સુધારેલ વ્યાખ્યામાં અનુપાલનના સંદર્ભમાં નીચેના લાભોનો સમાવેશ થાય છે:
- નાણાકીય નિવેદનના ભાગરૂપે રોકડ પ્રવાહનું નિવેદન આવશ્યક નથી.

- સંક્ષિપ્ત વાર્ષિક રિટર્ન તૈયાર કરવા અને ફાઇલ કરવામાં ફાયદો
- ફરજિયાત ઓડિટની અનિવાર્યતા નહીં, નાની કંપનીના ઓડિટરને ઓડિટના રિપોર્ટમાં આંતરિક નાણાકીય નિયંત્રણોની પર્યાપ્તતા અને કંપનીની કાર્યકારી અસરકારકતા અંગે અહેવાલ આપવાની અનિવાર્યતા નહીં.
- નાની કંપનીઓ દ્વારા વર્ષમાં માત્ર બે બોર્ડ મીટિંગો યોજી શકાય છે. કંપની સેક્રેટરી અથવા કંપની સેક્રેટરીની ગેરહાજરીમાં કંપનીના ડિરેક્ટર, કંપનીના વાર્ષિક વળતર પર સહી કરી શકે છે.

Quality Council of India

- તાજેતરમાં, ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા (QCI)ની સ્થાપનાનાં 25 વર્ષ પૂર્ણ થયાં છે. QCI એ 1860ના સોસાયટી રજિસ્ટ્રેશન એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલ એક બિન-લાભકારી સંસ્થા છે.

ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા વિશે

- દેશના તમામ સામાજિક અને આર્થિક ક્ષેત્રોમાં ગુણવત્તાના ધોરણોની ખાતરી કરવાના હેતુથી 1997ના વર્ષમાં જાહેર-ખાનગી ભાગીદારી મોડેલ તરીકે QCIની રચના કરવામાં આવી હતી.
- વૈશ્વિક સ્વીકૃતિ સાથે પ્રમાણભૂત ગુણવત્તાના મૂલ્યાંકન હેતુથી ભારત માટે એક માન્ય સંસ્થાની જરૂરિયાત વર્તાતાં 1992ના વર્ષમાં એક સમિતિનું ગઠન કરવામાં આવ્યું હતું અને આ સમિતિની ભલામણોને આધારે ૧૧ વર્ષ 1997માં ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાની રચના કરવામાં આવી હતી.
- QCIની રચના PPP મોડેલ હેઠળ એક સ્વતંત્ર સ્વાયત સંસ્થા તરીકે ભારત સરકાર અને એસોસિએટેડ ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રી ઓફ ઈન્ડિયા (ASSOCHAM), ભારતીય ઉદ્યોગ સંઘ(CII) અને ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયન ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રી(FICCI) એમ ત્રણ અગ્રણી ઉદ્યોગ સંગઠનોના સમર્થન સાથે કરવામાં આવી હતી. QCIના ચેરમેનની નિમણૂક પ્રધાનમંત્રી દ્વારા કરવામાં આવે છે. QCIનું વડુંમથક નવી દિલ્હીમાં આવેલું છે.
- વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય હેઠળનો ઔદ્યોગિક નીતિ અને પ્રમોશન વિભાગ એ QCI માટે નોડલ એજન્સી તરીકે વર્તે છે. QCIમાં કુલ 38 સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે. QCIએ હાલમાં ૧ "ગુણવત્તા સે આત્મનિર્ભરતા: India's Quality Movement" નામનું કેમ્પેઇન શરૂ કર્યું છે.

ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાનો ઉદ્દેશ્ય

- ઉત્પાદનો, સેવાઓ અને પ્રક્રિયાઓના સ્વતંત્ર તૃતીય-પક્ષ મૂલ્યાંકન માટે એક પદ્ધતિ બનાવવી. રાષ્ટ્રીય સ્તરે શિક્ષણ, આરોગ્યસંભાળ, પર્યાવરણ સંરક્ષણ, શાસન, સામાજિક અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ક્ષેત્ર વગેરે જેવાં તમામ મહત્વપૂર્ણ ક્ષેત્રોમાં ગુણવત્તાના ધોરણોના પ્રચાર અને તેનું પાલન કરાવવામાં મુખ્ય ભૂમિકા નિભાવવી.

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિશેષ

ભારતનું પ્રથમ હિમપ્રપાત-નિરીક્ષણ રડાર સિસ્ટમમાં સ્થાપિત કરાયું

- તાજેતરમાં ૧ ભારતીય સેના અને DRDOની એક પાંખ એવી ડિકેન્સ જીઓઇન્ફોર્મેટિક્સ એન્ડ રિસર્ચ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (DGRE) સંયુક્ત રીતે ઉત્તર સિક્કિમમાં ભારતનું સૌપ્રથમ હિમપ્રપાત(Avalanche) મોનિટરિંગ રડાર સ્થાપિત કર્યું હતું.
- ત્રિશક્તિ કોર્પ્સના અતિ વિશિષ્ટ સેવા મેડલ પ્રાપ્ત કરનાર કમાન્ડિંગ ઓફિસર લેફ્ટનન્ટ ૧નરલ તરન કુમાર આર્ય દ્વારા સિક્કિમમાં 15,000 ફૂટની ઉંચાઈ પર તેનાત ભારતીય સેનાની એક ફોર્વર્ડ પોસ્ટ પર આ રડારનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું.

રડાર વિશે

- હિમાલય પ્રદેશમાં ભારતીય સેના દ્વારા સામનો કરવામાં આવતા હિમપ્રપાતના જોખમોની આગાહી કરવા અને તેનાથી થતું નુકસાન ઘટાડવા માટે આ રડાર સ્થાપિત કરાયું છે.
- ભારતમાં આ પ્રકારનું સૌપ્રથમ રડાર છે, જે હિમપ્રપાત ટ્રિગર થયાની ત્રણ સેકન્ડમાં હિમપ્રપાતને શોધી કાઢવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.
- આ રડાર ટૂંકા માઇક્રોવેવ સ્પંદનો(Short microwave pulses) દ્વારા હિમપ્રપાત સંભવિત વિસ્તારોમાં આવેલા લક્ષ્યાંકિત ઢોળાવોને કાયમી ધોરણે સ્કેન કરી શકે છે અને જે હિમપ્રપાત ટ્રિગર થાય તો ત્રણ સેકન્ડમાં હિમપ્રપાતના માર્ગ અને તેના કદને ટ્રેક કરી શકે છે. આશરે 2 ચો.કિ.મી. વિસ્તારમાં બરફવર્ષા, ધુમ્મસ તેમજ રાત્રિના સમયે પણ આ રડાર ટ્રેકિંગ અને મોનિટરિંગનું કાર્ય કરી શકે છે, આમ હિમપ્રપાતના કિસ્સામાં તે સર્વ-હવામાન ઉકેલ (All weather solution) રજૂ કરે છે.
- આ રડાર એલાર્મ સિસ્ટમ સાથે પણ જોડાયેલું છે, જે હિમપ્રપાત થયાની સ્થિતિમાં સ્વચાલિત થઈ અને ચેતવણી આપશે.
- ઉપરાંત રડાર સાથે સંકળાયેલા અન્ય ઉપકરણો હિમપ્રપાતના ફોટાઓ અને વીડિઓ રેકોર્ડ કરવા સક્ષમ છે, જેથી નિષ્ણાતો દ્વારા ભાવિ વિશ્લેષણ માટે ડેટા એકઠો કરી શકાય છે.
- આમ આ રડાર એ હિમપ્રપાતની ઘટનાઓનું આવર્તન વધુ હોય એવા વિસ્તારોમાં તેનાત સૈનિકોના જીવન બચાવવામાં અને અતિ ઉંચાઈવાળા વિસ્તારોમાં માલ-મિલકત અને સાધન-સામગ્રીને થતું નુકસાન ઘટાડવામાં મદદ કરશે.
- હિમપ્રપાતની તપાસ કરવા ઉપરાંત, આ રડારને ભૂસ્ખલન સંબંધિત સંશોધન માટે પણ ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.

ડિકેન્સ જીઓઇન્ફોર્મેટિક્સ એન્ડ રિસર્ચ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (DGRE)

- ડિકેન્સ જીઓઇન્ફોર્મેટિક્સ રિસર્ચ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (DGRE) એ સશસ્ત્ર ઘણોને ભૂપ્રદેશો સંબંધિત ઉકેલો પ્રદાન કરવા માટે કાર્યરત હોય તેવી DRDOની એકમાત્ર પાંખ છે.
- તેની સ્થાપના બે પ્રીમિયર DRDO લેબ- સ્નો એન્ડ એવલાન્ચ સ્ટડી એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (SASE), ચંદીગઢ અને ડિકેન્સ ટેરેન રિસર્ચ લેબોરેટરી (DTRL), દિલ્હીના વિલીનીકરણ સાથે થઈ છે.
- હાલમાં DGRE એ DRDOના આર્મમેન્ટ એન્ડ કોમ્પોટ એન્વિનિયરિંગ કલસ્ટરના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ છે.
- DGRE પાસે મનાલી (હિમાચલ પ્રદેશ), દિલ્હી, તેજપુર (આસામ), તવાંગ (અરુણાચલ પ્રદેશ) અને લાયુંગ (સિક્કિમ) ખાતે 05 સંશોધન અને વિકાસ કેન્દ્રો આવેલા છે. આ ઉપરાંત DGRE પાસે શ્રીનગર (J&K), ઓલી (ઉત્તરાખંડ) અને લદ્દાખના સાસોમા ખાતે 03 પર્વતીય હવામાન કેન્દ્રો પણ આવેલાં છે.
- મુખ્ય મથક: ચંદીગઢ ; ડિરેક્ટર: ડો. પ્રમોદ કે. સત્યવલી
- વિશેષ : RADAR એટલે રેડિયો ડિટેક્શન અને રેન્જિંગ. તે એક એવું ઉપકરણ છે, જે માઇક્રોવેવ્સ વર્ણપટમાં આવતા ઇલેક્ટ્રોમેગ્નેટિક તરંગોનો ઉપયોગ કરીને સ્થિર અને અસ્થિર ચીજવસ્તુઓનાં સ્થાન (રેન્જ અને દિશા), ઉંચાઈ તથા હલન-ચલનની તીવ્રતાનું માપન કરી શકે છે.

ભારતના લક્ષ્મી રડાર

- એરબોર્ન સર્વેલન્સ પ્લેટફોર્મ
- BEL બેટલ ફિલ્ડ સર્વેલન્સ રડાર
- સેન્ટ્રલ એક્વિઝિશન રડાર (3D-CAR)
- દિવ્યચક્ષુ થુ બેરિયર ઇમેજિંગ રડાર
- DRDO AEW&CS
- ભારતીય ડોપ્લર રડાર
- રાજેન્દ્ર રડાર
- સ્વાતિ વેપન લોકેટિંગ રડાર
- સ્વોર્ડફિશ લોંગ રેન્જ ટ્રેકિંગ રડાર
- ઉત્તમ AESA રડાર

ઈન્ડિયા મોબાઇલ કોંગ્રેસ - 2022 : પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા 5G સેવાની શરૂઆત

- પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા તાજેતરમાં નવી દિલ્હી ખાતે આવેલ પ્રગતિ મેદાનમાં આયોજિત ઈન્ડિયા મોબાઇલ કોંગ્રેસ - 2022ની છઠ્ઠી આવૃત્તિનું 'ન્યૂ ડિજિટલ યુનિવર્સ' થીમ સાથે ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે ભારતમાં 5G સેવાઓના પ્રથમ તબક્કાની શરૂઆત પણ તેમના દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- 5G સેવાના પ્રથમ તબક્કામાં આ ઇન્ટરનેટ સેવાની શરૂઆત દિલ્હી, અમદાવાદ, બેંગલુરુ, ચેન્નાઈ, ગાંધીનગર, ગુરુગ્રામ, હૈદરાબાદ, જામનગર, ચંદીગઢ, કોલકાતા, લખનઉ, મુંબઈ અને પુણે એમ ભારતનાં 13 શહેરોમાં કરવામાં આવશે.
- ભારતના 3 મોટા ટેલિકોમ ઓપરેટરોમાં રિલાયન્સ જિયો, વોડાફોન - આઈડિયા અને ભારતી એરટેલનો સમાવેશ થાય છે, જેમણે ભારતમાં 5G ટેકનોલોજીની સંભવિતતા દર્શાવવા માટે પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી સમક્ષ એક કેસનું પણ નિદર્શન કર્યું હતું.

5G ટેકનોલોજી

- 5G ટેકનોલોજી સીમલેસ ક્વરેવ, ઉચ્ચ ડેટા દર, ઓછી વિલંબતા, અત્યંત વિશ્વસનીય સંચાર પ્રદાન કરે છે તેમજ આ ટેકનોલોજી ઊર્જા કાર્યક્ષમતા, સ્પેક્ટ્રમ કાર્યક્ષમતા અને નેટવર્ક કાર્યક્ષમતામાં પણ વધારો કરશે.
- આ ટેકનોલોજી આપત્તિઓના વાસ્તવિક સમયની દેખરેખ અને ચોક્કસ કૃષિમાં પણ મદદ કરે છે, તેમજ ખતરનાક ઔદ્યોગિક કામગીરી જેમ કે ઊંડી ખાણો અને ઓફશોર પ્રવૃત્તિઓમાં માનવીની ભૂમિકાને પણ ઘટાડે છે.
- 4G ટેકનોલોજી કરતાં 5G ટેકનોલોજી 10 ગણી વધુ સારી ડાઉનલોડ સ્પીડ અને 3 ગણી વધારે સ્પેક્ટ્રમ કાર્યક્ષમતા ધરાવે છે.

પ્રધાનમંત્રી દ્વારા 5G નોન સ્ટેન્ડઅલોન કોરનું લોન્ચિંગ

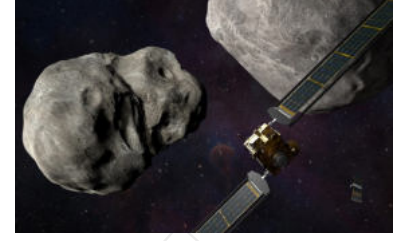
- ઈન્ડિયા મોબાઇલ કોંગ્રેસ - 2022માં પ્રધાનમંત્રી દ્વારા 5G નોન સ્ટેન્ડઅલોન કોરનું લોન્ચિંગ કરવામાં આવ્યું હતું. આ 5G સ્ટેન્ડઅલોન કોર સેન્ટર ફોર ડેવલપમેન્ટ ઓફ ટેલિમેટિક્સ(C-DOT) દ્વારા સ્વદેશી રીતે વિકસિત અને ડિઝાઇન કરવામાં આવ્યું હતું.

ભારતી એરટેલ ભારતમાં 5G સેવા શરૂ કરનાર પ્રથમ કંપની

- ભારતી એરટેલ દ્વારા દિલ્હી, મુંબઈ, વારાણસી, બેંગલોર, ચેન્નાઈ, હૈદરાબાદ, નાગપુર અને સિલિગુડી સહિત 8 શહેરોમાં 5G સેવા શરૂ કરવાની સાથે ભારતમાં 5G સેવાઓ શરૂ કરનાર પ્રથમ કંપની બની છે.

સ્પેસમાં એસ્ટેરોઇડને પોતાના સ્થાન પરથી હટાવવામાં નાસાને 'DART મિશન' અંતર્ગત સફળતા

- પૃથ્વીને એસ્ટેરોઇડની અથડામણ સામે બચાવવાની ક્વાયતમાં નાસાને તાજેતરમાં મોટી સફળતા પ્રાપ્ત થઈ છે.
- આ માટે નાસાનું 'DART મિશન' સફળ થયું છે. આ અંગેની જાહેરાત જોન્સ હોપકિન્સ એપ્લાઇડ ફિઝિક્સ લેબોરેટરી સ્થિત મિશન કંટ્રોલ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.

DART મિશન

- DART મિશનને નાસાની લૌરેલ, મેરીલેન્ડ ખાતેની જોન્સ હોપકિન્સ એપ્લાઇડ ફિઝિક્સ લેબોરેટરી (APL) દ્વારા વિકસાવવામાં તથા નેતૃત્વ પૂરું પાડવામાં આવ્યું છે.
- 'DART મિશન' માં 'DART' નું પૂરું નામ - 'The Double Asteroid Redirection Test' છે.
- મિશનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નવી વિકસિત ટેકનોલોજીના પરીક્ષણ દ્વારા અવકાશયાનને એસ્ટેરોઇડ સાથે અથડાવીને એસ્ટ્રોઇડનો માર્ગ બદલવા પ્રયાસ કરવાનો છે.
- DART એ ઓછી કિંમતનું અવકાશયાન છે.
- તે બે સોલાર એરે ધરાવે છે અને અંતરિક્ષયાનના સંચાલન માટે હાઇડ્રોજન પ્રોપેલન્ટનો ઉપયોગ કરે છે.
- DART અવકાશયાનનું વજન લગભગ 600 કિલોગ્રામ જેટલું રાખવામાં આવ્યું હતું.
- DART મિશન 24 નવેમ્બર, 2021ના રોજ સ્પેસએક્સના ફાલ્કન-9 રોકેટ દ્વારા લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ મિશનનું લક્ષ્ય 'ડિમોર્ફોસ' નામનો નાનો એસ્ટેરોઇડ(Small Moonlet) હતો, જે મોટા એસ્ટેરોઇડ 'ડિડીમોસ'(Didymos) ફરતે પરિક્રમા કરે છે.
- આ મિશનમાં અવકાશયાન સંપૂર્ણપણે નાશ પામ્યું.

મિશનનાં ઘટકો

1. તેમાં લગભગ 10 કિલોગ્રામ ઝેનોન (Xenon)નું વહન પણ કરવામાં આવ્યું, જેનો ઉપયોગ અવકાશમાં નાસા ઇવોલ્યુશનરી ઝેનોન થ્રસ્ટર- કોમર્શિયલ (NEXT-C) નામના એજન્સીના નવા થ્રસ્ટરનું નિદર્શન કરવા માટે કરવામાં આવ્યું.
- NEXT-C ગ્રિડેડ આયન થ્રસ્ટર સિસ્ટમ પ્રદર્શન અને અંતરિક્ષયાન એકીકરણ ક્ષમતાઓનું એક સંયોજન પ્રદાન કરે છે. જે તેને ગહન અંતરિક્ષ રોબોટ મિશન માટે વિશિષ્ટરૂપથી અનુકૂળ બનાવે છે.

- આ અવકાશયાનમાં ડિડીમોસ રિકોનેસ્ટ્ર એન્ડ એસ્ટેરોઇડ કેમેરા ફોર ઓપ્ટિકલ કેમેરા નેવિગેશન(DRACO) જેવા હાઇ-રિઝોલ્યુશન ઇમેજરનો સમાવેશ થયો હતો.
- DRACOમાંથી તસવીરો રીઅલ ટાઇમમાં પૃથ્વી પર મોકલવામાં આવશે અને ડિમોફોસ (લક્ષ્ય કરેલ એસ્ટેરોઇડ) ના પ્રભાવરથળ અને સપાટીનું અધ્યયન કરવામાં મદદ મળશે.
- DART અવકાશયાને સાથે-સાથે LICIA Cube (Light Italian Cube sat for Imaging of Asteroids) નામના નાના ઉપગ્રહ અથવા ક્યુબસેટનું વહન કર્યું હતું.
- LICIA Cube અથડામણના પરિણામે થયેલી અસર અને કેટરની તસવીરો લેવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

નાસાના MOXIE ઉપકરણે મંગળ પર સફળતા પૂર્વક ઓક્સિજન બનાવ્યો

- તાજેતરમાં સાયન્સ એડ્વાન્સીઝ જર્નલના રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી અનુસાર નાસાના પર્સિવરન્સ રોવર સાથે ખેડાયેલ MOXIE નામના ઉપકરણ દ્વારા મંગળ ગ્રહના વાતાવરણમાં રહેલા કાર્બન ડાયોક્સાઇડમાંથી સફળતાપૂર્વક ઓક્સિજન વાયુ બનાવવામાં આવ્યો હતો.
- એપ્રિલ 2021થી, નાસાના પર્સિવરન્સ રોવર ભાગ રૂપે મંગળની સપાટી પર ઉતર્યા પછી મેસેચ્યુસેટ્સ ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ટેકનોલોજીની આગેવાની હેઠળ બનાવવામાં આવેલા MOXIE (Mars Oxygen In-Situ Resource Utilization Experiment) દ્વારા દિવસ-રાત તેમજ મંગળ પરની વિવિધ ઋતુઓ (Season) દરમિયાન ઓક્સિજન બનાવવાની સિદ્ધિ હાંસલ કરવામાં આવી હતી.

MOXIE

- મંગળના વાતાવરણમાં આશરે 96% હિસ્સો કાર્બન ડાયોક્સાઇડ વાયુ ધરાવે છે, તથા પૃથ્વીના વાતાવરણમાં 21%ની સરખામણીમાં મંગળના વાતાવરણમાં ઓક્સિજન વાયુનો હિસ્સો માત્ર 0.13% છે.
- MOXIE ઉપકરણ આ વાતાવરણીય કાર્બન ડાયોક્સાઇડ વાયુનો ઉપયોગ કરીને તેમાંથી ઓક્સિજન વાયુ તેમજ કાર્બન મોનોક્સાઇડ બનાવે છે.
- પર્સિવરન્સ રોવરના આગળના ભાગમાં જમણી બાજુ એ સ્થાપિત કરવામાં આવેલા MOXIE ઉપકરણના મુખ્ય શોધક યુએસના મેસેચ્યુસેટ્સ ખાતે આવેલ મેસેચ્યુસેટ્સ ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ટેકનોલોજી(MIT)ના ડૉ. માઇકલ હેય અને જેફરી હોફમેન છે, તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે જ્યારે આપણે મનુષ્યોને મંગળ પર મોકલીશું ત્યારે તેઓ સુરક્ષિત રીતે પાછા ફરે તે માટે રોકેટના ઇંધણમાં લિક્વિડ ઓક્સિજન પ્રોપેલન્ટ તેમજ મંગળની સપાટી પર સંશોધન અર્થે હરવા-ફરવા માટે ઓક્સિજનના સિલિન્ડરમાં આ ઓક્સિજનનો ઉપયોગ કરી શકાશે.
- 17.1 કિગ્રા દળ અને 37.7 પાઉન્ડ વજન ધરાવતા MOXIE નું કદ મોટર કારની બેટરી જેટલું છે, જે દર કલાકે 10 ગ્રામ જેટલો ઓક્સિજન વાયુ બનાવવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

પ્રક્રિયા

- MOXIE એ ડસ્ટ-ટ્રેપિંગ HEPA ફિલ્ટર દ્વારા મંગળના વાતાવરણમાંથી વાયુઓનું મિશ્રણ લે છે, ત્યારબાદ સ્ક્રોલ પંપ દ્વારા આ વાયુના જથ્થાને દબાણ હેઠળ લાવીને આશરે 80°C સુધી ગરમ કરવામાં આવે છે.
- આ ગરમ જથ્થો ત્યારબાદ સોલિડ ઓક્સાઇડ ઇલેક્ટ્રોલિસિસ (SOXE) એસેમ્બલીમાં મોકલવામાં આવે છે, જ્યાં CO2 વાયુ એ નિકલ-આધારિત કેથોડ ઉલ્ટ્રેરક (કેટેલાઇટ) પરથી વહે છે અને

સમગ્ર ભારતમાં ભૂગર્ભ જળ વિસ્તારની દેખરેખ હેતુ જલદૂત એપ્લિકેશનની શરૂઆત

- ગ્રામીણ વિકાસ મંત્રાલયના કેન્દ્રીય રાજ્યમંત્રી કુગ્ગનસિંહ કુલસ્તે દ્વારા તાજેતરમાં નવી દિલ્હી ખાતે આયોજિત એક કાર્યક્રમ દરમિયાન 'જલદૂત(Jaldoot) એપ્લિકેશન' અને 'જલદૂત એપ્લિકેશન ઇ-પુસ્તિકા'નું લોન્ચિંગ કરાવવામાં આવ્યું હતું.
- આ જલદૂત એપ્લિકેશનના ઉપયોગ દ્વારા સમગ્ર ભારતના ગામડાઓમાં પસંદગીના 2 થી 3 કુવાઓના પાણીના સ્તરનું માપન કરીને ભૂગર્ભ જળ વિસ્તારની દેખરેખ રાખવામાં આવશે.
- જલદૂત એપ્લિકેશનનું નિર્માણ ગ્રામીણ વિકાસ મંત્રાલય અને પંચાયતી રાજ મંત્રાલય દ્વારા સંયુક્ત રીતે કરવામાં આવ્યું હતું.

જલદૂત એપ્લિકેશન સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- જલદૂત એપ્લિકેશન દ્વારા વર્ષમાં બે વખત ખુલ્લા કુવામાંના પાણીના સ્તરનું મેન્યુઅલ મોનિટરિંગ 1 મે થી 31 મે સુધી પ્રીમોન્સૂન વોટર લેવલ ટરીકે અને 1 ઓક્ટોબર થી 31 ઓક્ટોબર સુધી તે જ કૂવા માટે ચોમાસા બાદ કરવામાં આવશે.
- પાણીના સ્તરના માપન માટે નિયુક્ત અધિકારીઓ અર્થાત્ જલદૂત, કૂવામાંના સ્તરના માપન સમયે જલદૂત એપ્લિકેશન દ્વારા જિયોટેગ કરવામાં આવેલા ફોટોગ્રાફ્સ અપલોડ કરવામાં આવશે.
- જલદૂત દ્વારા મોકલવામાં આવેલ નિયમિત ડેટા ઇનપુટ્સને નેશનલ વોટર ઇન્ફોર્મેટિક્સ સેન્ટર(NWIC) ના ડેટાબેઝ સાથે સંકલિત કરવામાં આવશે. જેનો ઉપયોગ પૃથક્કરણ, અહેવાલો અને ગ્રામ પંચાયત વિકાસ યોજના તેમજ મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ રોજગાર ગેરંટી અધિનિયમ(MGNREGA) યોજનાઓ માટે કરવામાં આવશે.
- આ મોબાઇલ એપ્લિકેશન ઓનલાઇન અને ઓફલાઇન એમ બંને મોડમાં કાર્ય કરશે, અર્થાત્ ઇન્ટરનેટ ખેડાણ વગર પણ વોટર લેવલનું માપન કરી શકાશે અને જ્યારે ઇન્ટરનેટ ખેડાણ થાય ત્યારે એપ્લિકેશનનો ડેટા સર્વરમાં અપલોડ થશે.

તેનું ઓક્સિજન અને CO આયનોમાં વિઘટન થાય છે.

- સ્કેન્ડિયા-સ્ટેબિલાઇઝ્ડ ટ્રિકોનિયા સિરામિક ઘલેક્ટ્રોલાઇટ દ્વારા આ ઓક્સિજન આયનોને એનોડ પરથી પસાર કરવામાં આવે છે, જ્યાં આ આયનો ખેડાઈને O2 બનાવે છે.
- આ ઓક્સિજનને મંગળના વાતાવરણમાં છોડતા પહેલા તેના જથ્થા અને શુદ્ધતાનું માપન કરવામાં આવે છે.
- ઉપકરણના કેથોડ એક્ઝોસ્ટ મારફતે CO2, CO અને અન્ય નિષ્ક્રિય વાતાવરણીય વાયુઓનું મિશ્રણ જેમકે આર્ગોન અને નાઇટ્રોજન બહાર નીકળે છે.

મહત્વ

- રાસાયણિક પ્રક્રિયા દ્વારા પૃથ્વી સિવાયના અન્ય ગ્રહો પર રહેલી વિવિધ સામગ્રીનું રૂપાંતરણ કરીને માનવ મિશન માટે તેને ઉપયોગમાં લેવાનો આ પ્રથમ દાખલો છે.
- ઉપરાંત સંશોધકોના મતે મંગળ ગ્રહની સમાનવ સફર પહેલા મોટા કદ અને વધુ ક્ષમતા ધરાવતા MOXIE દ્વારા સતત ઓક્સિજન બનાવવામાં આવે તો, પૃથ્વી પર પરત ફરતા અવકાશયાત્રીઓના રોકેટને શક્તિ આપવા પૂરતા પ્રમાણમાં ઓક્સિજન મળી રહેશે જેથી મંગળ સુધીની સમાનવ સફરમાં થતાં ખર્ચમાં હાલની સાપેક્ષે ઘણો ઘટાડો થશે.

SASTRA રામાનુજન પુરસ્કાર

- તાજેતરમાં કેલિફોર્નિયા યુનિવર્સિટીમાં સહાયક પ્રોફેસર તરીકે ફરજ બજાવતા યુનિકિંગ તાંગને વર્ષ 2022 માટેનો 'SASTRA રામાનુજન પુરસ્કાર' એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.
- Geometry of Modular Curves and Shimura Varieties ક્ષેત્રે આપેલા તેમના નોંધપાત્ર યોગદાન બદલ આ પુરસ્કાર માટે તેમની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

SASTRA રામાનુજન પુરસ્કાર વિશે

- આ પ્રતિષ્ઠિત પુરસ્કારની શરૂઆત વર્ષ 2005માં શનમુઘા આર્ટ્સ, સાયન્સ, ટેકનોલોજી એન્ડ રિસર્ચ એકેડમી- થંજાવુર, તમિલનાડુ (SASTRA) દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- વિજેતાને 10,000 ડોલરનો રોકડ પુરસ્કાર આપવામાં આવે છે. આ પુરસ્કાર 32 અને તેનાથી ઓછી વયની વ્યક્તિઓ કે જેમણે ગણિતના ક્ષેત્રમાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપ્યું છે, તેમને આપવામાં આવે છે. આ એવોર્ડ મેળવનાર સૌપ્રથમ વ્યક્તિઓ મંબુલ ભાર્ગવ અને કન્નન સૌંદરરાજન હતા.
- શ્રીનિવાસ રામાનુજન એક ભારતીય ગણિતશાસ્ત્રી હતા, જેમણે અગાઉ વણઉકેલાયેલી ગાણિતિક સમસ્યાઓ હલ કરીને ગાણિતિક વિશ્લેષણ, અનંત શ્રેણી, સંખ્યા સિદ્ધાંત અને સતત અપૂર્ણાંકમાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપ્યું હતું.

ચંદ્ર પર સોડિયમની પુષ્ટિ

- તાજેતરમાં ઈસરો દ્વારા પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે કે, ચંદ્રયાન-2 પરના એક્સ-રે ફ્લોરોસેન્સ સ્પેક્ટ્રોમીટર (CIXS)-કલાસે પ્રથમ વખત ચંદ્રની સપાટી પર વિપુલ પ્રમાણમાં સોડિયમ શોધી કાઢ્યું છે.
- ચંદ્રના જે વિસ્તારમાંથી આ સોડિયમની હાજરી શોધવામાં આવી છે, તે વિસ્તારને 'એક્સોસ્ફિયર' નામ આપવામાં આવ્યું છે. આ નવાં તારણોની મદદથી વૈજ્ઞાનિકો સૌરમંડળ વિશે વધુ માહિતી પ્રાપ્ત કરી શકશે.

ચંદ્રયાન 2 મિશન વિશે

- 22 જુલાઈ, 2019ના રોજ ઈસરો દ્વારા સતીશ ધવન સ્પેસ સેન્ટર, શ્રીહરિકોટા (આંધ્ર પ્રદેશ) ખાતેથી ચંદ્રયાન-2 મિશન લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું, જે ચંદ્રની સપાટી પર પહોંચતી વખતે હાર્ડ લેન્ડિંગનો ભોગ બન્યું હતું.
- ચંદ્રયાન 2 એ ભારતનું પ્રથમ લેન્ડર મિશન હતું. તે ચંદ્રનો અભ્યાસ કરવા માટે ઓર્બિટર, લેન્ડર અને રોવર જેવાં વૈજ્ઞાનિક ઉપકરણોથી સજ્જ હતું. લેન્ડર અને રોવરને માત્ર 14 દિવસ (1 ચંદ્ર દિવસ) માટે કામ કરવા માટે, જ્યારે ઓર્બિટરને એક વર્ષ સુધી ચંદ્રની સપાટીથી 100 કિ.મી. ઉપર ભ્રમણકક્ષામાં ભ્રમણ કરવાના હેતુથી મોકલવામાં આવ્યું હતું.
- તે ચંદ્રની સપાટીનાં ઉચ્ચ-રિઝોલ્યુશનયુક્ત ત્રિ-પરિમાણવીય નકશા લેવા માટે વિવિધ પ્રકારના કેમેરાથી સજ્જ છે. ઉપરાંત તેમાં ચંદ્ર અને ચંદ્રના વાતાવરણ પરની ખનિજ રચનાનો અભ્યાસ કરવા અને પાણીની વિપુલતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટેનાં સાધનો પણ લગાવવામાં આવ્યા છે. ઓર્બિટર ચંદ્રની સપાટીનું અવલોકન કરશે અને પૃથ્વી અને લેન્ડર વચ્ચેના સંચારને રિલે કરવા હતું.
- ભારતના અવકાશ કાર્યક્રમનાં પ્રણેતા વિક્રમ સારાભાઈના નામ પરથી ઈસરોએ લેન્ડર મોઝ્યુલનું નામ વિક્રમ રાખ્યું છે. જે મુખ્યત્વે ચંદ્રના વાતાવરણનો અભ્યાસ અને ચંદ્રની સપાટી પર ઘરતીકંપની ગતિવિધિઓ પર ધ્યાન રાખવા સંબંધિત કામગીરી માટે મોકલવામાં આવ્યું હતું.

ચંદ્રયાન 1 વિશે

- PSLV C-11નાં માધ્યમથી 22 ઓક્ટોબર, 2008ના રોજ પૃથ્વીની ભૂસ્થિર કક્ષામાં પ્રસ્થાપિત કરાયા બાદ આ મિશન શરૂ થયું હતું, જે 8 નવેમ્બર, 2008ના રોજ ચંદ્રની કક્ષામાં પહોંચ્યું હતું. પરંતુ ચંદ્રયાન 1માં ખામી સર્જતાં 29 ઓગસ્ટ, 2009ના રોજ ઈસરોએ તેને બંધ જાહેર કર્યું હતું.
- ચંદ્રયાન 1માં સંપૂર્ણપણે ભારતમાં માનવરહિત સ્પેસક્રાફ્ટ 'મૂન ઇમ્પેક્ટર'ને સફળતાપૂર્વક ચંદ્રનાં દક્ષિણ ધ્રુવના 'શેલ્ટન ક્રેટર' ખાડામાં ઉતારવામાં આવ્યું હતું.

મંગળયાન મિશનનો અંત

- તાજેતરમાં ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંસ્થા (ISRO) દ્વારા પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે કે મંગળયાન અવકાશ મિશનનું ઇંધણ અને તેની બેટરી સમાપ્ત થઈ ગઈ છે. હવે ભારતના મંગળયાનથી કોઈપણ પ્રકારની માહિતી/સમાચાર આવશે નહીં. આથી મિશન હવે સમાપ્ત થયું છે.

મંગળ મિશન વિશે

- આ એક માર્સ ઓર્બિટર મિશન (MOM) સ્વરૂપનું મિશન છે, જેને મંગળની કક્ષામાં ભ્રમણ કરીને મંગળ ગ્રહના સંદર્ભે વિવિધ અભ્યાસો હાથ ધરવા અને પૃથ્વી પર તેની જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા હેતુથી PSLV C-25 દ્વારા લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- 12મી પંચવર્ષીય યોજના (2012-17) દરમિયાન આ મિશન માટે મંજૂરી મળી હતી. ભારતે 5 નવેમ્બર, 2013ના રોજ સ્વદેશી ધ્રુવીય પ્રક્ષેપણયાન PSLV C25 દ્વારા સફળતાપૂર્વક મંગળયાનને પ્રક્ષેપિત કર્યું હતું.
- 68 કરોડ કિ.મી.ની મુસાફરી બાદ આ યાન 24 સપ્ટેમ્બર, 2014ના રોજ મંગળની કક્ષાઓમાં પહોંચ્યું.
- મંગળયાનની સફળતા બાદ ભારત વિશ્વમાં ચોથો દેશ (અમેરિકા, રશિયા અને EU બાદ) બન્યો કે, જેને મંગળની કક્ષા સુધી પહોંચવામાં સફળતા મેળવી. આ પ્રકારની સફળતા મેળવનારો ભારત એશિયાનો પ્રથમ દેશ પણ બન્યો તથા પ્રથમ પ્રયાસમાં જ મંગળ પર જનાર વિશ્વનો પ્રથમ દેશ બન્યો.

મંગળયાનની લાક્ષણિકતાઓ

- મંગળયાનનો મૂળ ઉદ્દેશ : ભારત દેશની મંગળ ગ્રહ સુધી પહોંચવાની ક્ષમતા સ્થાપિત કરવી તથા મંગળ પર મિથેન (CH4)ની હાજરી તપાસીને જીવનની શોધ કરવી.
- આ માર્સ ઓર્બિટરનું વજન 1350 કિ.ગ્રા. છે અને તે કુલ 5 પેલોડ ધરાવે છે. આ 5 પેલોડ નીચે મુજબ છે:
 - લીમન આલ્ફા ફોટોમીટર (LAP) : મંગળના વાતાવરણમાં ડ્યુટેરિયમ (H2) તથા હાઈડ્રોજન કણોની કોઈપણ સ્વરૂપમાં અથવા તેમની કોઈપણ ક્રિયા તપાસવામાં મદદ અર્થે.
 - મિથેન સેન્સર ફોર માર્સ (MSM) : મંગળ પર મિથેન ગેસની ઉપલબ્ધતાની તપાસ કરવા આ ઉપકરણ મોકલવામાં આવ્યું હતું. મિથેન ગેસની જાણકારીથી એ સિદ્ધ કરી શકાશે કે ભૂતકાળમાં અથવા વર્તમાનમાં મંગળની સપાટી પર કોઈ પ્રકારનું જૈવિક તંત્ર વિદ્યમાન હતું/છે. મિથેન વાયુની હાજરી જૈવિક તંત્રના થનારા વિઘટનથી શક્ય બને છે, તેથી

ભૂતકાળ કે વર્તમાનમાં ત્યાં જો કોઈ પ્રકારના કાર્બનિક બંધારણ ધરાવતાં સજીવ અસ્તિત્વમાં હોય તો જ મિથેન વાયુ ત્યાં હાજર હોય.

1. માર્સ એક્સોસ્ફેરિક કોમ્પોઝિશન ન્યુટ્રલ એનલાઇઝર (MENCA): મંગળના બહિર્મંડળમાં ઉપસ્થિત કણો તથા નિષ્ક્રિય સંયોજનોનો અભ્યાસ કરવા.
1. માર્સ કલર કેમેરા (MCC): સપાટી પરની વિવિધ ભૌગોલિક રચનાઓ, ખાડાઓ, ટેકરીઓ તેમજ ખીણોના ફોટા લઈને પૃથ્વી પર પરત મોકલવા.
1. Thermal Infrared imaging Spectrometer (TIS): મંગળની સપાટી અને તેની પરના ખનીજોનો અભ્યાસ કરવો, જેથી સપાટીના તાપમાનનો ખ્યાલ મેળવી શકાય.

મંગળયાન મિશનની ઉપલબ્ધિઓ

- મંગળનો એટલાસ તૈયાર કરવાની સાથે જ મંગળનાં બે ચંદ્ર-ફોબોસ અને ડેમોસના નજીકથી ફોટો લઈને મોકલવા ઉપરાંત મંગળ પર હજારો kmની વિશાળ ધૂળની આંધીઓ શોધી છે.

અન્ય દેશોનાં મંગળ મિશન

1. ચીન-ટેનવાન અને જુરોંગ
2. UAE-હોપ ઓર્બિટર
3. US-માર્સ પરિવરન્સ રોવર-2020, માર્સ ઓડીસી, માર્સ પાથ ફાઇન્ડર
4. યુરોપીયન સ્પેસ એજન્સી-માર્સ એક્સપ્રેસ, એક્સોમાર્સ

રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂએ IIT ગુવાહાટી ખાતે સુપર કમ્પ્યુટર સુવિધા 'પરમ-કામરૂપ'નું ઉદ્ઘાટન કર્યું

- રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂએ IIT ગુવાહાટી ખાતે સુપર કમ્પ્યુટર સુવિધા 'પરમ-કામરૂપ'નું વર્ચ્યુઅલી ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું
- 'પરમ-કામરૂપ' નેશનલ સુપર કમ્પ્યુટિંગ મિશન (NSM) હેઠળ સ્થાપિત અત્યાધુનિક સુપર કમ્પ્યુટર છે.
- તે હવામાન અને આબોહવા, બાયોઇન્ફોર્મેટિક્સ, કોમ્પ્યુટેશનલ કેમિસ્ટ્રી, મોલેક્યુલર ડાયનેમિક્સ, આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ (AI), મશીન લર્નિંગ, ડેટા સાયન્સ વગેરે સહિત વિવિધ વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રોમાં અદ્યતન સંશોધન કરવામાં મદદ કરશે.
- તેમણે-ગુવાહાટી IIT ગુવાહાટી ખાતે SAMEER (સોસાયટી ફોર એપ્લાઇડ માર્ફોલોવેવ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ એન્જીનીયરીંગ એન્ડ રીસર્ચ) લેબોરેટરીનું પણ ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

ઈસરો દ્વારા હાઈબ્રિડ પ્રોપલ્શન સિસ્ટમનું સફળતાપૂર્વક પરીક્ષણ

- ઇન્ડિયન સ્પેસ રિસર્ચ ઓર્ગેનાઇઝેશન(ISRO) એ તાજેતરમાં તમિલનાડુમાં મહેન્દ્રગિરી ખાતે આવેલા ISRO પ્રોપલ્શન કોમ્પ્લેક્સ(IPRC) ખાતે 30KN હાઈબ્રિડ મોટરનું સફળતાપૂર્વક પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે. જે આગામી સમયના પ્રક્ષેપણ વાહનો માટે નવી પ્રોપલ્શન સિસ્ટમ છે.
- હાઈબ્રિડ મોટર હાઈડ્રોક્સિલ - ટર્મિનેટેડ પોલિબ્યુટાડિન(HTPB) નો ઈંધણ તરીકે અને પ્રવાહી ઓક્સિજન(LOX) નો ઓક્સિડાઇઝર તરીકે ઉપયોગ કરે છે.
- ઘન-ઘન અથવા પ્રવાહી-પ્રવાહી સંયોજનોથી વિપરીત, હાઈબ્રિડ મોટર ઘન ઈંધણ અને પ્રવાહી ઓક્સિડાઇઝરનો ઉપયોગ કરે છે.

હાઈબ્રિડ મોટર પરીક્ષણ વિશે

- આ પરીક્ષણ ઇસરોના લિક્વિડ પ્રોપલ્શન સિસ્ટમ્સ સેન્ટર(LPSC) ના સહકાર સાથે વિક્રમ સારાભાઈ સ્પેસ સેન્ટર(VSSC) દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.
- VSSC ના વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા વિકસિત ઉડાન પરીક્ષણ સમક્ષ 30KN હાઈબ્રિડ મોટરે ઇન્જિનશનનું પ્રદર્શન કર્યું, અને તેણે 15 સેકન્ડ માટે ફાયર કર્યું આ દરમિયાન તેણે સતત કમ્બ્શનની ખાતરી કરી.
- ઇસરોના જણાવ્યા અનુસાર, મોટર તેની સુરક્ષિત અને ગ્રીન પ્રોપલ્શન સિસ્ટમને કારણે ફાયદાકારક હોવાનું કહેવાય છે.
- આ પરીક્ષણ આગામી લોન્ચ વાહનો માટે નવી પ્રોપલ્શન સિસ્ટમ માટે માર્ગ મોકળો કરે છે
- પ્રવાહી બળતણનો ઉપયોગ થોટલિંગની સુવિધા આપે છે, અને LOXના પ્રવાહ દર પર નિયંત્રણ મોટર પુનઃ પ્રારંભ કરવાની ક્ષમતાને સક્ષમ કરે છે.
- HTPB અને LOX બંને પર્યાવરણ અનુકૂળ છે, તેમજ LOX હેન્ડલ કરવા માટે વધુ સુરક્ષિત છે.

ભારતના પ્રથમ સ્વદેશી નિર્મિત એલ્યુમિનિયમ ફેટ ટ્રેન રેકને વિકસિત આવ્યું

- તાજેતરમાં ભારતીય રેલ્વેએ બેસ્કો લિમિટેડ વેગન ડિવિઝન અને હિન્દાલ્કો દ્વારા નિર્મિત પ્રથમ સ્વદેશી નિર્મિત એલ્યુમિનિયમ માલસામાન ટ્રેન રેકને ઓડિશા ખાતે લીલી ઝંડી આપી હતી.
- આ એલ્યુમિનિયમ ફેટ રેકને રિસર્ચ ડિઝાઇન્સ એન્ડ સ્ટાન્ડર્ડ ઓર્ગેનાઇઝેશન (RDSO) દ્વારા મંજૂર કરાયેલ ડિઝાઇનના આધારે ટ્રેન બેસ્કો લિમિટેડ વેગન ડિવિઝન અને હિન્દાલ્કોની રોલિંગ ફેસિલિટી દ્વારા ઓડિશાના હીરાકુડમાં સ્વદેશી રીતે વિકસાવવામાં આવી હતી.
- આ વેગન હાઈ-સ્પીડ એલ્યુમિનિયમ એલોય પ્લેટ્સ અને એક્સટ્રુઝનનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવી છે, જે હાલના

સ્ટીલ રેક કરતાં 180 ટન હળવા છે. ઓછા વજનના કારણે તેની મુસાફરીની ઝડપ વધશે અને સમાન અંતર માટે ઓછા પાવર વપરાશમાં પણ 5-10% વધારાનો પેલોડ વહન કરી શકાશે.

- એક ધારણા અનુસાર એલ્યુમિનિયમ રેક 14,500 ટનથી વધુ કાર્બન ફૂટપ્રિન્ટ બચાવી શકે છે, વળી તે કાટ-પ્રતિરોધક અને 100 ટકા રિસાયકલ કરી શકાય તેવા છે જેને 30 વર્ષની આયુ પછી પણ નવા એલ્યુમિનિયમ રેક તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાશે.

ચીને કુઆફૂ-1 નામે પોતાનું સૌપ્રથમ અવકાશીય સોલાર ટેલિસ્કોપ લોન્ચ કર્યું

- તાજેતરમાં ચીનના લોંગ માર્ચ-2D રોકેટ દ્વારા અદ્યતન અવકાશ આધારિત સોલાર ઓબ્ઝર્વેટરી (ASO-S) કુઆફૂ-1ને લોન્ચ કરવામાં આવી હતી, જે પૃથ્વીની સપાટીથી 720 કિમીની ભ્રમણકક્ષામાંથી સૂર્યનો અભ્યાસ કરશે.
- આ મિશન ચાર વર્ષ સુધી ચાલવાની ધારણા છે, જે 'સોલાર મેક્સિમમ' દરમિયાન કે જ્યારે સૂર્યની સપાટી પર સૂર્ય કલંકોની સંખ્યા સૌથી વધુ હોય છે ત્યારે સૂર્યની તસવીરો લેશે.
- આ ASO-S એ સૂર્યના અભ્યાસ માટે લોન્ચ કરાયેલ પ્રથમ ચીની ઉપગ્રહ છે, વળી તે વિશ્વનું પ્રથમ સૌર ટેલિસ્કોપ છે જે સૌર જ્વાળાઓ અને કોરોનલ માસ ઇવેક્શન એમ બંને પર નજર રાખવા સક્ષમ છે.
- આ મિશન નાસાના પાર્કર સોલર પ્રોબ અને ESAના સોલર ઓર્બિટર જેવું જ છે.
- ઉલ્લેખનીય છે કે સૌર વાતાવરણ પર સંશોધન કરવા માટે વર્ષ 2023માં ભારત દેશ પણ આદિત્ય-L1 નામનું સૌર મિશન શરૂ કરવાની યોજના બનાવી રહ્યું છે.

ટોયોટા મોટર્સ ઓટોમોબાઈલ કંપનીએ ભારતમાં સૌપ્રથમ ફ્લેક્સ-ફ્યુઅલ હાઈબ્રીડ મોટર કાર રજૂ કરી

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય માર્ગ પરિવહન મંત્રી નીતિન ગડકરી દ્વારા ટોયોટા મોટર્સની કોરોલા અલ્ટિસ હાઈબ્રીડ મોટર કારનું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું.
- કોરોલા અલ્ટિસ એક ફ્લેક્સ ફ્યુઅલ હાઈબ્રીડ મોટર કાર છે, અહીં ફ્લેક્સ ફ્યુઅલ હાઈબ્રીડનો અર્થ છે કે તે પેટ્રોલ, ઇથેનોલ કે બંનેનું મિશ્રણ એમ કોઈપણ ઈંધણનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ છે તથા બેટરી દ્વારા પણ તેનું એન્જિન ચલાવી શકાય છે.
- ઉલ્લેખનીય છે કે આ મોટરકારનું મોડેલ એ ટોયોટા બ્રાઝિલ પાસેથી પાયલોટ પ્રોજેક્ટ ધોરણે લેવામાં આવ્યું છે.

સંરક્ષણ વિશેષ

પ્રચંડ- લાઈટ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર ઔપચારિક રીતે ભારતીય વાયુસેનામાં સામેલ

- તાજેતરમાં જ સંરક્ષણ મંત્રી રાજનાથ સિંહ દ્વારા રાજસ્થાનના જોધપુર એરફોર્સ સ્ટેશન ખાતે આયોજિત સમારોહમાં સ્વદેશી બનાવટના ચાર 'પ્રચંડ' લાઈટ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર (LCH)ને ભારતીય વાયુ સેનામાં નવા રચાયેલા નં. 143 હેલિકોપ્ટર યુનિટમાં ઔપચારિક રીતે સામેલ કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ સમારોહ દરમિયાન નવા ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ (CDS) જનરલ અનિલ ચૌહાણ અને ચીફ ઓફ એર સ્ટાફ એર ચીફ માર્શલ વી.આર. ચૌધરી પણ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. સમયાંતરે 65 પ્રચંડ હેલિકોપ્ટર્સ ભારતીય વાયુ સેનામાં અને 97 હેલિકોપ્ટર્સ લશ્કરી દળોમાં સામેલ કરવામાં આવશે. નોંધનીય છે કે પ્રચંડ એ ભારતનું સૌપ્રથમ સ્વદેશી બનાવટનું મલ્ટી-રોલ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર છે.

લાઈટ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર (LCH) વિશે

- આ LCHનું નામકરણ સંરક્ષણ મંત્રી દ્વારા જ કરવામાં આવ્યું છે, તેમણે 'પ્રચંડ' નામ સૂચવ્યું હતું, જેનો શાબ્દિક અર્થ 'ઉગ્ર' એવો થાય છે.
- LCHને હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યું છે. આ LCH પ્રોજેક્ટની શરૂઆત ઓક્ટોબર 2006થી થઈ હતી.

વિશેષતાઓ

- LCH એક અત્યાધુનિક લડાકુ હેલિકોપ્ટર છે. જે મુખ્યત્વે ઊંચાઈવાળા પ્રદેશોમાં ઉમદા લડાકુ પ્રદર્શન માટે બનાવાયું છે.
- LCH એ વિશ્વનું એકમાત્ર લડાકુ હેલિકોપ્ટર છે, જે 5,000 મીટરની ઊંચાઈએ શસ્ત્રો અને ઈંધણના ભાર સાથે ઉતરી અને ઉડાન ભરી શકે છે.
- એલ્બિન : 2 શક્તિ એલ્બિન
- રેન્જ : 550 કિ.મી. ; ઝડપ : 268 કિ.મી./કલાક
- ઓપરેશનલ સીલિંગ : 6500 મીટર
- LCH એ એડવાન્સ સ્ટીલ્થ ફીચર્સ, ઓલ-વેધર કોમ્બેટ ક્ષમતા, આર્મર પ્રોટેક્શન, રાત્રિ દરમિયાન હુમલો કરવાની ક્ષમતા અને ક્રેશ લેન્ડિંગ પ્રૂફ માળખાથી સજ્જ છે.
- તેની દબાણયુક્ત કેબિન (કોકપિટ) એ પરમાણુ, નૈવિક અને રાસાયણિક (NBC) વાતાવરણથી રક્ષણ આપે છે.
- આ કોકપિટ પાતળી અને વધુ સારી વાયુગતિકી (Aerodynamics) ધરાવે છે, તથા તેની સાથેનો સાંકડો ફ્યુલેજ LCHને અત્યંત સ્ફૂર્તિવાન અને ઝડપી બનાવે છે.
- નીચા રડાર ક્રોસ સેક્શન, રડાર-શોષક સામગ્રી અને ઇન્ફ્રારેડ ડિટેક્શન જેવી સ્ટીલ્થ વિશેષતાઓ તેને દુશ્મનોની નજર ચૂકવી તેમના પર ચોકસાઈ સાથે હુમલો કરવા સક્ષમ બનાવે છે.
- તે એર-ટુ-એર તથા એર-ટુ-ગ્રાઉન્ડ મિસાઇલો, 70 mm રોકેટ અને 20 mm બંદૂકથી સજ્જ છે. તે ફ્લાઈંગ ક્રૂ માટે સંપૂર્ણ કાચની કોકપિટ, ઈલેક્ટ્રોનિક વોરફેર સ્યુટ અને હેલ્મેટ-માઉન્ટેડ ડિસ્પ્લે ધરાવે છે.

ભૂમિકા

- લાઈટ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર (LCH) એ લડાઈ(Warfare), શોધ અને બચાવ કાર્ય, દુશ્મનોની એર ડિફેન્સ સિસ્ટમનો નાશ કરી અને જંગલ તેમજ શહેરી વિસ્તારોમાં બળવાખોરી વિરોધી કામગીરી સહિતની શ્રેણીબદ્ધ ભૂમિકાઓ ભજવી શકે છે.
- ભારતીય વાયુસેનામાં LCHના સમાવેશથી આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાનને વધુ વેગ મળવાની અપેક્ષા છે.
- આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન હેઠળ સરકાર દેશમાં સંરક્ષણ ઉપકરણોની સ્વદેશી ડિઝાઇન, વિકાસ અને ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન આપી રહી છે જેથી સંરક્ષણની આયાત ઓછી કરી શકાય.

ભારતીય વાયુ દળમાં સમાવિષ્ટ હેલિકોપ્ટર

નામ	ઉત્પાદક દેશ	પ્રકાર
પ્રચંડ	ભારત	એટેક હેલિકોપ્ટર
AH 64E અપાચે	અમેરિકા	એટેક હેલિકોપ્ટર
Mi -24	રશિયા	એટેક હેલિકોપ્ટર
રુદ્ર	ભારત	સશસ્ત્ર ઉપયોગિતા
CH 47 F ચિનૂક	અમેરિકા	ભારે પરિવહન
Mi -17	રશિયા	પરિવહન
HAL ધ્રુવ	ભારત	યુટિલિટી
HAL લાઈટ યુટિલિટી હેલિકોપ્ટર	ભારત	યુટિલિટી
HAL ચેતક	ફ્રાન્સ/ભારત	યુટિલિટી
HAL ચિતા	ફ્રાન્સ/ભારત	યુટિલિટી

‘અભ્યાસ-01/22’: ભારત-યુ.એસ. કોસ્ટગાર્ડની સંયુક્ત કવાયતનું ચેન્નાઈ ખાતે આયોજન

- ભારતીય કોસ્ટગાર્ડ(Indian Coast Guard) અને યુ.એસ. કોસ્ટગાર્ડ (USCG) વચ્ચેની સંયુક્ત કવાયત ‘અભ્યાસ - 01/22’નું આયોજન તાજેતરમાં તમિલનાડુના ચેન્નાઈ કિનારે કરવામાં આવ્યું હતું.
- અભ્યાસ દરમિયાન બંને પક્ષોએ એકબીજાને પોતાની ક્ષમતાઓનું પ્રદર્શન કર્યું હતું અને દરિયાઈ શોધ અને બચાવ(SAR), બોર્ડિંગ સંચાલન અને દરિયાઈ કાયદા અમલીકરણ ફરજોના ક્ષેત્રમાં આંતરકાર્યક્ષમતા વધારતા તેમના કાર્યકારી સંબંધોને મજબૂત બનાવ્યા હતા.
- તે એક ‘મુક્ત અને ખુલ્લા ઇન્ડો-પેસિફિક’ને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- અત્રે નોંધવું રહ્યું કે, આ કવાયતમાં યુએસ કોસ્ટગાર્ડ કટર મિડગેટ ભાગ લીધો હતો.

યુએસ કોસ્ટગાર્ડ કટર મિડગેટ

- 418 ફૂટ લાંબુ અને 54 ફૂટ પહોળું મિડગેટ એ અમેરિકન કોસ્ટગાર્ડના નવા વર્ગના જહાજોનું સૌથી મોટું અને અદ્યતન તકનીક ધરાવતું જહાજ છે.
- તે માનવરહિત હવાઈ પ્રણાલી(UAS) સ્કેન ઇગલ ડ્રોન, MH-65 હેલિકોપ્ટર અને અન્ય અત્યાધુનિક ઉપકરણો ધરાવે છે.

આર્મી ચીફ જનરલ મનોજ પાંડે દ્વારા લદ્દાખમાં ‘પર્વત પ્રહાર યુદ્ધ કવાયત’ ની સમીક્ષા

- તાજેતરમાં ભારતીય આર્મીના ચીફ જનરલ મનોજ પાંડે દ્વારા લદ્દાખની તેમની બે દિવસીય મુલાકાત દરમિયાન પર્વત પ્રહાર(Parvat Prahar) યુદ્ધ કવાયતની સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી.
- પૂર્વી લદ્દાખમાં વાસ્તવિક નિયંત્રણ રેખા (Line of Actual Control) પરના ગોગરા હોટ સ્પ્રિંગ્સ વિસ્તારમાં ભારત અને ચીન પેટ્રોલિંગ પોઇન્ટ-15 ક્ષેત્રમાં આ કવાયતનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

પર્વત પ્રહાર યુદ્ધ કવાયત

- ભારતીય આર્મીના મથુરા સ્થિત 1 સ્ટ્રાઇક કોર્પ્સ દ્વારા પર્વત પ્રહાર યુદ્ધ કવાયતનું આયોજન લદ્દાખના ઉચ્ચપ્રદેશમાં 14,000 ફૂટની ઉંચાઈએ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ યુદ્ધ કવાયતમાં સૈનિકો, T905 અને T72 ટેન્ક, ચાંત્રિક પાયદળ, kg વજન ટેન્ક, બોફોર્સ અને M777 હોવિટર્સ ગન, હેલિકોપ્ટર અને એરક્રાફ્ટનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

ICG શિપ (ICGS) સમર્થ ભારતીય કોસ્ટગાર્ડમાં સામેલ

- ભારતીય કોસ્ટગાર્ડ(ICG) એ દરિયાકાંઠાની સુરક્ષા વ્યવસ્થાને વધુ મજબૂત કરવા માટે ‘ICGS સમર્થ’ને સામેલ કર્યું છે.
- કોચી ખાતે ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડ માટે આ નવું જહાજ દરિયામાં ભારતીય કોસ્ટગાર્ડની ઓપરેશનલ ક્ષમતાને ચોક્કસપણે શ્રેષ્ઠ બનાવશે.
- આ જહાજ કોસ્ટ ગાર્ડ જિલ્લા મુખ્યાલય-4(કેરળ & માહે), કોચીના ઓપરેશનલ કમાન્ડ હેડળ ગોવાથી કોચી ખાતેના તટ પર સ્થિત રહેશે.

ICGS સમર્થ

- આ ઓફશોર પેટ્રોલ વેસલ(OPV)નું ગોવા શિપયાર્ડ લિમિટેડ(OSL) દ્વારા સ્વદેશી રીતે ડિઝાઇન અને નિર્માણ કાર્ય કરવામાં આવેલ છે.
- ICGS સમર્થ એ 105 મીટર લાંબુ જહાજ છે જે મહત્તમ 23 નોટ (અંદાજે 43 kmph) ની ઝડપ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.
- આ શિપ ઇન્ટીગ્રેટેડ ડ્રિવ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ(IBMS), ઇન્ટીગ્રેટેડ પ્લેટફોર્મ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ(IPMS), પાવર મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ(PMS) અને હાઇપાવર એક્સટર્નલ ફાયર ફાઇટિંગ(EFF) સિસ્ટમથી સજ્જ છે.
- આ જહાજ એક્સક્લુઝિવ ઇકોનોમિક ઝોન(EEZ) અને લક્ષદ્વીપ અને મિનિકોય આઇસલેન્ડ્સમાં કોસ્ટગાર્ડ મેરિટાઇમ ડોમેન ઓપરેશનલ અસરકારકતામાં વધારો કરશે.

ક્ષમતા

- આ જહાજ એક ટ્રિવન એન્જિન હેલિકોપ્ટર અને ચાર હાઇસ્પીડ બોટનું વહન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે. જેમાં બોર્ડિંગ સંચાલન, શોધ અને બચાવ, કાયદાનો અમલ અને દરિયાઈ પેટ્રોલિંગ માટે બે ઇન્ફ્લેટેબલ બોટનો સમાવેશ થાય છે.
- તે આધુનિક સર્વેલન્સ સિસ્ટમ અને તે સમુદ્રમાં તેલના પ્રસારને ટાળવાની ક્ષમતા પણ ધરાવે છે.

ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા વિશાખાપટ્ટનમ ખાતે બે ડાઈવિંગ સપોર્ટ વેસલ્સ ‘નિસ્તાર & નિપુણ’ લોન્ચ

- હિન્દુસ્તાન શિપયાર્ડ લિમિટેડ, વિશાખાપટ્ટનમ દ્વારા નિર્માણ કરવામાં આવી રહેલા બે ડાઈવિંગ સપોર્ટ વેસલ્સ(DSV) ‘નિસ્તાર & નિપુણ’ને શ્રીમતી કલા હરિકુમારે નૌકાદળના વડા એડમિરલ આર. હરિકુમારની ઉપસ્થિતિમાં વિશાખાપટ્ટનમ ખાતે લોન્ચ કરી હતાં.

DSV નિસ્તાર અને નિપુણ

- આ જહાજો 118.4 મીટર લંબાઈ, 22.8 મીટર પહોળાઈ સાથે 9,350 ટન જેટલું વજન વિસ્થાપન કરવાની ક્ષમતા સાથે ડિઝાઇન કરવામાં આવ્યાં છે, જે ઊંડા સમુદ્રમાં ડાઇવિંગ કામગીરી માટે તૈનાત કરી શકાય છે.
- હિન્દુસ્તાન શિપયાર્ડ લિમિટેડ(HAL)માં સ્વદેશીરૂપથી ડિઝાઇન અને નિર્મિત આ જહાજ 'આત્મનિર્ભર ભારત'નું સાચું પ્રમાણ છે.
- આ જહાજો એવા આત્મનિર્ભર પ્લેટફોર્મ છે જે લાંબા સમય સુધી દરિયામાં કામ કરી શકે છે.
- જટિલ ડાઇવિંગ સપોર્ટ સિસ્ટમ અને ડીપ સબમર્વિન્સ રેસ્ક્યૂ વેસલ(DSRV)થી સજ્જ DSVને ઊંડા સમુદ્રમાં ડાઇવિંગ અને સબમરિન બચાવ કામગીરી માટે તૈનાત કરવામાં આવશે. આ ઉપરાંત, આ જહાજો સમુદ્ર અને હેલિકોપ્ટર સંબંધિત મિશનમાં શોધ અને બચાવ કામગીરી હાથ ધરવા સક્ષમ હશે.
- નિસ્તાર અને નિપુણને લગભગ 80% સ્વદેશી સામગ્રીની મદદથી તૈયાર કરીને લોન્ચ કરવામાં આવ્યા છે, જે 'સ્વનિર્ભરતા' તરફનું એક મોટું પગલું છે. DSV પ્રોજેક્ટે સ્થાનિક રોજગારીની તકો ઊભી કરી છે અને સ્વદેશીકરણને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે જે ભારતના અર્થતંત્રને વેગ આપશે.
- વિશેષ : શ્રીમતી કલા હરિકુમાર નેવી વેલનેસ એન્ડ વેલફેર એસોસિએશન(NWWA)નાં અધ્યક્ષ છે.

ભારતીય નૌકાદળના જહાજ 'INS અજય'ની 32 વર્ષ બાદ સેવા નિવૃત્તિ

- પશ્ચિમી નૌકા કમાન્ડના દ્વિતીય અભય વર્ગ એન્ટિસબમરિન 'INS અજય' યુદ્ધ જહાજને તાજેતરમાં દેશની 32 વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ સેવા બાદ મહારાષ્ટ્રના નેવલ ડોકયાર્ડ ખાતે સેવા નિવૃત્ત કરવામાં આવ્યું હતું.
- INS અજય યુદ્ધ જહાજના સેવા નિવૃત્ત સમારોહમાં પશ્ચિમ નેવલ કમાન્ડના ફ્લેગ ઓફિસર કમાન્ડિંગ ચીફ વાઇસ એડમિરલ અખેન્દ્ર બહાદુર સિંહ આ સમારોહના મુખ્ય અતિથિ હતા.

INS અજય (P34)

- INS અજય 24 જાન્યુઆરી, 1990ના રોજ જ્યોર્જિયામાં કાર્યરત થયું હતું.
- સેવા નિવૃત્તિ સમયે INS અજય ભારતીય નૌકાદળના 23માં પેટ્રોલ વેસલ સ્કવોડ્રનનો એક ભાગ હતું, જે મહારાષ્ટ્ર નેવલ એરિયાના કમાન્ડિંગ ફ્લેગ ઓફિસરના ઓપરેશનલ કમાન્ડ હેઠળ છે.
- આ જહાજનું નામ અજય ક્લાસ

પેટ્રોલિંગ જહાજ પરથી INS અજય રાખવામાં આવ્યું હતું. INS અજય સ્વતંત્ર ભારતમાં સૌપ્રથમ સ્વદેશી બનાવટનું જહાજ હતું.

- INS અજયે તેની 32 વર્ષની નૌકા સેવા દરમિયાન વર્ષ 1999માં પાકિસ્તાન સાથેના કારગીલ યુદ્ધ દરમિયાન ઓપરેશન તલવાર, વર્ષ 2001માં ઓપરેશન પરાક્રમ, ભારત-પાકિસ્તાન સ્ટેન્ડ ઓફ અને વર્ષ 2017માં થયેલ ઉરી હુમલા જેવી અનેક ઘટનાઓમાં પ્રશંસનીય કામગીરી નિભાવી હતી.
- આ યુદ્ધ જહાજ લાંબા અંતરની ટોર્પિડો મિસાઇલ અને એન્ટિસબમરિન રોકેટથી સજ્જ હતું તેમજ તેનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે એન્ટિસબમરિન યુદ્ધમાં થતો હતો.

સંરક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા ભારતીય વાયુસેનામાં શસ્ત્ર પ્રણાલી શાખાની રચનાને મંજૂરી

- સંરક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા તાજેતરમાં ભારતીય વાયુસેના માટે ઐતિહાસિક પગલા તરીકે, ભારતીય વાયુસેનાની 90મી વર્ષગાંઠના સન્માનમાં શસ્ત્ર પ્રણાલી શાખા(Weapon System Branch - WSB) નામની નવી શાખાની રચનાને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- ભારતની આઝાદી બાદ ભારતીય વાયુસેનામાં નવી ઓપરેશનલ શાખાની સ્થાપના કરવામાં આવી હોય તેવી પ્રથમ ઘટના છે. આ પ્રસંગ સાથે જ ભારતીય વાયુસેનાના કર્મચારીઓ માટે નવા લડાયક યુનિફોર્મ પેટર્નનું પણ અનાવરણ કરવામાં આવ્યું છે.

શસ્ત્ર પ્રણાલી શાખા

- શસ્ત્ર પ્રણાલી શાખાની સ્થાપના એ તમામ શસ્ત્ર પ્રણાલી ઓપરેટરોને તમામ ગ્રાઉન્ડબેઝ અને વિશિષ્ટ એરબોર્ન વેપન સિસ્ટમ્સના ઓપરેશનલ ઉપયોગ માટે પ્રતિબદ્ધ એક એન્ટિટીમાં એકીકરણ સૂચવે છે.
- શસ્ત્ર પ્રણાલી શાખામાં નીચે મુજબની ચાર વિશિષ્ટ બાબતોનો સમાવેશ થાય છે:
 1. સપાટીથી હવામાં પ્રહાર કરતી મિસાઇલો
 2. સપાટીથી સપાટી પર પ્રહાર કરતી મિસાઇલો
 3. રિમોટલી પાઇલોટેડ એરક્રાફ્ટ
 4. ટૂવીન અથવા મલ્ટી કૂ એરક્રાફ્ટ વેપન સિસ્ટમ
- શસ્ત્ર પ્રણાલી શાખાની સ્થાપનાથી ફ્લાઇંગ ટ્રેનિંગ પર ઓછા ખર્ચના કારણે અંદાજિત 3,400 કરોડ રૂ.ની બચત થશે.

ભારતીય વાયુસેનાની 90મી વર્ષગાંઠ

- ભારતીય વાયુસેના દિવસ ફ્લાયપાસ્ટ - 2022નું આયોજન ચંદીગઢના સુખના તળાવ સંકુલ ખાતે થયું હતું.
- આ દિવસની પરેડ અને ફ્લાયપાસ્ટની ઉજવણી દિલ્હી રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રની બહાર પ્રથમ વખત વર્ષ 2022માં યોજવામાં આવી હતી.

રોહિણી-RH200 રોકેટ

- તાજેતરમાં ઇન્ડિયન સ્પેસ રિસર્ચ ઓર્ગનાઇઝેશન (ISRO) એક નોંધપાત્ર સિદ્ધિ હાંસલ કરવા આગળ વધી રહ્યું છે. આવનાર થોડા સમયમાં ISRO દ્વારા રોહિણી RH-200 સાઉન્ડિંગ રોકેટનું સળંગ 200મું પ્રક્ષેપણ કરવામાં આવશે.

RH-200

- RH-200 એ બે સ્ટેજ ધરાવતું રોકેટ છે, જે પેલોડને 70 કિ.મી.ની ઊંચાઈ સુધી લઈ જવા સક્ષમ છે.
- આ રોકેટ 3.5 મીટરની ઊંચાઈ ધરાવે છે અને તેનો ઉપયોગ વાતાવરણીય અભ્યાસ માટે કરવામાં આવે છે.
- રોહિણી RH-200 એ સતત 198 સફળ ઉડાન પૂરી કરેલ છે. 199મું પ્રક્ષેપણ 7 ઓક્ટોબરના રોજ વર્લ્ડ સ્પેસ વીક દરમિયાન અને 200મું પ્રક્ષેપણ નવેમ્બર સુધીમાં કરવામાં આવશે.
- RH-200માં 200 એ રોકેટનો વ્યાસ mm માં દર્શાવે છે.
- ઇસરોએ અત્યાર સુધીમાં 1600 થી વધુ RH-200 રોકેટ લોન્ચ કર્યા છે. અન્ય ઓપરેશનલ રોહિણી વેરિઅન્ટ્સ RH-300 mk-II અને RH-560 mk-III રોકેટ છે.

સાઉન્ડિંગ રોકેટ્સ શું છે?

- સાઉન્ડિંગ રોકેટ જેને 'રિસર્ચ' અથવા 'સબઓર્બિટલ રોકેટ' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે વિવિધ સાધનનું વાહન કરતું રોકેટ છે. તેની પેટા-ઓર્બિટલ ફ્લાઇટ દરમિયાન 'માપ લેવા' અને વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગો કરવા માટે રચાયેલ છે. આ રોકેટનો ઉપયોગ પૃથ્વીની સપાટીથી 48 થી 145 કિ.મી. સુધી વિવિધ સાધનોને લોન્ચ કરવા માટે થાય છે. સાઉન્ડિંગ રોકેટ એ 1 અથવા 2 સ્ટેજના ઘન ઈંધણવાળું રોકેટ છે.
- 21 નવેમ્બર, 1963ના રોજ થુમ્બાની લોન્ચ કરવામાં આવેલ પ્રથમ સાઉન્ડિંગ રોકેટ અમેરિકન નાઇકીટ-અપાચે હતું.
- ત્યારબાદ રશિયાથી 'm-100' અને ફ્રાન્સથી 'Centaure' આયાત કરાયેલા બે સ્ટેજવાળા રોકેટ લોન્ચ કરાયાં હતાં.
- ISRO એ 1967માં તેનું પોતાનું સંસ્કરણ રોહિણી RH-75 લોન્ચ કર્યું હતું.

ભારતની રોહિણી રોકેટ પ્રણાલી

- ISRO દ્વારા હવામાનશાસ્ત્ર અને વાતાવરણીય અભ્યાસ માટે રોહિણી સાઉન્ડિંગ રોકેટ વિકસાવવામાં આવેલ છે.
- આ સાઉન્ડિંગ રોકેટ 100 થી 500 કિ.મી.ની ઊંચાઈ સુધી 2 થી 200 કિ.ગ્રા.ના પેલોડને વહન કરવામાં સક્ષમ છે.
- ISRO દ્વારા હાલમાં RH-200, RH-300, RH-560 અને RH-560 રોકેટનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, જે થુમ્બા ઈક્વેટોરિયલ રોકેટ લોન્ચિંગ અને સતીશ ધવન સ્પેસ સેન્ટર, શ્રી હરિકોટા ખાતેથી લોન્ચ કરવામાં આવે છે.

દક્ષિણ આફ્રિકા ખાતે IBSAMAR ક્વાયતની સાતમી આવૃત્તિ યોજાઈ

- તાજેતરમાં જ ભારત-બ્રાઝિલ-દક્ષિણ આફ્રિકા મેરીટાઇમ એક્સરસાઇઝ (IBSAMAR)ની 7મી આવૃત્તિ દક્ષિણ આફ્રિકામાં પોર્ટ એલિઝાબેથ (Port Elizabeth) ખાતે યોજાઈ હતી.

- IBSAMAR એ ભારત-બ્રાઝિલ-દક્ષિણ આફ્રિકા ટ્રાયલેટરલ ડિફેન્સ કો-ઓપરેશન અને IBSA ડાયલોગ ફોરમનો અગત્યનો ભાગ છે.
- ઉલ્લેખનીય છે કે આ ક્વાયતની અગાઉની આવૃત્તિ વર્ષ 2018માં દક્ષિણ આફ્રિકાના સિમોન્સ ટાઉનમાં હાથ ધરવામાં આવી હતી.

IBSA ડાયલોગ ફોરમ

- IBSA ડાયલોગ ફોરમ એ ભારત, બ્રાઝિલ અને દક્ષિણ આફ્રિકા વચ્ચે આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારને પ્રોત્સાહન આપવા માટેનું આંતરરાષ્ટ્રીય ત્રિપક્ષીય બૂથ છે.
- જૂન 2003માં બ્રાઝિલના બ્રાઝિલિયા ખાતે પ્રણેય દેશોના વિદેશમંત્રીઓની બેઠક મળેલી તથા 'બ્રાઝિલિયા ઘોષણાપત્ર' બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું, જેના આધારે આ બૂથને ઔપચારિક સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું હતું.

IBSAMAR ક્વાયત

- IBSAMAR એ ભારત, બ્રાઝિલ અને દક્ષિણ આફ્રિકાના નૌકાદળ વચ્ચેની સંયુક્ત બહુરાષ્ટ્રીય દરિયાઈ ક્વાયત છે આ ક્વાયતથી સહયોગી દેશોની દરિયાઈ સુરક્ષા, સંયુક્ત ઓપરેશનલ પ્રશિક્ષણ ક્ષમતા, શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓની વહેંચણી અને સામાન્ય દરિયાઈ જોખમોને પહોંચી વળવા આંતરકાર્યક્ષમતામાં વધારો થયો છે.
- આ ક્વાયતમાં ભારતીય નૌકાદળનું પ્રતિનિધિત્વ INS તરકશ, ચેતક હેલિકોપ્ટર અને મરીન કમાન્ડો ફોર્સ (MARCOS) દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

INS તરકશ વિશે

- INS તરકશ એ તલવાર ક્લાસ ગાઇડેડ મિસાઇલ ફ્રિગેટ છે, જે રશિયાના કેલિનિનગ્રાડમાં યાનતાર શિપયાર્ડ દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું છે. તે ક્વિવક III-ક્લાસ ફ્રિગેટ્સનું એક સંશોધિત સંસ્કરણ છે, જેને 27 ડિસેમ્બર, 2012ના રોજ પશ્ચિમી નૌકા કમાન્ડમાં સામેલ કરવામાં આવ્યું હતું. જહાજ પરના મોટા ભાગનાં સાધનો રશિયન બનાવટનાં છે, જે કે બાદમાં ઘણી ભારતીય બનાવટની સિસ્ટમો પણ ઉમેરવામાં આવી છે.
- વર્ષ 2015 દરમિયાન ગૃહયુદ્ધમાં સપડાયેલા ચમનમાંથી ભારતીય નાગરિકોને પરત લાવવા માટે કાર્યરત કરવામાં આવેલા ભારતીય જહાજો અને વિમાનોને સુરક્ષા અને સહાય પૂરી પાડવા માટે INS તરકશે ઓપરેશન રાહત હેઠળ અગત્યનું કાર્ય કર્યું હતું.

ન્યૂઝીલેન્ડમાં માસ-સ્ટ્રેન્ડિંગના કારણે પાયલટ વ્હેલના સામૂહિક મૃત્યુ

- તાજેતરમાં જ ન્યૂઝીલેન્ડના પિટ્સ ટાપુ પર 400થી વધુ પાયલટ વ્હેલ કિનારે આવી જતાં તેમના સામૂહિક મૃત્યુ થયા હોવાનો કિસ્સો સામે આવ્યો હતો.
- આ પ્રકારે એકસાથે કિનારા પર ચઢી આવવાના કારણે ઘણી પાયલટ વ્હેલના કુદરતી મૃત્યુ થયા હતા, જ્યારે અમુક જીવિત વ્હેલને ફરીથી પાણીમાં તરતી મૂકવા જતાં બચાવ કામગીરી કરનાર પર શાર્કના હુમલાની સંભાવનાના કારણે બચાવ કામગીરી શક્ય ન હોવાથી તેમને ઘ્યા-મૃત્યુ (Euthanasia) આપવામાં આવ્યા હતા.

મુખ્ય બાબતો

- પાયલટ વ્હેલનું મોટું બુથ ચેથમ દ્વીપસમૂહ પર ફસાયું હતું, જેમાં પિટ્સ આઇલેન્ડ અને ચેથમ આઇલેન્ડનો સમાવેશ થાય છે.
- આ દ્વીપસમૂહ એ ન્યૂઝીલેન્ડના સાઉથ આઇલેન્ડના પૂર્વ કિનારેથી લગભગ 840 કિ.મી. દૂર સ્થિત છે.
- ન્યૂઝીલેન્ડમાં “સ્ટ્રેન્ડિંગ હોટસ્પોટ્સ” તરીકે કુખ્યાત એવા આ ચેથમ ટાપુઓ પર અત્યંત ઓછી માનવ હાજરી જોવા મળે છે.
- સમયાંતરે આ ટાપુઓ પર માસ સ્ટ્રેન્ડિંગની ઘટનાઓ બનતી રહે છે, આવી એક ઘટનામાં વર્ષ 1918 દરમિયાન ચેથમ ટાપુઓ પર લગભગ 1,000 પાયલટ વ્હેલનું ટોળું ફસાઈને મૃત્યુ પામ્યું હતું.

બીચિંગ/સ્ટ્રેન્ડિંગ

- ડોલ્ફિન કે વ્હેલ જેવા જળચર કોઈ કારણોસર દરિયાકિનારા પર આવી અહીં છીછરાં પાણીમાં ફસાઈ જાય છે તેને બીચિંગ કે સ્ટ્રેન્ડિંગ કહે છે.
- એક અનુમાન અનુસાર વિશ્વભરમાં દર વર્ષે લગભગ 2,000 સ્ટ્રેન્ડિંગના કિસ્સાઓ બને છે, જેમાં મોટા ભાગના પ્રાણીઓનું મૃત્યુ થાય છે.
- પાયલટ વ્હેલ માછલી જેવું કઠાવર જળચર એ એકલા અથવા નાના-મોટા બૂથોમાં દરિયાકિનારા પર ફસાઈ જાય છે, જેમાં વ્યક્તિગત સ્ટ્રેન્ડિંગના કિસ્સાઓ મોટે ભાગે વ્હેલની ઈજા અથવા માંદગીને આભારી છે પરંતુ માસ સ્ટ્રેન્ડિંગનું ઘટનાની કોઈ સ્પષ્ટ કારણ જાણી શકાયું નથી.

માસ સ્ટ્રેન્ડિંગ પાછળના સંભવિત કારણો:

- વ્હેલ બીચિંગ કે સ્ટ્રેન્ડિંગનું સચોટ કારણ અજ્ઞાત છે, તેમ છતાં નીચે મુજબના કેટલાક સંભવિત કારણો ઘર્ષાવવામાં આવે છે.
- આ દરિયાઈ સસ્તન પ્રાણીઓ અત્યંત સામાજિક સ્વભાવ ધરાવે છે, આથી એક અનુમાન અનુસાર જ્યારે કોઈ એક સદસ્ય કિનારા તરફ જાય ત્યારે અન્ય પણ તેની પાછળ છીછરાં પાણીમાં પ્રવેશે છે.
- સૌર જ્વાળાઓ અથવા અન્ય એવી કોઈ પ્રવૃત્તિઓના કારણે જે તે પ્રદેશમાં ઇલેક્ટ્રોમેગ્નેટિક ક્ષેત્રોમાં થતા ફેરફારોને પણ વ્હેલ

- બીચિંગ પાછળના કારણો તરીકે ટાંકવામાં આવે છે, પાયલોટ વ્હેલ શિકાર શોધવા અને પોતાની સ્થિતિની ભાળ મેળવવા માટે સોનારનો ઉપયોગ કરે છે આથી ઈલેક્ટ્રોમેગ્નેટિક ફિલ્ડમાં થતા ફેરફારોના કારણે તેમને રસ્તો શોધવામાં તકલીફ પડે છે.
- કેટલીક વ્હેલ એ અન્ય માછલીઓ અથવા અન્ય શિકારની પાછળ છીછરા પાણીમાં આવી જાય છે, જેના કારણે દિશાહિન થઈ અંતે કિનારા પર ફસાઈ જાય છે.
- અન્ય સંભવિત કારણ કિલર વ્હેલ અથવા શાર્ક જેવા શિકારીઓથી બચવા માટે ગભરાટમાં છીછરાં પાણીમાં આવી જવાનું હોઈ શકે છે.
- વળી કેટલાક વૈજ્ઞાનિકો માને છે કે, સોનાર સિગ્નલો અને પાણીની અંદરના અન્ય માનવસર્જિત અવાજના મોજાઓના કારણે વ્હેલ કે ડોલ્ફિન દરિયાકિનારા તરફ આવી જવાથી ફસાઈ જાય છે.
- વધુમાં બીચ(Beach) કે દરિયાકિનારાના ભૂપૃષ્ઠનો આકાર પણ માસ સ્ટ્રેન્ડિંગની ઘટનામાં જવાબદાર ભૂમિકા ભજવી શકે છે.
- આ પ્રકારે કિનારે ફસાઈ ગયેલા વ્હેલ કે ડોલ્ફિનને ઊંડા પાણી તરફ ખેંચી લઈ જવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે, પરંતુ પર્યાપ્ત સંસાધનો અને ચોક્કસ સમયે મદદ ન મળવાના કારણે મોટે ભાગે આ પ્રાણીઓ મૃત્યુ પામે છે.

પાયલટ વ્હેલ

- પાયલટ વ્હેલનું વૈજ્ઞાનિક નામ ગ્લોબિસેફલા મેલસ છે.
- આ પાયલોટ વ્હેલની બે પ્રજાતિઓ જોવા મળે છે, જેમાં એક ટૂંકા મીનપક્ષ (Short-finned) અને એક લાંબા મીનપક્ષ (Long-finned) ધરાવે છે.
- તે ઉપદ્યવીય સમુદ્રી પાણી કરતાં સમશીતોષ્ણ વિસ્તારોમાં ઊંડા પાણીમાં રહેવાનું પસંદ કરે છે, જોકે કેટલાક વિસ્તારોમાં તેઓ દરિયાકાંઠાના પાણીમાં પણ જોવા મળે છે.

સંરક્ષણ સ્થિતિ

- CITES: પરિશિષ્ટ II હેઠળનું જળચર
- IUCN: સૌથી ઓછી ચિંતા હેઠળનું જળચર (Least Concern)

તમિલનાડુમાં ભારતનું પ્રથમ ડુગોંગ કન્ઝર્વેશન રિઝર્વ

- તમિલનાડુએ તાજેતરમાં 448 ચોરસ કિ.મી.ના વિસ્તાર સાથે તંજાવુર અને પુડુકોટ્ટાઇ જિલ્લાના દરિયાકાંઠાના પાણીને આવરી લેતા પાલ્કની ખાડીમાં દેશના પ્રથમ 'ડુગોંગ કન્ઝર્વેશન રિઝર્વ'ને સૂચિત કર્યું છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- સપ્ટેમ્બર 2021માં તમિલનાડુ સરકારે તમિલનાડુમાં લુપ્ત થઇ રહેલી ડુગોંગ પ્રજાતિઓ અને તેના દરિયાઇ વસવાટોને સુરક્ષિત કરવા માટે પાલ્ક ખાડી પ્રદેશમાં 'ડુગોંગ કન્ઝર્વેશન રિઝર્વ' સ્થાપિત કરવાનો વિચાર રજૂ કર્યો હતો.
- હાલમાં ભારતમાં લગભગ 240 ડુગોંગ છે અને તેમાંથી મોટાભાગના તમિલનાડુ દરિયાકાંઠે(પાલ્કની ખાડી વિસ્તાર) જોવા મળે છે.
- સ્થાનિક માછીમારો સહિત દરિયાકાંઠાના સમુદાયો સાથે પરામર્શ કરીને આ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. કન્ઝર્વેશન રિઝર્વ પર સરકાર દ્વારા આ સૂચના સમુદાયો પર કોઇ નવા પ્રતિબંધોનું કારણ બનશે નહીં અને તે નિવાસસ્થાનોમાં રહેતા સમુદાયોની ભાગીદારી અને સહકાર પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રીત કરશે.

ડુગોંગ : દરિયાઈ ગાય

- ડુગોંગ અથવા 'દરિયાઈ ગાય' એ આંદામાન અને નિકોબાર ટાપુઓનું રાજ્યપ્રાણી છે.
- તે શાકાહારી સસ્તન પ્રાણી છે. તેઓ લગભગ 3 મીટર લંબાઈ, આશરે 300 કિલોગ્રામ વજન અને આશરે 65 થી 70 વર્ષ સુધી જીવી શકે છે.
- તેઓ મુખ્યત્વે દરિયાઈ ઘાસ પર નિર્ભર હોય છે અને શ્વાસ લેવા માટે સપાટી પર આવે છે.
- તે વિશ્વના 30 થી વધુ દેશોમાં જોવા મળે છે, અને ભારતમાં તે મન્નારનો અખાત, કચ્છનો અખાત, પાલ્કની ખાડી અને આંદામાન અને નિકોબાર ટાપુઓમાં જોવા મળે છે.

સંરક્ષણ સ્થિતિ

- ડુગોંગને જોખમી પ્રજાતિઓની IUCN રેડ લિસ્ટમાં 'સંવેદનશીલ'(Vulnerable) તરીકે સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવેલ છે.
- કન્વેન્શન ઓન ઇન્ટરનેશનલ ટ્રેડ ઇન એન્ડેન્જર્ડ સ્પીસીઝ ઓફ વાઇલ્ડ ફ્લાઉ એન્ડ ફ્લોરા(CITES) અંતર્ગત તેનો સમાવેશ - 'પરિશિષ્ટ - I' માં કરવામાં આવ્યો છે, જે પ્રજાતિઓ અને તેના શારીરિક અંગોના વેપારને પ્રતિબંધિત કરે છે.
- ભારતીય વન્યજીવ અધિનિયમ, 1972ની અનુસૂચિ-1 હેઠળ ડુગોંગને ભારતમાં સંરક્ષિત કરવામાં આવ્યા છે, જે ડુગોંગનો શિકાર અને તેના માંસની ખરીદી પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.

સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પર્યાવરણ કાર્યક્રમ અને રીફ વર્લ્ડ ફાઉન્ડેશન દ્વારા ટકાઉ દરિયાઈ પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન આપવા 'ગ્રીન ફિન્સ હબ'ની શરૂઆત

- યુનાઇટેડ કિંગડમ સ્થિત રીફ વર્લ્ડ ફાઉન્ડેશનના સહયોગ સાથે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પર્યાવરણ કાર્યક્રમ(UNEP) દ્વારા તાજેતરમાં ટકાઉ દરિયાઈ પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન આપવા હેતુ વૈશ્વિક ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ 'ગ્રીન ફિન્સ હબ'(Green Fins Hub)ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- આમ, ગ્રીન ફિન્સ હબ એ પ્રથમ વૈશ્વિક દરિયાઈ પ્રવાસન ઉદ્યોગ પ્લેટફોર્મ બન્યું છે. આ ગ્રીન ફિન્સ હબ દરિયાઈ પર્યાવરણના સંરક્ષણ માટે ભાગ લેનારા સ્નોર્કલ(માસ્ક અને શ્વાસ લેવાની નળીનો ઉપયોગ કરીને પાણીની સપાટી નજીક તરવાને સ્નોર્કલ કહેવાય) ઓપરેટરો માટે ઉન્નત અને વૈશ્વિક સભ્યપદ પ્રદાન કરે છે.

ગ્રીન ફિન્સ હબ

- ગ્રીન ફિન્સ હબ એ એક વૈશ્વિક ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ છે, જે વિશ્વભરના ડાઇવિંગ અને સ્નોર્કલિંગ ઓપરેટરોને અજમાયશ અને પરીક્ષણ કરાવેલા ઉકેલોનો ઉપયોગ કરીને તેમના દૈનિક વ્યવહારમાં સરળ અને ખર્ચ અસરકારક ફેરફારો કરવામાં મદદ કરશે.
- તે ડાઇવિંગ અને સ્નોર્કલિંગ ઓપરેટરોને તેમના વાર્ષિક સુધારાઓ પર નજર રાખવા તેમજ તેમના સમુદાયો અને ગ્રાહકો સાથે વાતચીત કરવા માટે સહાય પણ પ્રદાન કરશે.

ગ્રીન ફિન્સ હબ અંતર્ગત સભ્યપદ

- વૈશ્વિક સ્તરે ડાઇવ, સ્નોર્કલ અને લાઇવબોર્ડ કામગીરી માટે ડિજિટલ સભ્યપદ
- ગ્રીન ફિન્સ હબ દ્વારા સર્ટિફાઇડ સભ્યોનું વાર્ષિક મૂલ્યાંકન ચાલુ રાખવામાં આવશે તેમજ તેમની કામગીરી વખતે રૂબરૂમાં તાલીમ આપવામાં આવશે.

ગ્રીન ફિન્સ હબની અન્ય સવલતો

- ગ્રીન ફિન્સ કોમ્યુનિટી ફોરમ વિશ્વભરના ઓપરેટરો માટે ઉદ્યોગની જરૂરિયાતો વધારવા, પર્યાવરણીય મુદ્દાઓની ચર્ચા કરવા અને તે સંબંધિત માહિતી શેર કરવા નીચે મુજબની પહેલોનું આયોજન કરશે:

a. ગ્રીન ફિન્સ સોલ્યુશન લાઇબ્રેરી

- આ લાઇબ્રેરી સામાન્ય દૈનિક ઓપરેશનલ પડકારો માટે 100 થી વધુ સાબિત પર્યાવરણીય ઉકેલોની એક્સેસ આપશે.

b. એક્શન પ્લાન ટ્રેકર

- ગ્રીન ફિન્સ હબ સભ્યોને નિર્ધારિત ઘંટકા સાથે વાર્ષિક ટકાઉપણા કાર્ય યોજના આપવામાં આવશે. આ સાથે જ એક અદ્યતન વપરાશકર્તા ઇન્ટરફેસ સમયાંતરે તેમની પ્રગતિની નોંધણી કરશે.

તમને ખાખી પહેરાવવા માટે આવી રહી છે
ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

PSI/ASI (PRE+ MAINS)

Date **24-01-2023**

Time **8:30 to 10:30**

Fees **30000** (~~40000~~)

(Offer Valid till 24 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલય દ્વારા ચિતા રજૂઆત પ્રોજેક્ટનું નિરીક્ષણ કરવા માટે 9 સભ્યોની ટાસ્ક ફોર્સની રચના

- પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલય દ્વારા તાજેતરમાં મધ્યપ્રદેશના કૂનો નેશનલ પાર્ક અને અન્ય યોગ્ય રીતે નિર્દિષ્ટ સ્થળોએ ચિતાઓના પ્રવેશ પર દેખરેખ રાખવા માટે નવ સભ્યોની ટાસ્ક ફોર્સની રચના કરવામાં આવી છે.
- આ સાથે જ નેશનલ ટાઇગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી ચિતા ટાસ્ક ફોર્સની કામગીરીમાં પણ મદદ કરશે. આ ટાસ્ક ફોર્સ બે વર્ષ માટે અમલમાં રહેશે તેમજ તેમને જરૂરી લાગે તેમ નિયમિત ધોરણે ચિતાના આવાસ વિસ્તારની મુલાકાત લેવા માટે એક પેટા સમિતિની સ્થાપના પણ કરી શકે છે.

ટાસ્ક ફોર્સના પ્રાથમિક ઉદ્દેશો

- ચિતાના એકંદર આરોગ્ય, વર્તન અને જાળવણીની સમીક્ષા કરવી, દેખરેખ રાખવી અને તેની જાણ કરવી.
- મધ્યપ્રદેશ ફોરેસ્ટ ડિપાર્ટમેન્ટ અને નેશનલ ટાઇગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટીને ભારતમાં ચિતાના પરિચય અંગે માર્ગદર્શન પૂરું પાડવું. કૂનો રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન ઇકોસિસ્ટમમાં શિકારની કુશળતા અને ચિતાના અનુકૂલનને ટ્રેક કરવું.
- કૂનો રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનની બહાર અને સંલગ્ન સંરક્ષિત વિસ્તારો પર પ્રવાસન માળખાની સ્થાપના અંગે સૂચન અને સલાહ આપવી.

સુકાપાઇકા નદી

- તાજેતરમાં રાષ્ટ્રીય હરિત પ્રાધિકરણ (NGT) દ્વારા ઓડિશા રાજ્ય સરકારને સુકાપાઇકા નદીને છ મહિનાની અંદર પુનર્જીવિત કરવાના દિશા-નિર્દેશ આપવામાં આવ્યા છે.
- NGT દ્વારા ઓડિશા સરકારને 13 માર્ચ, 2023 સુધીમાં સમગ્ર નદીના પુનરુત્થાન પ્રોજેક્ટને પૂર્ણ કરવાનો નિર્દેશ પણ આપ્યો છે. તદુપરાંત, સુકાપાઇકા નદીના પુનરુત્થાન માટે સમર્પિત ફંડ બનાવવાનો નિર્દેશ આપ્યો છે.
- નદીએ તેની પાણી ગ્રહણ કરવાની ક્ષમતા ગુમાવી દીધી હોવાથી, તે લગભગ આખું વર્ષ સૂકી રહે છે. તેમજ સમગ્ર નદીના પટમાં ઘન અને પ્રવાહી કચરો ઠલવાતાં તે ડમ્પિંગ ગ્રાઉન્ડમાં ફેરવાઇ ગઇ છે.
- સુકાપાઇકા નદીમહાનદીની ઉપનદી છે. તે મુખ્યત્વે ઓડિશાનાં કટક જિલ્લામાં વહે છે તથા અંતમાં કટકના તારાપુર ખાતે મહાનદીમાં ભળે છે. આ નદી મહાનદીમાં આવતાં પૂરનાં પાણીનું નિયંત્રણ કરવામાં ચાવીરૂપ ભાગ ભજવે છે.

રાષ્ટ્રીય હરિત પ્રાધિકરણ (NGT) વિશે

- NGT એ એક વિશિષ્ટ સંસ્થા છે, જેની રચના NGT એક્ટ, 2010 હેઠળ પર્યાવરણ, જંગલો અને કુદરતી સંસાધનોના સંરક્ષણ અને તેની સાથે સંકળાયેલ કેસોના ઝડપી નિકાલ માટે કરાઇ છે.

ભારત અને અમેરિકા દ્વારા સ્વચ્છ ઊર્જાને ટેકો આપવા માટે નવી ઊર્જા સંગ્રહ ટાસ્ક ફોર્સની શરૂઆત

- તાજેતરમાં આયોજિત ભારત-અમેરિકા વ્યૂહાત્મક સ્વચ્છ ઊર્જા ભાગીદારી (India - U.S. Strategic Clean Energy Partnership) ની મંત્રી સ્તરીય બેઠક દરમિયાન, ભારત અને અમેરિકા દ્વારા સ્વચ્છ ઊર્જા સંક્રમણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે જરૂરી પુનઃપ્રાપ્ય ઊર્જાના મોટા પાયે એકીકરણને સમર્થન આપવા માટે નવી ઊર્જા સંગ્રહ ટાસ્ક ફોર્સની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- આ ટાસ્ક ફોર્સ નિર્ણાયક ઊર્જા ક્ષેત્રમાં ભારત-અમેરિકા ભાગીદારીને મજબૂત બનાવવામાં મદદ કરશે તેમજ સ્વચ્છ, સુરક્ષિત અને વ્યાપી ઊર્જા સંક્રમણને વેગ આપશે.
- ઉપરાંત આ ટાસ્ક ફોર્સ ભારતને આગામી વર્ષ 2030 સુધીમાં બિન-જુવાશ્મી ઇંધણ આધારિત ઊર્જા સંસાધનોમાંથી આશરે 50% સંચિત ઇલેક્ટ્રિક પાવર સ્થાપિત ક્ષમતાના લક્ષ્યને હાંસલ કરવામાં મદદ કરશે.

ઊર્જા સંગ્રહ ટાસ્ક ફોર્સ સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- ભારતના કેન્દ્રીય પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રી હરદીપસિંઘ પુરી અને અમેરિકાના ઊર્જા સચિવ જેનિફર ગ્રાનહોમ વચ્ચે આ ટાસ્ક ફોર્સ હેતુ દ્વિપક્ષીય બેઠકનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- ઓઇલ અને ગેસ ક્ષેત્રમાં ઉત્સર્જન ઘટાડવામાં મદદ કરવા માટે લો એમિશન ગેસ ટાસ્ક ફોર્સ હેઠળ ભારતના શહેરી ગેસ વિતરણ ક્ષેત્રમાં 'મિથેન એબેટમેન્ટ ટેકનોલોજી'નો ઉપયોગ કરવા માટે ભારતીય અને અમેરિકન કંપનીઓ વચ્ચે સમજૂતિ કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.
- સ્વચ્છ ઊર્જા સંશોધનને આગળ વધારવા હેતુ ભારત-અમેરિકા ભાગીદારી હેઠળ, બંને દેશોએ સ્માર્ટ ગ્રીડ અને ઊર્જા સંગ્રહ પર સંશોધન અને વિકાસમાં તેમજ કાર્બન કેપ્ચર, કાર્બન કેપ્ચર યુટીલાઇઝેશન એન્ડ સ્ટોરેજ (CCUS) તકનીકો પર નવા સહયોગ અને અન્ય નવીન તકનીકો શોધવાની સંભાવનાઓ પર પણ સંયુક્ત રીતે સહયોગ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.
- ઉપરાંત ભારત અને અમેરિકા વર્તમાનમાં વિદ્યુતીકરણ, કાર્બન કેપ્ચર ઊર્જા ડેટા મેનેજમેન્ટ, લો કાર્બન ટેકનોલોજી વગેરેના પ્રયાસો દ્વારા ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રને ડીકાર્બોનાઇઝ કરવા માટે પણ કાર્ય કરી રહ્યા છે.
- આ સાથે જ વર્તમાનમાં અમેરિકા વેપાર અને વિકાસ એજન્સી ગુજરાતમાં દ્વારકા ખાતે સંકલિત બેટરી ઊર્જા સંગ્રહ સાથે હાઇબ્રિડ સોલાર અને વિન્ડ પાવર પ્લાન્ટ વિકસાવવાની તકનીક અને આર્થિક સહયોગનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે ભારતમાં ખાનગી ઊર્જા વિકાસકર્તા માટે સંભવિતતા અભ્યાસ હેતુ ભંડોળ પણ પૂર પાડી રહી છે.

માધવ નેશનલ પાર્કમાં વાઘ

- તાજેતરમાં નેશનલ ટાઈગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી (NTCA) દ્વારા મધ્ય પ્રદેશનાં ત્રણ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો (પન્ના, બાંધવગઢ અને સતપુરા)માંથી પાંચ વાઘને માધવ નેશનલ પાર્કમાં સ્થાનાંતરિત કરવા માટેની મંજૂરી આપવામાં આવી છે. આમ, મધ્ય પ્રદેશનાં માધવ નેશનલ પાર્કમાં છ ઘાયલ બાદ અહીં વાઘ જોવા મળશે. છેલ્લે 1970ના વર્ષના અંતમાં અહીં વાઘ જોવા મળ્યો હતો.

માધવ નેશનલ પાર્ક વિશે

- એક સમયનું મુઘલ સમ્રાટો અને મરાઠા રાજવીઓનું પ્રખ્યાત શિકાર સ્થળ, માધવ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન એ ભારતના મધ્ય પ્રદેશ રાજ્યના હાલના ગ્વાલિયર વિભાગના શિવપુરી જિલ્લામાં સ્થિત છે, જે 354 ચો.કિ.મી. વિસ્તારમાં ફેલાયેલ છે.
- ઇ.સ.1956માં 167 ચો.કિ.મી. વિસ્તારને શિવપુરી નેશનલ પાર્ક નામ આપવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ, ઇ.સ. 1958માં, મરાઠાઓના સિંધિયા વંશના ગ્વાલિયરના મહારાજા માધો રાવ સિંધિયાના નામ પરથી તેનું 'માધવ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન' નામકરણ કરવામાં આવ્યું.
- આ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનની અંદર જૈવવિવિધતાની દૃષ્ટિએ સમૃદ્ધ 'સાંખ્ય સાગર' (માનવસર્જિત જળાશય) આવેલ છે, જેને આ વર્ષે જ રામસર સ્થળ તરીકેનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે.
- આ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન એ શુષ્ક પાનખર જંગલોના (જેમ કે આપણો ગીર પ્રદેશ) પર્યાવરણીય પ્રદેશમાં સ્થિત છે. અહીં ચિંકારા, ભારતીય ઝરખ અને ચિતલ, નીલગાય, સાંભર, ચૌસિંગા અથવા ચાર શિંગડાવાળાં કાળિયાર, રીંછ વગેરે જેવાં પ્રાણીઓ તેમજ વિવિધ પ્રકારની વનસ્પતિ અને પક્ષીસૃષ્ટિ જોવા મળે છે.

વાઘના વિસ્તરણની સ્થિતિ (વૈશ્વિક અને ભારતના સંદર્ભમાં)

- કુલ 13 વાઘ શ્રેણીના દેશો (Tiger range countries)માં ભારત, ભૂટાન, ચીન, કંબોડિયા, બાંગ્લાદેશ, ઈન્ડોનેશિયા, મ્યાનમાર, મલેશિયા, વિયેતનામ, નેપાળ, રશિયા, લાઓસ (PDR), અને થાઈલેન્ડનો સમાવેશ થાય છે.
- ભારતમાં આંધ્ર પ્રદેશ, અરુણાચલ પ્રદેશ, બિહાર, છત્તીસગઢ, ઝારખંડ, કર્ણાટક, કેરળ, મધ્ય પ્રદેશ, મહારાષ્ટ્ર, મિઝોરમ, ઓડિશા, રાજસ્થાન, તમિલનાડુ, તેલંગાણા, ઉત્તર પ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ અને પશ્ચિમ બંગાળ વગેરે રાજ્યોમાં વાઘની વસ્તી જોવા મળે છે.
- ભારતમાં 53 ટાઈગર રિઝર્વ છે, જે ભારતના મધ્ય અને પૂર્વીય ભાગોમાં સ્થિત છે. (છેલ્લે ઉમેરવામાં આવેલ ટાઈગર રિઝર્વ - ગુરુ ઘાસીદાસ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, છત્તીસગઢ)
 - 2019નાં વર્ષમાં, છેલ્લી વાઘ વસ્તી ગણતરીના આંકડા 'અખિલ ભારતીય વાઘ અંદાજ 2018' શીર્ષક હેઠળ બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા. આ મુજબ ભારતમાં વાઘની કુલ સંખ્યા 2967 નોંધવામાં આવી હતી (વર્ષ 2014ની વાઘની વસતી ગણતરી મુજબ આ આંકડો 2226 હતો). વાઘની વસ્તી 4 વર્ષમાં એકવાર હાથ ધરવામાં આવે છે.
 - વાઘની વસ્તી ગણતરીના આંકડા મુજબ મધ્ય પ્રદેશમાં સૌથી વધુ વાઘની સંખ્યા (526) નોંધાયેલી હતી, ત્યારબાદ અનુક્રમે કર્ણાટક (524) અને ઉત્તરાખંડ (442)નો ક્રમ આવે છે.

NTCA

- દેશમાં વાઘના સંરક્ષણ પ્રયાસોને મજબૂત કરવા તેમજ પ્રોજેક્ટ ટાઈગર પહેલ અને ટાઈગર રિઝર્વનું સંચાલન કરવા માટે ડિસેમ્બર 2005માં (ટાઈગર ટાસ્ક ફોર્સની ભલામણના આધારે) વાઈલ્ડલાઈફ (પ્રોટેક્શન) એક્ટ, 1972 હેઠળ નેશનલ ટાઈગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી (NTCA) ની રચના કરવામાં આવી છે.

વાઘ વિશે કેટલીક મૂળભૂત વિગતો

- IUCN ની લુપ્તપ્રાય વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિના Red List હેઠળ વાઘની ઓળખ લુપ્તપ્રાય પ્રજાતિ તરીકે કરાય છે, તેમજ વન્યજીવ સંરક્ષણ અધિનિયમ, 1972 ની સૂચિ 1 માં તેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- વૈશ્વિક વાઘની લગભગ 70% વસ્તી ભારતમાં છે. નાગપુરને ભારતની વાઘની રાજધાની તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ભારતનાં વિદર્ભ પ્રદેશ કે જેમાં નાગપુર વિભાગનો પણ સમાવેશ થાય છે, તે એકલા પ્રદેશમાં જ 13 વાઘ અનામત વિસ્તારો છે. વિદર્ભ પ્રદેશમાં અને તેની આસપાસ સ્થિત વન આવરણ અને આબોહવાની પરિસ્થિતિઓ વાઘ માટે ખૂબ જ યોગ્ય છે.
- નોંધીએ કે મધ્યપ્રદેશમાં દેશનાં સૌપ્રથમ એવા સફેદ વાઘ અભયારણ્યનું ઉદ્ધાટન કરવામાં આવ્યું હતું. (વર્ષ 2016)

સવાલ જવાબ વિશેષ

- Q.1 ભારતમાં 'ફ્લેક્સી - ફ્યુઅલ સ્ટ્રોંગ હાઇબ્રિડ ઇલેક્ટ્રિક વાહનો' (FFV-SHEV) હેતુ IIT - બેંગલુરુ એ કઈ કંપની સાથે તાજેતરમાં સમજૂતી કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યાં?
- A. ટોયોટા કિર્લોસ્કર મોટર
- Q.3 કઈ ઇ-કોમર્સ કંપની દ્વારા તાજેતરમાં ભારતમાં તેના પહેલા સોલાર પ્રોજેક્ટ સ્થાપવાની જાહેરાત કરવામાં આવી?
- A. એમેઝોન

નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા 2026 સુધીમાં નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ (NCAP) હેઠળ આવરી લેવાયેલા શહેરોમાં રજકણની સાંદ્રતામાં (Particulate Matter-PM) 40% ઘટાડાનો નવો લક્ષ્યાંક નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે.
- અગાઉ નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ (NCAP) હેઠળ આવરી લેવાયેલા શહેરોમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 2024 સુધીમાં રજકણની સાંદ્રતામાં 20% થી 30% ઘટાડાનું લક્ષ્ય રાખવામાં આવ્યું હતું.

નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ (NCAP) શું છે?

- NCAP એ 2019માં પર્યાવરણ વન અને જળવાયુ પરિવર્તન મંત્રાલય (MoEF & CC) દ્વારા શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- હેતુ : લાંબાગાળાની, સમયબદ્ધ, રાષ્ટ્રીય સ્તરની વ્યૂહરચના બનાવવી તથા સમગ્ર દેશમાં વાયુ પ્રદૂષણની સમસ્યાને વ્યાપક રીતે ઉકેલવા માટે નિર્ધારિત પ્રયાસો કરવા.
- NCAP હેઠળ દેશનાં 132 શહેરોને આવરી લેવામાં આવ્યાં છે. NCAP લાગુ કરવા હેતુ પર્યાવરણ મંત્રાલયની સાથે અન્ય મંત્રાલયો, નીતિ આયોગ અને કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ (CPCB) વચ્ચે સહયોગ સાધવામાં આવી રહ્યો છે.

PM-10 એટલે શું?

- PM-10 એ 10 માઇક્રોમીટરના વ્યાસવાળા કણો છે, તેને 'સૂક્ષ્મ કણો' તેમજ 'શ્વસનક્ષમ પાર્ટિક્યુલેટ મેટર' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. આવાં રજકણો સૂટ (soot), ધૂમાડો, ઘાતુઓ, નાઇટ્રોક્સ, સલ્ફેટ, ધૂળવાળું પાણી, રબર વગેરેનાં સૂક્ષ્મ કણોનું જટિલ મિશ્રણ હોય છે.

પાર્ટિક્યુલેટ મેટરના સ્ત્રોતો

- પાર્ટિક્યુલેટ મેટર વિવિધ કદનાં હોઈ શકે છે. તે માનવ અને કુદરતી બંને પ્રકારના સ્ત્રોતોના કારણે હોઈ શકે. આ પ્રકારના સ્ત્રોતોના બે ભાગ પડે છે પ્રાથમિક સ્ત્રોત અને ગૌણ સ્ત્રોત.
- પ્રાથમિક સ્ત્રોતમાં ઓટોમોબાઇલ દ્વારા ઉત્સર્જન, ધૂળ અને રસોઈનો ધૂમાડો વગેરે સામેલ છે, જ્યારે ગૌણ સ્ત્રોતમાં સલ્ફર ડાયોક્સાઇડ અને નાઇટ્રોજન ઓક્સાઇડ જેવા રસાયણોનું જટિલ મિશ્રણ હોઈ શકે છે. આ ઉપરાંત જંગલોમાં લાગેલી આગ, લાકડા સળગાવવાના ચૂલા, કૃષિ કચરો સળગાવવાથી ઉત્પન્ન ધૂમાડો, ઉદ્યોગોનો ધૂમાડો, વિવિધ બાંધકામની જગ્યાઓમાંથી નીકળતી ધૂળ વગેરે પણ વાયુ પ્રદૂષણનું કારણ બને છે.

PM-2.5 એટલે શું?

- PM-2.5 એ અતિ સૂક્ષ્મ કણો છે. જેનો વ્યાસ 2.5 માઇક્રોમીટરથી ઓછો છે, જે માનવ વાળના વ્યાસના 3% જેટલો છે.
- PM 2.5 કેટેગરીનાં કણો એટલાં નાના છે, કે તેમને માત્ર ઇલેક્ટ્રોન માઇક્રોસ્કોપની મદદથી જ જોઈ શકાય છે.

રોટરડેમ કન્વેન્શન

- તાજેતરમાં ઈટાલીના રોમ ખાતે રોટરડેમ કન્વેન્શનની કેમિકલ રિવ્યૂ કમિટીની 18મી બેઠકમાં 'Iprodione' અને 'Terbufos' જંતુનાશક કેમિકલ્સ માટે 'Prior Informed Consent (PIC)'ની જોગવાઈને લાગુ કરવા ભલામણ કરવામાં આવી હતી.

બેઠકનાં મુખ્ય તારણો

- રોટરડેમ કન્વેન્શનની 'Prior Informed Consent (PIC)' પ્રક્રિયા હેઠળ બે નવા જોખમી જંતુનાશકો Iprodione અને Terbufosને સમાવવાની ભલામણ કરવામાં આવી છે. તે રસાયણો મનુષ્યો અને જળચર પ્રાણીઓ માટે જોખમી છે.
- PIC પ્રક્રિયા એ જોખમી રસાયણોનાં શિપમેન્ટના આયાત કરનાર પક્ષોના નિર્ણયોને ઔપચારિક રીતે નિયમન અને નિયંત્રણ કરવાની એક પદ્ધતિ છે.
- Iprodione ને કેન્સરજનક અને પ્રજનન ક્ષમતા ઘટાડતા જોખમી ઝેરી રસાયણ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યું છે.
- Terbufos એ જંતુનાશક તરીકે વપરાય છે. સામાન્ય રીતે જુવાર, મકાઈ અને બટાકા જેવા પાક માટે તેનો મહત્તમ ઉપયોગ થાય છે. તે જળચર જીવો માટે ખૂબ હાનિકારક અને જોખમી છે.

ભારતમાં આ રસાયણોના ઉપયોગ સંદર્ભે

- ભારતમાં 2015માં અનુપમ વર્મા સમિતિનાં અહેવાલ દ્વારા આ રસાયણોના ઉપયોગની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. ભારત Terbufosના સૌથી મોટા નિકાસકારોમાંનો એક છે.

રોટરડેમ કન્વેન્શન-1998

- રોટરડેમ કન્વેન્શનને 1998ના વર્ષમાં નેધરલેન્ડના રોટરડેમ ખાતે મળેલ કોન્ફરન્સ ઓફ પાર્ટીની દસમી બેઠકમાં અપનાવવામાં આવ્યું હતું. જેનો હેતુ જોખમી રસાયણોના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારના સંબંધમાં સહિયારી જવાબદારીઓને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

ઉદ્દેશ્યો

- રોટરડેમ કન્વેન્શનનાં પક્ષોએ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ચોકક્ષ જોખમી રસાયણોનો વેપાર કરતી વખતે સહિયારી જવાબદારીઓ અને પ્રયાસોની ખાતરી કરવી.

પર્યાવરણ અંગેનાં BRS સંમેલન

- બાસેલ સંમેલન : જોખમકારક કચરાની આંતરરાષ્ટ્રીય હેરફેરને નિયંત્રિત કરવા માટેનું સંમેલન
- રોટરડેમ સંમેલન : જોખમી રસાયણો અને કીટનાશકોના આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપાર માટે પૂર્વ મંજૂરી લેવાનું (PIC) સંમેલન
- સ્ટોકહોમ સંમેલન : જોખમકારક રસાયણોનું ઉત્પાદન, ઉપયોગ, સંગ્રહ અને વ્યાપારને નિયંત્રિત કરીને માનવ સ્વાસ્થ્ય અને પર્યાવરણને સુરક્ષિત કરવા માટેનું સંમેલન

રમત ગમત વિશેષ

૩૬ મી નેશનલ ગેમ્સનું સમાપન ; સર્વિસિસ સ્પોર્ટ્સ કંટ્રોલ બોર્ડની ટીમ ટોચના સ્થાને

- ગુજરાતની ચળમળમાં યોજાયેલી ૩૬મી નેશનલ ગેમ્સનું સુરત ખાતે યોજાયેલા રંગારંગ કાર્યક્રમ સાથે સમાપન થયું હતું. આ સમાપન સમારોહનું આયોજન સુરતમાં આવેલા પંડિત દીનદયાલ ઉપાધ્યાય ઇન્ડોર સ્ટેડિયમ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું.

વિજેતાઓ અને મેડલ ટેલી

- સર્વિસિસ સ્પોર્ટ્સ કંટ્રોલ બોર્ડ(SSCB) કુલ ૬૧ ગોલ્ડ મેળવી પ્રથમ ક્રમાંક મેળવ્યો છે. આ સાથે સતત ચોથા નેશનલ ગેમ્સમાં તે પ્રથમ ક્રમાંકે રહી છે.
- મહારાષ્ટ્ર ૩૯ ગોલ્ડ સાથે કુલ ૧૪૦ મેડલ્સ જીતીને બીજા તથા હરિયાણા ૩૮ ગોલ્ડ સાથે કુલ ૧૧૬ મેડલો જીતીને ત્રીજા ક્રમે રહ્યું હતું.
- ગુજરાત કુલ ૧૩ ગોલ્ડ તથા કુલ ૪૯ મેડલો જીતીને મેડલ ટેલીમાં ઓવરઓલ ૧૨મા ક્રમાંકે રહ્યું છે.
- સર્વિસિસ ટીમને રાજ બાલિન્ડ્રસિંહ ટ્રોફી એનાયત કરવામાં આવી હતી.
- સમાપન પ્રસંગે ૨૦૨૩ની નેશનલ ગેમ્સ માટે ગોવાના રમતમંત્રી ગોવિંદ ગોડેને નેશનલ ગેમ્સનો ફ્લેગ સોંપવામાં આવ્યો હતો.

- સાજન પ્રકાશે આ ઇવેન્ટ દરમિયાન ૫ ગોલ્ડ, ૨ સિલ્વર અને ૧ બ્રોન્ઝ મેડલ જીત્યો હતો, જ્યારે ૧૪ વર્ષની હાશિકા રામચંદ્રને ૬ ગોલ્ડ અને ૧ બ્રોન્ઝ મેડલ જીત્યો હતો.
- શ્રેષ્ઠ રાજ્ય ટ્રોફી : મહારાષ્ટ્રે રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં સૌથી વધુ ચંદ્રકો જીતીને મેડલ ટેલીમાં બીજા સ્થાને રહેવા સાથે ભારતીય ઓલિમ્પિક એસોસિએશન(IOA) શ્રેષ્ઠ રાજ્ય ટ્રોફી જીતી છે.

૩૬મી નેશનલ ગેમ્સની કેટલીક અગત્યની બાબતો

- નેશનલ ગેમ્સ ૨૦૨૨માં મલ્લખંબ, યોગાસન, સ્કેટબોર્ડિંગ, ગોલ્ડ અને સોફ્ટ ટેનિસનો સૌપ્રથમ વખત સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.
- યોગાસનને કલાત્મક, પરંપરાગત અને લયબદ્ધ ત્રણ શ્રેણીઓમાં વહેંચવામાં આવી હતી.
- ગુજરાતની પૂજા પટેલ પરંપરાગત કેટેગરીમાં ગોલ્ડ મેડલ જીતનારી પ્રથમ એથ્લેટ બની છે.
- ગુજરાતના ૧૦ વર્ષીય શૌચજીત ખેરે ૩૬મી નેશનલ ગેમ્સના સૌથી યુવા મેડલ વિજેતા બનીને ઇતિહાસ રચ્યો છે, તેણે પોલ મલ્લખંબમાં બ્રોન્ઝ મેડલ જીત્યો છે.
- ગોવા, બિહાર અને સિક્કિમ ત્રણ એવા રાજ્યો હતા જેણે કોઈ ગોલ્ડ મેડલ જીત્યો ન હતો

૩૬મી નેશનલ ગેમ્સના ટોચના વિજેતા રાજ્યો/ટીમ

રેન્ક	રાજ્ય/ટીમ	ગોલ્ડ મેડલ	સિલ્વર મેડલ	બ્રોન્ઝ મેડલ	કુલ
1	સર્વિસિસ સ્પોર્ટ્સ કંટ્રોલ બોર્ડ	61	35	32	128
2	મહારાષ્ટ્ર	39	38	63	140
3	હરિયાણા	38	38	40	116
4	કર્ણાટક	27	23	38	88
5	તમિલનાડુ	25	22	27	74
12	ગુજરાત	13	15	21	49

સર્વિસિસ સ્પોર્ટ્સ કંટ્રોલ બોર્ડ(SSCB)

- (SSCB)એ વર્ષ ૧૯૧૯માં સ્થપાયેલ ભારતીય ઓલિમ્પિક સંઘ(IOA)ના સ્થાપક સભ્યોમાંનું એક છે.તેનું મુખ્યમથક નવી દિલ્હી ખાતે આવેલું છે. ભારતીય આર્મી, ભારતીય નૌકાદળ તથા ભારતીય વાયુસેનાના શ્રેષ્ઠ એથ્લેટ્સ આ ટીમમાં ભાગ લે છે.

બેસ્ટ મેન્સ તથા વિમેન્સ એથ્લેટ એવોર્ડ એનાયત

- કેરળના સ્ટાર સ્વિમર સાજન પ્રકાશ અને કર્ણાટકની સ્વિમર હાશિકા રામચંદ્રને બેસ્ટ મેન્સ તથા વિમેન્સ એથ્લેટનો એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો.

દુલીપ ટ્રોફી - ૨૦૨૨ : દક્ષિણ ઝોન સામે પશ્ચિમ ઝોન વિજેતા

- તાજેતરમાં SNR કોલેજ ક્રિકેટ ગ્રાઉન્ડ, કોઇમ્બતુર(તમિલનાડુ) ખાતે આયોજિત દુલીપ ટ્રોફી - ૨૦૨૨ની ફાઇનલમાં પશ્ચિમ ઝોન દ્વારા દક્ષિણ ઝોનને હરાવીને તેમનું ૧૯મું ટાઇટલ જીત્યું હતું.
- દુલીપ ટ્રોફી - ૨૦૨૨ એ દુલીપ ટ્રોફીની ૬૯મી સીઝન હતી.
- પ્લેયર ઓફ ઇ સિરીઝ : જયદેવ ઉનડકટ
- પ્લેયર ઓફ ઇ મેચ : ચશસ્વી જયસ્વાલ

દુલીપ ટ્રોફી

- દુલીપ ટ્રોફીને તેની સ્પોન્સરશીપ માટે માસ્ટરકાર્ડ દુલીપ ટ્રોફી તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે તેમજ તે ભારતની ફર્સ્ટ ક્લાસ ક્રિકેટ ટૂર્નામેન્ટ પણ છે. આ ટ્રોફીનું નામ નવાનગરના રાજવી દુલીપસિંહજીના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું છે, તેઓ દુલીપ તરીકે પણ ઓળખાય છે.

મહિલા એશિયા કપ 2022 : ભારતીય મહિલા ક્રિકેટ ટીમ 7મી વખત વિજેતા

- તાજેતરમાં મહિલા એશિયા કપ 2022ની ફાઇનલમાં ભારતે શ્રીલંકાને 8 વિકેટથી હરાવીને 7મી વખત એશિયા કપ જીત્યો હતો.

- એશિયા કપ 2022ની ફાઇનલ મેચ બાંગ્લાદેશના સિલ્હેટ ખાતે આવેલા ઇન્ટરનેશનલ ક્રિકેટ સ્ટેડિયમમાં યોજાયેલી હતી.

ભારતીય પ્લેયર્સ ઈલેવન

- આ ટૂર્નામેન્ટમાં શેફાલી વર્મા, સ્મૃતિ મંધાના, જેમિમા રોડ્રિગ્સ, દયાલન હેમલતા, હરમનપ્રીત કૌર (કેપ્ટન), દીપ્તિ શર્મા, રિયા ઘોષ (વિકેટ કીપર), પૂજા વસ્ત્રાકર, સ્નેહ રાણા, રેણુકા સિંહ અને રાજેશ્વરી ગાયકવાડ દ્વારા ભારતીય ટીમનું પ્રતિનિધિત્વ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ મેચમાં તેમના શાનદાર બોલિંગ પ્રદર્શન માટે રેણુકા સિંહને પ્લેયર ઓફ ધ મેચ અને દીપ્તિ શર્માને પ્લેયર ઓફ ધ ટૂર્નામેન્ટ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.

ટૂર્નામેન્ટ વિશે

- એશિયન ક્રિકેટ કાઉન્સિલ વિમેન્સ એશિયા કપ એ મહિલા વન-ડે અને ટ્વેન્ટી20 (ટી20) આંતરરાષ્ટ્રીય ક્રિકેટ ટૂર્નામેન્ટ છે.
- ટૂર્નામેન્ટની સ્થાપના વર્ષ 2004માં કરવામાં આવી હતી, જેમાં એશિયાની જુદી જુદી ક્રિકેટ ટીમો ભાગ લે છે.
- ICC એ જાહેર કર્યું હતું કે મહિલા એશિયા કપમાં રમાતી તમામ મેચોને ODI અથવા T-20 દરજ્જો પ્રાપ્ત છે, જેના અંતર્ગત 2004, 2005, 2006, 2008, 2012, 2016, 2018 અને 2022 એમ કુલ આઠ વખત એશિયા કપની ટૂર્નામેન્ટ યોજાય છે.
- પ્રથમ મહિલા એશિયા કપ વર્ષ 2004માં શ્રીલંકાના કોલંબો અને કેન્ડીમાં યોજાયો હતો, જે વન-ડે ફોર્મેટમાં રમવામાં આવ્યો હતો.
- વર્ષ 2012માં આયોજિત મહિલા એશિયા કપ એ ટી20 ફોર્મેટમાં રમાયેલી પ્રથમ ઇવેન્ટ હતી.
- ઉલ્લેખનીય છે કે એશિયા કપમાં ભારતીય મહિલા ક્રિકેટ ટીમનું વર્ચસ્વ રહ્યું છે, જેણે 2022ની ટૂર્નામેન્ટ સહિત એશિયા કપના ચાર ટી20 સંસ્કરણોમાંથી ત્રણ અને 50-ઓવરના ચાર વન-ડે સંસ્કરણોમાંથી ચારે ચાર જીત્યા છે.
- અત્યાર સુધીમાં એશિયા કપની માત્ર વર્ષ 2018માં કુઆલાલંપુર ખાતે રમાયેલી આવૃત્તિમાં ભારતીય મહિલા ક્રિકેટ ટીમને હારનો સામનો કરવો પડ્યો હતો, જેમાં બાંગ્લાદેશે ભારતને હરાવ્યું હતું.

વર્લ્ડ રેસલિંગ ચેમ્પિયનશિપ - 2022

- વર્લ્ડ રેસલિંગ (કુસ્તી) ચેમ્પિયનશિપ-2022 ની 17મી આવૃત્તિનું આયોજન તાજેતરમાં સર્બિયાના બેલગ્રેડ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ વર્લ્ડ રેસલિંગ ચેમ્પિયનશિપમાં અમેરિકા કુલ 15 મેડલ સાથે પ્રથમ ક્રમાંક પર રહ્યું હતું, જ્યારે જાપાન દ્વિતીય અને તુર્કી તૃતીય સ્થાને રહ્યા હતા. કુલ 2 મેડલ સાથે આ ચેમ્પિયનશિપની મેડલ ટેલીમાં ભારત 24મા ક્રમાંક પર રહ્યું હતું.

બજરંગ પુનિયા વર્લ્ડ રેસલિંગ ચેમ્પિયનશિપ - 2022માં બ્રોન્ઝ મેડલ વિજેતા

- ભારતીય રેસલર બજરંગ પુનિયાએ આ ચેમ્પિયનશિપમાં પ્યુટો રિકોના સેબેસ્ટિયન રિવેરાને હરાવીને પુરૂષોની 65 કિ.ગ્રા. ફ્રી સ્ટાઇલ ઇવેન્ટમાં બ્રોન્ઝ મેડલ જીત્યો હતો.
- આમ, તેણે વર્લ્ડ રેસલિંગ ચેમ્પિયનશિપમાં અત્યાર સુધીમાં કુલ 4 મેડલ જીત્યા છે. આ અગાઉ બજરંગ પુનિયા દ્વારા વર્ષ 2018માં સિલ્વર તેમજ વર્ષ 2013 અને 2019માં બ્રોન્ઝ મેડલ જીતવામાં આવ્યો હતો.
- વર્લ્ડ રેસલિંગ ચેમ્પિયનશિપ- 2022માં મેડલ જીતવાની સાથે, વર્તમાનમાં બજરંગ પુનિયા 4 મેડલ જીતનાર ભારતના એકમાત્ર રેસલર છે.
- ઉપરાંત, બજરંગ પુનિયા દ્વારા કોમનવેલ્થ ગેમ્સ- 2018 અને એશિયન ગેમ્સ - 2014 માં 2 ગોલ્ડ મેડલ તેમજ ટોક્યો ઓલિમ્પિક - 2020માં બ્રોન્ઝ મેડલ જીતવામાં આવ્યો હતો.
- વૈશ્વિક સ્તરે રેસલિંગના દરેક ફોર્મેટમાં પ્રથમ ક્રમાંક મેળવનાર બજરંગ પુનિયા એકમાત્ર ભારતીય રેસલર છે.

વિનેશ ફોગાટ વર્લ્ડ રેસલિંગ ચેમ્પિયનશિપ- 2022માં બ્રોન્ઝ મેડલ વિજેતા

- ભારતીય મહિલા રેસલર વિનેશ ફોગાટે આ ચેમ્પિયનશિપમાં સ્વીડિશ ચેમ્પિયન એમ્મા માલમગ્રેનને હરાવીને મહિલાઓની 53 કિ.ગ્રા. ફ્રી સ્ટાઇલ કેટેગરીમાં બ્રોન્ઝ મેડલ જીત્યો હતો.
- આમ, તેણીએ આ મેડલ જીતવાની સાથે, વર્લ્ડ રેસલિંગ ચેમ્પિયનશિપમાં અત્યાર સુધીમાં કુલ 2 બ્રોન્ઝ મેડલ જીત્યા છે.
- વિનેશ ફોગાટ કોમનવેલ્થ અને એશિયન ગેમ્સ બંનેમાં ગોલ્ડ મેડલ જીતનારી પ્રથમ ભારતીય મહિલા રેસલર છે.
- તેણીએ વર્ષ 2014, 2018 અને 2022 એમ ત્રણ કોમનવેલ્થ ગેમ્સમાં ગોલ્ડ, એશિયન ગેમ્સ-2018માં ગોલ્ડ, ઉપરાંત વર્ષ 2019ની વર્લ્ડ રેસલિંગ ચેમ્પિયનશિપમાં બ્રોન્ઝ મેડલ જીત્યો હતો.
- ભારત સરકાર દ્વારા વિનેશ ફોગાટને વર્ષ 2016માં અર્જુન પુરસ્કાર તેમજ વર્ષ 2020માં રાજીવ ગાંધી ખેલ રત્ન પુરસ્કારથી પણ સન્માનિત કરવામાં આવ્યા હતા. આ ઉપરાંત, વિનેશ ફોગાટ વર્ષ 2019માં લૌરિયસ વર્લ્ડ સ્પોર્ટ્સ એવોર્ડ્સ માટે નામાંકિત થનાર પ્રથમ ભારતીય મહિલા એથલેટ પણ બન્યા હતા.

કલા અને સંસ્કૃતિ વિશેષ

વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા મધ્યપ્રદેશનાં ઉજ્જૈનમાં શ્રી મહાકાલ લોક કોરિડોર ઉદ્ઘાટન

- વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા તાજેતરમાં મધ્યપ્રદેશનાં ઉજ્જૈનમાં 'શ્રી મહાકાલ લોક કોરિડોર'ના પ્રથમ તબક્કાનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું. ઉજ્જૈન જિલ્લા વહીવટીતંત્ર દ્વારા મહાકાલ મહારાજ મંદિર પરિસર વિસ્તાર યોજના હેઠળ બે તબક્કામાં મંદિરનો વિકાસ કરવામાં આવશે.

મહાકાલ લોક કોરિડોર વિશે

- 900 મીટરથી વધુ લાંબો 'મહાકાલ લોક' કોરિડોર, દેશના સૌથી મોટા કોરિડોર તરીકે બનાવવામાં આવ્યો છે. તે જૂના રુદ્રસાગર તળાવની આસપાસ ફેલાયેલો છે. પ્રસિદ્ધ મહાકાલેશ્વર મંદિરની આસપાસ પુનઃવિકાસના પ્રોજેક્ટનાં ભાગરૂપે તેને પુનઃજીવિત કરવામાં આવ્યું છે. મહાકાલ મહારાજ મંદિર પરિસર વિસ્તાર યોજનાના પ્રથમ તબક્કા હેઠળ લગભગ 2.82 હેક્ટરના મહાકાલેશ્વર મંદિર પરિસરને વધારીને 47 હેક્ટર કરવામાં આવી રહ્યું છે.

મહાકાલ મંદિર, ઉજ્જૈન શહેરનું ઐતિહાસિક મહત્વ

- એવી લોકકથા છે કે દ્વાપર યુગથી પણ પહેલા મહાકાલ મંદિરનું નિર્માણ થયું હતું. મહાકાલ મંદિરનો ઉલ્લેખ ઘણી કાવ્ય કથાઓમાં પણ જોવા મળે છે. ચોથી સદીમાં લખાયેલા મેઘદૂતમના પ્રથમ ભાગમાં પણ મહાકાલનો ઉલ્લેખ છે. પ્રાચીન સમયમાં ઉજ્જૈન અવંતિકા નામે ઓળખાતું, જે શિક્ષણનું એક મોટું કેન્દ્ર હતું. 11મી સદીમાં ઇલ્તુત્મિશ દ્વારા આ મંદિરનો નાશ કરવામાં આવ્યો હતો. બાદમાં હિન્દુ રાજાઓ દ્વારા તેનું પુનઃનિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું. હાલનું પાંચ માળનું માળખું મરાઠા સેનાપતિ રાણોજી શિંદે દ્વારા 1734માં મંદિર સ્થાપત્યની ભૂમિજા, ચાલુક્ય અને મરાઠા શૈલીમાં બાંધવામાં આવ્યું હતું.
- પ્રાચીન સમયમાં ઉજ્જૈનને અવંતિ કહેવામાં આવતું હતું અને તે વિજ્ઞાન અને ગણિતના સંશોધનનું પ્રાચીન કેન્દ્ર હતું. આ શહેર પ્રાથમ મેરીડીયનનું કેન્દ્ર હોવાથી ભાસ્કરાચાર્ય, બ્રહ્મગુપ્ત અને વરાહમિહિર જેવા ગણિતશાસ્ત્રી અને ખગોળશાસ્ત્રીઓએ ઉજ્જૈનને તેમના સંશોધનનું કેન્દ્ર બનાવ્યું હતું.
- 18 મી સદીમાં, મહારાજા જયસિંહ II દ્વારા અહીં વેદશાળા અથવા જંતર-મંતર તરીકે ઓળખાતી એક વેદશાળા બનાવવામાં આવી હતી, જેમાં ખગોળશાસ્ત્રીય ઘટનાઓને માપવા માટે 13 સ્થાપત્ય સાધનોનો સમાવેશ થાય છે.

બીજો તબક્કો

- આમાં મંદિરનાં પૂર્વ અને ઉત્તરી મોરચાનાં વિસ્તરણનો સમાવેશ થાય છે. તેમાં ઉજ્જૈન શહેરનાં વિવિધ વિસ્તારો જેમ કે મહારાજવાડા, મહેલ ગેટ, હરિ ફાટક બિંબ, રામઘાટ આગળનો ભાગ અને બેગમ બાગ રોડનો પણ સમાવેશ થાય છે. મહારાજવાડામાં બિલ્ડીંગોનો પુનઃવિકાસ કરવામાં આવશે અને મહાકાલ મંદિર કેમ્પસ સાથે જોડવામાં આવશે, જ્યારે હેરિટેજ ધર્મશાળા અને કુંભ મ્યુઝિયમ બનાવવામાં આવશે.

બાંધવગઢના જંગલો અને બૌદ્ધ ગુફાઓ

- તાજેતરમાં મધ્ય પ્રદેશના બાંધવગઢના જંગલોમાં બાંધવગઢ ટાઇગર રિઝર્વ ખાતે 2000 વર્ષ જૂની માનવ-નિર્મિત 26 બૌદ્ધ ગુફાઓ તેમજ મંદિરો મળી આવ્યાં છે. આ શોધ ભારતીય પુરાતત્ત્વ સર્વેક્ષણ દ્વારા કરવામાં આવી છે. ગુફાઓમાં બૌદ્ધ ધર્મ સાથે સંકળાયેલા ઘણા પુરાવા તેમજ બ્રાહ્મી લિપિમાં લખાયેલા લેખો પણ મળી આવ્યા છે.

બૌદ્ધ ગુફાઓ

- બૌદ્ધ ધર્મના મહાયાન સંપ્રદાયને લગતી 2જી અને 5મી સદીની 26 બૌદ્ધ ગુફાઓ મળી આવી છે. ગુફાઓ અને તેમના કેટલાક અવશેષોમાં 'ચૈત્ય' (ગોળાકાર) દરવાજા અને પથ્થરની પથારીઓ મહાયાન બૌદ્ધ ધર્મના સ્થળોની લાક્ષણિકતાને ચિહ્નિત કરે છે.

બ્રાહ્મી લખાણમાં શિલાલેખો

- બ્રાહ્મી લખાણમાં 24 શિલાલેખો મળી આવ્યા છે, જે 2 થી 5 મી સદીનાં છે. શિલાલેખોમાં મથુરા, કૌશાંબી, પાવતા, વેવભારડા અને સપ્તનાર્ધરિકા જેવાં સ્થળોનો ઉલ્લેખ કરેલ છે.

મંદિરના અવશેષો

- અહીંથી 9-11મી સદીના કલચૂરી વંશ સમયના 26 મંદિરો અને વરાહનું વિશાળ શિલ્પ મળી આવ્યું છે. બે શૈવ અવશેષો ઉપરાંત ગુપ્તયુગની ગુફા કોતરણી મળી આવી છે.

બાંધવગઢ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન વિશે

- બાંધવગઢ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન એ મધ્ય પ્રદેશના ઉમરિયા જિલ્લામાં આવેલું છે. બાંધવગઢને 1968માં રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન અને બાદમાં 1993માં ટાઇગર રિઝર્વ ઘોષિત કરવામાં આવ્યું.

યુનેસ્કો દ્વારા 50 પ્રતિષ્ઠિત ભારતીય હેરિટેજ કાપડની યાદીની રજૂઆત

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર શૈક્ષણિક, વૈજ્ઞાનિક અને સાંસ્કૃતિક સંસ્થા (UNESCO) દ્વારા તાજેતરમાં “21મી સદી માટે હાથથી બનાવેલ: પરંપરાગત ભારતીય કાપડની જાળવણી” (Handmade for the 21st Century: Safeguarding Traditional Indian Textiles) નામની ભારતના 50 પ્રતિષ્ઠિત હેરિટેજ ટેક્સટાઇલ હસ્તકલાની સૂચિ/યાદીની રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- દક્ષિણ એશિયાના અસુરક્ષિત સાંસ્કૃતિક વારસાને સુરક્ષિત રાખવા માટેનો એક મોટો પડકાર એ યોગ્ય યાદી અને દસ્તાવેજોનો અભાવ છે, તેથી યુનેસ્કો દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ ભારત માટેની આ યાદીનો મુખ્ય હેતુ સાંસ્કૃતિક વારસાની યાદીની જાળવણી કરવાનો છે.

યુનેસ્કોની યાદીમાં ભારતની મુખ્ય કાપડ હસ્તકલા

રાજ્ય	કાપડ હસ્તકલા
કર્ણાટક	ઇલ્લલ(બાગલકોટ) લંબડી અથવા બંજરા ભરતકામ(સંદુર, બેલ્લારી જિલ્લો)
તમિલનાડુ	સિકલનાયકનપેટક લમકારી(તંજાવુર) ટોડા ભરતકામ (નીલગીરી) ચુંગદી અથવા ચુંગદી(મદુરાઇ)
હરિયાણા	ખેસ વણાટ(પાણીપત)
હિમાચલ પ્રદેશ	ચંબા રૂમાલ(ચંબા વેલી)
લદાખ	થિગ્મા અથવા ઊનની બાંધણી અને રંગ
ઉત્તર પ્રદેશ	અવધ જમદાની(વારાણસી)
ગોવા	કુણબી વણાટ
ગુજરાત	મશરૂ અને પટોળા વણાટ
મહારાષ્ટ્ર	હિમરૂ વણાટ(ઔરંગાબાદ)
તેલંગાણા & આંધ્ર પ્રદેશ	હિમરૂ વણાટ (હૈદરાબાદ)
પશ્ચિમ બંગાળ	ગરદ-કોરીયલ વણાટ(મુર્શિદાબાદ)
ઓડિશા	બંધા બાંધણી અને રંગવણાટ(સંબલપુર)

- યુનેસ્કો દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ આ યાદીમાં કાપડ હસ્તકલાના સંરક્ષણ ને પુનરુત્થાન માટેની ભલામણોનો પણ સમાવેશ થાય છે, જે નીતિથી લઇને પાયાના સ્તર પર આધારિત સૂક્ષ્મ હસ્તક્ષેપ સુધીના મુદ્દાઓના વ્યાપક સ્તરને આવરી લે છે.
- યુનેસ્કો દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ આ યાદી ભારતીય હેરિટેજ કાપડ પાછળના ઇતિહાસ અને દંતકથાઓની યાદી આપે છે તેમજ તેમના નિર્માણ પાછળની જટિલ અને ગુપ્ત પ્રક્રિયાઓનું વર્ણન પણ કરે છે.

સવાલ જવાબ વિશેષ

- Q.2 દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને કૌશલ પ્રશિક્ષણ અને રોજગારીની તકો પૂરી પાડવા માટે કઈ સંસ્થાઓ વચ્ચે તાજેતરમાં ત્રિપક્ષીય સમજૂતિ કરાર પર હસ્તાક્ષર થયા?
- A. દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓનો સશક્તિકરણ વિભાગ, દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે ક્ષેત્રીય કૌશલ પરિષદ તેમજ એમેઝોન ઇન્ટરનેશનલ સેન્ટર
- Q.9 આદિવાસી સમુદાયો પર ભારતના પ્રથમ જ્ઞાનકોશ એવા ‘જનજાતિ જ્ઞાનકોશ’ (Encyclopaedia of Tribes) ની શરૂઆત તાજેતરમાં કોના દ્વારા કરવામાં આવી?
- A. નવીન પટનાયક(ઓડિશાના મુખ્યમંત્રી)
- Q.2 વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય દ્વારા વિદેશ વેપાર નીતિને તાજેતરમાં ક્યાં સુધી લંબાવવામાં આવી છે?
- A. માર્ચ 2023
- Q.1 કઈ કંપની તાજેતરમાં ભારતમાં AVGAS 100 LL(એવિએશન ગેસોલિનનો મુખ્ય ગ્રેડ)નું ઉત્પાદન અને માર્કેટિંગ કરનાર પ્રથમ ઓઇલ માર્કેટિંગ કંપની બની?
- A. ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ(IOC)
- વિશેષ :** ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ દ્વારા વડોદરા ખાતે આવેલી તેની રિફાઇનરીમાં AVGAS 100 LLનું ઉત્પાદન કરવામાં આવે છે.
- Q.4 ભારતમાં ઇઝરાયેલ દૂતાવાસ અને ખુશી ફાઉન્ડેશન દ્વારા ગાઝિયાબાદ(ઉત્તરપ્રદેશ)માં મહિલા સશક્તિકરણ માટે કયો પ્રોજેક્ટ શરૂ કરવામાં આવ્યો?
- A. સારસ પ્રોજેક્ટ
- Q.6 કારગિલમાં ઓછા વિશેષાધિકાર પ્રાપ્ત વિદ્યાર્થીઓને પ્રશિક્ષિત કરવા અને તેમને માર્ગદર્શન માટે એક કોર્પોરેટ સોશિયલ રિસ્પોન્સિબિલિટી પ્રોજેક્ટ ‘કારગિલ ઇગ્નાઇટ્સ માઇન્ડ્સ’ લાગુ કરવા તાજેતરમાં કોની વચ્ચે સહકાર કરવામાં આવ્યો છે?
- A. હિંદુસ્તાન પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડ(HMPL) અને ભારતીય આર્મી

90મી ઈન્ટરપોલ જનરલ એસેમ્બલીનું નવી દિલ્હી ખાતે આયોજન

- તાજેતરમાં (18 થી 21 ઓક્ટોબર દરમિયાન) નવી દિલ્હીના પ્રગતિ મેદાન ખાતે ભારતની આઝાદીના 75 વર્ષની ઉજવણીના ભાગરૂપે '90મી ઈન્ટરનેશનલ ક્રિમિનલ પોલીસ ઓર્ગનાઈઝેશન (ઈન્ટરપોલ) જનરલ એસેમ્બલી'નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ ઈવેન્ટ ભારતની કાયદો અને વ્યવસ્થાની શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓને સમગ્ર વિશ્વ સમક્ષ પ્રદર્શિત કરવાની તક પૂરી પાડે છે.
- અહીં નોંધીએ કે છેલ્લે વર્ષ 1997માં ભારતમાં ઈન્ટરપોલ જનરલ એસેમ્બલીની બેઠકનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ બેઠકમાં 195 ઈન્ટરપોલ સભ્ય દેશોના પ્રતિનિધિમંડળો દ્વારા ભાગ લેવામાં આવ્યો હતો, જેમાં મંત્રીઓ, દેશોના પોલીસ વડાઓ, રાષ્ટ્રીય કેન્દ્રીય બ્યુરોના વડાઓ અને વરિષ્ઠ પોલીસ અધિકારીઓનો સમાવેશ થાય છે.

NEW DELHI, INDIA 2022
90TH GENERAL ASSEMBLY

ઈન્ટરપોલ : સામાન્ય પરિચય

- ઈન્ટરપોલ એ વિશ્વની સૌથી મોટી આંતરરાષ્ટ્રીય પોલીસ સંસ્થા છે, જેમાં 195 સભ્ય દેશોનો સમાવેશ થાય છે. તેનું મુખ્યમથક લ્યોન, ફ્રાન્સમાં આવેલું છે.
- વૈશ્વિક સ્તરે વિવિધ દેશોના પોલીસ ઘણો પાસેથી પ્રાપ્ત માહિતીના સંગ્રહ અને પ્રસાર દ્વારા એક સુરક્ષિત માહિતીના આદાન-પ્રદાન માટેના એક પ્લેટફોર્મ તરીકે ઈન્ટરપોલની રચના કરવામાં આવી હતી જે વિવિધ પ્રદેશોમાં ગુનેગારો અને પોલીસ રડાર હેઠળના લોકોની હિલચાલ પર નજર રાખે છે.
- ઈન્ટરપોલ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર જેવું જ છે. પરંતુ તે વિવાદના નિરાકરણ માટે નથી પરંતુ તેના સભ્ય દેશોના પોલીસ ઘણોને મદદ કરવા માટે રચાયેલ એક સંસ્થા છે. ઈન્ટરપોલ ન તો સીબીઆઈ જેવી તપાસ એજન્સી છે કે ન તો ફ્રન્ટલાઇન પોલીસ ફોર્સ. તે માહિતી શેર કરવા અને કાયદા અમલીકરણ એજન્સીઓને તકનીકી સહાય પૂરી પાડવાનું કાર્ય કરે છે.
- ઈન્ટરપોલ મુખ્યત્વે બાળ અત્યાચાર કરનારાઓ, બળાટકારીઓ, હત્યાચારીઓ, તસ્કરો, ડ્રગ ડીલરો અને સાયબર અપરાધીઓ વગેરે જેવા કેસો સંબંધિત કામગીરી કરે છે.

ઈન્ટરપોલનું માળખું

- ઈન્ટરપોલના માળખામાં જનરલ એસેમ્બલી, જનરલ સચિવાલય, કારોબારી સમિતિ અને નેશનલ સેન્ટ્રલ બ્યુરોનો સમાવેશ થાય છે.
- જનરલ એસેમ્બલી કામ કરવાની પદ્ધતિઓ, નીતિઓ, નાણાં, સંસાધનો, યોજના કાર્યક્રમો સંબંધિત તમામ નિર્ણયો લે છે. સંબંધિત સભ્ય દેશો દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલા પ્રતિનિધિઓ દ્વારા વાર્ષિક બેઠક યોજવામાં આવે છે.
- એસેમ્બલીમાં સભ્ય દેશોના એક અથવા વધુ પ્રતિનિધિઓ હોઈ શકે છે, જેઓ સામાન્ય રીતે જે-તે દેશના કાયદા અમલીકરણ એજન્સીઓના વડા તરીકેનો હોદ્દો નિભાવતા હોય છે.
- જનરલ સચિવાલય છ પ્રાદેશિક કચેરીઓ ધરાવે છે;
 - (1) આર્જેન્ટિના (દક્ષિણ અમેરિકા)
 - (2) કોટ ડી'આઇવોર (પશ્ચિમ આફ્રિકા)
 - (3) અલ સાલ્વાડોર (મધ્ય અમેરિકા)
 - (4) કેન્યા (પૂર્વ આફ્રિકા)
 - (5) થાઈલેન્ડ (દક્ષિણ પૂર્વ એશિયા) અને
 - (6) ઝિમ્બાબ્વે (આફ્રિકા).
- NCB એ જનરલ સચિવાલય, પ્રાદેશિક કચેરીઓ અને અન્ય સભ્ય દેશો માટે મધ્યબિંદુ તરીકેનું સ્થાન ધરાવે છે.

ઇન્ટરપોલ નોટિસ

- ઇન્ટરપોલના સભ્ય દેશો વચ્ચે ગંભીર ગુના સંબંધિત માહિતી શેર કરવા માટે અરબી, અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ અને સ્પેનિશ એમ ચાર ભાષામાં આઠ પ્રકારની નોટિસ જારી કરવામાં આવે છે જેમાંથી સાત તેમના રંગ કોડ દ્વારા જાણીતા છે. આ ઉપરાંત આ નોટિસનો ઉપયોગ ઇન્ટરનેશનલ ક્રિમિનલ ટ્રિબ્યુનલ્સ અને ઇન્ટરનેશનલ ક્રિમિનલ કોર્ટ દ્વારા નરસંહાર, યુદ્ધ ગુનાઓ અને માનવતા વિરુદ્ધના ગુનાઓ માટે વોન્ટેડ વ્યક્તિઓને શોધવા માટે કરવામાં આવે છે.

ઇન્ટરપોલ નોટિસ	
રેડ નોટિસ	પ્રત્યાર્પણના હેતુથી વોન્ટેડ વ્યક્તિઓની ધરપકડ અથવા કામચલાઉ ધરપકડની માંગ કરવા
ગ્રીન નોટિસ	જે વ્યક્તિઓએ ફોજદારી ગુના કર્યા હોય અને અન્ય દેશોમાં આ ગુનાઓનું પુનરાવર્તન થવાની સંભાવના હોય તેવા વ્યક્તિઓ વિશે ચેતવણીઓ અને ફોજદારી ગુપ્ત માહિતી પ્રદાન કરવા
બ્લૂ નોટિસ	ગુનાના સંબંધમાં વ્યક્તિની ઓળખ અથવા પ્રવૃત્તિઓ વિશે વધારાની માહિતી એકત્રિત કરવા
યલો નોટિસ	ગુમ થયેલ વ્યક્તિઓને શોધવામાં મદદ કરવા માટે. ઘણીવાર સગીર, અથવા એવી વ્યક્તિઓને ઓળખવામાં મદદ કરવા માટે કે જેઓ પોતાને ઓળખવામાં અસમર્થ હોય.
બ્લેક નોટિસ	અજાણ્યા શબ/મૃતદેહની માહિતી મેળવવા
ઓરેન્જ નોટિસ	છૂપા હથિયારો, પાર્સલ બોમ્બ અને અન્ય ખતરનાક સામગ્રીઓથી સંભવિત જોખમો વિશે પોલીસ, જાહેર સંસ્થાઓ અને અન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓને ચેતવણી આપવા
પર્પલ નોટિસ	ગુનેગારો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવામાં આવતી કાર્યપદ્ધતિઓ, સાધનો/ઉપકરણો અથવા તે છુપાયેલા છે તે સ્થાનો વિશે માહિતી પ્રદાન કરવા.
ઇન્ટરપોલ - UNSC વિશેષ નોટિસ	ઇન્ટરપોલના સભ્યોને જાણ કરવા કે કોઈ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા યુ.એનના પ્રતિબંધોને આધિન છે.

- નોંધીએ કે નવેમ્બર 2015થી INTERPOL એ તેના 190 સભ્ય દેશોને વૈશ્વિક સ્તરે ગુનેગારો દ્વારા હસ્તગત કરેલી ગેરકાયદેસર સંપત્તિઓને ઓળખવા, મોનિટર કરવા, ફીઝ કરવા અને જપ્ત કરવામાં મદદ કરવા માટે પ્રાયોગિક ધોરણે 'સિલ્વર નોટિસ' નામની આંતરરાષ્ટ્રીય ચેતવણીની નવી સિસ્ટમ રજૂ કરવામાં આવી છે, જેથી આંતરરાષ્ટ્રીય સહયોગ થકી વિદેશી અધિકારક્ષેત્રમાં સ્થિત ગેરકાયદેસર સંપત્તિની ઝડપી પુનઃપ્રાપ્તિ મેળવી શકાય.

સવાલ જવાબ વિશેષ

Q.1 તાજેતરમાં AIPH (ઇન્ટરનેશનલ એસોસિએશન ઓફ હોર્ટિકલ્ચરલ પ્રોડ્યુસર્સ) વર્લ્ડ ગ્રીન સિટી એવોર્ડ્સ 2022 ભારતના કયા શહેરને આપવામાં આવ્યો છે?

A. તેલંગાણા શહેર

વિશેષ : 'ગ્રીન ગાર્લેન્ડ ટુ ધ સ્ટેટ ઓફ તેલંગાણા' પહેલ માટે હૈદરાબાદના તેલંગાણા શહેરને AIPH (ઇન્ટરનેશનલ એસોસિએશન ઓફ હોર્ટિકલ્ચરલ પ્રોડ્યુસર્સ) વર્લ્ડ ગ્રીન સિટી એવોર્ડ્સ 2022 આપવામાં આવ્યો છે. હૈદરાબાદને પણ 'લિવિંગ ગ્રીન ફોર ઇકોનોમિક રિકવરી એન્ડ ઇન્કલુઝિવ ગ્રોથ' કેટેગરીમાં એવોર્ડ્સ જીત્યો મળ્યો છે.

Q.2 નાગરિક ઉદ્ધયન મંત્રી જ્યોતિરાદિત્ય સિંધિયા દ્વારા તાજેતરમાં ચોથી હેલી - ઇન્ડિયા સમિટ - 2022નું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું તેનું આયોજન ક્યાં થયું હતું?

A. શેર - એ - કાશ્મીર ઇન્ટરનેશનલ કોન્ફરન્સ સેન્ટર (શ્રીનગર)

વિશેષ : સમિટની થીમ : હેલીકોપ્ટર્સ ફોર લાસ્ટ માઇલ કનેક્ટિવિટી

Q.3 મહિલાઓને શિક્ષિત કરવા તેમજ તેમને ટેકનોલોજીમાં કારકિર્દી માટે તૈયાર કરવા એમેઝોન ઇન્ડિયા કંપની દ્વારા તાજેતરમાં કઈ અનોખી નેટવર્કિંગ અને વર્ચ્યુઅલ ઇવેન્ટનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું?

A. AmazeWIT સર્કલ

આરોગ્ય મંત્રી મનસુખ માંડવિયા દ્વારા બે દિવસીય 'આરોગ્ય મંથન - 2022' કાર્યક્રમનું ઉદ્ઘાટન

- નેશનલ હેલ્થ ઓથોરિટી(NHA) દ્વારા તાજેતરમાં નવી દિલ્હી ખાતે આયુષ્માન ભારત પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના(AB PMJAY) અને આયુષ્માન ભારત ડિજિટલ મિશન(ABDM)ની બેવડી વર્ષગાંઠ નિમિત્તે આરોગ્ય મંથન-2022 કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ કાર્યક્રમમાં આયુષ્માન ભારત પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજનાના અમલીકરણના ચાર વર્ષ અને આયુષ્માન ભારત ડિજિટલ મિશનના એક વર્ષની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી તેમજ તેનું ઉદ્ઘાટન આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલયના કેન્દ્રિય મંત્રી મનસુખ માંડવિયા દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

આરોગ્ય મંથન - 2022 કાર્યક્રમ સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- આ કાર્યક્રમમાં આરોગ્ય સંભાળ ક્ષેત્રના વૈશ્વિક અને રાષ્ટ્રીય નિષ્ણાતોની સાથે શૈક્ષણિક, થિંક ટેન્ક, ઉદ્યોગ અને મીડિયાના પ્રતિનિધિઓની ભાગીદારી જોવા મળી હતી.
- આ કાર્યક્રમમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ અને મંત્રાલયોના પ્રતિનિધિઓ સાથે કુલ 12 સત્રો આવરી લેવામાં આવ્યા હતા.
- આરોગ્ય મંથન-2022 કાર્યક્રમ અંતર્ગત ડિજિટલ હેલ્થ એક્સ્પોનું પણ આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં ભારતભરના જહેર અને ખાનગી ક્ષેત્રના અગ્રણી સંશોધકોએ તેમના ડિજિટલ હેલ્થ સોલ્યુશન્સનું પ્રદર્શન કર્યું હતું.

'આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર'(આયુષ્માન શ્રેષ્ઠતા પુરસ્કાર) - 2022 એનાયત

શ્રેણી	વિજેતા
ટોચનું પ્રદર્શન કરનાર રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ	આંધ્ર પ્રદેશ
ટોચનું પ્રદર્શન કરનાર જિલ્લો	પાર્વતીપુરમ મન્યમ(આંધ્ર પ્રદેશ)
ટોચનું પ્રદર્શન કરનાર સરકારી સુવિધા	જિલ્લા હોસ્પિટલ, ધારવાડ(કર્ણાટક)
શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરતા રાજ્યો	કેરળ, મેઘાલય, ગુજરાત, મણીપુર, ઝારખંડ, ઉત્તરાખંડ, છત્તીસગઢ અને મધ્યપ્રદેશ
શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરતા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો	ચંદીગઢ તેમજ જમ્મુ અને કાશ્મીર

આયુષ્માન ભારત પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના

- 23 સપ્ટેમ્બર 2018ના રોજ પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા ઝારખંડના રાંચી ખાતેથી આયુષ્માન ભારત પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજનાની શરૂઆત કરાવવામાં આવી હતી.
- આ યોજનાનો ઉદ્દેશ ગરીબ અને વંચિત લોકો માટે ગુણવત્તાયુક્ત તેમજ સસ્તી સ્વાસ્થ્ય સેવા સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.
- આ યોજના અંતર્ગત લાભાર્થી પરિવાર દીઠ પ્રત્યેક વર્ષ 5 લાખ સુધી કેશલેસ અને પેપરલેસ આરોગ્ય સેવાઓનો લાભ પ્રદાન કરવામાં આવે છે.
- આયુષ્માન ભારત પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના એ વિશ્વની સૌથી મોટી સરકારી ભંડોળ દ્વારા સંચાલિત સ્વાસ્થ્ય સેવા સુનિશ્ચિત કરનારી યોજના છે.
- વર્તમાનમાં ભારતના 33 રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં 19 કરોડથી વધુ આયુષ્માન કાર્ડ બનાવવામાં આવ્યા છે તેમજ 24 કરોડથી પણ વધુ આયુષ્માન ભારત હેલ્થ એકાઉન્ટ નંબર પણ જનરેટ કરવામાં આવ્યા છે.
- હાલમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આયુષ્માન કાર્ડ બનાવવાનું પ્રતિદિન વર્તમાન 4.5 લાખના દરથી વધારીને 10 લાખ પ્રતિદિન બનાવવાનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો છે.

આયુષ્માન ભારત ડિજિટલ મિશન

- 26 ફેબ્રુઆરી, 2022 ના રોજ કેન્દ્રીય કેબિનેટ દ્વારા આગામી પાંચ વર્ષ માટે 1,600 કરોડ રૂ. ના બજેટ સાથે સ્વાસ્થ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલયની કેન્દ્રીય ક્ષેત્રની યોજના તરીકે આયુષ્માન ભારત ડિજિટલ મિશનને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- અગાઉ આ યોજના 'નેશનલ ડિજિટલ હેલ્થ મિશન' (NDHM) ના નામથી ચાલતી હતી.
- પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા 15 ઓગસ્ટ 2020ના રોજ આંધ્રમાન-નિકોબાર, ચંદીગઢ, દાદરા અને નગર હવેલી, દમણ-દીવ, લદાખ અને લક્ષદ્વીપમાં આ યોજનાની પાઇલોટ પ્રોજેક્ટ તરીકે શરૂઆત કરાવવામાં આવી હતી.
- ભારત સરકારની આ મહત્વાકાંક્ષી યોજના એવી આયુષ્માન ભારત ડિજિટલ મિશનનો ઉદ્દેશ સમગ્ર દેશમાં આરોગ્ય સેવાઓને ડિજિટલ બનાવવાનો છે.
- નેશનલ હેલ્થ ઓથોરિટી એ આયુષ્માન ભારત ડિજિટલ મિશનની અમલીકરણ એજન્સી છે. આયુષ્માન ભારત ડિજિટલ મિશન નાગરિકોને તેમના આયુષ્માન ભારત હેલ્થ એકાઉન્ટ(ABHA) નંબર બનાવવા સક્ષમ બનાવે છે, જેનાથી તેમના ડિજિટલ હેલ્થ રેકોર્ડને જોડી શકાય.
- ફેબ્રુઆરી 2022 સુધીમાં 17.33 કરોડથી પણ વધુ આયુષ્માન ભારત હેલ્થ એકાઉન્ટ ખોલવામાં આવ્યા છે તેમજ તેમાં 10,114 ડોક્ટરો અને 17,319 આરોગ્ય સુવિધાઓ પણ નોંધવામાં આવી છે.

રતન ટાટા સહિત અન્ય બે મહાનુભાવોની પીએમ કેર્સ ફંડના ટ્રસ્ટી તરીકે નિમણૂક

- તાજેતરમાં જ કેન્દ્ર સરકારે પીટ ઉદ્યોગપતિ રતન ટાટા, સુપ્રીમ કોર્ટના ભૂતપૂર્વ વ્યાયાધીશ કે. ટી. થોમસ અને લોકસભાના ભૂતપૂર્વ નાયબ સ્પીકર કારિયા મુંડાની પીએમ કેર્સ ફંડના ટ્રસ્ટી તરીકે નિમણૂક કરી હતી.
- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની અધ્યક્ષતામાં મળેલી પીએમ કેર્સ ફંડના ટ્રસ્ટી મંડળની બેઠક દરમિયાન આ મહાનુભાવોને નવા નામાંકિત ટ્રસ્ટી તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.
- ઉલ્લેખનીય છે કે નિમણૂક કરાયેલ કોઈપણ ટ્રસ્ટી એ બિન-લાભકારી (Non-profit) ધોરણે સેવા આપે છે.
- PMO દ્વારા આ ટ્રસ્ટીઓને ટ્રસ્ટના સંચાલન અને વહીવટ માટે જરૂરિયાત મુજબ વહીવટી અને સચિવાલયની સહાય પૂરી પાડવામાં આવે છે.
- આ રીતે નવા ટ્રસ્ટીઓ અને સલાહકારોની ભાગીદારી પીએમ કેર્સ ફંડની કામગીરી પર વ્યાપક પરિપ્રેક્ષ્ય પ્રદાન કરશે અને જાહેર જીવનમાં તેમનો બહોળો અનુભવ ફંડને વિવિધ જાહેર જરૂરિયાતો માટે વધુ જવાબદાર બનાવવા માટે પ્રયાસ કરશે.

પીએમ કેર્સ ફંડ: પૃષ્ઠભૂમિ

- પીએમ કેર્સ ફંડ કોઈ કાયદા કે નોટિસ દ્વારા નહીં, પરંતુ માત્ર એક વેબપેજની રચના દ્વારા શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ વેબપેજ પર જ ફંડની રચના, કાર્યો અને ફરજોને સૂચિબદ્ધ કરાયેલી છે.
- ફંડ પ્રાપ્ત કરવા માટેની સત્તાવાર અપીલ રાષ્ટ્રીય પ્રતીક હેઠળ કરવામાં આવે છે.

પીએમ કેર્સ ફંડ: સામાન્ય પરિચય

- ભારતમાં કોવિડ-19 રોગચાળાને પગલે 28 માર્ચ, 2020ના રોજ PM CARES - પ્રાથમ મિનિસ્ટર્સ સિટિઝન આસિસ્ટન્સ એન્ડ રિલીફ ઇન ઈમરજન્સી સિચ્યુએશન ફંડ બનાવવામાં આવ્યું હતું.
- આ ફંડનો ઉપયોગ કોરોના વાયરસની જેમ ભવિષ્યમાં કોઈ રોગચાળો ફાટી નીકળે અથવા તેને સમાન પરિસ્થિતિઓ ઊભી થાય તેની સામે લડાઈ, નિયંત્રણ અને રાહત પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા નાગરિક સહાયતા માટે કરવામાં આવે છે.
- પ્રધાનમંત્રી પોતાના હોદ્દાની રૂએ આ ટ્રસ્ટના અધ્યક્ષ હોય છે, તેમજ કેન્દ્રીય રક્ષા, ગૃહ અને નાણા મંત્રીઓ આ ફંડમાં સભ્યો તરીકે હોય છે.
- ફંડના ટ્રસ્ટી મંડળના અધ્યક્ષ (વડાપ્રધાન) પાસે મંડળમાં 3 ટ્રસ્ટીઓની નિમણૂક કરવાની સત્તા હોય છે.
- વડાપ્રધાન કાર્યાલય (PMO)માં કાર્યરત સંયુક્ત સચિવ (વહીવટ શાખા) દ્વારા ફંડનું સંચાલન કરવામાં આવે છે.
- આ ફંડ હેઠળ સ્વીકૃત ન્યૂનતમ દાન (Micro-donation) ₹10 છે.

અન્ય વિગતો:

- આ ફંડમાં જે તે વ્યક્તિઓ અથવા સંસ્થાઓ દ્વારા કરાતાં સ્વૈચ્છિક યોગદાનનો સમાવેશ થાય છે, ફંડને કોઈપણ અંદાજપત્રીય સમર્થન મળતું નથી.
- વર્ષ 1961ના આવકવેરા કાયદા હેઠળ પીએમ કેર્સ ફંડમાં કરવામાં આવેલ દાનની રકમ 100% કર મુક્તિ માટે પાત્ર હોય છે.
- પીએમ કેર્સ ફંડમાં કરવામાં આવેલું દાન કંપની એક્ટ, 2013 હેઠળ કોર્પોરેટ સોશિયલ રિસ્પોન્સિબિલિટી (CSR) અર્થ તરીકે પણ ગણવામાં આવે છે.
- વળી પીએમ કેર્સ ફંડને ફોરેન કોન્ટ્રિબ્યુશન રેગ્યુલેશન એક્ટ (FCRA) હેઠળ મુક્તિ મળી છે અને વિદેશી દાન મેળવવા માટે એક અલગ ખાતું પણ ખોલવામાં આવ્યું છે.
- એક રીતે આ ફંડ એ PMNRF- વડાપ્રધાન રાષ્ટ્રીય રાહત મંડળ સાથે સુસંગત છે, આ PMNRFને પણ વર્ષ 2011થી જાહેર ટ્રસ્ટ તરીકે વિદેશી યોગદાન પ્રાપ્ત થાય છે.

ફંડનું પ્રદર્શન:

- તાજેતરના ઓડિટ સ્ટેટમેન્ટ મુજબ, પીએમ કેર્સ ફંડનું મંડોળ 2020-21ના નાણાકીય વર્ષમાં લગભગ ત્રણ ગણું વધીને રૂ. 10,990 કરોડ થયું હતું. અત્યાર સુધીમાં પીએમ કેર્સ ફંડમાંથી નીચેની પ્રવૃત્તિઓ માટે આશરે રૂ.4000 કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા છે;
- કેન્દ્ર/રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા સંચાલિત સરકારી હોસ્પિટલોને 50,000 'મેડ-ઇન ઈન્ડિયા' વેન્ટિલેટર ઉપલબ્ધ કરાવવા માટે રૂ. 2000 કરોડની સહાય કરવામાં આવી.
- રાજ્ય/ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સરકારોને સ્થળાંતરિત મજૂરોની સંભાળ માટે રૂ. 1000 કરોડનું મંડોળ ફાળવવામાં આવેલું.
- કોવિડ રસીના ડોઝની પ્રાપ્તિ માટે રૂ. 1,392 કરોડથી વધુની સહાય.
- કોવિડ-19 રોગચાળામાં પોતાના માતા-પિતા અથવા કાનૂની વાલી અથવા દત્તક માતા-પિતાને ગુમાવ્યા હોય તેવા બાળકોને સમર્થન આપવા માટે 29 મે 2021ના રોજ પીએમ કેર્સ ફંડની મદદથી 'પીએમ કેર્સ ફોર ચિલ્ડ્રન' યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી, જેના અંતર્ગત હાલમાં 4,345 બાળકોને સહાય પૂરી પાડવામાં આવે છે.

ફંડ સંબંધિત વિવાદો:

- તેની સ્થાપના, કામગીરી અને એકાઉન્ટ્સના સંબંધમાં પારદર્શિતા અને જવાબદારીનો અભાવ જોવા મળે છે.દાન કરાયેલ કુલ રકમ અને દાતાઓના નામ જાહેર કરવામાં આવતાં નથી.
- આ ફંડ સરકારી માળખું અને રાષ્ટ્રીય પ્રતીકનો ઉપયોગ કરે છે, તેમ છતાં ફંડનું ઓડિટ ખાનગી રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- શરૂઆતી તબક્કે સરકારે તેને ખાનગી ફંડ દર્શાવ્યું હતું, બાદમાં સરકારે પોતાનું વલણ પલટાવ્યું અને સ્વીકાર્યું કે પીએમ કેર્સ ફંડ એક જાહેર મંડોળ છે. આ ફંડ માહિતી અધિકાર (RTI) એક્ટ 2005ના કાર્યક્ષેત્રની બહાર છે.

ભારતસ્કિલ્સ ફોરમ (Bharatskills Forum)

- તાજેતરમાં કૌશલ્ય વિકાસ અને સાહસિકતા મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત પ્રશિક્ષણ મહાનિર્દેશાલય (DGT) દ્વારા Bharatskills Learning Platformમાં 'Bharatskills Forum' નામનું એક નવું ફીચર ઉમેરવામાં આવ્યું છે.

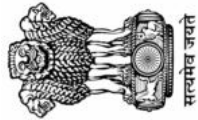
Bharatskills Forum વિશે

- BharatSkills ફોરમ એ કૌશલ્ય સંબંધિત સામગ્રીને પુસ્તકો, વીડિયો, પ્રશ્ન બેંક, હસ્તલિખિત તાલીમાર્થીઓની નોંધો, PDF અને સ્કેન કરેલી નકલોને કોઈપણ ભાષામાં શેર કરવાની સુવિધા આપે છે. આમ કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાના કૌશલ્યને આ Forum માં રજૂ કરીને અન્ય લોકોને શીખવવાની સમાજસેવા કરી શકે છે.

Bharatskills learning platform શું છે?

- 2019ના વર્ષમાં શરૂ થયેલ Bharatskills learning platform એક ઓનલાઇન તાલીમ માટેનું પ્લેટફોર્મ છે, જે ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓ (ITI) સંબંધિત કૌશલ્યો પ્રદાન કરે છે. તે કૌશલ્યો માટેના એક કેન્દ્રીય ડિજિટલ ભંડાર તરીકે વર્તે છે. ડિજિટલ અભ્યાસ સામગ્રી જેવી કે ઈ-પુસ્તકો, પ્રશ્ન બેંકો, લર્નિંગ વીડિયો વગેરેની સરળ એક્સેસ પ્રદાન કરે છે. આ પ્લેટફોર્મ થકી વિદ્યાર્થીઓ ઔદ્યોગિક ક્ષતિ 4.0 થી સંબંધિત કૌશલ્યો શીખી શકે છે.

કૌશલ્ય ભારત - કુશલ ભારત
BHARAT SKILLS
Directorate General of Training (DGT)

ડિરેક્ટોરેટ જનરલ ઓફ ટ્રેનિંગ (DGT) વિશે

- ડિરેક્ટોરેટ જનરલ ઓફ ટ્રેનિંગ (DGT) કેન્દ્રીય કૌશલ્ય વિકાસ અને સાહસિકતા મંત્રાલય (MSDE)ના નેજા હેઠળ કાર્ય કરે છે. તે કૌશલ્ય ભારત કાર્યક્રમ હેઠળ ભારતીય યુવાનોને વ્યાવસાયિક તાલીમ પૂરી પાડવા હેતુથી રચાયેલ એક સરકારી એજન્સી છે.
- તે લગભગ 15,000 ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓ (ITI), રાષ્ટ્રીય કૌશલ્ય તાલીમ સંસ્થાઓ, મહિલાઓ માટે રાષ્ટ્રીય કૌશલ્ય તાલીમ સંસ્થાઓ અને અન્ય કેન્દ્રીય તાલીમ સંસ્થાઓનું નેટવર્ક ધરાવે છે.
- આ સંસ્થાઓ દર વર્ષે 24 લાખથી વધુ વિદ્યાર્થીઓને તાલીમ આપીને કુશળ કર્મચારીઓની ઔદ્યોગિક માંગને પૂરી કરી, ભારતીય અર્થતંત્રનાં વિવિધ ક્ષેત્રો માટે કુશળ માનવબળ પ્રદાન કરવામાં મહત્ત્વની ભૂમિકા ભજવે છે.

વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની ઉના અને હિમાચલ પ્રદેશના ચંબાની મુલાકાત

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ કનેક્ટિવિટી અને શિક્ષણ પર વિશેષ ભાર સાથે સંખ્યાબંધ વિકાસ પ્રોજેક્ટ્સ અને પહેલો શરૂ કરવા ઉના અને ચંબા, હિમાચલ પ્રદેશની મુલાકાત લીધી હતી.

હિમાચલ પ્રદેશમાં બલ્ક ડ્રગ પાર્કનો શિલાન્યાસ

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ હિમાચલ પ્રદેશના ઉના જિલ્લાના હરોલી ખાતે બલ્ક ડ્રગ પાર્કનો શિલાન્યાસ કર્યો હતો.
- તે ભારતનો બીજો બલ્ક ડ્રગ પાર્ક હશે, જ્યારે ભારતના પ્રથમ બલ્ક ડ્રગ પાર્કનો શિલાન્યાસ ગુજરાતના ભરૂચમાં કરવામાં આવ્યો હતો. ગુજરાત અને આંધ્રપ્રદેશની સાથે, હિમાચલ એ ભારતના ત્રણ રાજ્યોમાંનું એક છે જ્યાં બલ્ક ડ્રગ પાર્ક છે.
- વર્ષ 2020માં 'બલ્ક ડ્રગ પાર્કના પ્રમોશન' માટેની યોજના અંતર્ગત વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ હિમાચલપ્રદેશના ઉનાની મુલાકાત દરમિયાન ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી (આઈઆઈઆઈટી), ઉના, દેશને સમર્પિત કર્યું.

મુલાકાતની અન્ય ઘટનાઓ

- વડાપ્રધાને ઉનાની મુલાકાત દરમિયાન ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી (IIIT), ઉના દેશને સમર્પિત કરી હતી.
- તેમણે ચંબા ખાતે બે હાઇડ્રોપાવર પ્રોજેક્ટનો શિલાન્યાસ કર્યો હતો. તેમણે હિમાચલ પ્રદેશમાં ગ્રામીણ રસ્તાઓને અપગ્રેડ કરવા માટે પ્રધાનમંત્રી ગ્રામ સડક યોજના (PMGSY)-IIIને લોન્ચ કરી હતી.

PM-DevINEને કેન્દ્રીય કેબિનેટની મંજૂરી

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય કેબિનેટ દ્વારા ઉત્તર-પૂર્વી રાજ્યોના વિકાસ માટેની નવી યોજના PM - DevINEને મંજૂરી આપવામાં આવી છે. કેન્દ્રીય બજેટ 2022-23માં PM-DevINE યોજનાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી .
- PM - DevINE એટલે કે 'પ્રાથમ મિનિસ્ટર્સ ડેવલપમેન્ટ ઈનિશિએટિવ ફોર નોર્થ ઈસ્ટ રિજન'ને 2022-23 થી 2025-26 સુધીના 15માં નાણાપંચના બાકીના ચાર વર્ષ માટે મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- પૂર્વોત્તર ક્ષેત્રની જરૂરિયાતોને આધારે સામાજિક વિકાસના પ્રોજેક્ટને સમર્થન આપવા તેમજ યુવાનો અને મહિલાઓ માટે આજીવિકાલક્ષી પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રજૂ કરવામાં આવેલ આ યોજના માટે ચાર વર્ષના સમયગાળામાં રૂ.6600 કરોડનો અંદાજિત ખર્ચ થશે.
- PM - DevINE એ 100% કેન્દ્રીય ભંડોળ સાથે રજૂ કરવામાં આવેલી યોજના છે. આ યોજનાનો અમલ ઉત્તર-પૂર્વીય ક્ષેત્ર વિકાસ મંત્રાલય (DoNER) દ્વારા નોર્થ ઈસ્ટર્ન કાઉન્સિલ અથવા કેન્દ્રીય મંત્રાલયો/ એજન્સીઓ દ્વારા કરવામાં આવશે.

આંતરરાષ્ટ્રીય વિશેષ

ભારત, પાકિસ્તાન, શ્રીલંકા, બાંગ્લાદેશ અને નેપાળ દ્વારા 'APOA' ની રચના

- 25મી ગ્લોબલ ઓઇલ (Global Oil) સમિટ 2022નું આયોજન તાજેતરમાં ઉત્તરપ્રદેશના આગ્રા ખાતે ટેક્લા દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં વિવિધ 50 દેશોમાંથી 1,500 પ્રતિનિધિઓએ ભાગ લીધો હતો. તે સ્થાનિક અને વૈશ્વિક ખાદ્ય તેલના વેપાર અને ઉદ્યોગના અગ્રણીઓ સાથે સંકળાયેલ સમિટ છે. આ સમિટ દરમિયાન, એશિયામાંથી પામ ઓઇલની આયાત કરતા પાંચ મુખ્ય દેશોના સર્વોચ્ચ ખાદ્ય ઉદ્યોગ સંગઠનોએ 'એશિયન પામ ઓઇલ એલાયન્સ'(APOA)ની રચના કરી છે. આ પાંચ દેશોમાં ભારત, પાકિસ્તાન, શ્રીલંકા, બાંગ્લાદેશ અને નેપાળનો સમાવેશ થાય છે.
- આ રચના ગ્લોબલ સસ્ટેનેબલ એગ્રિકલ્ચર સ્પેશિયાલિસ્ટ 'સોલિડિટીસ નેટવર્ક' પહેલની તર્ફ પર કરવામાં આવી છે.

એશિયન પામ ઓઇલ એલાયન્સ(APOA)

- APOAનો ઉદ્દેશ પામ ઓઇલ વપરાશ કરતા દેશોના આર્થિક અને વ્યાપારી હિતોનું રક્ષણ કરવાનો છે અને સભ્ય દેશોમાં પામ ઓઇલનો વપરાશ વધારવા માટે કામ કરવાનો છે.
- આ ખેડાણ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કામ કરશે કે, પામ ઓઇલને ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા, આર્થિક અને આરોગ્યપ્રદ વનસ્પતિ તેલ તરીકે ઓળખવામાં આવે અને તે પામ તેલની નકારાત્મક છબી બદલવાની દિશામાં કામ કરશે.
- સમગ્ર એશિયામાં પામ ઓઇલના ઉત્પાદન અથવા રિફાઇનિંગ સાથે સંકળાયેલી કંપનીઓ અથવા ઉદ્યોગ સંસ્થાઓનો સમાવેશ કરવા APOA ની સદસ્યતા વધુ વિસ્તૃત કરવામાં આવશે.
- આ પ્રથમ વખત છે જ્યારે એશિયાના કેટલાક દેશોને સશક્ત બનાવવા માટે 'APOA' ના ખેડાણ માટે સર્વોચ્ચ સોલ્વન્ટ એકસ્ટ્રેક્ટર્સ એસોસિએશન(SEA) ભેગા થયા છે, જેમના માટે પામ તેલ પોષણક્ષમ ખોરાક અને પોષણનો સ્ત્રોત છે.

પામ ઓઇલ

- તે એક ખાદ્ય વનસ્પતિ તેલ છે જે પામ ઓઇલના ફળમાંથી મળી આવે છે, જેનું વૈજ્ઞાનિક નામ - 'એલાઇસ ગાઇનેન્સિસ' છે.
- પામ ઓઇલ હાલમાં વિશ્વમાં સૌથી વધુ વપરાતું વનસ્પતિ તેલ છે.

- તેનો ઉપયોગ કિર્બન્ટ, પ્લાસ્ટિક, સૌંદર્ય પ્રસાધનો અને બાયોફ્યુઅલના ઉત્પાદનમાં વ્યાપકપણે થાય છે.
- ઇન્ડોનેશિયા અને મલેશિયા મળીને વૈશ્વિક પામ ઓઇલના ઉત્પાદનમાં લગભગ 90% હિસ્સો ધરાવે છે. જેમાં ઇન્ડોનેશિયાએ વર્ષ 2021માં 45 મિલિયન ટનથી વધુનું ઉત્પાદન કર્યું છે.
- વૈશ્વિક પામ તેલના વપરાશમાં એશિયાનો હિસ્સો લગભગ 40% છે જ્યારે પામ તેલના વેપારમાં યુરોપનો હિસ્સો 12% છે.
- પામ ઓઇલના ટોચના ગ્રાહકો ભારત, ચીન અને યુરોપિયન યુનિયન(EU) છે.

અધ્યક્ષ અને મુખ્યમથક

- **વડુંમથક** : APOA સચિવાલયનું સંચાલન શરૂઆતમાં ઇ સોલ્વન્ટ એક્સ્ટ્રેક્ટર્સ એસોસિએશન(SEA) ઓફ ઇન્ડોનેશિયા દ્વારા કરવામાં આવશે.
- **અધ્યક્ષ** : અતુલ ચતુર્વેદીને APOA ના પ્રથમ અધ્યક્ષ તરીકે ચૂંટવામાં આવ્યા છે, જેઓ અદાણી વિલ્મર લિમિટેડના ડિરેક્ટર અને SEA ના પ્રમુખ છે.
- APOA ની પ્રથમ જનરલ બોડી મીટિંગ દરમિયાન આ નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. તેનું આયોજન આગ્રા ખાતે આયોજીત ગ્લોબલ ઓઇલ સમિટની સાથે થયું હતું તેમજ આગામી બેઠકનું આયોજન ઇન્ડોનેશિયામાં થાય તેવી અપેક્ષા છે.

- ભારત વાર્ષિક આશરે 13-13.5 મિલિયન ટન ખાદ્ય તેલની આયાત કરે છે, જેમાંથી લગભગ 8-8.5 મિલિયન ટન પામ તેલ છે.
- લગભગ 8MT પામ ઓઇલ ઇન્ડોનેશિયા અને મલેશિયામાંથી આયાત કરવામાં આવે છે, જેમાં અન્ય તેલ જેમ કે સોયા અને સૂર્યમુખી આર્જેન્ટિના, બ્રાઝિલ, યુક્રેન અને રશિયાથી આયાત કરવામાં આવે છે.
- ભારત એશિયામાં પામ તેલનો સૌથી મોટો આયાતકાર દેશ છે, જે વૈશ્વિક આયાતમાં લગભગ 15% જેટલો હિસ્સો ધરાવે છે, ત્યારબાદના ક્રમે ચીન(9%), પાકિસ્તાન(4%) અને બાંગ્લાદેશ(2%)નો સમાવેશ થાય છે.

વ્યક્તિ વિશેષ

નિવૃત્ત લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણ ભારતના બીજા ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ તરીકે નિયુક્ત

- ભારત સરકાર દ્વારા તાજેતરમાં રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા પરિષદ સચિવાલય(National Security Council Secretariat - NSCS) ના લશ્કરી સલાહકાર અને ભૂતપૂર્વ આર્મી કમાન્ડર લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણને ભારતના ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ(Chief of Defence Staff - CDS) તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા.
- તમિલનાડુમાં ડિસેમ્બર 2021 માં હેલિકોપ્ટર દુર્ઘટનામાં મૃત્યુ પામેલા ભારતના પ્રથમ ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ જનરલ બિપિન રાવત બાદ ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફનું પદ સંભાળનાર લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણ બીજા વ્યક્તિ છે. આ ઉપરાંત લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણ ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ તરીકેનું પદ સંભાળવાની તારીખથી અને આગળના આદેશો સુધી અમલમાં આવતા ભારત સરકારના સૈન્ય બાબતોના વિભાગના સચિવ તરીકે પણ કાર્ય કરશે.
- નિવૃત્ત લેફ્ટનન્ટ જનરલને સૌથી વરિષ્ઠ અધિકારી તરીકે પદ પર લેવામાં આવ્યા હોય તેવી અનિલ ચૌહાણની ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ તરીકે નિમણૂક એ પ્રથમ ઘટના છે. આમ ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ તરીકેની નિમણૂક બાદ લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણ આપોઆપ 4 સ્ટાર ઓફિસર બની જશે. જૂન 2022માં, સશસ્ત્ર દળોના સુધારેલા સેવા નિયમોએ તમામ સેવા આપતા અને તાજેતરમાં નિવૃત્ત થયેલા 3 સ્ટાર અધિકારીઓ, લેફ્ટનન્ટ જનરલ, એર માર્શલ અને વાયસ એડમિરલ કે જેઓ 62 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના છે તેઓને ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ પદ માટે લાયક બનાવ્યા હતા.

લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણ

- લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણનો જન્મ 18 મે 1961ના રોજ ઉત્તરાખંડમાં થયો હતો અને 1981 માં 11 ગોરખા રાઇફલ્સમાં નિમણૂક પામ્યા હતા.
- તેમણે જમ્મુ અને કાશ્મીર તેમજ ઉત્તર-પૂર્વમાં બળવાખોરી વિરોધી કામગીરીમાં વ્યાપક અનુભવ સાથે અનેક કમાન્ડ અને સ્ટાફ નિમણૂકો પણ સંભાળી હતી. તેમણે અંગોલામાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર(UN) ના મિશનમાં પણ સેવા આપી હતી.
- તેઓ 31 મે 2022 ના રોજ સેવામાંથી નિવૃત્ત થયા બાદ રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા પરિષદ(National Security Council - NSC)ના સલાહકાર તરીકે કાર્યરત હતા.
- તેમના દ્વારા લિખિત 'આફ્ટરમેથ ઓફ અ ન્યુક્લિયર એટેક'(AfterMath of a Nuclear Attack) પુસ્તક વર્ષ 2010માં પ્રકાશિત થયું હતું.
- તેમની ઉત્કૃષ્ટ સેવા માટે તેમને પરમ વિશિષ્ટ સેવા મેડલ, ઉત્તમ યુદ્ધ સેવા મેડલ, અતિ વિશિષ્ટ સેવા મેડલ અને વિશિષ્ટ સેવા મેડલ સહિત અનેક પુરસ્કારોથી સન્માનિત કરવામાં આવ્યા હતા.

Committee) ની ભલામણ દ્વારા સત્તાવાર રીતે આ પદનો ખ્યાલ સૂચવવામાં આવ્યો હતો.

- વર્ષ 2012માં નરેશચંદ્ર ટાર્ક ફોર્સ અને વર્ષ 2016માં લેફ્ટન્ટ જનરલ ડી.બી. શેકાતકર સમિતિ જેવા અનુગામી આયોગ દ્વારા પણ ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ પદના સ્વ સંસ્કરણોની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી.
- 15 ઓગસ્ટ 2019ના રોજ સ્વતંત્રતા દિવસના ભાષણમાં પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ પદની રચનાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- સુરક્ષા પરની કેબિનેટ સમિતિ દ્વારા 24 ડિસેમ્બર 2019ના રોજ ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફની રચના અંગે ઔપચારિક નિવેદન બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું.
- ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ પદની સ્થાપના એ ભારતીય સશસ્ત્ર દળોમાં લાંબા સમયથી બાકી રહેલા સુધારાને પૂર્ણ કરવાની દિશામાં એક પગલું છે.
- ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ એ 4 સ્ટાર જનરલ/ઓફિસર છે જે તમામ ત્રિસેવાઓ(આર્મી, નેવી અને એરફોર્સ)ની બાબતોમાં સંરક્ષણ મંત્રીના મુખ્ય લશ્કરી સલાહકાર તરીકે કાર્ય કરે છે.
- આમ, સશસ્ત્ર દળોની ત્રણેય પાંખને 'ઉચ્ચ સ્તરે અસરકારક નેતૃત્વ' પ્રદાન કરવા અને તેમની વચ્ચે સંકલન સુધારવામાં મદદ કરવા માટે ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફના પદની રચના કરવામાં આવી હતી.
- તેની સાથે, સંરક્ષણ મંત્રાલય અંતર્ગત પાંચમા વિભાગ તરીકે સૈન્ય બાબતોના વિભાગની પણ રચના કરવામાં આવી હતી.

ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ

- ભારતમાં ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ(CDS) પદની રચનાનો ખ્યાલ આઝાદી બાદ અસ્તિત્વમાં આવ્યો હતો, ખાસ કરીને કારગિલ યુદ્ધના અંત બાદ કારગિલ સમીક્ષા સમિતિ (Kargil Review

ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફની ભૂમિકા:

- ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફ એ ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફ સમિતિના કાયમી અધ્યક્ષ તરીકે કાર્ય કરે છે, જેમાં પ્રણ સર્વિસ ચીફ પણ સભ્યો તરીકે હશે.
- ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફનું મુખ્ય કાર્ય ભારતીય સૈન્યની પ્રણેય પાંખો(આર્મી, નેવી અને એરફોર્સ) વચ્ચે વધુ કાર્યક્ષમ સુમેળ બનાવવાનું છે.
- તેઓ સંરક્ષણ મંત્રાલય અંતર્ગત નવા રચાયેલા સૈન્ય બાબતોના વિભાગ (Department of Military Affairs - DoMA) ના વડા પણ રહેશે.
- ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફ પ્રણેય સેવાઓને લગતી બાબતોમાં સંરક્ષણ મંત્રીના એક માત્ર લશ્કરી સલાહકાર તરીકે રહેશે.
- સૈન્ય બાબતોના વિભાગના વડા તરીકે ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફને સ્ટાફ સમિતિના કાયમી અધ્યક્ષ(Chairman of Staff Committee) તરીકે આંતર-સેવા ખરીદીના નિર્ણયોને પ્રાધાન્ય આપવાની સત્તા સોંપવામાં આવી છે.
- ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફને પ્રણેય સેનાના વડાઓને નિર્દેશો આપવાનો અધિકાર પણ આપવામાં આવ્યો છે. જે કે તેઓને પ્રણેયમાંથી કોઈપણ સેનાના ઘણો પર કમાન્ડ સત્તા આપવામાં આવી નથી.
- ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફ સંરક્ષણ વિભાગમાં સચીવનો હોદ્દો ભોગવે છે પરંતુ તેની સત્તા મહેસૂલ બજેટ સુધી મર્યાદિત હોય છે.
- તેઓ ન્યુક્લિઅર કમાન્ડ ઓથોરિટી(NCA)માં સલાહકારની ભૂમિકા પણ નિભાવે છે.

ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફનું મહત્વ:

- ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફની ભૂમિકા માત્ર સેનાની પ્રણેય પાંખમાં સહકાર જળવાય તે જ નથી પરંતુ સંરક્ષણ મંત્રાલય અને સશસ્ત્ર સેવાઓ વચ્ચે વધુ સારા સહકારને ઉત્તેજન આપવાની પણ છે.
- ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફ થિયેટર કમાન્ડનું સંચાલન કરશે તેમજ સૈન્ય બાબતોના વિભાગની રચના સંયુક્ત/થિયેટર કમાન્ડના સંચાલનને સરળ બનાવશે.
- ન્યુક્લિઅર કમાન્ડ ઓથોરિટીમાં મુખ્ય કાર્યકારી તરીકે ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફ સ્ટ્રેટેજિક ફોર્સિસ કમાન્ડનું પણ સંચાલન કરશે.
- ઘટતા જતાં સંરક્ષણ બજેટના સમયગાળામાં ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સ્ટાફનું એક નિર્ણાયક કાર્ય વ્યક્તિગત સેવાઓની મૂડી સંપાદન દરખાસ્તોને પ્રાધાન્ય આપવાનું રહેશે.
- ચીફ ઓફ ડિક્રેન્સ સશસ્ત્ર ઘણોમાં સંયુક્તતા પ્રેરિત કરવી, સુધારાઓ હાથ ધરવા અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરવાનું કાર્ય કરે છે.

કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વરિષ્ઠ વકીલ આર. વેંકટરમણીની ભારતના 15માં એટર્ની જનરલ તરીકે નિમણૂક

- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વરિષ્ઠ વકીલ આર વેંકટરમણીની તાજેતરમાં પ્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે ભારતના 15માં એટર્ની જનરલ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.
- આર વેંકટરમણી 91 વર્ષીય કે.કે. વેણુગોપાલનું સ્થાન લીધું હતું, જેમનો કાર્યકાળ 30 સપ્ટેમ્બર 2022ના રોજ પૂર્ણ થયો હતો.
- આર વેંકટરમણી 4 દાયકાથી વધારે સમયગાળાની કાનૂની પ્રેક્ટીસ ધરાવે છે તેમજ તેઓ અગાઉ ભારતના કાયદા પંચના સભ્ય તરીકે પણ સેવા આપી ચૂક્યા છે.
- ઉપરાંત તેઓ વર્ષ 1979માં બંધારણીય નિષ્ણાત પી.પી.રાવની ચેમ્બરમાં જોડાયા હતા અને વર્ષ 1997માં સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા તેમની વરિષ્ઠ વકીલ તરીકે નિમણૂક થઈ હતી.
- બાદમાં, તેમણે વર્ષ 2004 થી 2010 સુધી સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય તેમજ હાઇકોર્ટમાં કેન્દ્ર સરકારના વિવિધ વિભાગો માટે વિશેષ વરિષ્ઠ વકીલ તરીકે પણ સેવા આપી હતી.

ભારતના એટર્ની જનરલ

- ભારતના એટર્ની જનરલ એ કેન્દ્રીય કારોબારીનો એક ભાગ છે ઉપરાંત તેઓ દેશના સર્વોચ્ચ કાયદા અધિકારી પણ છે.

એટર્ની જનરલની નિમણૂક અને પાત્રતા:

- એટર્ની જનરલની નિમણૂક કેન્દ્ર સરકારની સલાહ પર ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- એટર્ની જનરલ એવી વ્યક્તિ હોવી જોઈએ જે સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે લાયક હોય અર્થાત્ તેઓ ભારતના નાગરિક હોવા જોઈએ તેમજ રાષ્ટ્રપતિના અભિપ્રાય મુજબ પાંચ વર્ષ માટે કોઈપણ હાઇકોર્ટના ન્યાયાધીશ અથવા દસ વર્ષ સુધી કોઈપણ હાઇકોર્ટના વકીલ અથવા પ્રતિષ્ઠિત ન્યાયશાસ્ત્રી હોવા જોઈએ.
- એટર્ની જનરલના કાર્યાલયની મુદત બંધારણ દ્વારા નિશ્ચિત કરવામાં આવી નથી.

એટર્ની જનરલને પદ પરથી હટાવવાની પ્રક્રિયા:

- એટર્ની જનરલને પદ પરથી હટાવવા માટેની પ્રક્રિયાઓ અને આધારોનો બંધારણમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી પરંતુ તેઓ રાષ્ટ્રપતિની ઇચ્છા સુધી પદ પર રહી શકે છે (કોઈપણ સમયે રાષ્ટ્રપતિ તેમને દૂર કરી શકે છે.)

એટર્ની જનરલની ફરજો અને કાર્યો:

- રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા મોકલવામાં આવતી કાનૂની બાબતો પર ભારત

સરકારને સલાહ આપવી.

- રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સોંપવામાં આવતી અન્ય કાનૂની ફરજો નિભાવવી.
- સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અથવા કોઈપણ હાઈકોર્ટમાં ભારત સરકાર સંબંધિત હોય તેવા કોઈપણ કેસમાં ભારત સરકાર વતી હાજર રહેવું.
- બંધારણના અનુચ્છેદ-143(સર્વોચ્ચ અદાલતની સલાહ લેવાની રાષ્ટ્રપતિની સત્તા) હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલતમાં કરવામાં આવેલા કોઈપણ સંદર્ભમાં ભારત સરકારનું પ્રતિનિધિત્વ કરવું.
- બંધારણ અથવા અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલા કાર્યોને નિભાવવા.

એટર્ની જનરલના અધિકારો અને મર્યાદાઓ:

- સંસદના બંને ગૃહો અથવા તેમની સંયુક્ત બેઠક અને સંસદની કોઈપણ સમિતિની કાર્યવાહીમાં બોલવાનો તેમજ મત આપવાના અધિકાર વગર ભાગ લેવાનો અધિકાર છે.
- એટર્ની જનરલને સંસદના સભ્યને પ્રાપ્ત થતા તમામ વિશેષાધિકારો અને પ્રતિરક્ષાઓનો લાભ મળવા પાત્ર છે.
- તેઓ સરકારી કર્મચારી ગણાતા ન હોવાથી મંજૂરી સાથે ખાનગી કાનૂની પ્રેક્ટીસ કરી શકે છે.
- તેઓ ભારત સરકાર વિરૂદ્ધ સલાહ આપી શકતા નથી.
- ભારતના સોલિસિટર જનરલ અને ભારતના અધિક સોલિસિટર જનરલ સત્તાવાર જવાબદારીઓની પરિપૂર્ણતા હેતુ એટર્ની જનરલને મદદ કરે છે.

દિવસ વિશેષ

1 ઓક્ટોબર : આંતરરાષ્ટ્રીય કોફી દિવસ (International Coffee Day)

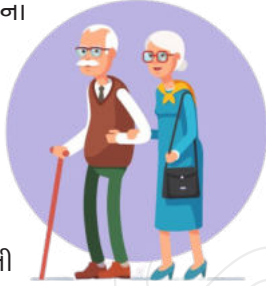
- આંતરરાષ્ટ્રીય કોફી દિવસ ઉજવણી 1 ઓક્ટોબરના રોજ કરવામાં આવે છે.

1 ઓક્ટોબર : વિશ્વ શાકાહારી દિવસ (World Vegetarian Day)

- વિશ્વ શાકાહારી દિવસની ઉજવણી 1 ઓક્ટોબરના રોજ કરવામાં આવે છે.

1 ઓક્ટોબર : વૃદ્ધ વ્યક્તિઓનો આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ (International Day of Older Persons)

- સમાજના ઉત્થાનમાં વૃદ્ધ વ્યક્તિઓના યોગદાનને માન આપવા તથા વૃદ્ધાવસ્થાના પડકારો વિશે જનજાગૃતિ વધારવા માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર(UN) દ્વારા દર વર્ષે 1 ઓક્ટોબરના રોજ 'વૃદ્ધ વ્યક્તિઓના આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ' ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2022ના 'વૃદ્ધ વ્યક્તિઓના આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ' ની થીમ - 'Resilience of Older persons in a changing world' છે.

2 ઓક્ટોબર : વિશ્વ કૃષિ પશુ દિવસ (World Farm animals Day)

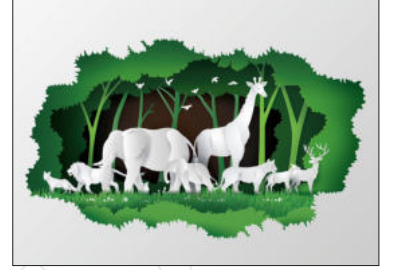
2 ઓક્ટોબર : આંતરરાષ્ટ્રીય અહિંસા દિવસ (International Day of Non-Violence)

- ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળના નેતા અને અહિંસાની ફિલસૂફી અને વ્યૂહરચનાના પ્રણેતા મહાત્મા ગાંધીના જન્મદિવસ 2 ઓક્ટોબરના રોજ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા 'આંતરરાષ્ટ્રીય અહિંસા દિવસ' ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.

2 - 8 ઓક્ટોબર : રાષ્ટ્રીય વન્યજીવન સપ્તાહ (National Wildlife Week)

- પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિ જીવનના સંરક્ષણ અને સંવર્ધનને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ભારતમાં દર વર્ષે 2 થી 8 ઓક્ટોબર દરમિયાન 'રાષ્ટ્રીય વન્યજીવન સપ્તાહ'(National Wildlife Week) ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2022માં રાષ્ટ્રીય વન્યજીવન સપ્તાહની 68મી આવૃત્તિની ઉજવણી કરવામાં આવી રહી છે.
- આ અભિયાન વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિ વિશે જાગૃતિ ફેલાવવા અને લોકોને વન્યજીવન બચાવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા માટે આયોજિત કરવામાં આવે છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- વર્ષ 1952માં ભારતીય વન્યજીવન બોર્ડ દ્વારા ભારતના વન્યજીવનના રક્ષણના લાંબાગાળાના લક્ષ્યો અંગે જાગૃતિ લાવવા માટે વન્યજીવન સપ્તાહની કલ્પના કરવામાં આવી હતી.
- શરૂઆતમાં, વર્ષ 1955માં વન્યજીવન દિવસ ઉજવવામાં આવ્યો હતો, જે પછીથી વર્ષ 1957માં વન્યજીવન સપ્તાહ તરીકે અપગ્રેડ કરવામાં આવ્યો હતો.
- પ્રથમ વખત વન્યજીવન સપ્તાહની ઉજવણી વર્ષ 1957માં કરવામાં આવી હતી.
- વિશેષ** : 42મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, 1976 દ્વારા વન, વન્યજીવો અને પક્ષીઓના સંરક્ષણને રાજ્ય યાદીમાંથી સમવર્તી યાદીમાં સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવેલ છે.

નેશનલ બોર્ડ ફોર વાઇલ્ડલાઇફ(NBWL)

- નેશનલ બોર્ડ ફોર વાઇલ્ડલાઇફ(NBWL)એ વન્યજીવ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 1972 અંતર્ગત વર્ષ 2003માં સત્તાવાર રીતે રચાયેલું વૈધાનિક બોર્ડ(Statutory Board) છે.
- NBWL ની અધ્યક્ષતા વડાપ્રધાન દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- તેમાં વડાપ્રધાન સહિત 47 સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે.
- તે વન્યજીવો અને જંગલોના સંરક્ષણ અને વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે જવાબદાર છે.
- આ બોર્ડ સરકારને વન્યજીવોના સંરક્ષણ માટે નીતિ ઘડતર અંગે સલાહ આપી શકે છે. આમ, તે એક સલાહકારી બોર્ડ છે.

- વન્યજીવ સંબંધિત બાબતોની સમીક્ષા માટે અને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો અને અભયારણ્યોની આસપાસ પ્રોજેક્ટ્સની મંજૂરી માટે તે એક સર્વોચ્ચ સંસ્થા તરીકે કામ કરે છે.
- NBWLની સ્થાયી સમિતિ (Standing Committee) ની અધ્યક્ષતા કેન્દ્રીય પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રી દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- સ્થાયી સમિતિ સંરક્ષિત વન્યજીવ વિસ્તારોમાં અથવા તેના 10 કિ.મી.ની અંદર આવતા તમામ પ્રોજેક્ટોને મંજૂરી આપે છે.

3 ઓક્ટોબર : વિશ્વ સ્થાપત્ય દિવસ (World Architecture Day)

- દર વર્ષે ઓક્ટોબર મહિનાના પ્રથમ સોમવારે સમગ્ર વિશ્વમાં 'વિશ્વ સ્થાપત્ય દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- આમ, આ વર્ષે આ દિવસની ઉજવણી 3 ઓક્ટોબર, 2022ના રોજ કરવામાં આવી.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ સ્થાપત્ય દિવસ' ની થીમ 'Architecture for well-being' છે.

3 ઓક્ટોબર : વિશ્વ આવાસ/વસવાટ દિવસ (World Habitat Day)

- માનવજાત માટે રહેઠાણના મહત્વને પ્રકાશિત કરવા અને લોકોને યાદ અપાવવા માટે કે તેઓ ભાવિ પેઢીના નિવાસસ્થાન માટે જવાબદાર છે, તે માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર(UN) દ્વારા દર વર્ષે ઓક્ટોબર મહિનાના પ્રથમ સોમવારે 'વિશ્વ વસવાટ/આવાસ દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- આ અંતર્ગત આ વર્ષે આ દિવસની ઉજવણી 3 ઓક્ટોબર, 2022ના રોજ કરવામાં આવી.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ વસવાટ દિવસ'ની થીમ 'Mind the Gap. Leave No one and No place Behind' છે.
- આ થીમ અંતર્ગત શહેરો અને માનવ વસાહતોમાં વધતી જતી અસમાનતા અને પડકારો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે.
- વિશ્વ વસવાટ દિવસ 2022 એ વધતી જતી અસમાનતાઓ અને સંવેદનશીલતાઓ તરફ લોકોનું ધ્યાન દોરે છે, જે ટ્રિપલ 'C' - Covid-19, ક્લાઇમેટ અને સંઘર્ષ(Conflict)ના કારણે વધી રહી છે.
- 3 ઓક્ટોબર, 2022ના રોજ આ દિવસની વૈશ્વિક ઉજવણીનું આયોજન બાલિકેસિર, રિપબ્લિક ઓફ તુર્કિયે(તુર્કી) ખાતે થયું હતું.

પૃષ્ઠભૂમિ

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સામાન્ય સભા(UNGA)એ 17 ડિસેમ્બર, 1985ના રોજ એક ઠરાવ સ્વીકાર્યો અને ઓક્ટોબર મહિનાના પ્રથમ સોમવારને વિશ્વ વસવાટ દિવસ તરીકે ઉજવવાનું નિર્ધારિત કર્યું.
- પ્રથમ વખત વિશ્વ વસવાટ દિવસની ઉજવણી વર્ષ 1986માં 'Shelter is my right'ની થીમ હેઠળ કરવામાં આવી હતી. કેન્યાના નૈરોબીમાં તેનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

ધ હેબિટેટ સ્કોલ ઓફ ઓનર એવોર્ડ

- યુનાઇટેડ નેશન્સ હ્યુમન સેટલમેન્ટ્સ પ્રોગ્રામ (UNHSP) દ્વારા વર્ષ 1989માં 'ધ હેબિટેટ સ્કોલ ઓફ ઓનર એવોર્ડ'ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. તેને વિશ્વના સૌથી પ્રતિષ્ઠિત માનવ વસાહત પુરસ્કાર તરીકે ગણવામાં આવે છે.
- તેનો હેતુ આશ્રયની જોગવાઈ, બેઠક લોકોની દુર્દશા, સંઘર્ષ પછીના પુનઃ નિર્માણમાં નેતૃત્વ, માનવ વસાહતો અને શહેરી જીવનની ગુણવત્તા વિકસાવવા અને સુધારવા જેવા વિવિધ ક્ષેત્રોમાં ઉત્કૃષ્ટ યોગદાન માટેની પહેલોને સ્વીકારીને તેને પ્રોત્સાહિત કરવાનો છે.

યુએન - હેબિટેટ - સ્કોલ ઓફ ઓનર એવોર્ડ 2022 ના વિજેતાઓ

- દિપ્તી મહાપાત્રા(ભુવનેશ્વર, ઓડિશા)(ભારત)
- 15' મિનિટ સિટી ગ્લોબલ ઇનિશિયેટિવ
- સ્ટેવ્લી એનિગબોગુ,(નાઇજીરિયા)
- પ્રોગ્રામા પાર્સિરિયા, રેસિફ(બ્રાઝિલ)
- અર્બન ઇન્ટરગ્રૂપ ઓફ ઇ યુરોપિયન પાર્લામેન્ટ
- સ્પેશિયલ સિટેશન: યુનાઇટેડ સિટીઝ એન્ડ લોકલ ગવર્નમેન્ટ્સ(UCLG)

4 ઓક્ટોબર : વિશ્વ પ્રાણી દિવસ (World Animal Day)

- વિશ્વમાં પ્રાણીઓની સુરક્ષા, સંવર્ધન અને તેના કલ્યાણના ધોરણોને સુધારવા અંગે જાગૃકતા લાવવા માટે સમગ્ર વિશ્વમાં દર વર્ષે 4 ઓક્ટોબરના રોજ 'વિશ્વ પ્રાણી દિવસ'(World Animal Day)ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ પ્રાણી દિવસ'ની થીમ - 'Shared Planet' છે.

4-10 ઓક્ટોબર : વિશ્વ અવકાશ સપ્તાહ (World Space Week)

- વિશ્વભરમાં માનવીની સ્થિતિની સુધારણામાં અવકાશ વિજ્ઞાન અને તકનીકીના યોગદાનને યાદ કરવા દર વર્ષે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર(UN) દ્વારા 4 થી 10 ઓક્ટોબર દરમિયાન 'વિશ્વ અવકાશ

સપ્તાહ'(World Space Week)ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.

- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ અવકાશ સપ્તાહ' ની થીમ 'Space and Sustainability' છે.
- વિશ્વ અવકાશ સપ્તાહ માટે થીમની પસંદગી વાર્ષિક ધોરણે 'વર્લ્ડ સ્પેસ વીક એસોસિએશન'(WSWA) દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2000માં સૌપ્રથમ વખત વિશ્વ અવકાશ સપ્તાહની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

4-10 ઓક્ટોબરની પસંદગી કેમ?

- 4 ઓક્ટોબર એ તારીખને ચિહ્નિત કરે છે કે તે દિવસે વર્ષ 1957માં પ્રથમ માનવ નિર્મિત પૃથ્વી ઉપગ્રહ 'સ્પુતનિક 1' લોન્ચ કરવામાં આવ્યો હતો.
- તેમજ 10 ઓક્ટોબર એ તારીખને ચિહ્નિત કરે છે કે તે દિવસે વર્ષ 1967માં ચંદ્ર અને અન્ય અવકાશી પદાર્થો સહિત બાહ્ય અવકાશના અન્વેષણ અને શાંતિપૂર્ણ ઉપયોગોમાં રાજ્યોની પ્રવૃત્તિઓને સંચાલિત કરતા સિદ્ધાંતો પરની સંધિ અમલમાં આવી હતી.

UNOOSA

- યુનાઇટેડ નેશન્સ ઓફિસ ફોર આઉટર સ્પેસ અફેર્સ(UNOOSA) અવકાશના શાંતિપૂર્ણ ઉપયોગ અને સંશોધનમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારને પ્રોત્સાહન આપવા અને ટકાવિ આર્થિક અને સામાજિક વિકાસ માટે અવકાશ વિજ્ઞાન અને તકનીકીના ઉપયોગ માટે કાર્ય કરે છે.
- સ્થાપના : ઇ.સ. 1958
- વડુંમથક : વિયેના, ઓસ્ટ્રિયા

5 ઓક્ટોબર : વિશ્વ શિક્ષક દિવસ (World Teacher's Day)

- વિદ્યાર્થીઓના જીવનમાં શિક્ષકોના યોગદાન થકી દેશ તથા દુનિયાના વિકાસમાં શિક્ષકોની અગત્યની ભૂમિકા પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવા યુનેસ્કો (યુનાઇટેડ નેશન્સ એજ્યુકેશનલ, સાયન્ટિફિક એન્ડ કલ્ચરલ ઓર્ગેનાઇઝેશન) દ્વારા દર વર્ષે 5 ઓક્ટોબરે 'વિશ્વ શિક્ષક દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- થીમ : 'The Transformation of Education begins with Teachers'(શિક્ષણનું પરિવર્તન શિક્ષકોથી શરૂ થાય છે.)
- યુનેસ્કોએ વર્ષ 1966માં શિક્ષકો માટે લીધેલા મહાન પગલાની ઉજવણી કરવા વર્ષ 1994માં 5 ઓક્ટોબરને 'વિશ્વ શિક્ષક દિવસ' તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યો અને 5 ઓક્ટોબર, 1994ના રોજ સૌપ્રથમ વખત 'વિશ્વ શિક્ષક દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવી.

6 ઓક્ટોબર : વિશ્વ સેરેબ્રલ પાલ્સી દિવસ (World Cerebral Palsy Day)

- વિશ્વ સેરેબ્રલ પાલ્સી દિવસની ઉજવણી દર વર્ષે 6 ઓક્ટોબરે કરવામાં આવે છે.
- સેરેબ્રલ પાલ્સી એ આજીવન વિકલાંગતા છે. જેનો કોઈ જાણીતો ઇલાજ નથી.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ સેરેબ્રલ પાલ્સી દિવસ'ની થીમ 'Millions of Reasons' છે.

સેરેબ્રલ પાલ્સી

- સેરેબ્રલ પાલ્સી(CP)એ વિકૃતિઓનું એક જૂથ છે જે વ્યક્તિની હલનચલન કરવાની અને સંતુલન અને મુદ્રા જાળવવાની ક્ષમતાને અસર કરે છે.
- CP એ બાળપણમાં થતી સૌથી સામાન્ય મોટર વિકલાંગતા છે.
- સેરેબ્રલ એટલે મગજ સાથે સંબંધિત અને પાલ્સી એટલે કમજોરી અથવા સ્નાયુઓના ઉપયોગમાં સમસ્યા.
- CP મગજના અસામાન્ય વિકાસ અથવા વિકાસશીલ મગજના નુકસાનના કારણે થાય છે. જે વ્યક્તિની તેના સ્નાયુઓને નિયંત્રિત કરવાની ક્ષમતાને અસર કરે છે.

7 ઓક્ટોબર : વિશ્વ કપાસ દિવસ (World Cotton Day)

- કપાસ અને કપાસ સંલગ્ન ઉત્પાદનોના મહત્વ વિશે જાગૃકતા લાવવા માટે સમગ્ર વિશ્વમાં દર વર્ષે 7 ઓક્ટોબરે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર (UN) દ્વારા 'વિશ્વ કપાસ દિવસ'(World Cotton Day)ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- 7 ઓક્ટોબર, 2022ના રોજ ચોથા વિશ્વ કપાસ દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર(UN)ના ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઇઝેશન(FAO) અનુસાર, વિશ્વ કપાસ દિવસ 2022ની થીમ - 'Weaving a better future for Cotton' છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- પ્રથમ વિશ્વ કપાસ દિવસની ઉજવણી 7 ઓક્ટોબર, 2019ના રોજ કરવામાં આવી હતી.
- વિશ્વ કપાસ દિવસ 7 ઓક્ટોબર, 2019ના રોજ સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના જીનિવામાં આવેલા વિશ્વ વેપાર સંગઠન(WTO) ખાતે FAO, યુનાઇટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ ઓન ટ્રેડ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ(UNCTAD), ઇન્ટરનેશનલ ટ્રેડ સેન્ટર અને ઇન્ટરનેશનલ કોટન એસોસિએશન(ICA) ના સહયોગથી શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- ચાર ઉપ-સહારન આફ્રિકી કપાસ ઉત્પાદકો બેનિન, બુર્કિના ફાસો, ચાડ અને માલીને 'કોટન ફોર' તરીકે ઓળખવામાં

આવે છે.

વિશેષ :

- (1) ઓર્ગેનાઇઝેશન ફોર ઇકોનોમિક કો-ઓપરેશન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ(OECD)-FAO એગ્રિકલ્ચર આઉટલૂક 2022-2031 અનુસાર વિશ્વના મુખ્ય કપાસ ઉત્પાદક દેશોમાં ભારત, ચીન, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ, બ્રાઝિલ અને પાકિસ્તાનનો સમાવેશ થાય છે.
- (2) ભારતમાં મહારાષ્ટ્ર કપાસના ઉત્પાદનમાં મોખરે છે અને ત્યારબાદ ગુજરાતનો ક્રમ આવે છે.

ઈન્ટરનેશનલ કોટન એડવાઈઝરી કમિટી(ICAC)

- સ્થાપના : ઇ.સ. 1939
- વડુંથમક : વોશિંગ્ટન ડી.સી. (યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ)
- એક્ઝિક્યુટીવ ડિરેક્ટર : કાઇ હ્યુજીસ

8 ઓક્ટોબર : વિશ્વ પ્રવાસી પક્ષી દિવસ (World Migratory Bird Day)

- વિશ્વ પ્રવાસી પક્ષી દિવસ એ એક સંયુક્ત રાષ્ટ્ર(UN) દ્વારા સમર્થિત એક વૈશ્વિક અભિયાન છે જેની ઉજવણી વર્ષમાં બે વાર કરવામાં આવે છે.
- મે અને ઓક્ટોબર મહિનાના બીજા શનિવારે આ દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. આ દિવસની ઉજવણીનો ઉદ્દેશ સ્થળાંતરિત (પ્રવાસી) પક્ષીઓ અને તેના આવાસોના સંરક્ષણના મહત્ત્વ અંગે જાગૃકતા લાવવાનો છે.
- વિશ્વ પ્રવાસી પક્ષી દિવસ 2022ની ઉજવણી 14 મે, 2022 અને 8 ઓક્ટોબર, 2022ના રોજ કરવામાં આવી.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ પ્રવાસી પક્ષી દિવસ'ની થીમ 'Light Pollution'(પ્રકાશ પ્રદૂષણ) છે.
- આ વિષય મુખ્યત્વે પ્રકાશ પ્રદૂષણ દ્વારા સ્થળાંતરિત પક્ષીઓના સ્થળાંતરણ, ખોરાક શોધવા માટે ફરવું તથા તેના સંચારને કેવી રીતે પ્રભાવિત કરે છે તેના પર કેન્દ્રીત છે.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ પ્રવાસી પક્ષી દિવસ'નું સ્લોગન 'Dim the lights for Birds at Night!' છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- વિશ્વ પ્રવાસી પક્ષી દિવસની ઉજવણીનો સૌપ્રથમ વિચાર વર્ષ 1993માં અમેરિકા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- આ દિવસની ઉજવણીની શરૂઆત વર્ષ 2006માં આફ્રિકન-યુરેશિયન માઇગ્રેટરી વોટર બર્ડ્સ(AEWA)ના સંરક્ષણ પરના કરારના સચિવાલય દ્વારા વન્ય પ્રાણીઓની સ્થળાંતર પ્રજાતિઓના સંરક્ષણ પર સંમેલનના સચિવાલય સાથે સહયોગથી કરવામાં આવી હતી.

8 ઓક્ટોબર : ભારતીય વાયુસેના દિવસ (Indian Airforce Day)

- ભારતીય વાયુસેનાના બહાદુર જવાનોને આદર અને સન્માન આપવા તથા દેશના રક્ષણ અને સલામતી માટે ભારતીય વાયુસેનાની ભૂમિકાને બિરદાવવા માટે દર વર્ષે 8 ઓક્ટોબરે સમગ્ર ભારતમાં 'ભારતીય વાયુસેના દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2022ના 'ભારતીય વાયુસેના દિવસ'ની થીમ 'Transforming for the future' છે.
- 8 ઓક્ટોબર, 2022 એ ભારતીય વાયુસેનાની 90મી વર્ષગાંઠની ઉજવણીને ચિહ્નિત કરે છે.
- ભારતીય વાયુસેનાએ વાયુસેના દિવસ પરેડ યોજવાનું અને દિલ્હી નેશનલ કેપિટલ રિજન(NCR)ની બહાર પ્રથમ વખત ફ્લાયપાર્ટ કરવાનું નિર્ધારિત કર્યું હતું.
- આ અંતર્ગત ચંદીગઢ એરફોર્સ સ્ટેશન ખાતે ભારતીય વાયુસેના (Indian Air force - IAF)ની વર્ષગાંઠ નિમિત્તે એક ઔપચારિક પરેડનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

ભારતીય વાયુસેનાની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ

- ભારતીય વાયુસેનાની સત્તાવાર રીતે સ્થાપના 8 ઓક્ટોબર, 1932ના રોજ થઈ હતી. શરૂઆતમાં તેણે યુનાઇટેડ કિંગડમના રોયલ એરફોર્સ(RAF)ના સહાયકદળ તરીકે ભૂમિકા ભજવી હતી.
- વર્ષ 1945માં કિંગ જ્યોર્જ - VI એ IAFની ઉપલબ્ધિઓના સન્માનમાં તેને માન્યતા આપવા 'રોયલ' પૂર્વગ આપ્યો હતો. વર્ષ 1950માં ભારત પ્રજાસત્તાક બન્યા પછી રોયલ ઇન્ડિયન એરફોર્સમાંથી 'રોયલ' પૂર્વગ દૂર કરવામાં આવ્યો હતો.

ભારતીય વાયુસેના (Indian Air force)

- સ્થાપના : ઇ.સ. 1932
- વડુંથમક : નવી દિલ્હી
- ચીફ ઓફ ઇ એર સ્ટાફ : એર ચીફ માર્શલ વી.આર.ચૌધરી
- સૂત્ર(Motto) : Touch the sky with Glory
- આ સૂત્ર ભગવદગીતાના 11માં અધ્યાયના 24મા શ્લોકમાંથી લેવામાં આવેલ છે.
- ભારતના રાષ્ટ્રપતિ સશસ્ત્ર દળોના સર્વોચ્ચ કમાન્ડર છે.
- વાયુસેનાના વડા, એર ચીફ માર્શલ, વાયુસેનાના સંચાલન કમાન માટે જવાબદાર હોય છે.
- વિશ્વની ચોથી સૌથી મોટી વાયુસેના ભારતીય વાયુસેના છે.

9 ઓક્ટોબર : વિશ્વ પોસ્ટ દિવસ (World Post Day)

- રોબુટા જીવનમાં પોસ્ટલ ક્ષેત્રની ભૂમિકા અંગે જાગૃતિ લાવવા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર(UN) દ્વારા દર વર્ષે 9 ઓક્ટોબરે સમગ્ર વિશ્વમાં 'વિશ્વ પોસ્ટ દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.

- આ દિવસની ઉજવણીનો હેતુ સમગ્ર વિશ્વમાં આર્થિક અને સામાજિક પ્રગતિ પર પોસ્ટલ ક્ષેત્રની હકારાત્મક અસરો વિશે જાગૃતિ વધારવાનો પણ છે.
- 9 ઓક્ટોબર, 1874ના રોજ સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના બર્ન ખાતે 1874ની બર્નની સંધિ અંતર્ગત યુનિવર્સલ પોસ્ટલ યુનિયન (UPU)ની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ પોસ્ટ દિવસ'ની થીમ 'Post for Planet' છે.

UPU ની આંતરરાષ્ટ્રીય પત્રલેખન સ્પર્ધા

- વર્ષ 1971થી શરૂ થયેલ UPU દ્વારા આયોજિત વાર્ષિક આંતરરાષ્ટ્રીય પત્રલેખન સ્પર્ધાનો ઉદ્દેશ પત્રલેખનની કળા દ્વારા બાળકોમાં સાક્ષરતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.
- વર્ષ 2022માં આ સ્પર્ધાનું આયોજન 'Write a letter to an influential person about why and how to take action on climate change' ની થીમ આધારિત કરવામાં આવ્યું હતું.

યુનિવર્સલ પોસ્ટલ યુનિયન(UPU)

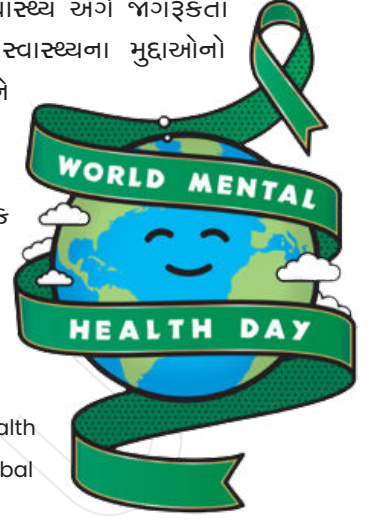
- યુનિવર્સલ પોસ્ટલ યુનિયન એ સંયુક્ત રાષ્ટ્રની એક વિશિષ્ટ એજન્સી છે જે વિશ્વવ્યાપી પોસ્ટલ સિસ્ટમ ઉપરાંત સભ્ય રાષ્ટ્રો વચ્ચે પોસ્ટલ નીતિઓનું સંકલન કરે છે.
- ટે ઇન્ટરનેશનલ ટેલિકમ્યુનિકેશન યુનિયન(ITU) પછી બીજી સૌથી જૂની આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા છે.
- વડુંથમક : બર્ન, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ
- ભારત વર્ષ 1876થી UPU માં જોડાયેલ છે.
- તેમાં 192 સભ્ય દેશો છે.

9 ઓક્ટોબર : ભારતીય વિદેશ સેવા દિવસ (Indian Foreign Service Day)

- 9 ઓક્ટોબરને ભારતીય વિદેશ સેવા દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.
- કેન્દ્ર સરકારે 9 ઓક્ટોબર, 1946ના રોજ વિદેશમાં ભારતના રાજદારી, વાણિજ્ય દૂતાવાસ સંબંધી અને વ્યાપારી પ્રતિનિધિત્વ માટે ભારતીય વિદેશ સેવાની સ્થાપના કરી હતી.

10 ઓક્ટોબર : વિશ્વ માનસિક સ્વાસ્થ્ય દિવસ (World Mental Health Day)

- દુનિયાભરમાં માનસિક સ્વાસ્થ્ય અંગે જાગૃકતા વધારવા અને માનસિક સ્વાસ્થ્યના મુદ્દાઓનો સામનો કરવાના પ્રયત્નોને વધુ મજબૂત કરવા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર(UN) દ્વારા દર વર્ષે 10 ઓક્ટોબરે 'વિશ્વ માનસિક સ્વાસ્થ્ય દિવસ' ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.

- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ માનસિક સ્વાસ્થ્ય દિવસ'ની થીમ - 'Make mental health & well-being for all a global priority' છે.
- પ્રતીક** : લીલા રંગની રિબન એ માનસિક સ્વાસ્થ્ય જાગૃકતાનું આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતીક છે.
- વર્લ્ડ ફેડરેશન ફોર મેન્ટલ હેલ્થ(WFMH) દ્વારા થીમની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- 'વિશ્વ માનસિક સ્વાસ્થ્ય દિવસ'ની ઉજવણી સૌપ્રથમ વખત 10 ઓક્ટોબર, 1992ના રોજ કરવામાં આવી હતી.

ભારતમાં માનસિક સ્વાસ્થ્ય

- વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા(WHO)ના અહેવાલ અનુસાર ભારતમાં વર્ષ 1990થી 2017ની વચ્ચે દર સાતમાંથી એક વ્યક્તિ ડિપ્રેશન, ચિંતા અને અન્ય માનસિક બીમારીનો ભોગ બની હતી.

KIRAN (1800-599-0019)

- ટે કેન્દ્રીય સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા મંત્રાલય દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલ ટોલ ફ્રી હેલ્પલાઇન નંબર છે જે ચિંતા, તણાવ, ડિપ્રેશન, આત્મહત્યાના વિચાર અને અન્ય માનસિક સ્વાસ્થ્ય સંબંધી સમસ્યાઓનો સામનો કરી રહેલા લોકોને સહાયતા પ્રદાન કરે છે.

મનોદર્પણ પહેલ

- ટે કોવિડ રોગચાળાના સમયમાં વિદ્યાર્થીઓ, પરિવારના સભ્યો અને શિક્ષકોને તેમના માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને સુખાકારી માટે મનોસામાજિક સમર્થન આપવા માટે આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન હેઠળ શિક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા શરૂ કરવામાં આવી હતી.

વર્લ્ડ ફેડરેશન ફોર મેન્ટલ હેલ્થ(WFMH)

- સ્થાપના : ઇ.સ. 1948
- વડુંથમક : ટેક્સાસ, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા
- પ્રમુખ : ઇન્ગ્રિડ ડેનિયલ્સ(દક્ષિણ આફ્રિકા)

11 ઓક્ટોબર : આંતરરાષ્ટ્રીય બાલિકા દિવસ (International Day of the Girl Child)

- બાળકીઓના અધિકારો અને દુનિયાભરમાં બાળકીઓ સામે આવતા અનોખા પડકારોનો સામનો કરવા માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા “આંતરરાષ્ટ્રીય બાલિકા દિવસ”ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. 11 ઓક્ટોબર, 2022 એ આંતરરાષ્ટ્રીય બાલિકા દિવસની ઉજવણીની 10મી વર્ષગાંઠ છે.
- થીમ : ‘Our time is now – Our Rights, our future’ છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સામાન્ય સભા(UNGA) એ 19 ડિસેમ્બર, 2011ના રોજ એક ઠરાવ સ્વીકાર્યો હતો, અને દર વર્ષે 11 ઓક્ટોબરે ‘આંતરરાષ્ટ્રીય બાલિકા દિવસ’ ના રૂપમાં ઉજવવા અંગે જાહેરાત કરી હતી. આ અંતર્ગત આંતરરાષ્ટ્રીય બાલિકા દિવસની સૌપ્રથમ વખત ઉજવણી 11 ઓક્ટોબર, 2012ના રોજ કરવામાં આવી હતી.

‘બેટિયાં બને કુશલ’ શીર્ષક અંતર્ગત રાષ્ટ્રીય પરિષદનું આયોજન

- 11 ઓક્ટોબર, 2022ના રોજ કેન્દ્રીય મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય બાલિકા દિવસના અવસર પર ‘બેટિયાં બને કુશલ’ શીર્ષક હેઠળ કન્યાઓ માટે બિન-પરંપરાગત આજીવિકા(Non-Traditional Livelihood - NTL)માં કૌશલ્ય પર રાષ્ટ્રીય પરિષદનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ રાષ્ટ્રીય પરિષદનું આયોજન ‘બેટી બચાવો, બેટી પઢાવો’(BBBP) બેનર હેઠળ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ પરિષદ દ્વારા મંત્રાલયો અને વિભાગો વચ્ચે એકતા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો, તેથી છોકરીઓ તેના કૌશલ્ય નિર્માણની સાથે-સાથે સાયન્સ, ટેકનોલોજી, એન્જિનીયરિંગ અને મેથેમેટિક્સ(STEM) સહિત અલગ-અલગ વ્યવસાયથી જોડાયેલા કાર્યબળમાં પ્રવેશ કરી શકે.

12 ઓક્ટોબર : વિશ્વ સંધિવા દિવસ (World Arthritis Day)

- સંધિવા અને મસ્ક્યુલોસ્કેલેટલ રોગોની પ્રવર્તમાન અસર વિશે જાગૃતિ લાવવા માટે દર વર્ષે 12 ઓક્ટોબરે ‘વિશ્વ સંધિવા દિવસ’ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- થીમ : ‘It’s in your hands, Take Action’ છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- વિશ્વ સંધિવા દિવસની સ્થાપના વર્ષ 1996માં આર્થરિટીસ ર્યુમેટિઝમ ઇન્ટરનેશનલ(ARI) દ્વારા કરવામાં આવી હતી. 12 ઓક્ટોબર, 1996ના રોજ પ્રથમ સંધિવા દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

13 ઓક્ટોબર : આપત્તિ જોખમ ઘટાડવા માટેનો આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ (International Day for Disaster Risk Reduction)

- વિશ્વભરમાં જોખમ અને આપત્તિ ઘટાડવા અંગેની સંસ્કૃતિને પ્રોત્સાહન તથા તે અંગે જાગૃકતા કેળવવા માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા દર વર્ષે 13 ઓક્ટોબરે ‘આપત્તિ જોખમ ઘટાડવા માટેનાં આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ’ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2022ના આ દિવસની થીમ - ‘Early warning for all’ છે.
- આ થીમ સેન્ડાઈ ફેમવર્કના ટાર્ગેટ ‘૬’ પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સામાન્ય સભા(UNGA) એ એક ઠરાવ સ્વીકાર્યો હતો અને ઓક્ટોબર મહિનાના બીજા બુધવારને કુદરતી આપત્તિ ઘટાડવા માટેના આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ તરીકે જાહેર કર્યો હતો.
- આ અંતર્ગત 10 ઓક્ટોબર, 1990ના રોજ કુદરતી આપત્તિ ઘટાડવા માટેના પ્રથમ આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.
- વર્ષ 2009માં આ દિવસનું નામ બદલીને ‘આપત્તિ જોખમ ઘટાડવા માટેના આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ’ સત્તાવાર રીતે કરવામાં આવ્યું તથા વર્ષ 2010 થી દર 13 ઓક્ટોબરે આ દિવસની ઉજવણીની શરૂઆત થઈ હતી.

13 ઓક્ટોબર : વિશ્વ દષ્ટિ દિવસ (World Sight Day)

- આંખના સ્વાસ્થ્ય અંગે લોકોમાં જાગૃતિ લાવવા અને દષ્ટિની ક્ષતિની સમસ્યાને દૂર કરવા માટે વિશ્વભરના હજારો નેત્રરોગ ચિકિત્સકો દ્વારા કરવામાં આવેલા સેવાકાર્યને ઓળખવા માટે ઓક્ટોબર મહિનાના ગુરુવારે દર વર્ષે ‘વિશ્વ દષ્ટિ દિવસ’ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- વિશ્વ દષ્ટિ દિવસને અન્ય ‘વિશ્વ નેત્ર દિવસ’ના રૂપમાં પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2022ના ‘વિશ્વ દષ્ટિ દિવસ’ની થીમ - ‘Love Your Eyes’ છે.
- મે, 2022માં વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા(WHO) એ વૈશ્વિક સ્તરે ‘Eye care in Health Systems: Guide for Action’ ની શરૂઆત કરી હતી.
- WHO નાં અહેવાલ અનુસાર, ઓછામાં ઓછા 2.2 અબજ લોકોને દષ્ટિની ક્ષતિ અથવા અંધત્વ છે.
- વિશ્વના લગભગ 30% દષ્ટિની ક્ષતિ અથવા અંધત્વ ધરાવતા લોકો દક્ષિણ- પૂર્વ એશિયા ક્ષેત્રમાં વસવાટ કરે છે.

ઈન્ટરનેશનલ એજન્સી ફોર ધ પ્રિવેન્શન ઓફ બ્લાઈન્ડનેસ(IAPB)

- સ્થાપના : ઇ.સ. 1975
- વડુંમથક : લંડન(યુ.કે.)
- અધ્યક્ષ : કેરોલિન કેસી
- CEO : પીટર હોલેન્ડ

14 ઓક્ટોબર : વિશ્વ માનક દિવસ (World Standards Day)

- ગ્રાહકો, નીતિ નિર્માતાઓ અને વ્યવસાયકારોને માનકીકરણના મૂલ્ય વિશે શિક્ષિત કરવા માટે દર વર્ષે 14 ઓક્ટોબરે 'વિશ્વ માનક દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- આ દિવસની ઉજવણીનું આયોજન 'વર્લ્ડ સ્ટાન્ડર્ડ્સ કોઓપરેશન'ના બેનર હેઠળ ઇન્ટરનેશનલ ઇલેક્ટ્રોટેકનિકલ કમિશન(IEC), ઇન્ટરનેશનલ ઓર્ગેનાઇઝેશન ફોર સ્ટાન્ડર્ડ્સ(ઇઝો) અને ઇન્ટરનેશનલ ટેલિકમ્યુનિકેશન યુનિયન(ITU) દ્વારા સહયોગથી કરવામાં આવ્યું હતું.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ માનક દિવસ' ની થીમ - 'Shared Vision for a Better world' છે.

ઈન્ટરનેશનલ ઓર્ગેનાઇઝેશન ફોર સ્ટાન્ડર્ડ્સ(ઇઝો)(ISO)

- સ્થાપના : ઇ.સ. 1947
- વડુંમથક : જીનિવા, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ
- સભ્યો : 167 રાષ્ટ્રીય ધોરણ સંસ્થાઓ
- પ્રમુખ : ઊલરિકા ફ્રેન્ક

ઈન્ટરનેશનલ ટેલિકમ્યુનિકેશન યુનિયન (ITU)

- સ્થાપના : ઇ.સ. 1865
- વડુંમથક : જીનિવા, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ
- સભ્યો : 193 સભ્યો
- સેક્રેટરી જનરલ : હૌલિન ઝાઓ

14 ઓક્ટોબર : વિશ્વ ઇંડા દિવસ (World Egg Day)

- વિશ્વ ઇંડા દિવસ દર વર્ષે ઓક્ટોબર મહિનાના બીજા શુક્રવારે ઉજવવામાં આવે છે. આમ, આ વર્ષે આ દિવસની ઉજવણી 14 ઓક્ટોબરે કરવામાં આવી હતી.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ ઇંડા દિવસ'ની થીમ 'Egg for a Better life' છે.

15 ઓક્ટોબર : આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ મહિલા દિવસ (International Day of Rural Women)

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર (UN) દ્વારા દર વર્ષે 15 ઓક્ટોબરે 'આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ મહિલા દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે, અને તે લાખો મહિલાઓને સમર્પિત કરવામાં આવે છે. જેઓ દૂરના ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં રહે છે. આ દિવસ ગ્રામીણ વિકાસ અને કૃષિ તરફ તેમની સિદ્ધિઓ અને યોગદાનની ઉજવણી કરે છે અને પ્રકાશિત કરે છે.
- વર્ષ 2022ના 'આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ મહિલા દિવસ'ની થીમ - 'Rural women confront the global cost of living crisis' છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- 18 ડિસેમ્બર, 2007ના રોજ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સામાન્ય સભા(UNGA) એ દર વર્ષે 15 ઓક્ટોબરને આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ મહિલા દિવસ તરીકે ઉજવવા અંગેનો ઠરાવ સ્વીકાર્યો હતો.
- આ અંતર્ગત 15 ઓક્ટોબર, 2007ના રોજ સૌપ્રથમ વખત 'આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ મહિલા દિવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

15 ઓક્ટોબર : વિશ્વ વિદ્યાર્થી દિવસ (World Student's Day)

- વિશ્વ વિદ્યાર્થી દિવસ દર વર્ષે 15 ઓક્ટોબરે ઉજવવામાં આવે છે.
- આ દિવસની ઉજવણી ભારતના ભૂતપૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ (11મા રાષ્ટ્રપતિ - 2002 થી 2007) અને ભારતના 'મિસાઇલ મેન' તરીકે સુપ્રસિદ્ધ ડૉ. એ.પી.જે. અબ્દુલ કલામની જન્મજયંતીને યિદ્દિત કરે છે.
- 15 ઓક્ટોબર, 2022 એ ડૉ. એ.પી.જે. અબ્દુલ કલામની 91મી જન્મજયંતીની ઉજવણી કરવામાં આવી.
- વર્ષ 2022ના 'વિશ્વ વિદ્યાર્થી દિવસ'ની થીમ - 'The Transformation of education begins with teacher' છે.

15 ઓક્ટોબર : ગ્લોબલ હેન્ડવોશિંગ દિવસ (Global Handwashing Day)

- રોગોથી બચવા અને તંદુરસ્ત જીવન જીવવા તંદુરસ્તીના સરતા માર્ગ તરીકે સાબુ વડે હાથ ધોવાના મહત્ત્વ વિશે જાગૃતિ અને સમજ વધારવાના ઉદ્દેશ સાથે 15 ઓક્ટોબરને 'ગ્લોબલ હેન્ડવોશિંગ દિવસ' તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2022ના આ દિવસની થીમ - 'Unite for Universal Hand Hygiene' છે.
- સૌપ્રથમ ગ્લોબલ હેન્ડવોશિંગ દિવસની ઉજવણી વર્ષ 2008માં કરવામાં આવી હતી.

16 ઓક્ટોબર : વિશ્વ ખાદ્ય દિવસ (World Food Day)

- ‘વિશ્વ ખાદ્ય દિવસ’ પ્રતિવર્ષ 16 ઓક્ટોબરે દુનિયાભરના એવા લાખો લોકોને ઉજાગર કરવા માટે ઉજવવામાં આવે છે કે જેઓ સ્વાસ્થ્યપ્રદ આહારનો ખર્ચ ઉઠાવી શકતા નથી તથા તેઓને નિયમિત પૌષ્ટિક આહાર મળી રહે તેની જરૂરિયાત છે.
- આ દિવસની વૈશ્વિક ઉજવણીનું નેતૃત્વ સંયુક્ત રાષ્ટ્રના ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઇઝેશન(FAO) દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2022ના ‘વિશ્વ ખાદ્ય દિવસ’ની થીમ ‘Leave No ONE behind’(કોઈને પાછળ ન છોડો) છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સામાન્ય સભા(UNGA)એ 5 ડિસેમ્બર, 1980ના રોજ એક ઠરાવ સ્વીકાર્યો હતો અને દર વર્ષે 16 ઓક્ટોબરને ‘વિશ્વ ખાદ્ય દિવસ’ તરીકે જાહેર કર્યો હતો.
- 16 ઓક્ટોબર, 1981ના રોજ સર્વપ્રથમ વખત ‘વિશ્વ ખાદ્ય દિવસ’ની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

વિશ્વ ખાદ્ય દિવસ સમારોહ અને આંતર-પેઢી સંવાદ

- FAO અને અન્ય રોમ સ્થિત સંયુક્ત રાષ્ટ્રની એજન્સીઓના વડાઓ તથા અન્ય વિશેષ મહેમાનોએ આ આંતરરાષ્ટ્રીય સમારોહમાં ભાગ લીધો હતો.
- આ સમારોહમાં પોપ ફ્રાન્સિસ અને સંયુક્ત રાષ્ટ્રના સેક્રેટરી જનરલ એન્ટોનિયો ગુટેરેસના સંદેશાઓ પણ ઘોષાવામાં આવ્યા હતા.
- ઇવેન્ટ દરમિયાન, FAO નો પ્રથમ વખતનો એચિવમેન્ટ એવોર્ડ(FAO એવોર્ડ ફોર એચિવમેન્ટ 2022) પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યો હતો.
- FAO એચિવમેન્ટ એવોર્ડ કેન્યાની ‘કિરિસિઆ કમ્યૂનિટી ફોરેસ્ટ એસોસિએશન’(CFA) ને એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.
- તેમજ FAO એમ્પિયન એવોર્ડ ‘એગ્રિકલ્ચર રિસર્ચ કોર્પોરેશન ઓફ એમ્બ્રાપા’(Embrapa)ને આપવામાં આવ્યો છે.

વિશેષ

1. 2021માં, સમગ્ર વિશ્વમાં લગભગ 193 મિલિયન લોકોએ ઉચ્ચ તીવ્ર ખોરાકની અસુરક્ષાનો અનુભવ કર્યો અને અડધા મિલિયનથી વધુ લોકોએ આપત્તિજનક પરિસ્થિતિઓ(ભૂખમરો અને મૃત્યુ)નો સામનો કર્યો હતો.
2. લગભગ 3.1 અબજ લોકો (વિશ્વની વસતીના 40%) ને તંદુરસ્ત આહાર પરવડી શકતો નથી.

ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઇઝેશન(FAO)

- સ્થાપના : 16 ઓક્ટોબર, 1945
- વડુંમથક : રોમ, ઇટાલી
- ડિરેક્ટર જનરલ : કચૂ ડોન્ગ્યુ

16 ઓક્ટોબર : વિશ્વ એનેસ્થેસિયા દિવસ (World Anaesthesia Day)

- 16 ઓક્ટોબર, 1846ના રોજ અમેરિકાના ડેવિડ વિલિયમ ટી.જી. મોર્ટને એનેસ્થેસિયાનો સૌપ્રથમ સફળ પ્રયોગ કર્યો હતો. તેના સન્માનમાં દર વર્ષે આ દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- થીમ : ‘Medication Safety’

16 ઓક્ટોબર : વિશ્વ કરોડરજ્જુ દિવસ (World Spine Day)

- 16 ઓક્ટોબરના રોજ ‘વિશ્વ કરોડરજ્જુ દિવસ’ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. થીમ : ‘Every Spine Counts’

17 ઓક્ટોબર : ગરીબી નાબૂદી માટેનો આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ (International Day for the Eradication of Poverty)

- ગરીબી, ભૂખમરો અને હિંસાના મુદ્દાઓને પ્રકાશિત કરવા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર(UN) દ્વારા દર વર્ષે 17 ઓક્ટોબરે ‘ગરીબી નાબૂદી માટેના આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ’ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- આ દિવસ ગરીબીના વૈશ્વિક મુદ્દા અને તે કેવી રીતે માનવ અધિકારો અને માનવ ગૌરવનું ઉલ્લંઘન કરે છે તે અંગે જાગૃક્તા ફેલાવે છે.
- થીમ : ‘Dignity for All in Practice’ (વ્યવહારમાં બધા માટે ગૌરવ)

ગરીબી નાબૂદી માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રના દાયકાઓ

- ગરીબી નાબૂદી માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો પ્રથમ દાયકો(1997-2006)
- ગરીબી નાબૂદી માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો બીજો દાયકો (2008-2017)
- ગરીબી નાબૂદી માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો ત્રીજો દાયકો (2018 - 2027)
- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સામાન્ય સભાએ 20 ડિસેમ્બર, 2017ના રોજ ત્રીજા દાયકાનો સ્વીકાર કર્યો હતો અને તેની થીમ- ‘Accelerating global actions for a world without poverty’(ગરીબી વગરના વિશ્વ માટે વૈશ્વિક કાર્યોમાં ઝડપ લાવવી) છે.

20 ઓક્ટોબર : વિશ્વ આંકડા દિવસ (World Statistics Day)

- આપણા રોજિંદા જીવનમાં આંકડાઓના મહત્ત્વને ઓળખવા માટે 20 ઓક્ટોબરે દર વર્ષે ‘વિશ્વ આંકડા દિવસ’ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.
- થીમ : ‘Data for Sustainable Development’

સવાલ જવાબ વિશેષ

ગુજરાત વિશેષ

Q.1 ગરીબ કલ્યાણ મેળાની 13મી કડીનો પ્રારંભ મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે તાજેતરમાં ક્યાંથી કરાવ્યો હતો?

A. ગોધરા(પંચમહાલ)

વિશેષ : મુખ્યમંત્રીએ આ પ્રસંગે પંચાયત વિભાગની વિવિધ 22 જેટલી યોજનાઓને સમાવી લેતી 'આગેકૂચ' કોફીટેબલ બૂકનું વિમોચન પણ કર્યું હતું.

Q.2 કર્ણાટક સંઘ, અમદાવાદ-ગુજરાતની કેટલામી વર્ષગાંઠ નિમિત્તે તાજેતરમાં કર્ણાટક દર્શન - 2022 કાર્યક્રમ યોજાયો હતો?

A. 75 મી વર્ષગાંઠ

Q.3 વિક્રમ સંવત 2078 'ગુજરાત દીપોત્સવી' અંકનું વિમોચન તાજેતરમાં કોના દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું?

A. મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલ

વિશેષ : ગુજરાત દીપોત્સવી 2078માં અગ્રણી લેખકોની સર્જનાત્મકતા દ્વારા પ્રસ્તુત સાહિત્યના સૌંદર્યથી વાચકોના મનને ઉજાગર કરતા ચિંતનશીલ વિચારો, કવિતાઓ, નવલકથાઓ, હાસ્ય, નાટકો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

Q.4 પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી દ્વારા તાજેતરમાં ગુજરાતના કયા ગામની પ્રથમ 24*7 સૌર ઊર્જાથી ચાલતા ગામ તરીકે જાહેરાત કરવામાં આવી?

A. મોઢેરા (મહેસાણા)

Q.5 અમદાવાદ ખાતે જરૂરિયાતમંદ વિદ્યાર્થીઓ માટેના શૈક્ષણિક સંકુલ એવા 'મોદી શૈક્ષણિક સંકુલ'ના પ્રથમ તબક્કાનું ઉદ્ઘાટન તાજેતરમાં કોના દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું?

A. પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદી

Q.6 મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ગુજરાત પોલીસ દળના 99 જેટલા અધિકારી-કર્મીઓને પ્રશંસનીય સેવા, વિશિષ્ટ સેવા માટેના જાહેર થયેલા પોલીસ મેડલ્સ કયા અર્પણ કર્યા હતા?

A. અમદાવાદ

Q.7 મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે વાઇબ્રન્ટ નવરાત્રી મહોત્સવ-2022 ક્યાંથી ખૂલ્લો મૂક્યો હતો?

A. GMDC ગ્રાઉન્ડ (અમદાવાદ ખાતેથી)

Q.8 સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ મંત્રાલય(MSME) દ્વારા તાજેતરમાં SC-ST હબ યોજના તેમજ મંત્રાલયના અન્ય કાર્યક્રમો વિશે જાગૃતિ લાવવા માટે રાષ્ટ્રીય SC-ST હબ કોન્કલેવનું આયોજન ક્યાં કરવામાં આવ્યું હતું?

A. અમદાવાદ

Q.9 સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા તાજેતરમાં વર્ષ 2022 માટેના યુવા અને બાળ પુરસ્કારની જાહેરાત કરવામાં આવી છે, આ અંતર્ગત ગુજરાતી ભાષા માટે સાહિત્ય અકાદમી યુવા પુરસ્કાર 2022 કોને એનાયત કરવામાં આવશે?

A. ભરત ખેની (પુસ્તક: રાજ રવિ વર્મા(આત્મકથા))

વિશેષ : સાહિત્ય અકાદમી યુવા પુરસ્કાર 2022 હિન્દી ભાષા ભગવંત અનોમોલને તેના ઉપન્યાસ 'પ્રમેય' માટે એનાયત કરવામાં આવશે.

Q.10 સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા તાજેતરમાં વર્ષ 2022 માટેના યુવા અને બાળ પુરસ્કારની જાહેરાત કરવામાં આવી છે, આ અંતર્ગત ગુજરાતી ભાષા માટે સાહિત્ય અકાદમી બાળ પુરસ્કાર 2022 કોને એનાયત કરવામાં આવશે?

A. કિરીટ ગોસ્વામી(કવિતા સંગ્રહ : 'ખિસકોલીને કમ્પ્યૂટર છે લેવું' માટે

Q.11 વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા નવી દિલ્હીથી 5G સેવાઓનો પ્રારંભ કરવા અને ઇન્ડિયન મોબાઇલ કોંગ્રેસ (IMC)ની 6ઠ્ઠી આવૃત્તિના ઉદ્ઘાટન માટે ગુજરાતના મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્દ્ર પટેલે કયા ગામમાંથી વર્ચ્યુઅલ રીતે ભાગ લીધો હતો?

A. ગામ : રોપડા (તા: દસક્રોધ, જિ. અમદાવાદ)

Q.12 સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાના થાનગઢમાં વિશ્વવિખ્યાત તરણેતરના મેળામાં તાજેતરમાં કેટલામાં ગ્રામીણ ઓલિમ્પિકનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું ?

A. - 17મા

વિશેષ : 17મા ગ્રામીણ ઓલિમ્પિકનું આયોજન સ્પોર્ટ્સ ઓથોરિટી ઓફ ગુજરાત, ગાંધીનગર દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

Q.13 તાજેતરમાં વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ ક્યાં દેશની સૌથી મોટી કિડની હોસ્પિટલનું લોકાર્પણ કર્યું હતું?

A. સિવિલ હોસ્પિટલ, અમદાવાદ

વિશેષ : આ કિડની હોસ્પિટલ 850 બેડની અત્યાધુનિક સુવિધાથી સજ્જ છે.

Q.14 વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ તાજેતરમાં 'વન ગુજરાત વન ડાયાલિસિસ' કાર્યક્રમ અંતર્ગત કુલ કેટલા ડાયાલિસિસ સેન્ટરો તથા રાજ્યમાં જિલ્લા- મથકો પર કેટલા ડે કેર કિમોથેરાપી સેન્ટરનો શુભારંભ કરાવ્યો છે?

A. કુલ 188 ડાયાલિસિસ સેન્ટર તથા જિલ્લામથકો પર 22 ડે કેર કિમોથેરાપી સેન્ટર

વિશેષ : નવા 188 ડાયાલિસિસ સેન્ટરો સાથે ગુજરાત ડાયાલિસિસ પ્રોગ્રામ(GDP) અંતર્ગત રાજ્યમાં કુલ 270 નિ:શુલ્ક ડાયાલિસિસ સેન્ટરો કાર્યરત થયા છે.

પુરસ્કાર વિશેષ

Q.15 વર્ષ 2022 માટે સરત્ર(સન્મુદા આર્ટ્સ, સાયન્સ, ટેકનોલોજી એન્ડ રિસર્ચ એકેડમી - SASTRA) રામાનુજન પુરસ્કાર તાજેતરમાં કોને એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો?

A. યુન્કિંગ તાંગ(યુનિવર્સિટી ઓફ કેલિફોર્નિયાના સહાયક પ્રોફેસર)

Q.16 કયા ભારતીય પુરૂષ અને મહિલા હોકી ખેલાડીઓને આંતરરાષ્ટ્રીય હોકી ફેડરેશન (FIH) દ્વારા 'FIH મેન્સ એન્ડ વિમેન્સ ગોલડીપર ઓફ ધ યર' તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા?

A. પી.આર.શ્રીજેશ અને સવિતા પુનિયા

Q.17 બિલ એન્ડ મેલિન્ડા ગેટ્સ ફાઉન્ડેશને તાજેતરમાં વિશ્વના 4 મહાનુભાવોને 2022 ગોલડીપર્સ ગ્લોબલ ગોલ્ડ એવોર્ડ્સથી સન્માનિત કર્યા છે, તેમાં કયા ભારતીયનો સમાવેશ થયો છે?

A. ડૉ. રાધિકા બત્રા

વિશેષ : ડૉ. રાધિકા બત્રા બિન-લાભકારી સંગઠન 'Every Infant Matters' ના સહ-સંસ્થાપક છે.

Q.18 IIFL વેલ્થ હુરૂન ઇન્ડિયા રિચ લિસ્ટ 2022 અનુસાર ભારતમાં સૌથી વધુ ધનિક કોણ છે?

A. ગૌતમ અદાણી અને તેનો પરિવાર

વિશેષ : આ લિસ્ટ અનુસાર નાયકાના સ્થાપક અને CEO ફાલ્ગુની નાયર સૌથી અમીર ભારતીય મહિલા છે.

Q.19 બ્રિટનના ભારતીય મૂળના કયા ગૃહ સચિવ અને પ્રથમ મહિલાને તાજેતરમાં 'ક્વીન એલિઝાબેથ એવોર્ડ' એનાયત કરવામાં આવ્યો?

A. સુએલા બેવરમેન

Q.20 એરપોર્ટ કાઉન્સિલ ઇન્ટરનેશનલ(ACI) દ્વારા તાજેતરમાં કયા એરપોર્ટને, 'એરપોર્ટ સર્વિસ ક્વોલિટી એવોર્ડ - 2022' એનાયત કરવામાં આવ્યો?

A. કોચીન ઇન્ટરનેશનલ એરપોર્ટ લિમિટેડ(CIAL)

વિશેષ : એરપોર્ટ સર્વિસ ક્વોલિટી એવોર્ડને વૈશ્વિક ઉડ્ડયન ક્ષેત્રનું સર્વોચ્ચ સન્માન માનવામાં આવે છે.

Q.21 આરોગ્ય સુવિધા નોંધણીમાં અનેક આરોગ્યસંભાળ સુવિધાઓ ઉમેરવા માટે કયા રાજ્યને તાજેતરમાં 'આયુષ્યમાન ઉત્કૃષ્ટ પુરસ્કાર- 2022' થી સન્માનિત કરવામાં આવ્યું?

A. ઉત્તર પ્રદેશ

Q.22 તાજેતરમાં જ કયા મહાનુભાવને UNHCRનો નેન્સેન એવોર્ડ એનાયત થયો હતો?

A. એન્જેલા માર્કેલ

વિશેષ : તાજેતરમાં સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના જુનીવાખાતે આયોજિત સમારોહમાં ભૂતપૂર્વ જર્મન ચાન્સેલર એન્જેલા માર્કેલને નેન્સેન રેફ્યુજી એવોર્ડ મળ્યો હતો. શરણાર્થીઓ, રાજ્યવિહોળા (Stateless)

અથવા વિસ્થાપિત લોકોની સહાયતામાં કોઈ વ્યક્તિ, વૃથ અથવા સંસ્થાના યોગદાનને માન્યતા આપવા માટે દર વર્ષે સંયુક્ત રાષ્ટ્રના શરણાર્થીઓ માટેના UNHCR દ્વારા નેન્સેન એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવે છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 1954માં પ્રથમ યુનાઇટેડ નેશન્સ હાઇ કમિશનર ફોર રેફ્યુજી, આર્કટિક સંશોધક અને માનવતાવાદી ફ્રીજ્તોફ નેન્સેનના માનમાં કરવામાં આવી હતી. આ એવોર્ડ મેળવનાર સૌપ્રથમ વ્યક્તિ એલેનોર રૂઝવેલ્ટ છે.

અહેવાલ / સૂચકાંક વિશેષ

Q.23 ખાદ્ય અને કૃષિ સંગઠન દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા 'ગ્લોબલ લેન્ડસ્કેપ્સ ફોરમ' અહેવાલ મુજબ આગામી કયા સમય સુધીમાં ખાદ્યાન્નની માંગને પહોંચી વળવા ખાદ્ય ઉત્પાદન હેતુ 165-600 મિલિયન હેક્ટર વધુ જમીનની જરૂર છે તેવું સૂચવવામાં આવ્યું છે?

A. વર્ષ 2050

Q.24 પીઠ અભિનેતા, રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કાર વિજેતા તેમજ ફિલ્મ નિર્માતા એવા કયા અભિનેતાનું તાજેતરમાં અવસાન થયું?

A. અરૂણ બાલી

યોજના વિશેષ

Q.25 તાજેતરમાં કયા મંત્રાલય દ્વારા સ્વચ્છ અમૃત મહોત્સવ અંતર્ગત 'સ્વચ્છ ટોયકેથોન' (Swachh Toycathon)નો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો?

A. આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય(MOHUA)

વિશેષ : સ્વચ્છ ટોયકેથોનનો ઉદ્દેશ રમકડાંના નિર્માણ અથવા ઉત્પાદનમાં કચરાના ઉપયોગ માટે ઉકેલો શોધવાનો છે.

Q.26 ગાંધી જયંતિના માનમાં નવી દિલ્હીના મેજર ધ્યાનચંદ નેશનલ સ્ટેડિયમ ખાતે કેન્દ્રીય મંત્રી અનુરાગ ઠાકુર અને કિરેન રિષિજી દ્વારા શેની શરૂઆત કરાવવામાં આવી હતી?

A. ફિટ ઇન્ડિયા ફિટમ રન 3.0

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા વિશેષ

Q.27 કેન્દ્રીય ગૃહ મંત્રી અમિત શાહ દ્વારા જમ્મુ અને કાશ્મીરમાં કયા સમુદાયને અનુસૂચિત જનજાતિ(ST) સમુદાય તરીકેના દરજ્જાની જાહેરાત કરવામાં આવી?

A. પહારી સમુદાય

Q.28 ભારતના વર્તમાન મુખ્ય ચુંટણી કમિશનર રાજીવ કુમાર દ્વારા તાજેતરમાં વર્ષભર ચાલતા કયા મતદાતા જાગૃતિ કાર્યક્રમની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી?

A. મતદાતા જંક્શન

વિશેષ : મતદાતા જંક્શન એ 52 એપિસોડની રેડિયો શ્રેણી છે, જેનું

નિર્માણ ભારતના ચૂંટણી પંચ દ્વારા ઓલ ઇન્ડિયા રેડિયો(AIR) ના સહયોગથી કરવામાં આવ્યું છે. મતદાતા જંક્શનનો ઉદ્દેશ રેડિયોની મદદથી દેશભરના મતદારોને જોડવાનો છે.

Q.29 કયા કેન્દ્રીય મંત્રાલય દ્વારા ભારતમાં તબીબી ઉપકરણોની નિકાસને વેગ આપવા માટે તબીબી ઉપકરણો માટે 'એક્સપોર્ટ પ્રમોશન કાઉન્સિલ'(EPC)ની રચના કરવામાં આવશે?

A. કેન્દ્રીય વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય

વિશેષ : તેનું વડુંમથક YEIDA ગ્રેટર નોઇડા(ઉત્તરપ્રદેશ)માં હશે. જેની પ્રાદેશિક કચેરીઓ AMTZ- વિશાખાપટ્ટનમ(આંધ્રપ્રદેશ) અને હૈદરાબાદ(તેલંગાણા)માં હશે.

Q.30 કેન્દ્રીય કેબિનેટે તાજેતરમાં તબીબી ઉપકરણો(સુધારા) નિયમો, 2022 અધિસૂચિત કર્યા છે, આ અંતર્ગત કયા વર્ગના તમામ તબીબી ઉપકરણોના તમામ ઉત્પાદકોની ઓનલાઇન નોંધણી જરૂરી છે?

A. વર્ગ A (Class - A)

વિશેષ : ક્લાસ A તબીબી ઉપકરણો એવા છે જે દર્દી અથવા ઉપયોગકર્તા માટે ઓછાથી મધ્યમ જોખમ ધરાવે છે. તેમાં સર્જિકલ ડ્રેસિંગ્સ અને અન્યનો સમાવેશ થાય છે.

Q.31 ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા કયા અધિનિયમ અંતર્ગત પોપ્યુલર ફ્રન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા (PFI) અને તેની ફ્રન્ટ સંસ્થાઓને તાજેતરમાં 'ગેરકાયદેસર સંગઠન' તરીકે જાહેર કરવામાં આવી?

A. ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિ અટકાયત અધિનિયમ (Unlawful Activities Prevention Act - UAPA)

અર્થતંત્ર વિશેષ

Q.32 ભારતમાં યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઇન્ટરફેસ(UPI) ID ધરાવતા વેપારીઓને ક્રોસ બોર્ડર પેમેન્ટ્સ કરવામાં સરળતા રહે તે માટે NPCI ઇન્ટરનેશનલ પેમેન્ટ્સ લિમિટેડ(NIPL) એ તાજેતરમાં કઈ કંપની સાથે MOU કર્યા છે.

A. Terra pay

વિશેષ : ક્રોસ બોર્ડર પેમેન્ટ્સ કંપની Terra pay નું વડુંમથક એમ્સ્ટર્ડમ(નેધરલેન્ડ્સ) ખાતે આવેલું છે. NIPL એ નેશનલ પેમેન્ટ્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા(NPCI)ની આંતરરાષ્ટ્રીય શાખા છે.

Q.33 રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા(RBI)એ તાજેતરમાં વિભિન્ન માપદંડોમાં સુધારા બાદ કઈ બેંકને 'પ્રોમ્ટ કરેક્ટિવ એક્શન ફ્રેમવર્ક'(PCAF)ની વોચલિસ્ટમાંથી દૂર કરી છે?

A. સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા

Q.34 એશિયન ડેવલપમેન્ટ બેંક (ADB)એ નાણાકીય વર્ષ 2022-23 માટે ભારતની GDP વૃદ્ધિનું અનુમાન ઘટાડીને કેટલા ટકા કર્યું છે?

A. 7.0 %

Q.35 ગ્લોબલ ફિનટેક ફેસ્ટની ત્રીજી આવૃત્તિનું આયોજન તાજેતરમાં ક્યાં કરવામાં આવ્યું હતું?

A. જિયો વર્લ્ડ કન્વેન્શન સેન્ટર, મુંબઈ

વિશેષ : આ ફેસ્ટનું આયોજન- 'Creating a sustainable Financial World - Global | Inclusive | Green' થીમ અંતર્ગત કરવામાં આવ્યું.

Q.36 તાજેતરમાં કઈ બેંક દ્વારા 'Every Day Savings Account' ની શરૂઆત કરવામાં આવી?

A. કોટક મહિન્દ્રા બેંક લિમિટેડ(KMBL)

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિશેષ

Q.37 ભારતના કયા પ્રથમ પેટ્રોલ ઓપરેટેડ ડ્રોનને તાજેતરમાં નાગરિક ઉડ્ડયનના મહાનિર્દેશક(DGCA) દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી?

A. ડીએચ-એગ્રીગેટર(DH-Agrigator)

Q.38 તાજેતરમાં કયા દેશ દ્વારા 'ગ્લોનાસ-કે' નેવિગેશન સેટેલાઇટનું સફળતાપૂર્વક લોન્ચિંગ કરવામાં આવ્યું?

A. રશિયા

Q.39 ભારતની પ્રથમ ગ્રીન ટેકનોલોજી ઇન્ક્યુબેશન ફિસિલિટીની શરૂઆત તાજેતરમાં ક્યાં કરવામાં આવી?

A. નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી(NIT) - શ્રીનગર

Q.40 કઈ અંતરીક્ષ સંસ્થા દ્વારા તાજેતરમાં મંગળ ગ્રહ પર પ્રવાહી પાણીની સંભાવના માટે નવા પુરાવા શોધવામાં આવ્યા?

A. નાસા(NASA)

Q.41 નેશનલ બ્યુરો ઓફ ફિશ જિનેટિક રિસોર્સિસ અને ભારતીય કૃષિ સંશોધન પરિષદ(ICAR) ના વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા તાજેતરમાં કઈ નવી કેટફિશ પ્રજાતિની શોધ કરવામાં આવી છે?

A. પંગાસિયસ જુનસ

Q.42 નાસાના કયા ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટે મંગળ ગ્રહ પર સફળતાપૂર્વક ઓક્સિજનનું નિર્માણ કર્યું છે?

A. Mars Oxygen In-situ Resource utilization Experiment(MOXIE)

Q.43 સેન્ટર ફોર ડેવલપમેન્ટ ઓફ ટેલિમેટિક્સ(C-DOT) દ્વારા ટેલિકોમના ઉભરતા ક્ષેત્રો જેવા કે ઇન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ(IoT), કૃત્રિમ બુદ્ધિમતા(AI)/મશીન લર્નિંગ(ML), સાયબર સિક્યુરિટી તેમજ 5G અને અન્ય ટેકનોલોજી હેતુ કઈ સંસ્થા સાથે તાજેતરમાં સમજૂતિ પત્ર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા?

A. ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી - દિલ્હી

Q.44 વિશ્વના પ્રથમ કલોન કરેલ આર્કટિક વરૂ 'માયા' (Maya) નો જન્મ તાજેતરમાં કયા દેશમાં થયો?

A. ચીન

Q.45 ભારત સરકાર દ્વારા આગામી સમયમાં સમગ્ર દેશમાં 5G ટેકનોલોજી માટે કેટલી પ્રયોગશાળાઓની શરૂઆત કરવામાં આવશે?

A. 100

Q.46 ઇસરો દ્વારા તાજેતરમાં કયા મિશનની સમાપ્તિની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી?

A. માર્સ ઓર્બિટર મિશન(મંગળયાન મિશન)

વિશેષ : મંગળયાન મિશનને ટેકનોલોજી ડેમોન્સ્ટ્રેટર તરીકે છ મહિનાના આયુષ્ય માટે કાર્ય કરવા ડિઝાઇન કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ તેના લોન્ચિંગ બાદ તેણે 8 વર્ષ સુધી કાર્ય કર્યું હતું. મંગળ ગ્રહની સપાટી અને વાતાવરણનો અભ્યાસ કરવા માટે આ મિશનને 5 નવેમ્બર, 2013માં PSLV C-25 રોકેટ વડે લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. આ સાથે જ મંગળ ગ્રહની ભ્રમણકક્ષામાં પહોંચનારો ભારત એશિયાનો પ્રથમ દેશ છે તેમજ પ્રથમ પ્રયાસે આ સિદ્ધિ હાંસલ કરનારો વિશ્વનો પ્રથમ દેશ છે.

Q.47 'રાજ્ય માહિતી ટેકનોલોજી મંત્રીઓની ડિજિટલ ઇન્ડિયા કોન્ફરન્સ'નું આયોજન તાજેતરમાં ક્યાં થયું હતું?

A. નવી દિલ્હી

Q.48 ભારતની પ્રથમ સંપૂર્ણ ડિજિટલ સાક્ષર પંચાયત તાજેતરમાં કઈ બની?

A. પુલ્લમપારા(કેરળ)

વિશેષ : કેરળ 100% સાક્ષરતા પ્રાપ્ત કરનાર અને ઇન્ટરનેટને મૂળભૂત માનવ અધિકાર બનાવનાર પ્રથમ ભારતીય રાજ્ય છે.

સંરક્ષણ વિશેષ

Q. 49 તાજેતરમાં પૂર્વીય નેવલ કમાન્ડે કઈ ઓફિસર સુરક્ષા કવાયત કરી હતી?

A. 'પ્રસ્થાન'

વિશેષ : કિષ્ના ગોદાવરી બેસિન (KGB) ઓફિસર ડેવલપમેન્ટ એરિયા (ODA) માં પૂર્વીય નેવલ કમાન્ડ (વિશાખાપટ્ટનમ, આંધ્રપ્રદેશ) દ્વારા 'પ્રસ્થાન' ઓફિસર કવાયત હાથ ધરવામાં આવી હતી.

Q.50 કેન્દ્રીય સંરક્ષણ મંત્રાલયે જમીનથી જમીન પર પ્રહાર કરવામાં સક્ષમ બેવડી ભૂમિકા (Dual role) વાળી બ્રહ્મોસ મિસાઇલ માટે તાજેતરમાં કઈ કંપની સાથે કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે?

A. બ્રહ્મોસ એરોસ્પેસ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ(BAPL)

Q.51 હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ(HAL)ની રોકેટ એન્જિન ઉત્પાદનની નવી સુવિધાનું ઉદ્ઘાટન તાજેતરમાં કયા રાજ્યમાં કરવામાં આવ્યું?

A. કર્ણાટક

Q.52 કઈ કંપની દ્વારા તાજેતરમાં સ્વદેશી રીતે વિકસિત લોઇટરિંગ મ્યુનિશન (એરિયલ વેપન સિસ્ટમ)નું પોખરણ ખાતે સફળતાપૂર્વક પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું?

A. ટાતા એડવાન્સ્ડ સિસ્ટમ્સ લિમિટેડ(TASL)

Q.53 તાજેતરમાં સેશેલ્સ ખાતે આયોજિત સંયુક્ત દરિયાઇ લશ્કરી ઘળો દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલ ક્ષમતા નિર્માણ કવાયત 'ઓપરેશન સર્ધર્ન રેડીનેસ' માં ભારતીય નૌકાદળના કયા જહાજ દ્વારા ભાગ લેવામાં આવ્યો હતો?

A. INS સુનયના

વિશેષ : INS સુનયના એ દ્વિતીય સરચુ ક્લાસ નેવલ ઓફિસર પેટ્રોલ વેસલ છે, જેનું નિર્માણ ગોવા શિપયાર્ડ લિમિટેડ દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે.

Q.54 કોના દ્વારા તાજેતરમાં ચાંદીપુર(ઓડિશા) ખાતે ખૂબ જ ટૂંકા અંતરની મિસાઇલ ડિફેન્સ સિસ્ટમ (VSHORADS) નું સફળતાપૂર્વક પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું?

A. સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન(DRDO)

Q.54 સંરક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા તાજેતરમાં 'કૈઝાબાદ કેન્ટ'નું નામ બદલીને કયું નામ રાખવાની મંજૂરી આપી?

A. અયોધ્યા કેન્ટ

પર્યાવરણ વિશેષ

Q.56 ભારતમાં 'ફ્લેક્સી - ફ્યુઅલ સ્ટ્રોંગ હાઇબ્રિડ ઇલેક્ટ્રિક વાહનો' (FFV-SHEV) હેતુ IIT - બેંગલુરુ એ કઈ કંપની સાથે તાજેતરમાં સમજૂતી કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા?

A. ટોયોટા કિર્લોસ્કર મોટર

Q.57 ભારતીય રેલવે દ્વારા તેના કાર્બન ફૂટપ્રિન્ટને ધીમે ધીમે ઘટાડીને તમામ રેલવે ટ્રેકનું વિદ્યુતીકરણ પૂર્ણ કરવાની તેમજ નેટવર્ક ક્ષમતા વધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને ક્યાં સુધીમાં ભારતીય રેલવેને 'નેટ ઝીરો કાર્બન ઉત્સર્જન' બનાવવાનું લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યું છે?

A. વર્ષ 2030

Q.58 કઈ ઇ-કોમર્સ કંપની દ્વારા તાજેતરમાં ભારતમાં તેના પહેલા સોલાર પ્રોજેક્ટ સ્થાપવાની જાહેરાત કરવામાં આવી?

A. એમેઝોન

Q.59 WEG ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ દ્વારા તાજેતરમાં ભારતના પ્રથમ 4.20 MW વિન્ડ ટર્બાઇન જનરેટરની સ્થાપના ક્યાં કરવામાં આવી?

A. તિરૂનેલવેલી(તમિલનાડુ)

Q.60 યુનાઇટેડ નેશન્સ એન્વાયર્નમેન્ટ પ્રોગ્રામ(UNEP) એ ભારતમાં સ્વચ્છ જળ સંસ્થાઓના સાર્વત્રિક લક્ષ્યને હાંસલ કરવા તાજેતરમાં કઈ સંસ્થા સાથે MOU પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે?

A. નેશનલ કેડેટ કોર્પ્સ (NCC)

Q.61 સસ્ટેનેબલ એવિયેશન ફ્યુઅલ(SAFs)ના સંશોધન, વિકાસ અને જમાવટ પર સહયોગ અને સાથે કામ કરવા ટાટા ગ્રૂપ એરલાઇન્સે તાજેતરમાં કોની સાથે સમજૂતી કરાર પર હસ્તાક્ષર

કર્ચા છે?

A. કાઉન્સિલ ઓફ સાયન્ટિફિક એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ રિસર્ચ-ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ પેટ્રોલિયમ(CSIR-IIP)

રમત-ગમત વિશેષ

Q.62 આગામી 37મી નેશનલ ગેમ્સ - 2023નું આયોજન ક્યાં કરવામાં આવશે?

A. ગોવા

Q.63 કયા ખેલાડી દ્વારા તાજેતરમાં તેલ અવીવ ટેનિસ ઓપન-2022નો ખિતાબ જીતવામાં આવ્યો?

A. નોવાક પેકોવિચ

Q.64 તાજેતરમાં કઈ ટીમે સૌરાષ્ટ્રની ટીમને હરાવીને ઇરાની ટ્રોફી જીતી હતી?

A. રેસ્ટ ઓફ ઇન્ડિયા

Q.65 વર્ષ 2029ના એશિયન વિન્ટર ગેમ્સની ચર્ચામાં કયા દેશ દ્વારા કરવામાં આવશે?

A. સાઉદી અરેબિયા

Q.66 આંતરરાષ્ટ્રીય હોકી ફેડરેશન (FIH) દ્વારા ભારતની કઈ મહિલા ખેલાડીને તાજેતરમાં 'FIH રાઇઝિંગ સ્ટાર ઓફ ધ યર 2021-22' એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યો?

A. મુમતાઝ ખાન

Q.67 ભારત કયા વર્ષમાં તેની પ્રથમ Moto GP (ગ્રાન્ડ પ્રિક્સ મોટરસાયકલ રેસિંગ) વર્લ્ડ ચેમ્પિયનશિપનું આયોજન કરશે?

A. વર્ષ 2023

વિશેષ : ઉત્તરપ્રદેશના ગ્રેટર નોઇડામાં બુદ્ધ ઇન્ટરનેશનલ સર્કિટ ખાતે 'Grand Prix of Bharat' નામની પ્રથમ MotoGP (ગ્રાન્ડ પ્રિક્સ મોટરસાયકલ રેસિંગ) વર્લ્ડ ચેમ્પિયનશિપ રેસનું આયોજન કરવામાં આવશે. આ ઇવેન્ટમાં 19 દેશોના રાઇડર્સ ભાગ લેશે.

Q.68 ICC એ તાજેતરમાં કરેલી જાહેરાત મુજબ વર્ષ 2023 અને 2025માં આગામી બે ICC વર્લ્ડ ટેસ્ટ ચેમ્પિયનશિપ ફાઇનલ્સનું આયોજન ક્યાં કરવામાં આવશે?

A. ઇ ઓવલ, લંડન(ઇંગ્લેન્ડ) (વર્ષ 2023માં) અને લોર્ડ્સ,(લંડન) (2025માં)

Q.69 ઓસ્ટ્રેલિયાના સિડની ખાતે આયોજિત ઇન્ટરનેશનલ બાસ્કેટબોલ ફેડરેશન(FIBA) મહિલા બાસ્કેટબોલ વર્લ્ડ કપમાં તાજેતરમાં કયા દેશની ટીમ વિજેતા બની હતી?

A. અમેરિકા

વિશેષ : આ જીત સાથે જ અમેરિકન મહિલા ટીમે સતત 4th અને કુલ 11th મું ટાઇટલ મેળવ્યું હતું તેમજ પેરિસ ઓલિમ્પિક ગેમ્સ-2024માં પણ સ્થાન મેળવ્યું હતું.

Q.70 કયો ભારતીય ક્રિકેટ ખેલાડી તાજેતરમાં 400 T-20 ક્રિકેટ મેચ રમનાર પ્રથમ ખેલાડી બન્યો ?

A. રોહિત શર્મા

Q.71 તાજેતરમાં કયા ભારતીય ખેલાડીએ આંતરરાષ્ટ્રીય બિલિયર્ડ્સ અને સ્પૂકર ફેડરેશન(IBSF) વર્લ્ડ બિલિયર્ડ્સ ચેમ્પિયનશિપમાં ગોલ્ડ મેડલ જીત્યો હતો?

A. પંકજ અડવાણી

રાષ્ટ્રીય વિશેષ

Q.72 કેન્દ્રીય સંરક્ષણ મંત્રાલયે તાજેતરમાં 'SPARSH' પહેલની પહોંચ વિસ્તારવા માટે કઈ બેંકો સાથે MOU કર્યા છે?

A. બેંક ઓફ બરોડા (BOB) અને HDFC બેંક

વિશેષ : સ્પર્શ એ વેબ-આધારિત સિસ્ટમ છે જે સંરક્ષણ પેન્શનરોના બેંક ખાતામાં સીધું પેન્શન જમા કરે છે. તેનું સંચાલન ડિકેન્સ એકાઉન્ટ્સ ડિપાર્ટમેન્ટ(DAD) દ્વારા કરવામાં આવે છે. સ્પર્શ પ્રણેય સંરક્ષણ સેવાઓ અને તેની સંલગ્ન સંસ્થાઓને સેવા પૂરી પાડે છે.

Q.73 13 મી FICCI ગ્લોબલ સ્કિલ સમિટ - 2022નું ઉદ્ઘાટન કોના દ્વારા તાજેતરમાં કરવામાં આવ્યું?

A. ધર્મેન્દ્ર પ્રધાન(કેન્દ્રીય શિક્ષણમંત્રી)

વિશેષ : આ સમિટની થીમ : 'એજ્યુકેશન ટૂ એમ્પ્લોયબિલિટી-મેકિંગ ઇટ હેપ્પન'

Q.74 કયા રાજ્ય દ્વારા તાજેતરમાં 10,000 એકરમાં વિશ્વનો સૌથી મોટો સફારી પાર્ક વિકસાવવામાં આવ્યો છે?

A. હરિયાણા

Q.75 કયું/કયો રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ Covid-19 પ્રિકોશનરી ડોઝનું તાજેતરમાં 100% કવરેજ પ્રાપ્ત કરનાર ભારતનું પ્રથમ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ/રાજ્ય બન્યું?

A. આંધ્રાપ્રદેશ અને નિકોબાર

Q.76 પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીને કઈ આસામી ડિક્શનરીના બ્રેઇલ વર્ઝનની નકલ તાજેતરમાં આસામ વિધાનસભાના સભ્ય પાસેથી પ્રાપ્ત થઈ?

A. હેમકોશ(Hemkosh)

Q.77 બાજરી આધારિત ઉત્પાદનોને પ્રોત્સાહન આપવા હેતુ કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ વિભાગ દ્વારા તાજેતરમાં કોની સાથે સમજૂતી કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા?

A. નેશનલ એગ્રીકલ્ચર કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન(NAFED)

Q.78 કઈ સંસ્થા દ્વારા તાજેતરમાં નવી દિલ્હીના દિલ્હી હાટ ખાતે 'પરંપરાગત ઉદ્યોગોના પુનર્જીવન માટે ભંડોળ યોજના' (Scheme of Fund for the Regeneration of Traditional Industries - SFOORTI) અંતર્ગત મેળાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું?

A. ખાદી અને ગ્રામોદ્યોગ આયોગ(સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ

મંત્રાલય હેઠળની એક વૈદ્યાનિક સંસ્થા)

Q.79 તાજેતરમાં કયો દેશ વિશ્વનો સૌથી મોટો ખાંડનો ઉત્પાદક, ઉપભોક્તા અને બીજો સૌથી મોટો નિકાસકાર દેશ બન્યો?

A. ભારત

Q.80 તાજેતરમાં શિક્ષણ અને કૌશલ્ય વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ SCALE એપ કયા ક્ષેત્ર સાથે સંકળાયેલ છે?

A. ચર્મ (લેદર) ઉદ્યોગ

વિશેષ : તાજેતરમાં જ શિક્ષણ અને કૌશલ્ય વિકાસ મંત્રી ધર્મેન્દ્ર પ્રધાને ચેન્નાઈમાં કાઉન્સિલ ઓફ સાયન્ટિફિક એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીયલ રિસર્ચ (CSIR)ના સેન્ટ્રલ લેદર રિસર્ચ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ (CLRI) ની મુલાકાત દરમિયાન SCALE (Skill Certification Assessment for Leather Employees) એપનું અનાવરણ કર્યું હતું. આ એપ્લિકેશન ચર્મ ઉદ્યોગની કૌશલ્ય, શિક્ષણ, આકારણી, રોજગાર વગેરે જેવી જરૂરિયાતો માટે વન-સ્ટોપ સેવા પ્રદાન કરે છે.

Q.81 ભારતીય માર્ગ કોંગ્રેસ (Indian Road Congress - IRC)નું આયોજન તાજેતરમાં ક્યાં કરવામાં આવ્યું હતું?

A. લખનઉ(ઉત્તર પ્રદેશ)

Q.82 સ્વાસ્થ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય દ્વારા તાજેતરમાં વિશ્વ માનસિક સ્વાસ્થ્ય દિવસ(World Mental Health Day) પર કઈ પહેલની શરૂઆત કરવામાં આવી?

A. ટેલી-માનસ (Tele-MANAS)

Q.83 બિહાર રાજ્યના સારણ જિલ્લાના સિતાબદિયારા ખાતે લોક નાયક જયપ્રકાશ નારાયણની 14 ફૂટ ઊંચી પ્રતિમાનું અનાવરણ તાજેતરમાં કોના દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું?

A. અમિત શાહ(કેન્દ્રિય ગૃહ મંત્રી)

આંતરરાષ્ટ્રીય વિશેષ

Q.84 કયા હોલીવૂડ અભિનેતા તાજેતરમાં બાહ્ય અવકાશમાં ફિલ્મ કરનાર પ્રથમ અભિનેતા બન્યા?

A. ટોમ ક્રૂઝ

Q.85 બીજી યુનાઈટેડ નેશન્સ વર્લ્ડ જુવોસ્પાશિયલ ઈન્ફોર્મેશન કોંગ્રેસનું આયોજન તાજેતરમાં ક્યાં કરવામાં આવ્યું હતું?

A. હૈદરાબાદ

Q.85 કયા દેશોના સમૂહ દ્વારા વિશ્વમાં પ્રથમ વખત સિંગલ ચાર્જર નિયમને અપનાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવી?

A. યુરોપિયન યુનિયન

Q.86 ભારત દ્વારા તાજેતરમાં કયા દેશ સાથે શૂન્ય ઉત્સર્જન વાહનોના ક્ષેત્રમાં સંશોધન અને નવીનતા હેતુ હાથ મિલાવવામાં આવ્યા છે?

A. કેલિફોર્નિયા

Q.87 ભારત દ્વારા નિરીક્ષક તરીકે તાજેતરમાં 'પાર્ટનર્સ ઇન ધ બ્લુ પેસિફિક' ઇવેન્ટમાં હાજરી આપવામાં આવી હતી. આ ઇવેન્ટનું આયોજન ક્યાં થયું હતું?

A. અમેરિકા

Q.88 પ્રતિષ્ઠિત એશિયા-પેસિફિક ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ બ્રોડકાસ્ટિંગ ડેવલપમેન્ટ(AIBD) માં ભારતની અધ્યક્ષતાને તાજેતરમાં કેટલા સમયગાળા માટે લંબાવવામાં આવી છે?

A. 1 વર્ષ માટે

વિશેષ : નવી દિલ્હીમાં તાજેતરમાં AIBD ની બેઠકનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. હાલમાં પ્રસાર ભારતીના મુખ્ય કાર્યકારી અધિકારી(CEO) અને દૂરદર્શનના મહાનિર્દેશક મયંક કુમાર અગ્રવાલ, AIBD ના અધ્યક્ષ છે. AIBD એ વર્ષ 1977માં યુનેસ્કોના ઉપક્રમે સ્થાપાયેલ એક વિશિષ્ટ પ્રાદેશિક આંતરસરકારી સંસ્થા છે જે ઇલેક્ટ્રોનિક મીડિયાના ક્ષેત્રમાં યુનાઈટેડ નેશન્સ ઇકોનોમિક એન્ડ સોશિયલ કમિશન ફોર એશિયા એન્ડ ઇન્ડો-પેસિફિક (UN-ESCAP) ના દેશોને સેવા આપે છે. સંપૂર્ણ સભ્યો તરીકે હાલમાં તેના 26 દેશો છે.

Q.89 કઝાકિસ્તાન દ્વારા તેની રાજધાનીનું નામ નૂર-સુલતાનથી બદલીને તાજેતરમાં કયું નામ રાખ્યું?

A. અસ્તાના

Q.90 વિશ્વ બેંક (WB)ની કઈ ખાનગી ક્ષેત્રની રોકાણ શાખા દ્વારા વૈશ્વિક ખાદ્ય કટોકટીનો પ્રતિસાદ આપવા માટે ફાઇનાન્સિંગ પ્લેટફોર્મની શરૂઆત કરવામાં આવી?

A. ઇન્ટરનેશનલ ફાઇનાન્સ કોર્પોરેશન(IFC)

Q.91 તાજેતરમાં કયા દેશમાં રૂપે (Rupay) ડેબિટ કાર્ડ લોન્ચ કરવા માટે ભારત દ્વારા ઐતિહાસિક સમજૂતી કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા?

A. ઓમાન

વ્યક્તિ વિશેષ

Q.92 તાજેતરમાં ભારતીય સેનાએ કોની યાદમાં યુનાઈટેડ સર્વિસ ઇન્સ્ટિટ્યુશન ઓફ ઇન્ડિયા (USI),દિલ્હી ખાતે 'ચેર ઓફ એક્સેલન્સ'ની સ્થાપના કરી હતી?

A. ભૂતપૂર્વ કર્નલ કમાન્ડન્ટ લેફ્ટનન્ટ જનરલ પીએસ ભગત

Q.93 ભારતીય ક્રિકેટ કંટ્રોલ બોર્ડ (BCCI) ના અધ્યક્ષ તરીકે તાજેતરમાં કોની નિમણૂક કરવામાં આવી?

A. રોજર બિન્ની

Q.94 સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઇન્ડિયા(SEBI)ના કાયમી સભ્ય તરીકે તાજેતરમાં કોની નિમણૂક કરવામાં આવી?

A. અનંત નારાયણ ગોપાલકિષ્ન

Q.95 ઉત્તરપ્રદેશ રાજ્યના પૂર્વ મુખ્યમંત્રી અને સમાજવાદી પાર્ટીના સ્થાપક એવા કયા વ્યક્તિનું તાજેતરમાં નિધન થયું હતું?

A. મુલાયમસિંહ યાદવ

Q.96 મેક્સ લાઇફ ઇન્સ્યોરન્સે તાજેતરમાં કોને તેના બ્રાન્ડ એમ્બેસેડર તરીકે જાહેર કર્યા છે?

A. રોહિત શર્મા અને તેની પત્ની રિતિકા સજદેહ

Q.97 તાજેતરમાં ઘટાલીના પ્રથમ મહિલા પ્રધાનમંત્રી તરીકે કોની નિમણૂક કરવામાં આવી?

A. જ્યોર્જિયા મેલોની

Q.98 નાસકોમ(National Association of software and service companies) દ્વારા સ્થાપવામાં આવેલ અગ્રણી ઉદ્યોગ સંસ્થા 'ડેટા સિક્યુરિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઇન્ડિયા' ના નવા મુખ્ય કારોબારી અધિકારી તરીકે તાજેતરમાં કોની નિમણૂક કરવામાં આવી?

A. વિનાયક ગોડસે

Q.99 'આંબેડકર: એક જીવન' પુસ્તક તાજેતરમાં કોના દ્વારા લખવામાં આવ્યું હતું?

A. શશિ થરૂર

Q.100 તાજેતરમાં કોની નાયબ ચૂંટણી કમિશનર તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી?

A. અજય ભાદુ

Q.101 તાજેતરમાં મેઘાલય રાજ્યના રાજ્યપાલ તરીકેનો વધારાનો હવાલો કોને સોંપવામાં આવ્યો?

A. બી.ડી. મિશ્રા

વિશેષ : બી.ડી. મિશ્રા વર્ષ 2017 થી અરૂણાચલ પ્રદેશના ગવર્નર તરીકે પણ સેવારત છે.

Q.102 કયા અભિનેતાની ભારતના ચૂંટણી પંચ દ્વારા તાજેતરમાં 'નેશનલ આઇકન' તરીકે જાહેરાત કરવામાં આવી?

A. પંકજ ત્રિપાઠી

Q.103 ભારતીય ઓર્ડિનન્સ ફેક્ટરીના મહાનિર્દેશક તરીકે તાજેતરમાં કોની નિમણૂક કરવામાં આવી?

A. સંજીવ કિશોર

Q.104 ગેસ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ(GAIL) ના ચેરમેન તરીકે તાજેતરમાં કોની નિમણૂક કરવામાં આવી?

A. સંદીપકુમાર ગુપ્તા

Q.105 ભારતીય મૂળના કયા સર્જનની વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (WHO) ના એક્ઝિક્યુટિવ બોર્ડમાં અમેરિકાના પ્રતિનિધિ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી?

A. ડૉ. વિવેક મૂર્તિ

Q.106 જાપાનમાં ભારતના આગામી રાજદૂત તરીકે તાજેતરમાં કોની નિમણૂક કરવામાં આવી?

A. સિબી જ્યોર્જ

Q.107 તાજેતરમાં ઇરાકના નવા રાષ્ટ્રપ્રમુખ તરીકે કોણ ચૂંટાઈ આવ્યા?

A. અબ્દુલ લતીફ રશીદ

વિશેષ : ઇરાકના ધારાશાસ્ત્રીઓએ કુર્દિશ રાજકારણી અબ્દુલ લતીફ રશીદને ઇરાકના 9મા રાષ્ટ્રપ્રમુખ તરીકે ચૂંટ્યા છે.

Q.108 તાજેતરમાં રજૂ કરવામાં આવેલ ગ્લોબલ હંગર ઇંડેક્સ-2022માં ભારતનું સ્થાન કેટલામું હતું?

A. 107મું

વિશેષ : તાજેતરમાં રજૂ કરવામાં આવેલા ગ્લોબલ હંગર ઇંડેક્સ-2022માં ભારતે 121 દેશોમાં 107મું સ્થાન મેળવ્યું હતું, જે વર્ષ 2021માં 116 દેશોમાં 101મા સ્થાનની સાપેક્ષે 6 સ્થાન પાછળ ખસ્યું છે.

Concern worldwide અને Welthungerhilfe દ્વારા દર વર્ષે આ ઇંડેક્સ તૈયાર કરવામાં આવે છે.

ઇંડેક્સ તૈયાર કરવા માટે કુપોષણ, બાળ સ્ટંટિંગ, બાળ વાસ્તીંગ અને બાળ મૃત્યુદર જેવા સૂચકોનો ઉપયોગ થાય છે. બેલારુસ, બોસ્નિયા, ચીન, યિલી અને ક્રોએશિયા એ ટોચના પાંચ દેશો છે.

ભારતના પાડોશી દેશોમાં શ્રીલંકા(64), નેપાળ(81), બાંગ્લાદેશ(84), પાકિસ્તાન(99) અને અફઘાનિસ્તાન(109) મા સ્થાને છે.

Q.109 તાજેતરમાં ગરુડ એરોસ્પેસ દ્વારા કઈ વિદેશી કંપની સાથે પોતાના ડ્રોનની ક્ષમતા વધારવા માટે સમજૂતી કરાર કરાયા?

A. લોકહીડ માર્ટિન

વિશેષ : તાજેતરમાં જ પોતાના મેડ-ઇન-ઇન્ડિયા ડ્રોન્સને સંરક્ષણ અને વ્યાપારી એપ્લિકેશનો માટે અદ્યતન અનક્રુડ એરિયલ સિસ્ટમ્સ (UAS) સોફ્ટવેર સોલ્યુશન્સ સાથે એકીકૃત કરવા માટે ગરુડ એરોસ્પેસે લોકહીડ માર્ટિન સાથે સમજૂતી કરાર (MOU) પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા.

Maths Practice Questions

1 : ગુરુકોણ ત્રિકોણ PQR માં PR = 8 સે.મી., QR = 4 સે.મી. અને PL = 5 સે.મી. છે. ત્રિકોણ PLQ માં PQ કર્ણ છે. QM એ PR ને લંબ છે. તો ત્રિકોણ PQR નું ક્ષેત્રફળ અને QM નું માપ શોધો.

- (A) 20 ચો.સે.મી., 5 સે.મી. (B) 16 ચો.સે.મી., 2.5 સે.મી.
(C) 10 ચો.સે.મી., 2.5 સે.મી. (D) એક પણ નહીં

2 : એક લંબચોરસની લંબાઈ તેની પહોળાઈ કરતાં 5 સે.મી. વધારે છે. જો લંબાઈ અને પહોળાઈ બંને 2 સે.મી. વધારીએ, તો નવા લંબચોરસનું ક્ષેત્રફળ મૂળ લંબચોરસ ક્ષેત્રફળ કરતાં 54 ચો.સે.મી વધારે છે. તો મૂળ લંબચોરસની લંબાઈ અને પહોળાઈ શોધો.

- (A) લંબાઈ 104 સે.મી., પહોળાઈ 15 સે.મી.
(B) લંબાઈ 124 સે.મી., પહોળાઈ 7 સે.મી.
(C) લંબાઈ 15 સે.મી., પહોળાઈ 10 સે.મી.
(D) લંબાઈ 18 સે.મી., પહોળાઈ 13 સે.મી.

3 : એક બસના ટાયરનો વ્યાસ 140 સે.મી. છે. આ બસને 66 kmph (કિમી પ્રતિ કલાક) ની ઝડપથી ચાલવા એક મિનિટમાં ટાયરને કેટલા ચક્કર લગાવવા પડે?

- (A) 250 (B) 200
(C) 300 (D) 500

4 : એક ઓરડાની લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઊંચાઈ ક્રમશઃ 10 મી., 15 મી. અને 20 મી. છે તો તેનું ઘનફળ અને ચાર દીવાલનું ક્ષેત્રફળ અનુક્રમે શું થાય?

- (A) 3000 m^3 અને 1000 m^2
(B) 300 m^3 અને 1000 m^2
(C) 3000 m^3 અને 100 m^2
(D) 300 m^3 અને 100 m^2

5 : 20 સે.મી. બાજુ ધરાવતા સમઘનમા મોટામાં મોટી કેટલી લંબાઈની પાઇપ સમાઈ શકે?

- (A) 5 (B) $20\sqrt{3}$
(C) $10\sqrt{3}$ (D) $60\sqrt{3}$

6 : એક ઘનના ઘનફળનો બમણી બાજુવાળા ઘનના ઘનફળ સાથેનો ગુણોત્તર _____ થાય?

- (A) 1 : 2 (B) 1 : 4
(C) 1 : 6 (D) 1 : 8

7 : 2 સે.મી. ત્રિજ્યા અને 6 સે.મી. લંબાઈ ધરાવતા લોખંડના એક સળીયાને ઓગાળીને 24 સે.મી. લંબાઈ ધરાવતો તાર બનાવવામાં આવે છે તો આ તારનું ઘનફળ સળીયાના ઘનફળ કરતાં કેટલું ગણું વધારે હશે?

- (A) ચાર ગણું (B) ત્રણ ગણું
(C) બે ગણું (D) ઘનફળ સરખું રહેશે

8 : એક 7 મીટર વ્યાસવાળો 20 મીટર ઊંડો કૂવો ખોદવામાં આવ્યો અને તેમાંથી નીકળેલી માટી 22 મીટર * 14 મીટરનો મંચ બનાવવા માટે એક સરખી પાથરાવામાં આવી છે તો મંચની ઊંચાઈ કેટલી છે?

- (A) 7 મીટર (B) 11 મીટર
(C) 2.5 મીટર (D) એકપણ નહિ

9 : એક સમઘન કે જેની ધારની લંબાઈ 4 મીટર છે અને પાણીથી સંપૂર્ણ ભરેલો છે. તેને કોઈ નળાકાર કે જેના આડછેદનું ક્ષેત્રફળ 16 મીટર^2 છે. તો તેમાં ઠાલવાતા નળાકારના કુલ કદના 75% ભાગ પાણીથી ભરાય છે. તો નળાકારની ઊંચાઈ કેટલી થાય?

- (A) $3/4$ મીટર (B) $4/3$ મીટર
(C) $16/3$ મીટર (D) 16 મીટર

10 : 12 સે.મી. વ્યાસ અને 15 સે.મી. ઊંચાઈવાળા એક પાત્રનો આકાર લંબવૃત્તિય નળાકાર છે. તે આઈસક્રીમથી સંપૂર્ણ ભરેલો છે. તેમાંથી 12 સે.મી ઊંચાઈ અને 6 સે.મી. વ્યાસવાળા શંકુ આકારના કોન પર અર્ધગોળાકાર સ્વરૂપમાં આઈસક્રીમ ભરવામાં આવે છે. તો આઈસક્રીમ દ્વારા કેટલા કોન ભરી શકાય તે શોધો.

- (A) 5 (B) 10
(C) 20 (D) 15

1 - C, 2 - C, 3 - A, 4 - A, 5 - B, 6 - D, 7 - D, 8 - C, 9 - C, 10 - B

Reasoning Practice Questions

1 : ગુરુકોણ ત્રિકોણ PQR માં PR = 8 સે.મી., QR = 4 સે.મી. અને PL = 5 સે.મી. છે. ત્રિકોણ PLQ માં PQ કર્ણ છે. QM એ PR ને લંબ છે. તો ત્રિકોણ PQR નું ક્ષેત્રફળ અને QM નું માપ શોધો.

- (A) 20 ચો.સે.મી., 5 સે.મી. (B) 16 ચો.સે.મી., 2.5 સે.મી.
(C) 10 ચો.સે.મી., 2.5 સે.મી. (D) એક પણ નહીં

2 : એક લંબચોરસની લંબાઈ તેની પહોળાઈ કરતાં 5 સે.મી. વધારે છે. જો લંબાઈ અને પહોળાઈ બંને 2 સે.મી. વધારીએ, તો નવા લંબચોરસનું ક્ષેત્રફળ મૂળ લંબચોરસ ક્ષેત્રફળ કરતાં 54 ચો.સે.મી. વધારે છે. તો મૂળ લંબચોરસની લંબાઈ અને પહોળાઈ શોધો.

- (A) લંબાઈ 104 સે.મી., પહોળાઈ 15 સે.મી.
(B) લંબાઈ 124 સે.મી., પહોળાઈ 7 સે.મી.
(C) લંબાઈ 15 સે.મી., પહોળાઈ 10 સે.મી.
(D) લંબાઈ 18 સે.મી., પહોળાઈ 13 સે.મી.

3 : એક બસના ટાયરનો વ્યાસ 140 સે.મી. છે. આ બસને 66 kmph (કિમી પ્રતિ કલાક) ની ઝડપથી ચાલવા એક મિનિટમાં ટાયરને કેટલા ચક્કર લગાવવા પડે?

- (A) 250 (B) 200
(C) 300 (D) 500

4 : એક ઓરડાની લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઊંચાઈ ક્રમશઃ 10 મી., 15 મી. અને 20 મી. છે તો તેનું ઘનફળ અને ચાર દીવાલનું ક્ષેત્રફળ અનુક્રમે શું થાય?

- (A) 3000 m³ અને 1000 m²
(B) 300 m³ અને 1000 m²
(C) 3000 m³ અને 100 m²
(D) 300 m³ અને 100 m²

5 : 20 સે.મી. બાજુ ધરાવતા સમઘનમા મોટામાં મોટી કેટલી લંબાઈની પાઘપ સમાઈ શકે?

- (A) 5 (B) 20√3
(C) 10√3 (D) 60√3

6 : એક ઘનના ઘનફળનો બમણી બાજુવાળા ઘનના ઘનફળ સાથેનો ગુણોત્તર _____ થાય?

- (A) 1 : 2 (B) 1 : 4
(C) 1 : 6 (D) 1 : 8

7 : 2 સે.મી. ત્રિજ્યા અને 6 સે.મી. લંબાઈ ધરાવતા લોખંડના એક સળીયાને ઓગાળીને 24 સે.મી. લંબાઈ ધરાવતો તાર બનાવવામાં આવે છે તો આ તારનું ઘનફળ સળીયાના ઘનફળ કરતાં કેટલું ગણું વધારે હશે?

- (A) ચાર ગણું (B) ત્રણ ગણું
(C) બે ગણું (D) ઘનફળ સરખું રહેશે

8 : એક 7 મીટર વ્યાસવાળો 20 મીટર ઊંડો કૂવો ખોદવામાં આવ્યો અને તેમાંથી નીકળેલી માટી 22 મીટર * 14 મીટરનો મંચ બનાવવા માટે એક સરખી પાથરાવામાં આવી છે તો મંચની ઊંચાઈ કેટલી છે?

- (A) 7 મીટર (B) 11 મીટર
(C) 2.5 મીટર (D) એકપણ નહિ

9 : એક સમઘન કે જેની ધારની લંબાઈ 4 મીટર છે અને પાણીથી સંપૂર્ણ ભરેલો છે. તેને કોઈ નળાકાર કે જેના આડછેદનું ક્ષેત્રફળ 16 મીટર² છે. તો તેમાં ઠાલવાતા નળાકારના કુલ કદના 75% ભાગ પાણીથી ભરાય છે. તો નળાકારની ઊંચાઈ કેટલી થાય?

- (A) 3/4 મીટર (B) 4/3 મીટર
(C) 16/3 મીટર (D) 16 મીટર

10 : 12 સે.મી. વ્યાસ અને 15 સે.મી. ઊંચાઈવાળા એક પાત્રનો આકાર લંબવૃત્તિય નળાકાર છે. તે આઈસક્રીમથી સંપૂર્ણ ભરેલો છે. તેમાંથી 12 સે.મી ઊંચાઈ અને 6 સે.મી. વ્યાસવાળા શંકુ આકારના કોન પર અર્ધગોળાકાર સ્વરૂપમાં આઈસક્રીમ ભરવામાં આવે છે. તો આઈસક્રીમ દ્વારા કેટલા કોન ભરી શકાય તે શોધો.

- (A) 5 (B) 10
(C) 20 (D) 15

1 - C, 2 - C, 3 - A, 4 - A, 5 - B, 6 - D, 7 - D, 8 - C, 9 - C, 10 - B

English : Adjective – વિશેષણ

Definition :

- Simple language માં કહીએ તો Speciality જેને તમે ખૂબી અથવા ખામીનું નામ આપી શકો. કોઈ પણ વ્યક્તિ, વસ્તુ અથવા સ્થળની કોઈ ને કોઈ ખૂબી અથવા ખામી હોય છે, જેને દર્શાવવા માટે આપણે વ્યાકરણનો એક શબ્દ જેના વિભિન્ન પ્રકાર છે. તેનો ઉપયોગ કરીએ છે. અને એજ છે 'વિશેષણ'. ચાલો આ શબ્દને સમજવા માટે નીચે આપેલા ઉદાહરણ જોઈએ.

Forms of Adjective

- Adj. નીચે આપેલી વિશેષતાઓના પ્રકાર દર્શાવી શકે છે જેમ કે -
 - Color : pink, green, blue, black
 - Size : little, short, big, huge
 - Shape : round, square, triangular
 - Taste : sweet, sour, bitter, tangy
 - Texture : bumpy, funny, slim, fat
 - Sound : loud, quite, faint
 - Number : many, few, fifty, two
 - Weather : dry, foggy, windy, rainy
- જો કે બીજા પણ adj. છે જે સાવ અલગ છે. અને તેના કોઈ પ્રત્યય લાગતા નથી જેમ કે : Dark, cold, real, silent, young, complete, wide, far, smart, noisy etc

Miscellaneous Adjective

1. Much :

- much નો ઉપયોગ હમેશાં uncountable noun સાથે કરવામાં આવે છે. (ના ગણી શકાય તેવા noun)
- Ex.:
 - I don't have much money.
 - How much sugar you take in tea?
 - He felt very much thankful to his friend.

2. Many :

- આ શબ્દનો ઉપયોગ ફક્ત countable noun સાથે કરવામાં આવે છે.
- Ex.:
 - we saw many animals at the zoo
 - How many oranges did you put in the box?

3. Fewer/ Less :

- Less adjective little adjective નો comparative છે. જે Uncountable noun એટલે કે ના ગણી શકાય તેવા નામ સાથે ઉપયોગ થાય છે.

Ex. :

- I have less work this year.
- He drinks less milk than John
- I drank less water than yesterday

- Fewer adjective 'few' નો comparative form છે. 'fewer' હમેશાં plural nouns ની સાથે ઉપયોગમાં લેવાય છે.

- Fewer than 5 children live in this apartment.
- There were fewer days below freezing last winter.
- People these days are buying fewer newspapers.

- Fewer adjective 'few' નો comparative form છે. 'fewer' હમેશાં plural nouns ની સાથે ઉપયોગમાં લેવાય છે.

4. Further / Farther :

- Further : આગળ વધવાના સંદર્ભમાં આનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. અહિયાં આગળ વધવું તેનો અર્થ 'non- distance' વાળો વાક્ય થાય છે.

E.x. :

- If you want to read further than please refer to our books.
- I will give some further instructions on this matter after dinner
- Can we proceed with The further direction ?

- આ શબ્દનો ઉપયોગ પણ આગળ વધવાના સંદર્ભમાં થાય છે. અહિયાં આગળ વધવાના અર્થ 'Distance' વાળો વાક્ય થાય છે.

E.x. :

- Which is farther from Ahmedabad, Gandhinagar or Mehsana?
- The Cinema is on the farther side of the town.
- I can't walk farther.

5. Some / Any – કઈક અથવા થોડા :

- Some : જ્યારે વાક્ય Affirmative (હકારાત્મક) હોય ત્યારે કઈક/ થોડા જેવા શબ્દ નો ઉપયોગ 'some' તરીકે કરવામાં આવે છે.

- નોંધ: આવા વાક્યોમાં જેના માટે some નો ઉપયોગ થાય છે તે noun singular (એ.વ) અથવા plural (બ.વ) કઈ પણ હોઈ શકે છે. countable and uncountable noun ની સાથે પણ 'some' નો ઉપયોગ થાય છે.

E.x. :

- I have some money
- Let's go for picnic and have some fun.
- I found some interesting books in the library.
- She brought some mangoes for us.

6. Any :

- જ્યારે વાક્ય Negative (નકારાત્મક) અને Interrogative (પ્રશ્નાર્થ) હોય ત્યારે 'કઈક'/'થોડા' જેવા શબ્દના ઉપયોગ માટે 'Any' શબ્દ મૂકવામાં આવે છે.
- નોંધ : અહીંયાં પણ વાક્યમાં Any સાથે Countable અથવા uncountable Noun નો ઉપયોગ થાય છે. તે singular/ plural હોઈ શકે છે.
- E.x. :
 1. We don't have any information about the next project
 2. I have never heard of any of these artists.
 3. Is there some milk left in the Jar?
 4. We shall not pluck any of the flowers from the garden
 5. Do you remembers any song of this year?

7. Little / A little / The little :**Little (થોડું / ઓછું) :**

- ફક્ત તોલી શકાય તેવી વસ્તુઓ સાથે આનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
- આમાં થોડું એટલે ના બરાબર માત્રા ગણવામાં આવે છે
- E.x. :
 1. I can't drink little coffee left in the jar.
 2. The kid drank the whole glass of milk, now there is little milk left in the glass.
 3. Little care can't make you recover from any disease.

A Little : થોડું / ઓછું :

- આમાં થોડું એટલે જેટલું છે એટલું પૂરતી માત્રામાં છે.
- E.x. :
 1. We have a little sugar in the jar.
 2. She added a little of flavour to change the taste
 3. A little meditation can relieve your stress.

The little : થોડું / ઓછું :

- અહિયાં થોડોનો અર્થ જેટલું છે. એટલું બધું ઉપયોગમાં લેવાય છે.
- E.x. :
 1. I spent the little money I had .
 2. We used the little soil left in the pot for growing coriander.
 3. He discussed the points of the little knowledge he had.
 4. The little wealth she has is not enough to buy a car

8. Few / A few / The few :

- Few - થોડા / ઓછા (ફક્ત ગણી શકાય તેવી વસ્તુઓ માટે આનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
- It is plural countable noun
- few - થોડા/ઓછા (આમાં થોડા એટલે ના બરાબર માત્રા ગણવામાં આવે છે.

E.x. :

1. I have few flowers which are not enough for decorating the hall.
2. Few fishes are green in the pond due to its least water.
3. She failed the examination due to few points she wrote in.
4. He has few pages so he can't complete his home work.

A Few - થોડા / ઓછા (જેટલા છે એટલા પૂરતી માત્રામાં છે.)**E.x. :**

1. A few coconuts fell from the tree helped us to reduce our thirst.
2. My neighbor let me pick a few flowers from his garden.
3. A few but genuine buyers are welcomed to avail the flat.

The Few - થોડા / ઓછા (અથવા થોડા/ ઓછા નો અર્થ જેટલા છે એટલા બધા)**E.x. :**

1. The few remarks that he made were useful to me.
2. The few public gardens that we have are not maintained properly.
3. He wants to spend the few days of vacation that are left with him in peace

E.x. :

1. The older version of this software had many useful features than this one.
2. This place look older than I thought.
3. Can you give me a car older than that?

9. Elder (ઉમરમાં મોટું) :

- જ્યારે આપણે બે વ્યક્તિઓ વચ્ચે મોટી ઉમરની સરખામણી કરવી હોય ત્યારે elder શબ્દનો ઉપયોગ થાય છે.
- નોંધ : આ શબ્દ ફક્ત બે વ્યક્તિઓની ઉમર અને એમાં પણ ફક્ત મોટાપણું દર્શાવે છે.
- E.x. :
 1. My elder son couldn't go to school today because he missed the bus.
 2. The elders of this house did not have a very good impression about my friend.
 3. Be respectful to your elders.

ગુજરાતી વ્યાકરણ : શબ્દ સમૂહ

- ◆ ત્રણ આંખવાળું : **ત્રિનેત્ર**
- ◆ ચાર પાયાવાળું એક જાતનું આસન : **બાજઠ**
- ◆ ઘોડા ઉપર સવારી કરનાર : **ઘોડેસવાર**
- ◆ ઘાસ વગેરે એકઠાં કરી બાંધેલો જથ્થો : **ભારો**
- ◆ કુદરતી રીતે બનેલું સરોવર, તળાવ : **સરવર**
- ◆ સામાન્ય રીતે મધુર લાગતો મોટો અવાજ : **નાદ**
- ◆ પગનું રક્ષણ કરનાર : **પગરખાં, ચંપલ, જોડાં**
- ◆ સ્પર્શ માત્રથી લોટાને સોનામાં બદલી નાખનાર મણિ : **પારસમણિ**
- ◆ મહેનત વગરનું : **હરામનું**
- ◆ સવારે સૂર્ય ઊગતાં પહેલાં પૂર્વ આકાશમાં દેખાતા આછા રંગો : **ઉષા**
- ◆ મળસકાનું અજવાળું : **પરોઢ, સવાર**
- ◆ નાળિયેરીના જેવા એક ઝાડના બીજની ભૂકી, જેનું પીણું બનાવાય છે : **કોકો**
- ◆ હિત તેમજ ભલું ઇચ્છનાર અને કરનાર : **હિતૈષી**
- ◆ હોડીમાં બેસીને ફરવું-સહેલગાહ કરવી તે : **ઢોડાવિહાર**
- ◆ સાંબેલા જેવી જાડી ધાર : **મુશળધાર(મુશળ એટલે સાંબેલું)**
- ◆ ઘનુષ્યના જેવું અર્ધગોળ, સપ્તરંગી દૃશ્ય : **મેઘઘનુષ્ય**
- ◆ નદી કે દરિયા વચ્ચે આવેલો જમીન-ભાગ : **બેટ**
- ◆ લોકોનું ભરણપોષણ કરનાર, ઉછેરનાર માતા : **લોકમાતા**
- ◆ વહેતાં પાણી પર ઊંચેથી નજર રાખીને, પ્રવાહની જેમ ઘસમસતાં : **પંખીની પાંખે ને પાણીના પ્રવાહે**
- ◆ એક સફેદ ચીકણો પથ્થર : **શંખજીરું**
- ◆ દેવી-દેવતાની છંદોબદ્ધ સ્તુતિ : **સ્તોત્ર**
- ◆ દેવી પાર્વતી અને ભગવાન શંકર : **ગૌરી શંકર**
- ◆ જીવનનો મુખ્ય આધાર : **જીવાદોરી**
- ◆ આનંદ આપનાર : **નર્મદા (નર્મ એટલે આનંદ)**
- ◆ આંખ ઠારે તેવો, સુંદર, મનમોહક : **રઢિયાળો**
- ◆ ખૂબ ઝડપથી ગોળ ગોળ ફરી રહ્યા છે, સરસ રીતે-ખેલાઈ રહ્યો છે : **ચગ્યો છે**
- ◆ ગોપીઓના વહાલા કૃષ્ણ : **ગોપીજન વલ્લભ**
- ◆ દૂરથી આછેરું સંભળાય તે રીતે : **અલપ ઝલપ**
- ◆ દાબી ન શકાય તેવું : **અદમ્ય**
- ◆ સહેલાઈથી ન મળે તેવું : **દુર્લભ**
- ◆ દર પખવાડિયે પ્રકાશિત થતું સામયિક : **પાક્ષિક**
- ◆ માન બતાવવા સરકાર તરફથી અપાતું સન્માન, ચંદ્રક : **ઈલકાબ**
- ◆ ગુરુદ્વારા અપાતો મંત્ર : **ગુરુમંત્ર**
- ◆ કામમાં રચીપચી રહેનારી : **કામગરી**
- ◆ વહાલમાં ઊછરેલી, લાડકવાઈ : **વહાલસોઈ**
- ◆ બીજાની સારી સ્થિતિ દેખી ન ખમાતાં થતો હ્રેષ : **અદેખું**
- ◆ રાંધવા માટે બળતણ ગોઠવવા કરાતી જગા કે ગોઠવણ : **ચૂલો**
- ◆ કોઈ આકૃતિ ઢાળવાનું ચોકઠું : **બીજું**
- ◆ ઈસુખ્રિસ્તમાં શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ રાખનાર : **ખ્રિસ્તી, વિશ્વાસી**
- ◆ બાગ-બગીચા કે ઘર આગળ ઉગાડવામાં આવતું ઘાસ : **લોન**
- ◆ પથ્થર, ધાતુ વગેરેને સુંદર આકાર આપનાર કે કોતરણી કરનાર : **શિલ્પી**
- ◆ જાહેરાત, પ્રસિદ્ધિ કે પ્રશંસાની ઇચ્છા વગર ચૂપચાપ સેવા કરનાર : **મૂકસેવક**
- ◆ કદરૂપે લોકોએ આપેલું નામ કે ઉપનામ : **બિરુદ**
- ◆ પરદેશી બનાવટનું : **વિલાયતી**
- ◆ નદીકિનારાની બખોલો : **કોતર**
- ◆ પાણી વહી જાય તે માટે બાંધેલો સાંકડો માર્ગ : **ગરનાળું**
- ◆ ઘરની બાજુની દીવાલ, ભીંત : **કરો**
- ◆ કોઈ ખાસ પ્રસંગે પોતાની મેળે સેવા આપનાર : **સ્વયંસેવક**
- ◆ જમીનમાં શારડી ઉતારી પાણી-તેલ વગેરે કાઢવાની ક્રિયા : **બોરિંગ**
- ◆ તૈયાર કરેલો 'બોર', 'કૂવો' : **શાર-કામ**
- ◆ જીવનનું મુખ્ય કર્તવ્ય : **જીવન ધર્મ**
- ◆ સોના જેવા રંગવાળી : **સોનાવરણી**
- ◆ સંપૂર્ણ લીલો, તાજો અથવા સોના જેવો મૂલ્યવાન : **લીલો કંચન**
- ◆ કશુંક ગમતું માણવાનો સમૂહનો તરવરાટ : **ઉલ્લાસ**
- ◆ દીવાની ન્યાયાધીશ : **મુનસફ**
- ◆ અધમતા હલકાપણું : **હીનતા**
- ◆ સુંદર અને ગુણિયલ સ્ત્રી : **પદ્મણી**
- ◆ વહાણ ઠાંકનાર : **માલમ**
- ◆ પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વ ધરાવનાર : **જાજરમાન**
- ◆ પાર વિનાની સુગંધ : **સુગંધનો દરિયો**
- ◆ જીભને ટેરવે : **જિહ્વાયે**
- ◆ યાદગીરીનું- સ્મૃતિનું સ્થાન : **સ્મારક**
- ◆ દૂર હોવાને કારણે મનમાં સતત રહેતો મળવાનો ભાવ : **મુરાબો**
- ◆ જેમ આવે તેમ : **આકેઘડ**
- ◆ પાણીથી તરબતર થવું : **તૃપ્ત થવું**
- ◆ કોઈ ચીજ મૂકવા માટેની પેટી : **ભંડકિયું**
- ◆ નાની ગાગર : **ચાકળી**
- ◆ પૃથ્વી પર ન રહેતું-પર ગ્રહવાસી : **એકસ્ટ્રા ટેરેસ્ટ્રિયલ**
- ◆ કાજળ(મેશ) જેવી કાળી : **કાજળઘેરી**
- ◆ દબાવી શકાય એવું બટન : **પુશબટન**
- ◆ ધ્વનિ વગેરે વહન કરનારાં મોજાંને પકડવા માટે રેડિયો, ટી.વી. વગેરેનો હવામાં ઊંચે રખાતો તાર : **એરિયલ**
- ◆ સંદેશો ટાઇપ કરવા માટે કી-બોર્ડ જેવું સાધન : **કન્ટ્રોલ બોર્ડ**

- ◆ જાસાનું કારણ દર્શાવતી ચિઠ્ઠી, કંઈક માંગણી અંગે ધમકી ભરી ચિઠ્ઠી : **જાસાચિઠ્ઠી**
- ◆ બે ભાષામાં વાત કરી શકે એ : **દુભાષિયો**
- ◆ કશુંક જાણવા કે કશુંક કામ કરવા ઉતાવળું : **ઉત્સુક**
- ◆ ગમતી વ્યક્તિ કે ગમતા કામ માટે ચહેરા પર હરખ, વહાલ, હેતનો ઊભરો : **ઉમળકો**
- ◆ શ્રદ્ધાપૂર્વક આપેલી અંજલિ : **શ્રદ્ધાંજલિ**
- ◆ લખાણનું મથાળું : **શીર્ષક**
- ◆ દુર્લભ, સહેજે ન મળે તે : **દોહલાં**
- ◆ ખુશાલીના પ્રસંગે અપાતી ભેટ : **લ્હાણ**
- ◆ ચળે નહિ તેવી, ફેરફાર ન થાય તેવી : **અચળા**
- ◆ વધતી-ઓછી થતી : **ચળતી**
- ◆ શારીરિક રીતે સશક્ત : **ખડતલ**
- ◆ ઊંચી યોગ્યતા વાળું, ભવ્ય : **બુલંદ**
- ◆ પાંપણનો પલકારો : **પલક**
- ◆ ધારદાર ભેખડ : **ખડક**
- ◆ મહેનત કરવી, પ્રયત્ન કરવો : **મથવું**
- ◆ કાળજી વગરનું : **બેદરકાર**
- ◆ હૃદયના ઘબકારા આલેખનું ચંત્ર : **કાર્કિયોગ્રામ**
- ◆ વ્યંગમાં કહેવું તે : **કટાક્ષ**
- ◆ જેની કોઈ સંભાળ રાખનાર નથી તેવું : **અનાથ**
- ◆ જેને કોઈ રોગ નથી તેવું : **નીરોગી**
- ◆ નવ રાત્રિઓનો સમૂહ : **નવરાત્રિ**
- ◆ ક્ષમા માગવી તે : **ક્ષમાચાચના**
- ◆ અડગ રહેવું તે : **મક્કમ**
- ◆ ટકી રહે તેવું : **ટકાઉ**
- ◆ આંખને ગમી જાય તેવું : **નયનરમ્ય**
- ◆ મનને હરી લે તેવું : **મનોહર**
- ◆ પરિવાર જેવો સંબંધ : **ઘરોબો**
- ◆ પૃથ્વી આકાશ સાથે મળતી દેખાય તેવી કલ્પિત રેખા : **ક્ષિતિજ**
- ◆ વનની સંપત્તિ : **વનસંપદા**
- ◆ હાથીનું ટોળું : **ગજચૂથ**
- ◆ એક થઈ જવું તે : **સાયુજ્ય**
- ◆ ખરાબ દશા હોવી તે : **દુર્દશા**
- ◆ દસ વર્ષનો સમયગાળો : **દાયકો**
- ◆ આર્થિક બદલો આપ્યા વિનાની કરાતી મજૂરી કે કામ : **વેઠ**
- ◆ વ્યાજે નાણાંની આપ-લે કરવી : **ધીરધાર**
- ◆ ગાયોનો સમૂહ : **ગોઘણ**
- ◆ ઢોરને બાંધવાની જગ્યા : **કોઢાર**
- ◆ નદીની કાંકરાવાળી જડી રેતી : **વેકુર**
- ◆ પવન કે પાણીના વહનની વિરુદ્ધ દિશા : **ઉપરવાસ**
- ◆ વગર મહેનતાણાથી કામ કરનાર : **વેઠિયા**
- ◆ એકદમ શાંત : **સૂમસામ**
- ◆ જેની જ્યોત હાલકડોલક થતી હોય તેવો દીવો : **ફગફગિયો**

દીવો

- ◆ દુઃખને લીધે ઊંઠકારા કરવા : **ઊંઠ**
- ◆ વડલાનું પાંદડું : **વટપત્ર**
- ◆ પાછું આપવાની શરતે લેવું તે : **ઉછીનું**
- ◆ ત્રણ-ત્રણ વાર બરાબર મનમાં વિચારવું : **ત્રેવડવું**
- ◆ મનમાં ચાલતી વિચારોની ઊથલપાથલ : **મનોમંથન**
- ◆ ઇચ્છા ન હોવા છતાં; મન વગર : **કમને**
- ◆ સાથે ઓછું ભળનાર : **અતડું**
- ◆ બ્રહ્માનો ઊંચામાં ઊંચો લોક : **બ્રહ્મલોક**
- ◆ દેવોની નગરી : **અમરાપુરી**
- ◆ ઈશ્વરના ગુણગાન ગાવાનો ઉત્સવ : **કીર્તન-ઓચવ**
- ◆ ઇન્દ્ર વગેરે દેવોનો ગવૈયો : **મઘવાદિક**
- ◆ કણસલાં ગૂંદીને કે ઝૂડીને અનાજ કાઢવાની જગા : **ખળું**
- ◆ ન જોયેલો : **અદીઠો**
- ◆ બારણું બંધ રાખવાનો લાંબો આડો દંડ : **ભોગળ**
- ◆ જેનું પ્રતિબિંબ પડ્યું હોય તે : **બિંબ**
- ◆ સળગે ત્યારે એક પ્રકારની સુગંધ આપતું દ્રવ્ય : **ધૂપ**
- ◆ બીજાનું દુઃખ જોઈ દિલમાં થતી લાગણી : **દિલસોજી**
- ◆ જેની પત્ની વિદેશ ગઈ છે તેવો પુરુષ : **પ્રોષિતપત્નીક**
- ◆ ઉગ્ર સ્વભાવની સ્ત્રી : **ચંડી**
- ◆ બધું જાણનારી : **સર્વજ્ઞા**
- ◆ આંખથી સાંભળનાર : **ચક્ષુ : શ્રવા**
- ◆ દીકરાની પૌત્રી : **પ્રપૌત્રી**
- ◆ નેતરની લાકડી : **બેત**
- ◆ ઢોરને ઘોવું કે નવડાવવું : **ઘમારવું**
- ◆ પવન જેવા વેગથી દોડનાર : **પવનપંથો**
- ◆ ઘરની બાજુની દીવાલ : **કરો**
- ◆ વસ્તુઓને વેચવા માટેની દુકાનોનો વિસ્તાર : **માર્કેટ ચાર્ડ**
- ◆ સારી રીતે ઘડાયેલ : **સુઘડ**
- ◆ ગીતામાં કહેવાયેલી : **ગીતાભાષી**
- ◆ જેની બુદ્ધિ સ્થિર છે તેવો : **સ્થિતપ્રજ્ઞ**
- ◆ એકરૂપતા લાવવી તે : **અભેદ પ્રાપ્તિ**
- ◆ એક સ્થિતિમાંથી બીજી સ્થિતિમાં જવા સુધીનો સમય : **સંક્રાંતિ**
- ◆ હવાની લહેરનો મંદ અવાજ : **સરસરાહટ**
- ◆ અડધી મીંચાયેલી અડધી ખુલ્લી : **અર્ધનિમીલિત**
- ◆ જન્મથી પ્રાપ્ત થયેલું : **જન્મજાત**
- ◆ ઉકેલી ન શકે તેવી સમસ્યા : **મડાગાંઠ**
- ◆ માનસિક આવેગોવાળું : **સાંવેગિક**
- ◆ ચમરી ગાયના વાળની બનેલી ચમરી : **ચમરી, ચામર**
- ◆ પાંદડે બાંધેલું ફૂલનું પડીકું : **પાતરી**
- ◆ સુગંધી પદાર્થ નિચોવીને તૈયાર કરેલું તેલ : **સુઆ**
- ◆ રાત્રે ફરનાર : **નિશાચર**
- ◆ હાથમાં પકડી રાખીને મારી શકાય તેવું હથિયાર : **શસ્ત્ર**
- ◆ દૂરથી ફેંકવાનું હથિયાર : **અસ્ત્ર**
- ◆ કદી નિષ્ફળ ન જાય તેવું અમોઘ બાણ : **રામબાણ**

ભારતનો ઇતિહાસ : GCERT સાર

ચાલો ઇતિહાસ જાણીએ

◆ ઇતિહાસ જાણવા માટે આપણી પાસે જુદાં - જુદાં સાધનો છે.

□ તાડપત્ર અને ભોજપત્ર

◆ પ્રાચીન સમયમાં માનવી લખવા માટે તાડપત્ર કે ભોજપત્રનો ઉપયોગ કરતો, જેણે આપણે હસ્તપ્રત કહીએ છીએ.

◆ તાડપત્રો એટલે તાડ વૃક્ષના પર્ણ પર લખાયેલી હસ્તપ્રતો અને ભોજપત્ર એટલે હિમાલયમાં થતા ભૂર્જ નામનાં વૃક્ષોની પાતળી આંતરછાલ ઉપર લખાયેલ હસ્તપ્રતો.

□ અભિલેખો

◆ ધાતુઓ અને પથ્થરો પર કોતરેલા કે લખેલા લેખ અભિલેખ કહેવાય છે. અશોકના શિલાલેખો ખૂબ જ જાણીતા છે.

□ તામ્રપત્રો

◆ તાંબાના પતરા ઉપર કોતરીને લખવામાં આવતું લખાણ એટલે તામ્રપત્ર.

◆ ગુજરાતમાં આવા તામ્રપત્રો મોટી સંખ્યામાં મળી આવ્યા છે. આવાં તામ્રપત્રો શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય વૈજ્ઞાન મંદિર, પાટણ (ઉત્તર ગુજરાત), એલ.ડી. ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ડોલોજી, નવરંગપુરા, અમદાવાદ, ભો. જે. અધ્યયન અને સંશોધન વિદ્યાભવન, અમદાવાદ, શ્રી મહાવીર વૈજ્ઞાન આરાધના કેન્દ્ર, કોબા (ગાંધીનગર)માં સચવાયેલાં છે.

□ સિક્કા

◆ સિક્કા પર રાજાનું નામ, તેના ધર્મ, સંસ્કૃતિ તથા તેના સમય વગેરેની માહિતી મળે છે. ભારતમાં ઈ.પૂ. 5મી સદીના પંચમાર્ક સિક્કા મળી આવ્યા છે જે સૌથી જૂના સિક્કા છે.

• પંચમાર્ક સિક્કા

◆ ધાતુના ટુકડાઓને છાપ ઉપસાવવા બીબામાં મૂકી દબાણ આપી બનાવાતા સિક્કા 'પંચમાર્ક' સિક્કા તરીકે ઓળખાય છે.

◆ ઇતિહાસના અભ્યાસીઓ - પુરાતત્ત્વશાસ્ત્રીઓ, ઇતિહાસકારો અને પ્રવાસીઓ માનવસમાજનો ભૂતકાળ જાણવા આપણને પુરાતત્ત્વશાસ્ત્રીઓ જેને અંગ્રેજીમાં Archaeologist કહેવાય છે તે સંશોધન કરીને માહિતી આપે છે.

◆ પ્રવાસીઓના પ્રવાસવર્ણનમાંથી આપણને જે -તે દેશના ઇતિહાસ અને સંસ્કૃતિની જાણકારી તેમાં મેગેસ્થનીસ, પ્લિની, ફાહિયાન, યુઅન શ્વાગ જેવા મુસાફરોનો સમાવેશ

થાય છે.

◆ ભૂમિનું નામ : આપણે આપણા દેશને બે નામોથી ઓળખીએ છીએ. ઇન્ડિયા અને ભારત. ઇન્ડિયા શબ્દ ઇન્ડસ પરથી ઉતરી આવેલો છે. જેને સંસ્કૃત ભાષામાં સિંધુ કહેવાય છે. પ્રાચીન ઈરાન અને ગ્રીસના લોકો સિંધુ નદીથી પરિચિત હતા.

◆ ઈરાનીઓ સિંધુ નદીને હિન્ડોસ અને ગ્રીસના લોકો ઇન્ડસ કહેતા.

◆ ભારત એવું નામ ઋગ્વેદમાંથી આપણને જાણવા મળે છે.

• સાલવારી

◆ ઇતિહાસમાં સમયનું ખૂબ જ મહત્ત્વ છે. ઘટનાઓ સમય અને સ્થાનની સાથે જ લખી શકાય.

◆ આપણા સમયની ગોઠવણી ઇસુ ખ્રિસ્તના જન્મ સાથે સંકળાયેલ છે. ખ્રિસ્તી ધર્મના સ્થાપક ઇસુ ખ્રિસ્તના જન્મને દુનિયામાં કાળગણના સાથે જોડવામાં આવ્યો છે.

◆ આપણે 'ઈસવીસન' એમ કહીએ (અંગ્રેજીમાં A.D. Anno Domini) એટલે ઇસુ ખ્રિસ્તના જન્મ પછીનાં વર્ષો એમ કહેવાય.

આદિમાનવથી સ્થાયી જીવનની સફર

◆ આદિમાનવો એટલે ખૂબ જ જૂના સમયના માનવો. આશરે વીસલાખ વર્ષો પહેલાનાં આદિમાનવો ભટકતું જીવન જીવતા અને શિકાર કરીને પોતાનો સમય વ્યતિત કરતા. માનવીની આ અવસ્થાને Hunter and Gatherers (શિકાર કરવો અને એકઠું કરવું.) કહેવામાં આવે છે.

◆ ભીમબેટકા (મધ્યપ્રદેશ) આદિમાનવોના વસવાટ માટેનું ઉત્તમ સ્થળ મળી આવ્યું છે. તેની ગુફાઓમાં આદિમાનવે દોરેલાં પક્ષીઓ, હરણ, લાકડાના ભાલા, વૃક્ષો, માનવોનાં લગભગ 500 જેટલાં ચિત્રો મળી આવ્યા છે, જે પ્રાકૃતિક રંગો વડે દોરેલાં છે.

◆ દક્ષિણ ભારતના કુરુનૂલમાં મળી આવેલી આદિમાનવોની ગુફામાંથી રાખના અવશેષો મળ્યા છે, જે દર્શાવે છે કે તેઓ અગ્નિથી પરિચિત હશે.

◆ સ્થાયીજીવન : ભોજન, રહેઠાણ, પોશાક :

◆ કૃષિની શરૂઆત અને પશુપાલન પ્રવૃત્તિએ આદિમાનવને ભટકતા જીવનમાંથી સ્થાયી જીવન તરફ પરિવર્તિત કર્યો.

◆ નીચે આપેલા કોષ્ટકમાં ભારતની એવી જગ્યાઓ બતાવવામાં આવી છે જ્યાં અનાજ, રહેઠાણ, ઓજારો અને પ્રાણીઓના અવશેષો મળી આવ્યા છે.

ક્રમ	અનાજ - રહેઠાણ - ઓજાર - પ્રાણીઓ	સ્થળો
1	ઘઉં, જવ, ઘેટાં, બકરાં, પથ્થરનાં ઓજારો	મેહરગઢ (હાલ પાકિસ્તાન)
2	ચોખા, પ્રાણીઓનાં હાડકાં	કોલ્ડિહવા (ઉત્તરપ્રદેશ)
3	ચોખા, ઘેટાં-બકરાં, પથ્થરનાં ઓજારો	મહાગઢા (ઉત્તરપ્રદેશ)
4	માનવ - વસાહત, ગેંડો	લાંઘણજ (ગુજરાત)
5	ઘઉં, મસૂર, ફૂતરાં, ખાડાવાળાં મકાન	બુર્જહોમ અને ગુફકાલ (જમ્મુ- કશ્મીર)
6	ભેંસ, બળદ, ઓજારો	ચિરાંદ (બિહાર)

- ◆ મેહરગઢ અને ઈનામગામ જેવાં સ્થળોએથી પથ્થરનાં તીક્ષ્ણ ઓજારો મળી આવ્યાં છે જે તેમનાં કૃષિકાર્યમાં વપરાતાં હશે.
- ◆ પ્રાચીન સમયમાં મેહરગઢ ભારતનું સૌથી પ્રાચીન ગામ ગણી શકાય. અહીંયાં લોકોએ જવ અને ઘઉંની ખેતીની શરૂઆત કરી હતી.
- ◆ મહારાષ્ટ્રમાં ઈનામગામ નામનું સ્થળ મળી આવ્યું છે. જ્યાંથી બાળકોના મૃતદેહોના અવશેષો મળ્યા છે.

હડપ્પીય સભ્યતા

- ◆ હડપ્પીય સભ્યતાને આપણે સિંધુખીણ સભ્યતા તરીકે પણ ઓળખીએ છીએ. ઇ.સ. 1921માં હડપ્પામાંથી આ સભ્યતાના સૌપ્રથમ અવશેષો મળી આવ્યાં. ભારતના ઉત્તર પશ્ચિમ ભાગમાં ફેલાયેલી સભ્યતાનાં અનેક સ્થળોમાં હડપ્પા, મોહં-જો-દડો, લોથલ, ઘોળાવીરા, કાલીબંગાન, રાખીગઢી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

નગરરચના

- ◆ આયોજનબદ્ધ નગરરચના એ હડપ્પીય સભ્યતાની સૌથી મોટી લાક્ષણિકતા હતી. નગરોની રચના એકસમાન થયેલી હતી.

મોહં-જો-દડો

- ◆ હડપ્પા પંજાબના મોંટગોમરી જિલ્લા (હાલ પાકિસ્તાનમાં) આવેલ પુરાતત્વીય સ્થળ છે.

- ◆ રસ્તાઓ એકબીજાને કાટપૂણે કાપતા.
- ◆ જાહેર રસ્તાઓ પર રાત્રિપ્રકાશની વ્યવસ્થાના પુરાવા પણ પ્રાપ્ત થયા છે.
- ◆ મોહં-જો-દડોમાં એક જાહેર સ્નાનાગાર મળી આવ્યું છે.
- ◆ અહીંની મુખ્ય વિશેષતા તેના અન્નભંડારો છે. અહીં રાવી નદીના કિનારે 12 જેટલા અન્નભંડારો મળી આવેલ છે.

લોથલ

- ◆ લોથલ અમદાવાદ જિલ્લામાં ઘોળકા તાલુકામાં ભોગાવો નદીના કિનારે આવેલ છે. લોથલ પ્રાચીન સમયમાં એક વેપારી બંદર અને ઔદ્યોગિક નગર હતું.
- ◆ લોથલમાં ઈંટોનું બનેલું એક માળખું મળી આવ્યું છે. તેને ઘક્કો (Dock yard) માનવામાં આવે છે. તે અહીં આવતા વહાણોને લાંગરીને માલસામાન ચઢાવવા - ઉતારવાના કામ માટે ઉપયોગમાં આવતું હોવાનું માની શકાય.
- ◆ આ ઉપરાંત અહીં વખારો અને મણકા બનાવવાની ફેક્ટરી મળી આવેલ છે. જેથી કહી શકાય કે લોથલ પ્રાચીન ભારતનું સમૃદ્ધ બંદર હશે અને હડપ્પીય સભ્યતાનો આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર લોથલનાં બંદર મારફત થતો હશે.

ઘોળાવીરા

- ◆ ઘોળાવીરા કચ્છ જિલ્લામાં ભચાઉ તાલુકામાં ખદીરબેટ વિસ્તારમાં આવેલ પુરાતત્વીય સ્થળ છે.
- ◆ સામાન્ય રીતે હડપ્પીય નગરો બે ભાગમાં (દ્વિસ્તરીય) વહેંચાયેલ છે, જ્યારે ઘોળાવીરાનું નગર ત્રણ ભાગમાં (ત્રિસ્તરીય) છે. (1) કિલ્લો - સીટાડેલ (2) ઉપલું નગર (3) નીચલું નગર.
- ◆ ઘોળાવીરા નગરની મુખ્ય વિશેષતા વરસાદના પાણીના સંગ્રહની વ્યવસ્થા અને સ્ટેડિયમ છે.

કાલીબંગાન

- ◆ રાજસ્થાનનું કાલીબંગાન નગર હડપ્પીય સભ્યતાની કૃષિકાંતિનું મુખ્ય મથક હતું. અહીં ખેડેલાં ખેતરોના અવશેષો તેની સાબિતી પૂરી પાડે છે. અહીં મળી આવેલા તાંબાના અવશેષો એ પુરવાર કરે છે કે અહીં તાંબાનાં ઓજારોનું નિર્માણ થતું હશે અને આ ઓજારો કૃષિક્ષેત્રે ઉપયોગમાં લેવાતાં હશે.

ધાર્મિક જીવન અને અંતિમવિધિ

- ◆ હડપ્પીય સભ્યતાના ધાર્મિક જીવન વિશે આપણને મૂર્તિ અને મુદ્રાઓમાંથી માહિતી મળે છે. મૂર્તિઓમાં માતૃકાદેવીની મૂર્તિઓને ઇતિહાસકારો ઘરતીમાતાનું પ્રતીક ગણે છે,

ગુજરાતમાં હડપ્પીય સભ્યતાનાં સ્થળો

- ◆ ગુજરાતમાં અમદાવાદ જિલ્લામાં રંગપુર અને લોથલ, રાજકોટ

જીલ્લામાં રોઝડી (શ્રીનાથગઢ), કચ્છ જિલ્લામાં દેશલપર, ઘોળાવીરા, સુરકોટડા, જમનગર જીલ્લામાં લાખાબાવળ, આમરા, ભરુચ જીલ્લામાં કિમનદીના કિનારે ભાગાતળાવ વગેરે પ્રદેશોમાં હડપ્પીય સભ્યતાની નાનીમોટી વસાહતો મળી આવી છે.

□ હડપ્પીય સભ્યતાનો અંત

- ◆ ઇતિહાસકારો ઘરતીકંપ, પૂર, રોગચાળો કે બાહ્ય આક્રમણના કારણે આ સભ્યતાનો અંત આવ્યો હશે તેવું માને છે. જેકે આજે પણ ઇતિહાસકારો માટે તેનો અંત સંશોધનનો વિષય રહ્યો છે.

આપણાં પ્રાચીન ગ્રંથો

- ◆ વેદ ચાર છે : ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ.

□ ઋગ્વેદ

- ◆ ઋગ્વેદ એ આપણો પ્રાચીનતમ ગ્રંથ છે. જેમાં 10 મંડલોમાં 1028 પ્રાર્થનાઓ જેને સૂક્ત કહે છે તેનો સમાવેશ થાય છે. ઋગ્વેદ એ પ્રાચીન જ્ઞાનનો ભંડાર છે. તે પ્રાચીન સંસ્કૃત કે વૈદિક સંસ્કૃત ભાષામાં લખાયેલ છે. ઋગ્વેદના માધ્યમથી આર્યોના રાજકીય, સામાજિક, આર્થિક અને ધાર્મિક જીવનનો પરિચય મળે છે.
- ◆ ઋગ્વેદમાં પ્રજાકીય જીવનના ઉલ્લેખો જેવા મળે છે. ગણ, સભા અને સમિતિ જેવી રાજકીય સંસ્થાઓની માહિતી ઋગ્વેદમાં છે. સભા સમિતિની સરખામણીમાં નાની સંસ્થા હતી અને તેમાં રાજ્યના મુખ્ય આગેવાનો બેસતા અને રાજ્યના અગત્યના પ્રશ્નોની ચર્ચા થતી તથા ન્યાય પણ અપાતો. સમિતિ વિસ્તૃત સંસ્થા હતી જે રાજાની ચૂંટણી કરતી. રાજાને મદદ કરવા સેનાધ્યક્ષ અને પુરોહિતની નિમણૂક થતી. રાજાનું એક કાર્ય ગવેષણા પણ હતું અને ગવેષણા એટલે યુદ્ધ. ઋગ્વેદમાં રાવી નદીના કિનારે દસ રાજાઓ વચ્ચે થયેલા યુદ્ધનો ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થાય છે.
- ◆ ઋગ્વેદમાં આર્યોના સામાજિક જીવન વિશે માહિતી મળે છે.
- ◆ ઋગ્વેદમાં ઇન્દ્ર, વરુણ, અગ્નિ, સૂર્ય વગેરેના ઉલ્લેખો જેવા મળે છે. સવારની દેવી ઉષા અને સાંજની દેવી અદિતિનો પણ ઉલ્લેખ જેવા મળે છે.
- ◆ ઋગ્વેદમાં ગાયત્રી, ઘોડાની અને બળદની ચર્ચા ઘણી જગ્યાએ થઈ છે. ઋગ્વેદમાં અન્ય પશુઓની સરખામણીમાં ઘોડાનો સૌથી વધુ ઉલ્લેખ આવે છે.

જૈન ધર્મ અને બૌદ્ધ ધર્મ

□ ગૌતમ બુદ્ધ

- ◆ પ્રારંભિક જીવન : ગૌતમ બુદ્ધ અને બૌદ્ધ ધર્મ વિષે જાણવા માટે આપણને જાતકકથાઓ અને બૌદ્ધ ગ્રંથો ત્રિપિટક

(સૂત પીટક, વિનય પિટક અને અભિધમ્મ પિટક)માંથી ઘણી માહિતી સાંપડે છે. 550 જેટલી જાતકકથાઓ બુદ્ધના પૂર્વજન્મો સાથે સંકળાયેલી છે.

- ◆ ભારતમાં હિમાલય ક્ષેત્ર તરફ નેપાળની તરાઈમાં કપિલવસ્તુ નામનું રાજ્ય હતું. કપિલવસ્તુના ક્ષત્રિયો શાક્ય કહેવાતા. તે ગણ રાજ્ય હતું. આ ગણરાજ્યના વડા શુદ્ધોદન હતા. શુદ્ધોદનનાં પત્ની મહાદેવી. ગૌતમ બુદ્ધનો જન્મ ઇ.સ. પૂર્વે 568માં શુદ્ધોદન અને માયાદેવીના ઘરે થયો. તેમનું બાળપણનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. જન્મના થોડા દિવસો બાદ તેમનાં માતા માયાદેવી મૃત્યુ પામ્યાં. તેથી તેમનું પાલનપોષણ ગૌતમી મહાપ્રજાપતિએ કર્યું જે તેમનાં પાલક માતા હતાં.
- ◆ આલરકલામ તેમના ગુરૂ હતાં.
- ◆ તેમની પત્નીનું નામ યશોદરા હતું. તેમને એક પુત્ર પણ હતો તેનું નામ રાહુલ હતું.
- ◆ ગૃહત્યાગ અને સાધના : એક રાત્રે તેમના સારથિ છન્ન અને પોતાના પ્રિય ઘોડા કંથકને લઈ રાજ્ય બહાર આવેલ નદીકિનારે ગયા.
- ◆ ગૃહત્યાગ બાદ તેઓ રાજગૃહ અને પછી પુરુવેલા નામના સ્થળે ગયા.
- ◆ બોધિગયા ખાતે એક પીપળાના વૃક્ષ નીચે બેસી તેમણે સત્ય અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે સાધના શરૂ કરી. ઘણા દિવસોની સાધના પછી વૈશાખી પૂર્ણિમાના દિવસે તેમને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં સિદ્ધાર્થમાંથી તેઓ બુદ્ધ થયા. ‘બુદ્ધનો’ અર્થ જગત કે જ્ઞાની થાય છે. પાછળથી તેઓ ગૌતમ બુદ્ધ કહેવાયા.
- ◆ ઉપદેશ : જ્ઞાનપ્રાપ્તિ બાદ બુદ્ધ સારનાથ ગયા. જ્યાં તેમને તેમના જૂના બ્રાહ્મણમિત્રો મળ્યા. સૌપ્રથમ વખત તેમણે આ પાંચ બ્રાહ્મણમિત્રોને સારનાથ ખાતે ઉપદેશ આપ્યો. બુદ્ધના આ પ્રથમ ઉપદેશને ‘દર્મચક્રપ્રવર્તન’ કહેવામાં આવે છે.
- ◆ તેમનાં માટે ચાર આર્ય સત્ય છે : (1) સંસાર દુઃખમય છે.(2) દુઃખનું કારણ તૃષ્ણા છે. (3) દુઃખનો નાશ તૃષ્ણાનો ત્યાગ છે.(4) અષ્ટાંગિક માર્ગ આપનાવવાથી તૃષ્ણાનો ત્યાગ થાય છે.
- ◆ 80 વર્ષની વયે કુશીનારામાં તેમનું અવસાન થયું અને તેઓ નિર્વાણ પામ્યા.

□ મહાવીર સ્વામી

- ◆ બૌદ્ધધર્મની જેમ જ ભારતીય સમાજજીવનમાં જૈનધર્મનું પણ અગત્યનું સ્થાન છે. જૈનધર્મમાં કુલ ચોવીસ તીર્થંકરો થયા. આગમગ્રંથો જૈનધર્મને જાણવાના મહત્ત્વપૂર્ણ સ્ત્રોતો છે. આ ગ્રંથો પ્રમાણે જૈનધર્મના પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભદેવ અથવા આદિનાથ હતા. ત્રેવીસમાં તીર્થંકર પાર્શ્વનાથ હતા. પાર્શ્વનાથ

કાશીના રાજ અશ્વસેનના પુત્ર હતા. તેમણે ત્રીસ વર્ષની વયે ગૃહત્યાગ કરી સંન્યાસી બની જૈનધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. તેમના પછી ચોવીસમાં અને છેલ્લા તીર્થંકર મહાવીર સ્વામી હતા.

- ◆ વર્ષિજ સંઘના એક ગણરાજ્ય કુંડગ્રામના જ્ઞાતૃક ક્ષત્રિય વંશમાં મહાવીર સ્વામીનો જન્મ થયો હતો. તેમનું બાળપણનું નામ વર્ધમાન હતું. તેમના પિતા સિદ્ધાર્થ ગણરાજ્યના રાજ હતા. મહાવીર સ્વામીનાં માતાનું નામ ત્રિશલાદેવી હતું. તેમના મોટાભાઈનું નામ નંદિવર્ધન હતું. વર્ધમાન પણ ગૌતમ બુદ્ધની જેમ રાજકુમાર હોવાથી તેમણે અનેક કલાનું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. તેમનાં લગ્ન રાજકુમારી યશોદા સાથે થયાં હતાં. વર્ધમાનની પુત્રીનું નામ પ્રિયદર્શિની હતું.
- ◆ ગૃહત્યાગ અને સાધના : ઋબુપાલિકા નદીના કિનારે તેમને સર્વોચ્ચ જ્ઞાન એટલે કે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. પોતાનાં મન અને ઈન્દ્રિયો પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો હોવાથી તેઓ 'જિન' કહેવાયા. આવા મહાન પરક્રમી વર્ધમાન 'મહાવીર' તરીકે જાણીતાં થયાં.
- ◆ બુદ્ધની જેમ જ તેમણે લોકોની ભાષા પ્રાકૃત અને અર્ધમાગધીમાં ઉપદેશ આપ્યો.
- ◆ નિર્વાણ : 72 વર્ષની વયે પાવાપુરીમાં તેઓ નિર્વાણ પામ્યાં.

મહાજનપદ અને મગધ સામ્રાજ્ય

- ◆ જનપદ : ઈ.સ. પૂર્વે એક હજરની આસપાસ પંજાબ અને ગંગા નદીના વિસ્તારમાં બુદા- બુદા સમૂહોનાં પ્રારંભિક રાજ્યોની સ્થાપના થઈ. જેને 'જનપદ' કહેવામાં આવતા. 'જનપદ' એટલે માણસના વસવાટનું એક ક્ષેત્ર કે સ્થાન.
- ◆ મહાજન પદ : ઈ.સ. પૂર્વે છઠ્ઠી સદીની આસપાસ ભારતમાં સોળ જેટલાં મહાજનપદો જોવા મળે છે.

□ સોળ મહાજનપદો

ક્રમ	મહાજનપદો	રાજધાની	વર્તમાન સ્થાન
1.	અંગ	અંબા	પૂર્વ બિહાર
2.	વર્ષિજ	વૈશાલી	ઉત્તર બિહાર
3.	મલ્લ	કુશીનારા	ગોરખપુર આસપાસનો પ્રદેશ (ઉત્તરપ્રદેશ)
4.	કાશી	વારાણસી	વારાણસી (ઉત્તરપ્રદેશ)
5.	મગધ	ગિરિવૃજ, રાજગૃહ	દક્ષિણ બિહાર

6.	કોસલ	શ્રાવસ્તી, અયોધ્યા	અવધ (ઉત્તર પ્રદેશ)
7.	વત્સ	કૌશાંબી	પ્રયાગરાજ આસપાસનો પ્રદેશ (ઉત્તર પ્રદેશ)
8.	ચેદિ	સુકિતમતી	યમુના અને નર્મદા વચ્ચેનો પ્રદેશ (મધ્ય ભારત)
9.	પાંચાલ	અહિછત્ર, કામ્પિલય	બદાયુનું, બરેલી આસપાસનો પ્રદેશ (ઉત્તરપ્રદેશ)
10.	સૂરસેન	મથુરા	મથુરા પાસેનો પ્રદેશ (ઉત્તરપ્રદેશ)
11.	કુરુ	દ્રુપદપ્રસ્થ	દિલ્લી અને મેરઠ આસપાસનો પ્રદેશ
12.	અસ્મક	પૌડન્યા	ગોદાવરીન નદીના કિનારે
13.	અવંતિ	ઉજ્જયિની	માળવાનો પ્રદેશ
14.	મલ્લ	વિરાટનગર	જયપુર (રાજસ્થાન) પાસેનો પ્રદેશ
15.	ગાંધાર	તક્ષશિલા	પેશાવર અને રાવલપીંડી આસપાસનો પ્રદેશ
16.	કમ્બોજ	લાજપુર	નૈરૃત્ય કશ્મીર આસપાસનો પ્રદેશ

- ◆ પાલિ ભાષામાં લખાયેલ "અંગુત્તરનિકાય" ગ્રંથ અનુસાર અનુવૈદિકકાળમાં 16 મહાજનપદો હતાં.

□ મગધ

- ◆ રાજશાહી રાજ્યતંત્રમાં બુદ્ધના સમયમાં મગધ રાજ્ય શક્તિશાળી મહાજનપદ બન્યું હતું. મગધમાં ત્રણ મજબૂત વંશોએ શાસન કર્યું.

• હર્યકવંશ

- ◆ આ વંશનો સ્થાપક બિંબિસાર નામનો રાજા હતો. મગધની રાજધાની તરીકે રાજગૃહ (ગિરિવૃજ) હતી, જે ગંગા અને શોણ નદીના કિનારે આવેલું હતું. તેના પછી તેનો પુત્ર અજિતશત્રુ શાસન પર આવ્યો. તેણે પાટલીપુત્ર (પટના) ને

રાજધાનીનું સ્થાન બનાવ્યું. તેને વર્ષ સંઘ સાથે યુદ્ધ કરી લિચ્છવીઓને હરાવ્યા અને મગધનો રાજ્યવિસ્તાર કર્યો હતો.

• નાગવંશ

◆ હર્યકવંશ બાદ નાગવંશ સત્તા પર આવ્યો, જેમાં શિશુનાગ નામના બૌદ્ધધર્મ સાથે સંકળાયેલા રાજાનો સમાવેશ થાય છે.

• નંદવંશ

◆ મહાપદ્મનંદ દ્વારા સ્થાપિત નંદવંશ સૌથી શક્તિશાળી વંશ હતો. મહાપદ્મનંદ ભારતનો સૌ પ્રથમ સામ્રાજ્ય નિર્માતા ગણાય છે. તેના સમયમાં મગધ ભારતનું સૌથી શક્તિશાળી રાજ્ય બની ચૂક્યું હતું. સિકંદરના ભારત પરના આક્રમણ સમયે મગધ પર નંદવંશનો ધનાનંદ નામનો રાજા શાસન કરતો હતો.

□ ગણરાજ્ય

◆ ગણરાજ્ય એટલે લોકો દ્વારા પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ પદ્ધતિ વડે ચૂંટાયેલા વડા દ્વારા શાસિત રાજ્ય.

• નોંધ

1. ગણ : ગણ શબ્દ ઘણા સભ્યોવાળા સમૂહ માટે વપરાતો.
2. ગણ એટલે જૂથ અથવા સમૂહ.
3. સંઘ: સંઘ એટલે સંગઠન અથવા સભા.

◆ વૈશાલીનાં લિચ્છવીઓ, કપિલવસ્તુના શાક્યો, મિથિલાના વિદેહ, કુશીનારાના મલ્લો વગેરે પ્રજાઓનાં ગણરાજ્યો હતાં.

□ વૈશાલી વર્ષિજ રાજ્ય

◆ લિચ્છવી, વર્ષિજ, જ્ઞાતુક, વિદેહ, શાક્ય, મલ્લ વગેરે આઠ કે નવ જાતિના લોકોએ પોતાનું રક્ષણ કરવા જે સંઘરાજ્ય સ્થાપ્યું એ વર્ષિજસંઘ નામે ઓળખાયું. એ સંઘરાજ્યનું મુખ્ય સ્થાન લિચ્છવીઓનું પાટનગર વૈશાલી હતું. તેને વૈશાલીના વર્ષિજસંઘનું ગણરાજ્ય કહેવામાં આવતું.

મૌર્યયુગ : ચંદ્રગુપ્ત અને સમ્રાટ અશોક

□ મૌર્યવંશ : સ્થાપક અને શાસક

• ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય : મૌર્યવંશના સ્થાપક

◆ ચાણક્યની તાલીમની મદદ અને માર્ગદર્શનથી ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યએ ઇ.સ. પૂર્વે 321માં નંદવંશના અંતિમ સમ્રાટ ધનાનંદને હરાવીને મગધની ગાદી સંભાળી, મૌર્યવંશની સ્થાપના કરી. ચાણક્ય દ્વારા લખાયેલા “અર્થશાસ્ત્ર” નામના ગ્રંથમાંથી તે સમયની રાજકીય, આર્થિક અને સામાજિક જીવનની માહિતી મળી રહે છે.

◆ ગ્રીક રાજા સેલ્યુક્સ નિકેતરને હરાવીને ચંદ્રગુપ્તે ચાર પ્રદેશો(1) કાબુલ (2) કંદહાર (3) હેરાત અને (4)બલુચિસ્તાન

જીત્યા હતા. ચંદ્રગુપ્તની બહાદુરીથી પ્રભાવિત થઈ સેલ્યુક્સે પોતાની પુત્રી હેલેનાને ચંદ્રગુપ્ત સાથે પરણાવી અને પોતાના રાજદૂત મેગેસ્થનિસને તેના દરબારમાં મોકલ્યો. પાટલીપુત્રમાં રોકાણ દરમિયાન મેગેસ્થનિસે લખેલ પુસ્તક “ઇન્ડિકા”માંથી મગધ સામ્રાજ્યના પાટનગર અને એના વહીવટ વિશેની અગત્યની અને આધારભૂત જાણકારી મળે છે.

◆ સૌરાષ્ટ્રમાં પણ તેનું શાસન હોવાનું તથા પુષ્યગુપ્ત નામના વૈશ્ય અમાત્યને ત્યાંના રાષ્ટ્રીય(રાજ્યપાલ) તરીકે નીમ્યા હોવાનું આધારોમાં જણાવેલ છે. સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલ ગિરિનગર(જૂનાગઢ)ના ગિરનાર પર્વતમાંથી નીકળતી નદીઓ પર બંધ બાંધીને પુષ્યગુપ્તે સુદર્શન તળાવનું નિર્માણ કરાવ્યું હતું.

◆ ચંદ્રગુપ્તે તેના જીવનનો અંતિમ સમય જૈન મુનિ ભદ્રબાહુ સાથે મૈસુર(હાલ કર્ણાટક)ના શ્રવણ બેલગોડામાં વિતાવ્યો હતો. ઇ.સ. પૂર્વે 297માં તે મૃત્યુ પામ્યો.

◆ ભારતમાં મૌર્યવંશની સ્થાપના પહેલાંનો ઇતિહાસ આદ્યઇતિહાસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. મૌર્યવંશની સ્થાપનાની ચોક્કસ અને આધારભૂત માહિતી વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી મળી રહે છે. ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય દ્વારા વિષ્ણુગુપ્ત(ચાણક્ય)ની મદદથી સ્થાપવામાં આવેલું મૌર્ય સામ્રાજ્ય ભારતનું પ્રથમ ઐતિહાસિક સામ્રાજ્ય કહેવાય છે.

□ મૌર્યવંશની જાણકારી મેળવવાના સ્ત્રોત

ક્રમ	કૃતિ	લેખક
1.	અર્થશાસ્ત્ર	આચાર્ય વિષ્ણુગુપ્ત ચાણક્ય(કૌટિલ્ય)
2.	ઇન્ડિકા	મેગેસ્થનિસ
3.	દીપવંશ અને મહાવંશ	બૌદ્ધ ગ્રંથો(સિલોન)
4.	મુદ્રારાક્ષસ(નાટક)	વિશાખાદત્ત

□ ગ્રાન્ડ ટ્રંક રોડ(GTR)

◆ એશિયા ખંડનો સૌથી જૂનો અને લાંબો મુખ્ય રોડ છે. આ રોડનું નિર્માણ સૌપ્રથમ ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યના સમયમાં થયું હતું. તે તામ્રલિપ્તિ થઈને તક્ષશિલા અને તક્ષશિલાથી મુખ્ય એશિયાને જોડતો હતો. તે સમયે ગંગાના મેદાનથી ગાંધાર સુધી આ રોડ વિસ્તરેલો હતો. શેરશાહ સૂરીએ પોતાના શાસનકાળમાં આ રોડનું પુનઃ નિર્માણ કરાવ્યું હતું. અંગ્રેજ શાસનકાળ દરમિયાન ડેલહાઉસીએ કોલકાતાથી પેશાવર સુધી આ રોડનું પુનઃ નિર્માણ કરાવ્યું હતું. વર્તમાન સમયમાં આ રોડ દિલ્લીથી કોલકાતા સુધીના રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગથી

ઓળખાય છે.

• બિંદુસાર

◆ બિંદુસારના શાસનકાળમાં રાજકુમાર સુશીમની તક્ષશિલાના અને રાજકુમાર અશોકની અવંતિના રાષ્ટ્રીય(રાજ્યપાલ) તરીકે નિમણૂક થઈ હતી.

• સમ્રાટ અશોક

◆ કલિંગનું યુદ્ધ અને અશોકનું હૃદય- પરિવર્તન : કલિંગને ફરીથી મગધ સામ્રાજ્યનો ભાગ બનાવવાની મહત્વાકાંક્ષા રાખનાર અશોકે રાજ્યાભિષેક પછીના આઠમા વર્ષ(ઇ.સ. પૂર્વે 261) કલિંગના રાજા જયંત સામે યુદ્ધ જાહેર કર્યું. આ યુદ્ધમાં અશોકનો વિજય થયો.

◆ કલિંગનું યુદ્ધ તેના જીવનનું અંતિમ યુદ્ધ બની રહ્યું. બૌદ્ધ સાધુ ઉપગુપ્તના ઉપદેશથી તેણે શસ્ત્રોનો ત્યાગ કરી શાસ્ત્રોનું શરણું લીધું.

◆ બાહ્ય લિપિ: આધુનિક ભારતની મોટાભાગની લિપિઓ બ્રાહ્મી લિપિમાંથી વિકસી છે.

◆ ગુજરાતના જૂનાગઢમાં ગિરનાર પર્વત તરફ દામોદર કુંડ જતાં અશોકનો શિલાલેખ મળી આવેલ છે જે પ્રાકૃત ભાષામાં લખાયેલ છે. આ શિલાલેખમાં ત્રણ રાજવીઓના લેખો છે. પ્રથમ લેખમાં મૌર્ય રાજા ચંદ્રગુપ્તના રાષ્ટ્રીય પુષ્યગુપ્ત દ્વારા નિર્માણ કરવામાં આવેલ સુદર્શન તળાવ (જળાશય) અને બીજા લેખમાં અશોકના રાષ્ટ્રીય ચવનરાજ દ્વારા સિંચાઈ માટે તેમાંથી નહેરો કાઢવાની વિગતો આપવામાં આવેલ છે. ત્રીજો લેખ રાજા મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામાનો છે.

◆ અશોકે ગૌતમ બુદ્ધના ઉપદેશોમાંથી પ્રેરણા મેળવી પોતાની પ્રજાને ધમ્મનો માર્ગ બતાવવા પોતાના સામ્રાજ્યમાં ઠેર-ઠેર શિલાલેખો અને સ્તંભાલેખો કોતરાવ્યા. તે સમયની સમસ્યાઓનો ઉકેલ લાવવા અશોકે રાજ્યમાં ધર્મખાતાની રચના કરી. આ ખાતાના ઊપરી તરીકે નિમાયેલ ધમ્મ મહામાત્ર નામના અધિકારીએ પ્રજામાં બૌદ્ધધર્મનો પ્રચાર કરી તેમનું નૈતિક ધોરણ ઊંચું લાવવાનું કાર્ય કરવાનું હતું.

◆ અશોકે રાજ્યમાં શિકાર કરવા પર પ્રતિબંધ ફરમાવી પશુઓની હિંસા બંધ કરાવી.

◆ અશોકે ઇ.સ. પૂર્વે 251માં પાટલીપુત્રમાં મોગલીપુત્ર તિષ્ય(તિસ્સા)ના અધ્યક્ષપદે ત્રીજી બૌદ્ધ પરિષદ બોલાવી. આ પરિષદનો મુખ્ય હેતુ બૌદ્ધધર્મમાં ઊભા થયેલા મતમતાંતરો દૂર કરી ધાર્મિક એકતા સ્થાપવાનો હતો.

◆ અશોકે પુત્ર મહેન્દ્ર અને પુત્રી સંઘમિત્રાને બૌદ્ધધર્મના પ્રચાર માટે સિલોન મોકલ્યા હતાં.

◆ અશોકના ગુણો અને તેનાં કાર્યોને લીધે તે ઇતિહાસમાં મહાન રાજવી તરીકે સ્થાન ધરાવે છે. ઇ.સ. પૂર્વે 232માં

સમ્રાટ અશોકનું અવસાન થયું.

ગુપ્તકાળ અને સમ્રાટ હર્ષવર્ધન

◆ ગુપ્તયુગને ભારતનો 'સુવર્ણયુગ' કહેવામાં આવે છે.

• ચંદ્રગુપ્ત (પહેલો)

◆ મગધના સામ્રાજ્યમાં શ્રીગુપ્ત ગુપ્ત વંશનો સ્થાપક હતો. તેના પુત્રનું નામ ઘટોત્કચ ગુપ્ત હતું. ઘટોત્કચ ગુપ્તના અનુગામી રાજા તરીકે ચંદ્રગુપ્ત પ્રથમ (ઇ.સ. 319) પાટલીપુત્રની ગાદીએ આવ્યો. તેણે શક્તિશાળી વિચ્છવી જાતિની કન્યા કુમારદેવી સાથે લગ્ન કર્યાં. તેણે મહારાજને બદલે 'મહારાજધિરાજ' જેવું ગૌરવપ્રદ બિરુદ ધારણ કર્યું હતું. તેણે ગુપ્ત સંવત શરૂ કરાવ્યો. સૌરાષ્ટ્રના વલભી રાજ્યના શાસકોએ પણ આ ગુપ્ત સંવતનો સ્વીકાર કર્યો હતો.

• સમ્રાટ સમુદ્રગુપ્ત

◆ સમુદ્રગુપ્તના સમયની માહિતી પ્રયાગરાજના સ્તંભલેખ (પ્રયોગ - પ્રશસ્તિ) અને તેના સિક્કાઓમાંથી મળે છે. આ પ્રશસ્તિ રાજકવિ હરિષેણે રચી છે. તેમાં સમ્રાટ સમુદ્રગુપ્તના ધિગ્વિજયો અને સાંસ્કૃતિક સિદ્ધિઓ વર્ણવી છે.

◆ રાજકવિ હરિષેણે અનેક કાવ્યોની રચના કરી કવિરાજનું બિરુદ મેળવ્યું હતું.

◆ એક સિક્કામાં સમુદ્રગુપ્તને વીણા વગાડતો દર્શાવવામાં આવ્યો છે જે તેનો સંગીતપ્રેમ દર્શાવે છે.

◆ તેણે અશ્વમેધ યજ્ઞ કર્યો હતો.

• સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્ત બીજો - વિક્રમાદિત્ય

◆ ચંદ્રગુપ્ત બીજો ગુપ્તવંશનો સૌથી પ્રતિભાશાળી શાસક હતો. તેના સામ્રાજ્યની સરહદો શક રાજ્ય સુધી વિસ્તરેલી હતી. તેણે ગુજરાત ઉપર હુમલો કરી શક - ક્ષત્રપ વંશના રાજ્યનો અંત આણ્યો. આ વિજયની યાદમાં 'શકારિ' બિરુદ ધારણ કર્યું. તે 'વિક્રમાદિત્ય' પણ કહેવાયો.

◆ તેણે ત્રણસો વર્ષથી પગદંડો જમાવીને બેઠેલા શક - ક્ષત્રપોને હાંકી કાઢવા માટે શક્તિશાળી રાજ્યો સાથે લગ્નસંબંધો બાંધી તેમની મદદથી પોતાનું સૈન્યબળ વધાર્યું. તેના વિજયથી ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રના સમૃદ્ધ પ્રદેશો, ભૃગુકચ્છ (ભરૂચ) અને સ્તંભતીર્થ (ખંભાત) નાં ધીકતાં બંધરો ગુપ્ત સામ્રાજ્યને મળ્યાં.

◆ ચંદ્રગુપ્ત દ્વિતીયનાં સમયમાં આવેલા ચીની યાત્રાળુ ફાહિયાને ગુપ્ત રાજ્યવહીવટના અને ગુપ્ત સામ્રાજ્યની સમૃદ્ધિનાં વખાણ કર્યાં છે.

◆ તેના શાસનકાળ દરમિયાન મેળવેલ સાંસ્કૃતિક સિદ્ધિઓને કારણે જ ગુપ્તયુગ સુવર્ણયુગ બની શક્યો. સંસ્કૃત ભાષાના મહાન કવિ અને નાટ્યલેખક કાલિદાસ તેના રાજકવિ હતા. ધન્વંતરિ તેના રાજવૈદ્ય હતા. વૈજ્ઞાનિક વરાહમિહિર,

વૈતાલભટ્ટ, અમરકોષના રચયિતા અમરસિંહ જેવાં રત્નોથી તેનો રાજદરબાર શોભતો હતો. દિલ્લી પાસેનો મેહરૌલી લોહસ્તંભ તેના સમયમાં સ્થપાયો.

◆ તેણે પાટલીપુત્ર ઉપરાંત ઉજ્જૈનને બીજી રાજધાની બનાવી.

• કુમારગુપ્ત પહેલો

◆ ચંદ્રગુપ્ત બીજાના અવસાન પછી તેનો પ્રતાપી પુત્ર કુમારગુપ્ત પહેલો ગાદીએ આવ્યો. તેના સમયમાં નાલંદાની પ્રસિદ્ધ બૌદ્ધ વિદ્યાપીઠ અને અજંતાની કેટલીક ગુફાઓ તેના સમયમાં તૈયાર થઈ.

□ ગુપ્તયુગની શાસન-વ્યવસ્થા

◆ ગુપ્તયુગમાં શાસનતંત્ર કેન્દ્રીય, પ્રાંતીય અને સ્થાનિક એમ ત્રણ વિભાગોમાં વહેંચાયેલું હતું.

◆ પ્રાંતના વડા તરીકે મોટેભાગે રાજકુમારને મૂકવામાં આવતા. કુમારામાત્ય અને આયુક્ત પ્રાંતમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવતા. પ્રાંતને ભુક્તિ કહેવામાં આવતું. જેના વડા પ્રાદેશિક હતા. પ્રાંતને જિલ્લામાં વહેંચવામાં આવતું. જિલ્લાને 'વિષય' કહેવામાં આવતો.

□ ગુપ્તયુગની આર્થિક સ્થિતિ

◆ ગુપ્તયુગ આર્થિક પરિસ્થિતિમાં ભારતનો 'સુવર્ણયુગ' હતો.

◆ રાજ કુલ ઉત્પાદનનો છઠ્ઠો ભાગ કર તરીકે લેતા હતા.

◆ ખંભાત, ભરૂચ, સોપારા અને તામ્રલિપ્તિ જેવાં આંતરરાષ્ટ્રીય બંદરોના માધ્યમથી વિશ્વમાં વસ્તુઓની નિકાસ થતી.

□ ધાર્મિક સ્થિતિ

◆ ગુપ્ત સમ્રાટો વૈષ્ણવ ધર્મને રાજ્ય ધર્મનો દરજ્જો આપતા.

◆ આ જ સમયમાં રામાયણ અને મહાભારત તેમ જ પુરાણોનું પુનઃસંકલન થયું.

◆ વૈષ્ણવ ધર્મની જેમ જ શૈવધર્મ પણ ગુપ્તકાળમાં વિકસ્યો હતો. દક્ષિણ ભારતમાં શૈવ સંતો 'નયનાર' કહેવાતા, જ્યારે વૈષ્ણવ સંતો 'અલ્વાર' કહેવાતા. મહિષાસુરમર્દિની (દુર્ગા) ની પૂજા પણ પ્રચલિત થઈ હતી.

◆ સમુદ્રગુપ્ત બૌદ્ધધર્મનો સંરક્ષક હતો. બૌદ્ધધર્મના મહાયાન અને હિનયાન પંથ વિકસ્યા હતા.

□ ગુપ્તયુગીન સાંસ્કૃતિક સ્થિતિ

◆ કાલિદાસને ભારતના શેક્સપિયર કહેવામા આવે છે. તેમણે ભારતીય મહાકાવ્યોની કથાવસ્તુ લઈ 'અભિજ્ઞાન શાકુંતલમ્', 'રઘુવંશમ્', અને 'મેઘદૂતમ્' જેવાં મહાકાવ્યોની રચના કરી. ગુપ્તયુગ એ મંદિર સ્થાપત્યોની રચનાનો યુગ હતો. ગુજરાતમાં ગોપ, નચના કોઠારનું પાર્વતી મંદિર અને ઝાંસીનું મંદિર એ ભારતનાં સૌ પ્રથમ ઇટેરી મંદિરો છે.

□ ગુપ્તયુગમાં વિજ્ઞાનની સ્થિતિ

◆ મહાન વૈજ્ઞાનિકોમાં આર્યભટ્ટ અને વરાહમિહિર આ સમયમાં થયા. આર્યભટ્ટે શૂન્ય અને દશાંશપદ્ધતિની શોધ કરી. વરાહમિહિરે 'બૃહદસંહિતા' નામનો ખગોળશાસ્ત્રને લગતો મહત્વપૂર્ણ ગ્રંથ લખ્યો. વાગ્ભટ્ટે આર્યુવેદ ક્ષેત્રે "અષ્ટાંગહૃદયસંહિતા" નામનો મહાન ગ્રંથ લખ્યો.

□ સમ્રાટ હર્ષવર્ધન

◆ ગુપ્તયુગ પછી પ્રાચીન ભારતનાં મહત્વપૂર્ણ રાજ્યોમાં હર્ષવર્ધનનું રાજ્ય ગણાય છે. તેઓ થાણેશ્વરના પૂષ્પભૂતિ વંશના હતા. પ્રભાકરવર્ધનના પુત્ર રાજયવર્ધન અને હર્ષવર્ધન હતા. જ્યારે તેમની પુત્રી રાજયશ્રી હતી. રાજયશ્રી કનોજના રાજા ધ્રુવવર્માને પરણી હતી. ગૌડ રાજવી શશાંક અને માલવરાજે રાજયશ્રીનું અપહરણ કરી રાજ્ય પર આક્રમણ કરતાં મોટી કટોકટી ઊભી થઈ. રાજયવર્ધનનું મૃત્યુ રાજયશ્રીને બચાવવા જતા થયું.

◆ આવી કટોકટીભરી પરિસ્થિતિ ઇ.સ. 606માં સમ્રાટ હર્ષે રાજ્યારોહણ કર્યું. તેમણે રાજયશ્રીને બચાવ્યા. એટલું જ નહિ રાજયશ્રીનું રાજ્ય કનોજ અને થાણેશ્વર એમ બંને રાજ્યો પર પોતાનું યોગ્ય શાસન શરૂ કર્યું.

◆ સમકાલીન રાજ્યોમાં વલભીના મૈત્રક રાજા ધ્રુવસેન તેના જમાઈ હતા. દખ્ખણમાં પુલકેશી બીજો સૌથી શક્તિશાળી રાજા હતો. હર્ષવર્ધન અને પુલકેશી વચ્ચે થયેલા નર્મદાના યુદ્ધમાં સમ્રાટ હર્ષનો પરાજય થયો. હર્ષ મોટેભાગે નર્મદાથી ઉત્તરના શક્તિશાળી રાજા ગણાતા હતા.

◆ તેના સમયમાં મહાન ચીની યાત્રી યુઅન શ્વાંગ ભારત આવ્યા હતા. હર્ષે શૈવભક્ત હતા અને પછીથી બૌદ્ધધર્મના મહાન અનુયાયી બન્યા. તેમણે કનોજમાં યુઅન શ્વાંગ અધ્યક્ષપદે એક ધર્મપરિષદનું આયોજન કર્યું.

◆ તેના દરબારમાં મહાન કવિ બાણભટ્ટ સંકળાયેલા હતા. જેમણે "હર્ષચરિતમ્" અને "કાંદબરી" જેવા સંસ્કૃત સાહિત્યનાં મહાન ગ્રંથો લખ્યા હતા. મયૂર ભટ્ટ અને કવિ જયસેન પણ હર્ષના સમયના મહાન કવિઓ હતા. સમ્રાટ હર્ષ પોતે પણ ઉચ્ચ કોટિના સાહિત્યકાર હતા. તેમણે 'પ્રિયદર્શિકા' અને 'રત્નાવલી' નામનાં બે નાટકોની રચના કરી હતી.

□ પુલકેશી બીજો

◆ સમ્રાટ હર્ષના સમકાલીન રાજાઓમાં સૌથી શક્તિશાળી ચાલુક્યવંશી રાજા પુલકેશી બીજા હતા. તેણે દક્ષિણ ભારતના કદંબો, માહેશ્વરના ગંગો, કોંકણના મૌર્યોને હરાવી 'દક્ષિણપથના સ્વામી'નું બિરુદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

◆ લાટ, માલવ અને ગુર્જરોને પણ તેણે હરાવ્યા હતા. કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર અને કોંકણ એ સમગ્ર વિસ્તારનો તે સ્વામી હતો.

દિલ્લી સલ્તનત

- ◆ 13મી સદીની શરૂઆતમાં દિલ્લી સલ્તનતની સ્થાપના થઈ. ઇ.સ. 1206થી ઇ.સ. 1526 દરમિયાન ઉત્તર ભારતના વિશાળ વિસ્તાર ઉપર શાસન કરનાર શાસકોને સુલતાન અને શાસનકાળને દિલ્લી સલ્તનત તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ શાસકો મૂળભૂત રીતે તુર્ક અને અફઘાન મૂળના હતા.
- ◆ આ સવા ત્રણ સો વર્ષ દરમિયાન દિલ્લી સલ્તનતમાં કુલ પાંચ વંશોએ સત્તા ભોગવી જેમાં ગુલામવંશ, ખલજીવંશ, તુગલકવંશ, સૈયદવંશ અને લોદીવંશનો સમાવેશ થાય છે.

□ ગુલામવંશ

- ◆ ઇ.સ. 1192માં તરાઇના બીજા યુદ્ધમાં શિહાબુદ્દીન ઘોરીએ પૃથ્વીરાજ ચૌહાણની સામે નિર્ણાયક વિજય મેળવી દિલ્લીમાં સલ્તનતની સત્તાનો પાયો નાખ્યો. મુહમ્મદ ઘોરીના મૃત્યુ બાદ તેનો ગુલામ કુતુબુદ્દીન ઐબક દિલ્લી સલ્તનતનો પ્રથમ સુલતાન બન્યો.
- ◆ કુતુબુદ્દીન ઐબકના સમયમાં દિલ્લીમાં કુવત-ઉલ-ઇસ્લામ નામની મસ્જિદનું નિર્માણ થયું. ઐબકે બંધાવેલ બીજી મહત્વની ઇમારત કુતુબમિનાર છે. કુતુબુદ્દીનના સમયમાં તેનો એક જ માળ બાંધી શકાયો. તેના અવસાન બાદ બાકીનું કામ ઇલ્તુત્મિશે પૂર્ણ કરાવ્યું.
- ◆ કુતુબુદ્દીન ઐબક નિર્મિત અન્ય એક ઇમારત 'ઢાઇ દિનકા ઝોંપડા' નામની મસ્જિદ જે અજમેરમાં આવેલ છે.
- ◆ ઇ.સ. 1210માં પોલો રમતાં ઘોડા પરથી પડી જવાના કારણે તેનું મૃત્યુ થયું. કુતુબુદ્દીન ઐબકના અવસાન બાદ તેનો ગુલામ અને જમાઇ ઇલ્તુત્મિશ ગાદીએ આવ્યો.
- ◆ તેણે રાજધાનીનું સ્થળાંતરણ લાહોરથી દિલ્લી કરી. ઇલ્તુત્મિશને ગુલામવંશનો સાચો સ્થાપક માનવામાં આવે છે.
- ◆ ઇલ્તુત્મિશના અવસાનના થોડા સમય બાદ તેની પુત્રી રઝિયા સુલતાના દિલ્લીની ગાદીએ આવી. જે દિલ્લીની ગાદીએ આવનાર પ્રથમ મહિલા શાસક હતી.

□ ખલજીવંશ

- ◆ જલાલુદ્દીન ખલજીથી ખલજીવંશના શાસનની શરૂઆત થઈ. જલાલુદ્દીનનાં 6 વર્ષના શાસન બાદ દિલ્લીની ગાદીએ મહત્વાકાંક્ષી સુલતાન અલાઉદ્દીન આવ્યો.
- ◆ અલાઉદ્દીનએ દિલ્લીમાં સ્થાયી સેનાની શરૂઆત કરી. તેણે સૈન્યના ઘોડા અને સૈનિકોની વિશિષ્ટ ઓળખ માટે 'દાગ' અને 'ચહેરા' પદ્ધતિની શરૂઆત કરી. આ ઉપરાંત ભાવ-નિયમન, બજાર-નિયંત્રણ, સંગ્રહખોરી-નિયમન જેવા વહીવટી સુધારા પણ કર્યા.
- ◆ અલાઉદ્દીન ખલજીના સમયમાં પ્રસિદ્ધ કવિ અમીર ખુશરો થયા, જેમણે કિરાતુલ-સદાયન, આશિકા, નૂહ વગેરે સાહિત્ય કૃતિઓની રચના કરી હતી.

□ તુગલકવંશ

- ◆ દિલ્લીની ગાદીએથી તુગલક શાસનની શરૂઆત કરનાર ગિયાસુદ્દીન તુગલક હતો.
- ◆ તુગલકવંશ દરમિયાન મુહમ્મદ-બિન-તુગલક એક પ્રતિભાવંત સુલતાન થયો. જેણે તેના સમયમાં કેટલીક યોજના અમલમાં મૂકી જેમાં દિલ્લીથી દોલતાબાદ રાજધાનીનું સ્થળાંતર, પ્રતીક મુદ્રાપ્રયોગ વગેરે જેવી યોજનાનો સમાવેશ થાય છે. પરંતુ મોટા ભાગની યોજનાઓમાં વ્યાવહારિકતાનો અભાવ તેમજ તબક્કાવાર અને આયોજનબદ્ધ અમલીકરણના અભાવના કારણે નિષ્ફળ ગઈ તેથી ઇતિહાસમાં આ યોજનાઓ 'તુરંગી યોજનાઓ' તરીકે સ્થાન પામી. મુહમ્મદ તુગલકના સમયમાં આફ્રિકન મુસાફર ઇબ્નબતુતા ભારતની મુલાકાતે આવેલ.

□ સૈયદવંશ અને લોદીવંશ

- ◆ તુગલકવંશના શાસનના અંત બાદ ખિજાબંધ સૈયદવંશની સ્થાપના કરી. સૈયદવંશ બાદ બહલોલ લોદીએ લોદીવંશની સ્થાપના કરી. બહલોલ લોદી સલ્તનતનો પ્રથમ અફઘાન શાસક હતો. લોદીવંશનો અંતિમ બાદશાહ ઇબ્રાહીમ લોદી હતો. ઇ.સ. 1526માં બાબર સામે પાણીપતના પ્રથમ યુદ્ધમાં તેનો પરાજય થયો અને સલ્તનતયુગનો અંત આવ્યો અને મુઘલ શાસનની શરૂઆત થઈ.

વિજયનગર સામ્રાજ્ય

- ◆ હરિહરરાય અને બુક્કારાય નામના બે ભાઈઓએ(ઇ.સ. 1336માં) તુંગભદ્રા નદીના કિનારે પોતાના રાજ્યની રાજધાની બનાવી વિજયનગર સામ્રાજ્યનો પાયો નાખ્યો. શરૂઆતમાં આ નગર તેમના ગુરુ સ્વામી વિદ્યારણ્યના નામ પરથી વિદ્યારણ્ય તરીકે ઓળખાયું. પાછળથી તેમના સમ્રાટોની લશ્કરી સફળતાના કારણે તે વિજયનગર તરીકે ઓળખ પામ્યું. વિજયનગર સામ્રાજ્યમાં સંગમવંશ, સાલુવવંશ, તુલુવવંશ અને અરવિંદુ વંશે શાસન કર્યું.
- ◆ હરિહરરાય અને બુક્કારાય સંગમવંશના રાજા હતા.
- ◆ તુલુવવંશમાં કૃષ્ણદેવરાય જેવો શ્રેષ્ઠ શાસક થયો જે માત્ર તુલુવવંશનો જ નહિ સમગ્ર વિજયનગર સામ્રાજ્યનો સર્વશ્રેષ્ઠ શાસક સાબિત થયો. તેને ભારતના એક મહાન શાસક બનવાનું ગૌરવ પણ મળ્યું.
- ◆ કૃષ્ણદેવરાય પોતે વિદ્વાન હતા. તેમણે સંસ્કૃત અને તેલુગુ ભાષામાં કેટલાક ગ્રંથો લખ્યા હતા. તેના સાહિત્યકલાના ઉત્તેજનના કારણે તે 'આંધ્રના ભોજ' તરીકે ઓળખ પામ્યા.

□ બહમનીનું રાજ્ય

- ◆ તુગલકવંશના સમયમાં જ દખ્ખણમાં ઝફરખાને(ઇ.સ. 1347માં) બહમની રાજ્યની સ્થાપના કરી. ઝફરખાને

અલાઉદ્દીન બહમનશાહ નામ ધારણ કરી સ્વતંત્ર શાસન કર્યું. તેણે નવા સ્વતંત્ર રાજ્યની રાજધાની ગુલમર્ગને બનાવી પોતાના રાજ્યમાં અનેક પ્રદેશો જોડ્યા.

મુઘલ સામ્રાજ્ય

□ મુઘલ સલ્તનતની સ્થાપના

- ◆ ભારતમાં મુઘલ સામ્રાજ્યની સ્થાપના(ઇ.સ.1526) બાબરે કરી હતી. તેનું મૂળ નામ ઝહીરુદ્દીન મુહમ્મદ બાબર હતું.
- ◆ બાબર અને ઇબ્રાહીમ લોદી વચ્ચે પાણિપતનું યુદ્ધ થયું. (20મી એપ્રિલ, 1526) જેને પાણિપતના પ્રથમ યુદ્ધ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. બાબરે આ યુદ્ધમાં તોપનો ઉપયોગ કરી ઇબ્રાહીમ લોદીને હરાવ્યો અને ભારતમાં મુઘલ સામ્રાજ્યની સ્થાપના કરી.

□ મુઘલ શાસકો

• બાબર

- ◆ તેણે તેની આત્મકથા “તુઝુક-એ-બાબરી”(બાબરનામા)લખી હતી, જે વિશ્વસાહિત્યની પ્રસિદ્ધ કૃતિ છે.

• હુમાયુ

- ◆ હુમાયુનો અર્થ નસીબદાર થાય છે, તેને ગુજરાતના સુલતાન બહાદુરશાહ અને બિહારના શક્તિશાળી શાસક શેરશાહ સાથે યુદ્ધ થયાં. કનોજના યુદ્ધમાં શેરશાહે હુમાયુને હરાવી તેને ભારતની બહાર હાંકી કાઢ્યો.

- ◆ ઇરાનના શહેનશાહની મદદથી તેણે કાબુલ અને કંદહાર જીતી લીધાં તેમજ(ઇ.સ. 1555માં)ભારત પર પુનઃ પોતાની સત્તાની સ્થાપના કરી.

• શેરશાહ સૂરી

- ◆ શેરશાહ અફઘાનવંશનો મુસ્લિમ હતો. તેનું મૂળ નામ ફરીદખાં હતું. તે સુધારક અને ન્યાયપ્રિય શાસક હતો. તેણે એક મહાન રાજમાર્ગ ગ્રાન્ડ ટ્રંક રોડનું પુનઃ નિર્માણ કરાવ્યું હતું, જે બંગાળ અને ઉત્તર ભારત સુધી વિસ્તરેલ હતો.

• અકબર

- ◆ તેનો જન્મ ઇ.સ. 1542માં અમરકોટના હિંદુ રાજપૂત રાજાના ઘેર થયો હતો. હુમાયુના અવસાન બાદ અકબર અને હેમુ વચ્ચે(ઇ.સ. 1556માં) પાણિપતનું બીજું યુદ્ધ થયું જેમાં અકબરનો વિજય થયો.
- ◆ અકબર અને મેવાડના રાણા પ્રતાપ વચ્ચે બહુ જ જાણીતું હલ્દીઘાટીનું યુદ્ધ થયું હતું.
- ◆ અકબરે ફતેહપુર સિક્રીને પોતાની રાજધાની બનાવી અનેક ભવનોનું નિર્માણ કરાવ્યું હતું.
- ◆ અકબરે બધા ધર્મોનાં ઉત્તમ તત્ત્વોને એકઠાં કરીને દીન-એ-ઇલાહી નામના સંપ્રદાયની સ્થાપના કરી હતી.

- ◆ અકબરે ભારતમાં એક નવી જ મહેસૂલી વ્યવસ્થાનો આરંભ કર્યો હતો જેને મનસબદારી વ્યવસ્થા તરીકે ઓળખવામાં આવતી. મહેસૂલનો દર વાર્ષિક ઉપજના 1/3 ભાગ જેટલો હતો. અકબરની મહેસૂલી વ્યવસ્થાનો સ્થાપક ટોડરમલ હતો.

- ◆ અકબરે આગ્રાનો કિલ્લો બંધાવ્યો હતો અને આગ્રાથી 36 કિમી દૂર ફતેહપુર સિક્રીમાં વિશિષ્ટ બાંધકામો કર્યાં હતાં. જેમાં ગુજરાત વિજયની યાદમાં બંધાવેલ બુલંદ દરવાજા, સલીમ ચિશ્તીની દરગાહ, મસ્જિદ અને પંચમહલનો સમાવેશ થાય છે.

- ◆ અબુલફઝલે “અકબરનામા” નામના ગ્રંથમાં અકબરની જીવનકથા આલેખી છે.

- ◆ અકબર સંગીતનો જ્ઞાતા હતો. તેનાં નવ રત્નોમાં તાનસેન મહાન શારત્રીય ગાયક હતા.

• શાહજહાં

- ◆ શાહજહાંનું હુલામણું નામ પુર્નમ હતું.
- ◆ તેની પત્ની મુમતાજમહલનાં અવસાન પછી તેની યાદમાં વિશ્વપ્રસિદ્ધ તાજમહાલનું નિર્માણ કર્યું હતું. તાજમહાલ દુનિયાની અજાયબી ગણાય છે.

- ◆ શાહજહાંનો સમય મુઘલ સામ્રાજ્યનાં સ્થાપત્યનો સુવર્ણયુગ ગણાય છે. તેણે આગ્રામાં તાજમહાલ અને મોતીમસ્જિદ તેમજ દિલ્લીમાં પ્રસિદ્ધ લાલકિલ્લાનું નિર્માણ કરાવ્યું હતું.

- ◆ ઔરંગઝેબનાં અવસાન પછી મુઘલ ગાદી પર બહાદુરશાહ નામનો શાસક આવ્યો.

- ◆ બહાદુરશાહનું ઇ.સ. 1712માં અવસાન થતાં જહાંદરશાહ ગાદી પર આવ્યો. ઇ.સ. 1713માં જ તેને ઊથલાવીને ફરુખસિયર ગાદી પર બેઠો. અ સમયે સૈયદબંધુઓ તરીકે ઓળખાતાં બે ભાઈઓ સામ્રાજ્યમાં ઘણું વર્ચસ્વ ધરાવતા. તેમણે ફરુખસિયરને ગાદી પરથી ઉઠાડી મહંમદશાહને બાદશાહ બનાવ્યો. તેણે લાંબો સમય શાસન કર્યું. તેના સમયમાં ઇ.સ. 1739માં ઇરાનના નાદીરશાહનું ભારત પર આક્રમણ થયું. જેણે મુઘલ સામ્રાજ્યને મોટો ફટકો માર્યો. ઇ.સ. 1759માં ગાદી પર આવેલ શાહઆલમ બીજાને અંગ્રેજોએ બક્સરના યુદ્ધમાં હરાવી કંપનીનો પેન્શનર બનાવી દીધો.

રાણા સંગ્રામસિંહ

- ◆ બાબરના સમકાલીન મેવાડના રાણા સંગ્રામસિંહ રાણા સાંગા તરીકે પણ પ્રખ્યાત છે. બાબર સામેના ખાનવાના યુદ્ધમાં તેમની હાર થઈ અને તેમનું સામ્રાજ્ય નહિવત થઈ ગયું.

મહારાણા પ્રતાપ

- ◆ મુઘલ સામ્રાજ્યમાં અકબરની સામે મેદાને પડનાર મહારાણા

પ્રતાપ મેવાડના પ્રતાપી રાજવી હતા. અકબરે મેવાડ પર આક્રમણ કરતાં બંને વચ્ચે હલ્દીઘાટીનું યુદ્ધ થયું. અકબર વિજયી થયા, પરંતુ રાણા પ્રતાપે ઉદેપુરની આસપાસના વિસ્તારોમાં પોતાની સત્તા સ્થાપી, સંઘર્ષ ચાલુ જ રહ્યો.

- ◆ ઇ.સ. 1576ના હલ્દીઘાટીના પરાજય બાદ રાણા પ્રતાપ ગોગુંડામાં રાજધાની લઈ ગયા અને જીવનના અંત સુધી યુદ્ધ કરતા રહ્યા. બાદમાં ડુંગરપુરના ચાવંડમાં પોતાની રાજધાની સ્થાપી.

અઢારમી સદીના અન્ય રાજકીય શાસકો

□ બંગાળ

- ◆ મુર્શિદકુલીખાં અને અલીવર્દીખાંએ બંગાળમાં સ્વતંત્ર રાજ્યની સ્થાપના કરી. ઇ.સ. 1757માં સિરાજ - ઉદ્ - દૌલા બંગાળનો નવાબ બન્યો. ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની અને બંગાળના નવાબ વચ્ચે ઇ.સ. 1757માં પ્લાસીનું યુદ્ધ થયું. પ્લાસીના યુદ્ધ બાદ નવાબ બનેલા મીરજાફરને હટાવીને મીરકાસીમને બંગાળનો નવાબ બનાવ્યો. તેણે અવધના નવાબ અને મુઘલ શહેનશાહનો સાથ મેળવીને અંગ્રેજો સામે બક્સરનું યુદ્ધ કર્યું, જેમાં તેની હાર થતાં બંગાળમાં નવાબનાં શાસનનો અંત આવ્યો.

□ રાજપૂત શાસન

- ◆ મુઘલ સામ્રાજ્યનાં પતન બાદ રાજસ્થાનમાં જયપુર સૌથી શક્તિશાળી રાજ્ય હતું. રાજા સવાઈ જયસિંહ કુશાગ્ર રાજનેતા, સુધારક, કાયદાવિદ્ અને વિજ્ઞાનપ્રેમી હતા. તેમણે જયપુર શહેરની સ્થાપના કરી. તેઓ મહાન ખગોળશાસ્ત્રી હતા. તેમણે દિલ્લી, જયપુર, ઉજ્જૈન અને મથુરામાં આધુનિક વેદશાળાઓની સ્થાપના કરી હતી.

□ શીખ સામ્રાજ્ય

- ◆ ગુરુ નાનકે 15મી સદીમાં શીખધર્મની સ્થાપના કરી હતી. જેમાં 10 ગુરુઓ થયા. 10માં ગુરુ ગોવિંદસિંહે શીખોને એકતાના તાંતણે બાંધી શીખ રાજ્યની સ્થાપના કરી. શીખો 12 સમૂહમાં વિભાજિત હતા. જેમાંનો એક સમૂહ સુકરચકિયાના શક્તિશાળી નેતા રણજિતસિંહે શીખ સામ્રાજ્યનો વિકાસ કર્યો. લાહોરમાં તેમણે તોપ બનાવવાનું કારખાનું સ્થાપ્યું હતું. તેઓ ધાર્મિક રીતે ઉદાર હતા. જોકે તેમના મૃત્યુ બાદ અંગ્રેજોએ ઇ.સ. 1849માં શીખ સામ્રાજ્ય બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં ભેળવી દીધું.

□ મરાઠા સામ્રાજ્ય

- ◆ છત્રપતિ શિવાજી મરાઠા સામ્રાજ્યના સ્થાપક હતા. ઇ.સ. 1627માં તેમનો જન્મ શિવનેરી(મહારાષ્ટ્ર)માં થયો હતો. માતા જીજ્ઞાબાઈ અને પિતા શાહજીના સંતાન શિવાજીના જીવન

પર તેમના સમર્થ ગુરુ સમર્થ રામદાસ અને દાદા કોંડદેવનો વ્યાપક પ્રભાવ હતો.

- ◆ ઇ.સ. 1674માં રાજગઢમાં તેમનો રાજ્યાભિષેક થયો હતો અને તે હિન્દુ સમ્રાટ તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા. 17મી સદીના મહાન શાસકોમાં છત્રપતિ શિવાજી અગ્ર સ્થાને છે. છત્રપતિ શિવાજી બાદ શાહુ છૂટતાંતેણે કાકી તારાબાઈ સાથે વારસાવિગ્રહ થયો. શાહુ સાથે સંકળાયેલ પેશ્વા પ્રથાની શરૂઆત થઈ.
- ◆ બાલાજી વિશ્વનાથ પ્રથમ પેશ્વા હતા. તેમણે મરાઠા રાજ્યનો વિકાસ કરી તમામ સત્તા પોતાના હાથમાં લઈ લીધી. પુત્ર બાજીરાવ પહેલો પેશ્વા બન્યા. તેમણે માળવા, ગુજરાત અને બુંદેલખંડ પણ જીતી લીધાં. એટલું જ નહિ તેમણે હૈદરાબાદનાં નિઝામને પણ હરાવ્યો. તેમણે મહારાષ્ટ્રને એક મહાન મરાઠા સામ્રાજ્યમાં પરિવર્તિત કરી દીધું.
- ◆ ઇ.સ. 1761માં ઈરાનના શાહ અહમદશાહ અબ્દાલીએ ભારત પર આક્રમણ કર્યું. મરાઠાઓ અને અબ્દાલી વચ્ચે પાણિપાતનું ત્રીજું યુદ્ધ થયું. જેમાં મરાઠા રાજ્યની હાર થઈ.

ભારતમાં યુરોપિયનો અને અંગ્રેજી શાસનની સ્થાપના

□ ભારતમાં યુરોપિયન પ્રજાઓના આગમન પાછળનાં કારણો

- ◆ ઇ.સ. 1453માં તુર્કોએ કોન્સ્ટેન્ટિપોલ જીતી લીધું. ભારત અને યુરોપ વચ્ચેના વેપારના માધ્યમનું તે મુખ્ય મથક હતું.
- ◆ ભારતમાંથી સુતરાઉ કાપડ, રેશમી કાપડ, મરીમસાલા, તેજના, ગળી, સૂરોખાર, ઈમારતી લાકડાં, અફીણ બહુ જ મોટા પ્રમાણમાં યુરોપમાં નિકાસ થતાં.
- ◆ પરિણામે યુરોપિયન પ્રજાએ જમીનમાર્ગે થતો વેપાર બંધ થતાં નવા જળમાર્ગો શોધીને ભારત સુધી પહોંચવાનો પ્રયત્ન આદર્યો.

□ ભારતમાં યુરોપિયન પ્રજાનું આગમન

- ◆ પોર્ટુગલ નાવિક વાસ્કો-દ્-ગામા ઇ.સ. 1498માં કાલિકટ ખાતે આવી પહોંચ્યો અને ભારતમાં યુરોપિયન પ્રજાનું આગમન શરૂ થયું, તેણે પોર્ટુગલથી આફ્રિકા અને આફ્રિકાથી ભારત આવવાનો નવો જળમાર્ગ શોધી કાઢ્યો.

• પોર્ટુગીઝો (ફિરંગી)

- ◆ ઇ.સ. 1498માં વાસ્કો-દ્-ગામા કાલિકટ આવ્યો. કાલિકટમાં રાજા સામુદ્રિક (ઝામોરિન) રાજ્ય કરતો હતો. તેણે પોર્ટુગીઝોને મરીમસાલાનો વેપાર કરવાની સંમતિ આપી. પોર્ટુગીઝોએ પોતાનું સ્થાન મજબૂત કરવા અને સુરક્ષા મેળવવા ઇ.સ. 1503માં કોચીન અને ઇ.સ. 1505માં કન્નુરમાં કિલ્લા બાંધ્યા.

- ◆ ઈ.સ. 1505માં પોર્ટુગલે પોતાના વાઈસરોય ફ્રાન્સિસ્કો-ડી-અલ્મેડાને ભારતમાં પોર્ટુગીઝ રાજ્યની સ્થાપના કરવા મોકલ્યો. તેના પછી આવેલ વાઈસરોય અલ્ફોન્સો-ડી-આલ્બુકર્કે ગોવા સહિત કેટલાંક બંદરો જીતી લઈ ભારતમાં પોર્ટુગીઝ રાજ્યની સ્થાપના કરી.
- ◆ ઈ.સ. 1530માં ગોવા તેમની રાજધાની બની. પછી વસઈ (ઈ.સ. 1534માં), દીવ (ઈ.સ. 1535માં) અને દમણ (ઈ.સ. 1559માં) જીતી લઈ તેમણે હિન્દ મહાસાગરમાં પોતાની આણ વર્તાવવી શરૂ કરી.
- ◆ પોર્ટુગીઝોએ અહમદનગર, કાલીકટ અને બીજાપુરના સુલતાનોને હરાવ્યા.
- ◆ તેઓ 'સાગરના સ્વામી' ગણાતા હતા. એનો અર્થ એ થયો કે, તેમના સિવાય કોઈ પણ ભારતીયે દરિયાઈ માર્ગે વેપાર કરવો હોય તો પોર્ટુગીઝોની પરવાનગી લેવી પડતી.
- **ડચ (વલંદા)**
- ◆ પોર્ટુગીઝોની જેમ જ હોલેન્ડના ડચ પણ વેપારમાંથી નફો મેળવવા ભારત તરફ આવવા આકર્ષિત થયા. સૌપ્રથમ તેમણે શ્રીલંકા પર ઈ.સ. 1658ની આસપાસ આક્રમણો શરૂ કર્યા અને ત્યાંના મરીમસાલાનો વેપાર પોતાના હાથમાં લીધો.
- ◆ તેમણે બંગાળમાં, મલબારના વિસ્તારમાં પોતાનો વેપાર જમાવ્યો. તેમણે ગોલકોંડાના શાસક પાસેથી ફરમાન મેળવી 'મસલીપટ્ટનમ' (મછલીપટ્ટનમ)માં પોતાનું સ્થાન જમાવ્યું.
- ◆ યુરોપમાં ઈ.સ. 1650 પછી સમયાંતરે ઈંગ્લેન્ડ અને હોલેન્ડ (ડચ) વચ્ચે મોટાં યુદ્ધો થયાં. ત્યાં હાર્યા તેને પરિણામે ભારતમાં તેમનો વેપારિક એકાધિકાર નાબૂદ થયો.
- **ડેનિશ પ્રજા**
- ◆ ડેન્માર્કની ડેનિશ પ્રજા પણ ભારતમાં આવી હતી. તેમણે બંગાળના સીરામપુરમાં કોઠીની સ્થાપના કરી હતી.
- **અંગ્રેજો**
- ◆ ઈ.સ. 1600માં ઈંગ્લેન્ડમાં ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીની સ્થાપના કરવામાં આવી. જેનો હેતુ પૂર્વનાં રાષ્ટ્રો સાથે વેપાર કરવાનો હતો અને તેમાં એકાધિકાર સ્થાપવાનો હતો.
- ◆ ઈ.સ. 1613માં અંગ્રેજોએ જહાંગીર પાસેથી ફરમાન લઈ સુરત ખાતે પોતાની પ્રથમ કોઠીને સ્થાપી. ટોમસ-રોએ (ઈ.સ. 1615માં) જહાંગીર પાસેથી ભારતમાં વેપાર કરવાની પરવાનગી મેળવી. ઈ.સ. 1651માં (હુગલી નદીના કિનારે) વેપારી કોઠીની સ્થાપના કરી.
- ◆ પટણામાં કાસિમ બજારની વેપારી કોઠીઓને સ્થાપી તેને ફોર્ટ સેન્ટ જ્યોર્જના નિયંત્રણમાં મૂકવામાં આવી. અંગ્રેજોને (ઈ.સ. 1698માં) સુતનતી, કાલીઘાટ અને ગોવિંદપુર નામનાં

પ્રણ ગામોની જમીનદારી મળી. તેમણે કિલ્લેબંધીવાળી નવી વસાહત ઊભી કરી જેને 'ફોર્ટ વિલિયમ' કહેવામાં આવતી, તે આજે કોલકાતા તરીકે ઓળખાય છે.

• ફ્રેન્ચ

- ◆ ઈ.સ. 1639માં ફ્રેન્કો માર્ટિન નામના ફ્રેન્ચ અધિકારીએ ચંદ્રગીરીના રાજા પાસેથી મદ્રાસ (ચેન્નઈ)ને પટ્ટે લઈ કોઠી સ્થાપી.
- ◆ ઈ.સ. 1664માં ફ્રેન્ચ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીની સ્થાપના થઈ.
- ◆ ઈ.સ. 1668માં સુરતમાં તેમણે પ્રથમ કોઠી સ્થાપી.
- ◆ તેમનું મુખ્ય મથક મછલીપટ્ટનમ રહ્યું હતું. તેમણે ઈ.સ. 1673માં પોંડિચેરી (પુડુચેરી) ની સ્થાપના કરી.
- ◆ યુરોપમાં ડચ અને ફ્રેન્ચ રાજ્યો વચ્ચે લડાતાં યુદ્ધોની અસર ભારત પર પણ પડી.
- ◆ અંગ્રેજોએ ડચોને ફ્રેન્ચો વિરુદ્ધ સમર્થન આપતાં ફ્રેન્ચો પાછા પડ્યા.
- ◆ તેમણે ઈ.સ. 1739માં કારીકલ પર અંકુશ સ્થાપી દક્ષિણમાં મોટાપાયે વેપારી પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી. પરંતુ દક્ષિણમાં એકાધિકાર સ્થાપવાના મુદ્દે ફ્રેન્ચોને અંગ્રેજો સાથે કર્ણાટક વિગ્રહો થયા. જેમાં તેમની હાર થતાં ફ્રેન્ચો ઈ.સ. 1761માં પોંડિચેરી (પુડુચેરી)ને બાદ કરતાં ભારતમાંથી સત્તાવિહીન થયા, પોંડિચેરી (પુડુચેરી)માં પણ તેઓને કિલ્લેબંધી કરવાની મનાઈ હતી.

□ બંગાળમાં અંગ્રેજો : વેપારથી સંસ્થાન તરફ

- ◆ અંગ્રેજોએ બંગાળમાં પોતાની પ્રથમ કોઠી ઈ.સ. 1651માં સ્થાપી.
- ◆ ઈ.સ. 1717માં સમ્રાટ ફર્ડિનાન્ડ ટેમને બંગાળ, બિહાર અને ઓડિશામાં મુક્ત વેપાર કરવાની મંજૂરી આપી અને કલકત્તા (કોલકાતા)ની આસપાસનાં અન્ય ક્ષેત્રો પણ ભાડે લેવા અનુમતિ આપી.
- ◆ ઈ.સ. 1740 પછી અંગ્રેજોએ પોતાની કોઠી (ફોર્ટ વિલિયમ)ને કિલ્લેબંધી કરતાં બંગાળના નવાબ સિરાજ-ઉદ્-દૌલા સાથે તેમના સંબંધો કટૂતાપૂર્ણ બન્યા.
- ◆ સિરાજ-ઉદ્-દૌલાએ 15 જૂન, 1756ના રોજ ફોર્ટ વિલિયમ પર આક્રમણ કરી અંગ્રેજોને હરાવ્યા.

• પ્લાસીનું યુદ્ધ (ઈ.સ. 1757)

- ◆ કલકત્તા (કોલકાતા)માં અંગ્રેજોની હારના સમાચાર મદ્રાસ (ચેન્નઈ) પહોંચ્યા. અંગ્રેજોએ બહુ ઝડપથી ક્લાઈવના નેતૃત્વ નીચે એક સેનાને કલકત્તા (કોલકાતા) મોકલી. નવાબના વિશ્વાસુ માણેકચંદે લાંચ લઈને કલકત્તા (કોલકાતા) અંગ્રેજોને સોંપી દીધું.
- ◆ અંગ્રેજોએ નવાબના મુખ્ય સેનાપતિ મીરજાફરને નવાબ

તમને ખાખી પહેરાવવા માટે આવી રહી છે
ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

CONSTABLE

Date **19-01-2023**

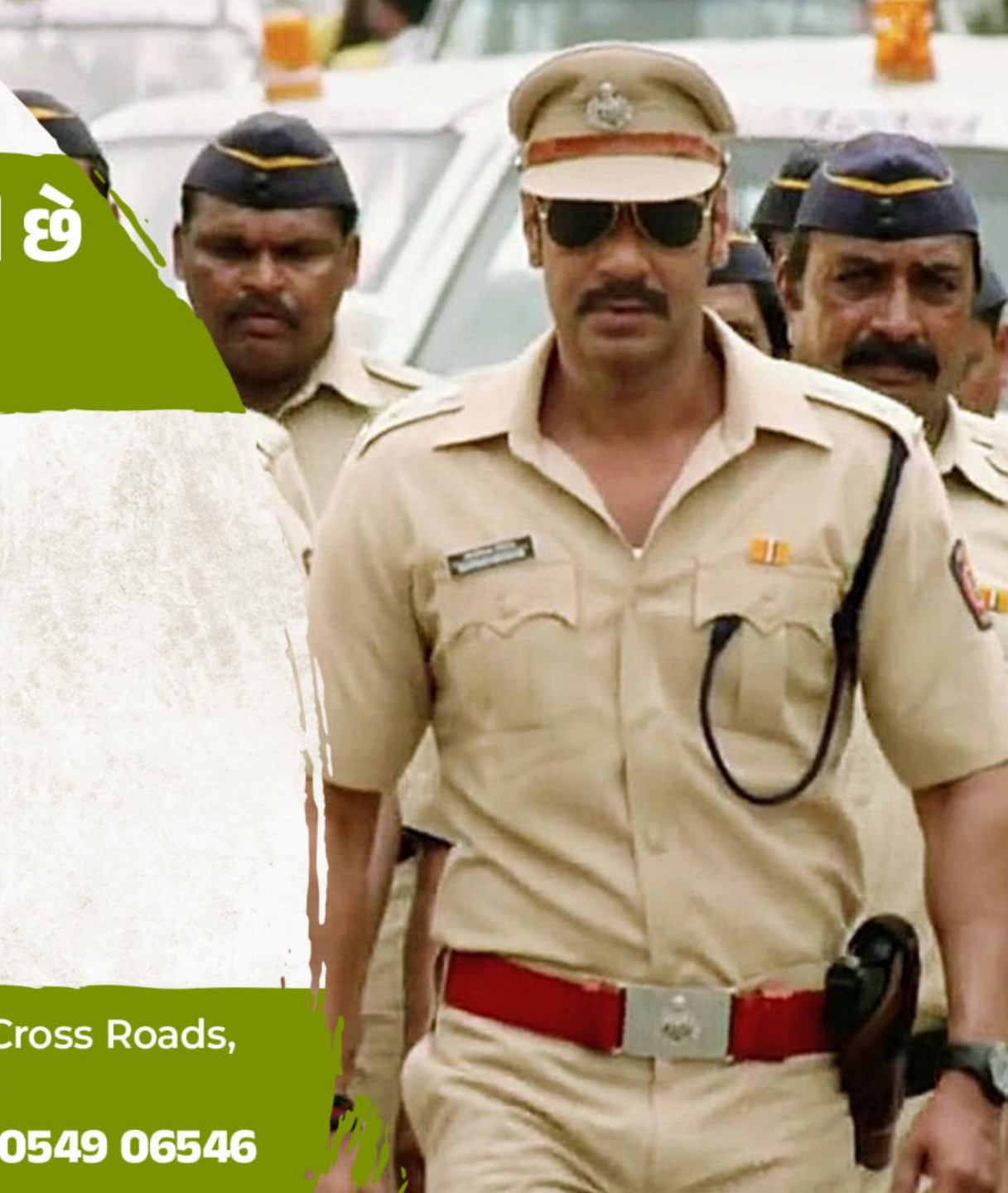
Time **11:00 to 1:00**

Fees **18000** (~~25000~~)

(Offer Valid till 19 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

બનાવવાનું વચન આપી તેનો ટેકો મેળવ્યો. સાથે-સાથે બંગાળના મોટા શાહુકારો જગત શેઠ, રાય દુર્લભ અને અમીચંદને પણ પોતાની તરફેણમાં કરી લીધા.

- ◆ 23 જૂન, 1757ના રોજ ક્લાઈવના નેતૃત્વ હેઠળ અંગ્રેજ સેના અને નવાબની સેના વચ્ચે મુર્શિદાબાદ પાસે આવેલ 'પ્લાસી' નામના સ્થળે યુદ્ધ થયું.
- ◆ મીરજાફરના વિશ્વાસઘાતને કારણે નવાબની સેના હારી ગઈ.
- ◆ મીરજાફરને નવાબ બનાવવામાં આવ્યો અને સિરાજ-ઉદ્-દૌલાને પકડી તેની હત્યા કરવામાં આવી.
- ◆ અંગ્રેજોને નવાબે 24 પરગણાં વિસ્તારની જાગીર આપી અને જકાત વગર વેપાર કરવાની છૂટ આપી.
- ◆ પ્લાસીના યુદ્ધ પછી સમગ્ર બંગાળ અંગ્રેજોના અધિકારમાં આવી ગયું.
- ◆ થોડા સમયબાદ મીરજાફરને બદલે મીરકાસીમને નવાબ બનાવવામાં આવ્યો.
- ◆ વિશેષ :
- ◆ પ્લાસીનું મૂળ નામ પલાશ હતું. અંગ્રેજોએ તેનું ઉચ્ચારણ પ્લાસી કર્યું, અહીં પલાશ (ખાખરો/કેસૂડો)નાં વૃક્ષો હતાં. આ વૃક્ષો પર આવતા કેસરી રંગનાં ફૂલોમાંથી રંગ બનાવવામાં આવતો. જેનો હોળીના તહેવારમાં ઉપયોગ થતો.

• બક્સરનું યુદ્ધ (ઈ.સ. 1764)

- ◆ બંગાળના નવાબ મીરકાસીમે અવધના નવાબ અને મુઘલ સમ્રાટ શાહ આલમ બીજા સાથે મળી અંગ્રેજોને ભારતની બહાર હાંકી કાઢવા માટેની યોજના બનાવી.
- ◆ મેજર મુનરોના વડપણ હેઠળ ભારતના આ ત્રણ શાસકો સાથે બક્સરનું યુદ્ધ (22 ઓક્ટોબર, 1764) થયું. અંગ્રેજો જીત્યા અને પ્લાસીનો નિર્ણય દૃઢ બન્યો.
- ◆ બક્સરના યુદ્ધથી અંગ્રેજોને બંગાળ, બિહાર અને ઓરિસ્સા (ઓડિશા)ની દીવાની અધિકારો પ્રાપ્ત થયા એટલે કે તેઓ વિધિસરના માલિક બન્યા. જ્યારે વહીવટી જવાબદારી નવાબના શિરે રાખી. આથી દ્વિમુખી શાસન પદ્ધતિ અમલમાં આવી.

• મૈસૂર-વિગ્રહ

- ◆ દક્ષિણ ભારતમાં વિજયનગર સામ્રાજ્યના અંત (ઈ.સ. 1761) પછી મૈસૂર હૈદરઅલીના નેતૃત્વમાં સૌથી શક્તિશાળી રાજ્ય બન્યું.
- ◆ અંગ્રેજો હૈદરઅલીની ઝડપી વધતી જતી સત્તા અને શક્તિ અંગે ચિંતિત બન્યા. તેથી મૈસૂર રાજ્ય સાથે ચાર મૈસૂર-વિગ્રહો થયા. (ઈ.સ. 1767-69, ઈ.સ. 1780-84, ઈ.સ. 1790-92 અને ઈ.સ. 1799). આ યુદ્ધ પૈકી પ્રથમ બે યુદ્ધો

હૈદરઅલી સાથે થયેલાં અને બીજાં બે યુદ્ધો હૈદરઅલીના શક્તિશાળી પુત્ર ટીપુ સુલતાન સાથે થયેલાં.

- ◆ અંગ્રેજોએ મૈસૂર રાજ્ય અગાઉના વાડિયાર રાજવંશને સોંપ્યું અને તેના પર સહાયકારી સંધિ લાદવામાં આવી.

• મરાઠા યુદ્ધ

- ◆ ઈ.સ. 1761માં પાણીપતના ત્રીજા યુદ્ધમાં મરાઠાઓની હાર થઈ અને દિલ્લીની ગાદી હસ્તગત કરવામાં નિરાશા મળી.
- ◆ મરાઠાઓએ પોતાના રાજ્યને કેટલાક વિભાગોમાં વહેંચ્યું. તેમણે દરેક વિભાગ પર સિંધિયા, હોલકર, ગાયકવાડ અને ભોંસલે જેવા રાજવંશોને સત્તા સોંપી. આ રાજવંશો પેશવા (સર્વોચ્ચ મંત્રી)ના નિયંત્રણમાં હતા.
- ◆ પેશવા લશ્કરી અને વહીવટી વડા હતા. તેનું મુખ્ય મથક પૂણેમાં હતું.
- ◆ મરાઠા અને અંગ્રેજો વચ્ચે કેટલાંક યુદ્ધો થયાં. પ્રથમ યુદ્ધ (ઈ.સ. 1775 થી ઈ.સ. 1782)માં સાલબાઈની સંધિ (ઈ.સ. 1782) થઈ. બંનેએ એકબીજાનાં ક્ષેત્રો પરત આપવાનું નક્કી કર્યું, કોઈની હાર-જીત ન થઈ.
- ◆ દ્વિતીય અંગ્રેજ મરાઠા-યુદ્ધ (ઈ.સ. 1803-ઈ.સ. 1805માં) થયું. આ યુદ્ધથી પેશવાને પૂણેમાંથી હટાવી કાનપુર પાસે બિહુરમાં પેન્શન આપી મોકલી દીધો.

□ અંગ્રેજ શાસન - વહીવટીતંત્ર

• સરકારનું માળખું

- ◆ ઈ.સ. 1773થી વિભિન્ન સનદીધારાઓ દ્વારા તેમણે ભારતના વહીવટીતંત્ર પર નિયંત્રણ કર્યું હતું.
- ◆ નિયામકધારા (ઈ.સ. 1773) દ્વારા ભારતમાં ગવર્નર જનરલની નિમણૂક કરવામાં આવી અને સુપ્રીમ કોર્ટની સ્થાપના કરવામાં આવી.
- ◆ ગવર્નર જનરલ ભારતના વહીવટીતંત્રનો સર્વોચ્ચ વડો હતો અને તેને મદદ કરવા માટે ત્રણ સભ્યોની પરિષદ નીમવામાં આવી હતી.
- ◆ ઈ.સ. 1813માં બ્રિટિશ સંસદે સનદીધારા દ્વારા કંપનીનો વેપારિક એકાધિકાર સમાપ્ત કરી સનદીધારા (ઈ.સ. 1833) અંતર્ગત સંપૂર્ણપણે બ્રિટિશ સંસદના નિયંત્રણમાં મૂકી દીધો.
- ◆ સનદીધારા (ઈ.સ. 1833)એ વિશાળ સત્તાઓ ધરાવતાં ગવર્નર જનરલની નિમણૂક કરી. જે સંપૂર્ણ ભારત પર કાયદા પણ ઘડી શકતો. ગવર્નર જનરલની પરિષદમાં એક કાયદા-સભ્યને નીમવામાં આવ્યો.
- ◆ સનદીધારા (ઈ.સ. 1853) અન્વયે બ્રિટિશ સંસદે ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની પર પોતાનું પ્રભુત્વ વધારી તેની મોટા ભાગની સત્તાઓ પોતાની પાસે લઈ લીધી.

• સનદી સેવાઓ

◆ ગવર્નર જનરલ કોર્નવોલિસે ભારતમાં સનદી સેવાઓ શરૂ કરી. તેણે કંપનીના કર્મચારીઓને વેપાર કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકી ભ્રષ્ટાચાર વિરુદ્ધ નિયંત્રણો મૂક્યાં. મહેસૂલતંત્ર અને ન્યાયતંત્રને જુદાં કર્યાં. કલેક્ટરને સવેતન વ્યવસ્થિત સેવાઓ સોંપવામાં આવી.

◆ વેલેસ્લીએ ભારતીય સનદી સેવામાં બ્રિટનથી આવતા અધિકારીઓ માટે એક તાલીમ સંસ્થાની સ્થાપના કરી, જે કલકત્તા (કોલકતા)માં ફોર્ટ વિલિયમ કોલેજ તરીકે ઓળખાય છે.

◆ ડેલહાઉસીના સમયમાં બ્રિટિશ સંસદે ઈ.સ. 1853ના સનદીધારા અન્વયે સનદી સેવાઓમાં પ્રવેશ મેળવવા સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ શરૂ કરવા હિમાયત કરવી.

• લશ્કર

◆ કંપનીની સેનામાં અનેક ભારતીયો સૈનિકો તરીકે જોડાયા. અંગ્રેજો જ માત્ર ઉચ્ચ અધિકારીઓ બની શકતા. ભારતીયો લશ્કરમાં સૂબેદારથી ઊંચો હોદ્દો ધરાવી શકતા નહિ.

• પોલીસ

◆ લશ્કર જેટલું જ મહત્ત્વનું બ્રિટિશ પોલીસતંત્ર હતું. જેની શરૂઆત ગવર્નર જનરલ કોર્નવોલિસે કરી હતી.

◆ કોર્નવોલિસે આધુનિક પોલીસ ખાતાની સ્થાપના કરી. જિલ્લા કક્ષાએ પોલીસ અધિકારી તરીકે જિલ્લા પોલીસ અધિક્ષક (DSP) ની નિમણૂક કરી.

◆ પોલીસતંત્રમાં પણ ઉચ્ચ હોદ્દાઓ પર માત્ર અંગ્રેજો જ રહી શકતા. ભારતીયો સિપાહી (કોન્સ્ટેબલ) કક્ષાએ કામ કરતા.

• ન્યાયતંત્ર

◆ ભારતમાં ન્યાયતંત્રની શરૂઆત વોરન હેસ્ટિંગ્સે કરી.

◆ ઈ.સ. 1773ના નિયામકધારા અન્વયે ભારતમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની સ્થાપના થઈ.

◆ અંગ્રેજોએ ન્યાયતંત્રમાં દીવાની અને ફોજદારી એમ બે પ્રકારની કોર્ટની સ્થાપના કરી હતી.

◆ કોર્નવોલિસે (ઈ.સ. 1793) ન્યાય-વ્યવસ્થામાં ખાસ્તાં પરિવર્તનો કર્યાં. તેણે ચાર પ્રાંતીય અદાલતો શરૂ કરી તેમજ દરેક જિલ્લામાં જિલ્લા ન્યાયાધીશના વડપણ હેઠળ દીવાની અદાલતની સ્થાપના કરી.

◆ ન્યાયાધીશોને મુનસફ અને અમીન તરીકે ઓળખવામાં આવતા.

◆ વિલિયમ બેન્ટિકે સૌપ્રથમ વખત ભારતીયોને ન્યાયતંત્રમાં ઉચ્ચ હોદ્દાઓ પર મૂકવાની શરૂઆત કરી. કલકત્તા (કોલકતા), મદ્રાસ (ચેન્નઈ) અને મુંબઈમાં હાઈકોર્ટની સ્થાપના કરવામાં આવી. કાયદાઓ સ્પષ્ટ લેખિત સ્વરૂપે અમલમાં મૂકીને ઈ.સ. 1833માં આધુનિક કાયદાની શરૂઆત

કરવામાં આવી.

◆ મહાત્મા ગાંધીએ લખ્યું કે, “ભારતની પ્રજા માટે વિદેશી શાસન અને વિદેશી કાયદો એ બંને અસ્વીકાર્ય છે.” કારણ કે તેનાથી ભારતીય જનતાની સુખાકારીને બદલે બ્રિટિશ સ્વાર્થની પૂર્તિ થાય છે.

ભારતમાં બ્રિટિશ શાસન(ઈ.સ. 1757થી ઈ.સ. 1857)

◆ બકસરના યુદ્ધ બાદ ક્લાઈવે અવધના નવાબ અને મુઘલ બાદશાહ સાથે સંધિ કરી. સંધિ મુજબ અવધના નવાબે કંપનીને પચાસ લાખ રૂપિયા આપવાનું સ્વીકાર્યું અને મુઘલ બાદશાહ શાહઆલમ બીજાને કંપની વાર્ષિક 26 લાખની પંડણી આપે. તેના બદલામાં બંગાળ, બિહાર અને ઓડિશાની દીવાની સત્તા આપવાની હતી. 12 ઓગસ્ટ, 1765માં ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીને મુઘલ બાદશાહે બંગાળની દીવાની સત્તા આપી અને અંગ્રેજોની ભારતમાં રાજકીય સત્તા શરૂ થઈ.

◆ અંગ્રેજોએ કંપનીની આવકમાં વધારો કરવા ઈ.સ. 1772માં બંગાળમાં એક નવી વ્યવસ્થા દાખલ કરી. જેમાં જમીન મહેસૂલ વસૂલ કરવા માટે ઈજારદારો સાથે કરાર કરવામાં આવતા. આ વ્યવસ્થામાં ઈજારદારો માટે દસ્તાવેજમાં ‘ફાર્મર’ શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો. આથી આ વ્યવસ્થા ‘ફાર્મિંગ’ વ્યવસ્થાને નામે ઓળખાતી. આ વ્યવસ્થામાં ઈજારદારોનું એક માત્ર ધ્યેય વધુ આવક ઊભી કરવાનું હોવાથી ખેડૂતોનું શોષણ થતું હતું. આ પ્રથા અસહ્ય બની ત્યારે તેમાં સુધારો લાવવા માટે ભારતમાં ગવર્નર જનરલ તરીકે કોર્નવોલિસની નિમણૂક કરવામાં આવી.

• કાયમી જમાબંધી

◆ કોર્નવોલિસ ગવર્નર જનરલ હતો ત્યારે ઈ.સ. 1793માં ભારતમાં કાયમી જમાબંધી દાખલ કરવામાં આવી, જેમાં જમીનદારને જમીનના અને જમીન મહેસૂલના હક આપવામાં આવ્યા. તેમણે સરકારના એજન્ટ તરીકે કામ કરવાનું હતું.

◆ જમીનદારે જમીન મહેસૂલના નવ ભાગ સરકારને જમા કરાવવા અને દસમો ભાગ મહેનતાણા તરીકે રાખવાનો હતો.

• રૈયતવારી પદ્ધતિ

◆ 19મી સદીની શરૂઆતમાં ઈ.સ. 1820માં મુંબઈ અને મદ્રાસ (ચેન્નઈ) પ્રાંતોમાં રૈયતવારી પદ્ધતિ લાગુ કરવામાં આવી હતી. તેના પ્રણેતા થોમસ મૂનરો હતા. તે સમયે તેઓ મદ્રાસ (ચેન્નઈ)ના ગવર્નર હતા.

◆ આ પદ્ધતિમાં જમીન ખેડનારને જમીનનો માલિક બનાવવામાં આવ્યો હતો. સરકારની શરત મુજબ ખેડૂતે જમીન મહેસૂલ ચૂકવવાનું હતું.

• મહાલવારી પદ્ધતિ

- ◆ મહાલવારી પદ્ધતિનો અમલ ઉત્તર-પશ્ચિમ પ્રાંત અને મધ્ય ભારતના કેટલાક પ્રદેશોમાં થયો હતો. હોલ્ટ મેકેન્ઝી નામના અંગ્રેજ અધિકારીએ ઈ.સ. 1822માં મહાલવારી પદ્ધતિ દાખલ કરેલ.
- ◆ બ્રિટિશ મહેસૂલી દફતર (રેકર્ડ)માં ગ્રામ અથવા ગ્રામના સમૂહ માટે મહાલ શબ્દપ્રયોગ થયો હતો.
- ◆ મહાલનું એકમ ગ્રામ અથવા ગ્રામનો સમૂહ હતો.
- ◆ આ પ્રથા અનુસાર મહેસૂલનું એકમ ખેડૂતનું ખેતર નહિ પણ સમગ્ર ગ્રામ કે ગ્રામની જમીનના સમૂહનો સમાવેશ થતો હતો.
- ◆ આ પદ્ધતિમાં ગામનું સર્વેક્ષણ કરી ખેતર અથવા ખેતરોના ઉત્પાદનની આવક વગેરે ધ્યાનમાં લઈ જમીન મહેસૂલ નક્કી કરવામાં આવતું. આથી આ પદ્ધતિ મહાલવારી પદ્ધતિ તરીકે ઓળખાઈ. જમીન મહેસૂલ વસૂલ કરવાની જવાબદારી ગામના મુખીને સોંપવામાં આવતી.

□ ખેતીની સ્થિતિ

- ◆ બંગાળમાં દીવાની સત્તા મેળવ્યા પછી ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીનો મુખ્ય ઉદ્દેશ યુરોપમાં માંગ હોય તેવી વસ્તુઓ ભારતમાંથી પ્રાપ્ત કરવાનો હતો. આથી તેણે બંગાળ, બિહાર અને ઓડિશા જેવા તે સમયના સમૃદ્ધ પ્રદેશો પર પોતાની સત્તા સ્થાપી.

- ◆ કંપનીએ ભારતમાં ખેતીનું પોતાની મરજી મુજબ વેપારીકરણ કરવા પ્રયાસ કર્યો. આ પાકોમાં મુખ્યત્વે ગળી, કપાસ, કાચું રેશમ, અડીલા અને મરીનો સમાવેશ થતો હતો.

• કાચું રેશમ

- ◆ 18મી સદીના સમયગાળા દરમિયાન ઈંગ્લેન્ડમાં કાચું રેશમ સ્પેન અને ઈટાલીમાંથી આવતું હતું. જે બંગાળમાં થતું રેશમ હાથમાં આવી જાય તો બ્રિટનને સ્પેન અને ઈટાલી ઉપર નિર્ભર રહેવું ના પડે. આથી કંપનીએ ગમેતેમ કરીને ખેડૂતો ઉપર જુલમ ગુજારીને પણ 19મી સદીના અંત સુધી ભારતમાંથી નિકાસ થતાં રેશમ ઉપર પોતાની સત્તા સ્થાપી દીધી હતી.

• ગળી

- ◆ ગળી એ રંગકામમાં વપરાતું દ્રવ્ય હતું. તેનો છોડ ગરમ પ્રદેશોમાં થાય છે. તેની મોટી માંગ હતી. તેનો ઉપયોગ સુતરાઉ કાપડને રંગવામાં થતો હતો.
- ◆ ઈ.સ. 1970 સુધી યુરોપીય દેશો ગળીનો પુરવઠો કેરેબિયન દેશોમાંથી મેળવતા હતા. પરંતુ તેનું ઉત્પાદન ઘટવાથી ભારતીય ગળીની માંગ વધવા લાગી હતી. આથી અંગ્રેજો ભારતમાં પોતાની હકુમત હેઠળના પ્રદેશોમાં યુરોપિયનોને

વસાવી ગળીનું ઉત્પાદન વધારવા લાગ્યા.

- ◆ ભારતમાં ગળીના ઉત્પાદનની બે પ્રથા હતી : (1) 'નિજ' અને (2) 'રૈયતી'. નિજ પ્રથામાં ઉત્પાદકો પોતાનાં જ હળ, બળદ તથા ઓજારોનો ઉપયોગ કરી ખેતી કરતા. છોડ તૈયાર થાય ત્યારે કાપીને કાચો માલ કારખાનામાં પહોંચાડવામાં આવતો. જ્યારે 'રૈયતી' પ્રથામાં ખેડૂત પોતાની જમીન પર ગળીનું વાવેતર કરતો અને તે તૈયાર થાય ત્યારે બાંધ્યા ભાવે કારખાનેદારને વેચતો. આ પદ્ધતિમાં કારખાનેદાર ખેડૂતને લોન ધીરતો હતો. મોટા ભાગનું ઉત્પાદન આ પ્રથાથી થતું હતું. કારણ કે ગળીના ઉત્પાદકોને એ વધુ લાભદાયક હતું.
- ◆ કંપનીના શાસકો તેના અમલદારો, ગળીના ઉત્પાદકો એકબીજા સાથે મળેલા હતા એટલે ખેડૂતોની કોઈ જ ફરિયાદ સાંભળવામાં આવતી ન હતી. આ અસંતોષના કારણે ઈ.સ. 1859-60માં વ્યાપક પ્રમાણમાં ગળીનાં રમખાણો થયાં.

• કપાસ

- ◆ ગળી એ પૂર્વ ભારતનો મહત્ત્વનો વેપારી (રોકડિયા) પાક છે તેમ કપાસ એ પશ્ચિમ ભારતનો મહત્ત્વનો વેપારીપાક છે.
- ◆ ઈ.સ. 1780ના દાયકામાં ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની તથા તેમના કૃપાપાત્ર કેટલાક વેપારીઓનો ચીન સહિત ભારતના ૩-ઉત્પાદન કરતા પ્રદેશો ઉપર અંકુશ હતો. કંપની ખેડૂતોને તે વખતે બજારભાવ કરતા ઓછા ભાવે કપાસ વેચવા ફરજ પાડતી હતી. ખેડૂતોને કપાસના યોગ્ય ભાવ ન મળવાથી તેઓ પાયમાલ થવા લાગ્યા.

□ જનજાતિય સ્થિતિ

- ◆ અંગ્રેજોની વેપારી શોષણનીતિને કારણે ઘણા પ્રદેશોમાં ખેડૂતો અને જનજાતિ પ્રજાએ બળવા કર્યા.
- ◆ 19મી સદીમાં ભારતમાં જનજાતિના જુદા-જુદા સમૂહો હતા. જેમાં ખોંડ, સંથાલો, મુંડાઓ, કોયાઓ, કોલ, ગોંડ, ભીલ વગેરેનો સમાવેશ થતો હતો.
- ◆ વર્તમાન ઝારખંડ રાજ્યમાં હઝારીબાગ આસપાસ સંથાલ જાતિના આદિવાસીઓના સમૂહો હતા. જેઓ રેશમના કીડા પાળતા હતા. રેશમના વેપારીઓ સંથાલો પાસેથી કાચું રેશમ ખરીદતા હતા.
- ◆ છોટા નાગપુર આસપાસ મુંડા જાતિના આદિવાસી સમૂહો રહેતા હતા. આ સમુદાયો શિકાર કરવાનો અને વન્યપેદાશો એકત્ર કરવાનો વ્યવસાય કરતા હતા.
- ◆ મધ્ય ભારતમાં ખોંડ જાતિના આદિવાસી સમૂહો પણ શિકાર અને વંગલપેદાશોના સંગ્રહ કરતા હતા. કેટલાક જનજાતિ સમૂહો પશુપાલન સાથે જોડાયેલ હતા. જેમાં પંજબના પહાડી પ્રદેશમાં રહેનાર વનગુજ્જર અને આંધ્રપ્રદેશના લબાડિયા સમુદાયના લોકો ગાય-ભેંસ પાળતા હતા.

◆ કુલ્લુનો ગદી અને કશ્મીરનો બકરવાલ સમુદાય ઘેટાં-બકરાં પાળતા હતા.

□ જનજાતિઓની પ્રવૃત્તિઓ

◆ જનજાતિ લોકો પશુપાલન સાથે સંકલાયેલ હતા. ઋતુ અનુસાર તેઓ ઘેટાંબકરાંનું કે ગાય-ભેંસનું ઘણ લઈ સ્થળાંતર કરતા ઓડિશાનાં જંગલોમાં રહેતા. ખોંડ સમુદાયના લોકો ટોળીઓ બનાવી સમૂહમાં શિકાર કરતા તેમજ જંગલોમાંથી ફળ, કંદમૂળ, ઔષધિઓ અને જડીબુટ્ટીઓ એકત્ર કરતા.

◆ ખોંડ જનજાતિના લોકો કાપડ વણવાનો, ચામડાં કમાવવાનો અને તેને રંગવાનો વ્યવસાય કરતા હતા.

◆ ચામડાંના રંગકામ માટે કસુંબી અને પલાશનાં ફૂલોનો ઉપયોગ કરતા હતા. આ સમયે દેશમાં આદિવાસી સમૂહો બે પ્રકારની ખેતી સાથે જોડાયેલા હતા : (1) સ્થળાંતરીય ખેતી અને (2) સ્થાયી ખેતી.

◆ કેટલાક આદિવાસી સમૂહો સૂર્યનો તડકો જમીન પર પડે તે માટે જંગલોમાં વૃક્ષોની અડધેથી કાપણી કરીને તેમજ જમીન પરનું ઘાસ કાપીને ખેતી માટેની જમીન ખુલ્લી કરતા. જે વૃક્ષો અને ઘાસની કાપણી કરી હતી તેને સળગાવી તેની રાખને જમીનમાં પાથરી નાખતા. રાખમાં પોટાશ હોવાથી જમીન ફળદ્રુપ બનતી. એક વખત પાક ઉગાડ્યા પછી તેઓ ત્યાંથી બીજી જગ્યાએ સ્થળાંતર કરતા એટલે બીજી જગ્યાએ આ રીતે ફરીથી ખેતી કરતા આથે તેને સ્થળાંતરીય ખેતી કહેવામાં આવતી. 19મી સદી પહેલાં ઘણા જનજાતિઓના સમૂહો સ્થાયી ખેતી કરવા લાગ્યા હતા. આથી એમને જમીનના અધિકારો પણ મળ્યા હતા. જેમાં છોટાનાગપુરના મુંડાઓ તેમજ ગોંડ અને સંથાલોનો સમાવેશ થાય છે.

□ કોચા ચળવળ

◆ ઈ.સ. 1879-89 દરમિયાન હાલના આંધ્રપ્રદેશમાં પૂર્વ ગોદાવરી વિસ્તારમાં કોચા બળવો થયો હતો.

◆ કોચા જનજાતિ સમુદાયના નેતા કોન્ડા ડોરા હતા. આદિવાસીઓના જંગલ પરના પરંપરાગત હકો માટે આ ચળવળ હતી. કોચાઓ બિરસા મુંડાની જેમ કોન્ડી ડોરાનું 'માલકણગિરિના રાજ' તરીકે બહુમાન કરતા. પોલીસ સાથેની અથડામણમાં તેમનું અવસાન થવાથી આ ચળવળ ભાંગી પડી હતી.

□ આદિવાસી બળવાઓ

1. ઈ.સ. 1831-32માં કોલ આદિવાસીનો બળવો
2. ઈ.સ. 1855માં સંથાલ બળવો
3. ઈ.સ. 1910માં છત્તીસગઢના બસીરમાં બળવો
4. ઈ.સ. 1940માં મહારાષ્ટ્રમાં વારલી લોકોનો બળવો

□ ઉલગુલાન ચળવળ અને બિરસા મુંડા

- ◆ બિરસા મુંડાનો જન્મ 15મી નવેમ્બર, 1875માં થયો હતો.
- ◆ તેના પિતાનું નામ સુગના મુંડા અને માતાનું નામ કરમી મુન્ડાઈના હતું.
- ◆ અંગ્રેજ સત્તાના હિમાયતી શાહુકાર, જાગીરદાર, જમીનદાર દ્વારા આદિવાસીઓનું શોષણ ચરમસીમા પર પહોંચી ગયું હતું. જે વાતની ઊંડી અસર બિરસા પર થઈ હતી. જેના વિરોધમાં ઈ.સ. 1895માં વ્યાપક આંદોલન 'ઉલગુલાન'નું નેતૃત્વ બિરસા મુંડાએ લીધું હતું.
- ◆ દક્ષિણ બિહારમાં છોટાનાગપુર વિસ્તારમાં લગભગ 400 ચોરસ માઈલના વિસ્તારમાં આ ચળવળનો પ્રભાવ હતો.
- ◆ અંગ્રેજોને બિરસાના આંદોલનથી ભય લાગ્યો. જનજાતિઓ બિરસા મુંડાના નેતૃત્વમાં મુંડારાજ સ્થાપિત કરવા ઈચ્છતી હતી. જ્યારે આંદોલન ફેલાયું ત્યારે અંગ્રેજોએ રાજવહીવટને અડચણરૂપ બનવાનો ખોટા આરોપ મૂકી બિરસા મુંડાની ધરપકડ ઈ.સ. 1895માં કરવામાં આવી.
- ◆ બે વર્ષ બાદ ઈ.સ. 1897માં બિરસા મુંડા જેલમાંથી મુક્ત થયા તે ફરીથી જનજાગૃતિ ચળવળમાં લાગી ગયા. એમણે દીકુ અને યુરોપિયનો સામે સફેદ ઝંડાવાળું બિરસારાજ અને ચળવળ મજબૂત બનાવી હતી. ઈ.સ. 1900માં બિરસા મુંડાનું અવસાન થયું હતું.

ભારતનો પ્રથમ સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામ

□ ઈ.સ. 1857ના સંગ્રામનાં કારણો

• રાજકીય કારણ

- ◆ આ સંગ્રામનું મુખ્ય કારણ ભારતમાં બ્રિટિશ સત્તાની સ્થાપના હતું.
- ◆ ભારતમાં રહેલી ડચ અને ફ્રેન્ચ કંપનીઓને હરાવી પોતાના સામ્રાજ્યનો વિસ્તાર કર્યો. અવધના નવાબ, હૈદરાબાદના નિઝામ, મુઘલ બાદશાહ, બંગાળના નવાબ, તાંજોરને એક પછી એક હરાવી દીધા.
- ◆ મરાઠા-યુદ્ધમાં મરાઠાઓને પણ હરાવી ઈ.સ. 1818 સુધીમાં સંપૂર્ણ ભારત પર પોતાની રાજકીય સત્તા સ્થાપી દીધી.
- ◆ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યવાદને કારણે ભારતીયો રાજકીય સત્તાથી દૂર જતા રહ્યા. જે દેશી રજવાડાં બચ્યાં હતાં તેમણે પણ વેલેસ્લીની સહાયકારી યોજના સ્વીકારી.
- ◆ ડેલહાઉસીએ એક આક્રમક ખાલસાનીતિ દ્વારા સતારા, સંભલપુર, ઝાંસી, નાગાપુર, અવધ જેવાં રાજ્યોને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં ભેળવી દીધાં. એટલું જ નહિ તેણે પેશ્વા, નાનાસાહેબ અને અન્ય રાજાઓને અપાતાં પેન્શન બંધ કરી તેમને સમાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

• વહીવટી કારણ

- ◆ કંપનીના વહીવટીતંત્રમાં ભારતીયોને કોઈ જ સ્થાન ન હતું. ઉચ્ચ સ્થાનો પર માત્ર અંગ્રેજ અધિકારીઓની જ નિમણૂક થતી હતી.
- ◆ ખેડૂતો પાસેથી કડક રીત મહેસૂલની ઉઘરાણી કરવામાં આવતી. ન્યાયતંત્ર અત્યંત ખર્ચાળ હતું અને પોલીસતંત્ર નિષ્ક્રિય હતું. વળી, ભારતીય કર્મચારી અને અંગ્રેજ કર્મચારીના પગારમાં મોટો તફાવત હતો.

• આર્થિક કારણ

- ◆ ભારતમાં આવેલા બ્રિટિશરોએ ભારતનું ભયંકર આર્થિક શોષણ કર્યું. તેમણે ભારતના વિદેશી વેપારનો નાશ કર્યો. તે ભારતને કાચા માલનું સંસ્થાન અને પાકા માલનું બજાર બનાવવા માંગતા હતા.
- ◆ તેમને જે જરૂરી માલ હતો જેમકે, કપાસ, ગળી, રેશમ વગેરે ફરજિયાત ભારતીયો ઉત્પાદન કરે તેવી નીતિ અપનાવી. સામે પક્ષે અનાજ અને કઠોળનું ઉત્પાદન ઘટે તેવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થયું. અંગ્રેજોની અન્યાયી જકાતનીતિને કારણે ખેડૂતવર્ગ બરબાદ થઈ ગયો.
- ◆ અનાજની અછતને લીધે લાખો ભારતીયો દુષ્કાળના ખપ્પરમાં હોમાઈ ગયા. ભારતના હુન્નર ઉદ્યોગો, ગ્રામ ઉદ્યોગો, હસ્તકલા કારીગરી એ બધું જ નાશ પામ્યું.

• સામાજિક-ધાર્મિક કારણ

- ◆ ખ્રિસ્તી પાઠરીઓએ ભારતમાં હિંદુ અને મુસલમાનોને ખ્રિસ્તીધર્મમાં વટલાવવા ખૂબ પ્રયત્નો કર્યા. તેમને સરકારનું રક્ષણ હતું. ઈ.સ. 1850માં અંગ્રેજોએ એક કાયદો કરી જે હિંદુ કે મુસ્લિમ ખ્રિસ્તી થાય તેમને પૈતૃક મિલકતમાં હિસ્સો મળી શકે તેમ ઠરાવ્યું.
- ◆ તેમણે મંદિરો અને મસ્જિદોની મિલકત પર પણ કર નાંખ્યો હતો.

• લશ્કરી કારણ

- ◆ કઠોર લશ્કરી સેવાઓ બજાવ્યા છતાં હિંદી સૈનિકોના પગારભથ્થાં અને સગવડ અત્યંત નિમ્નકોટિના હતા. કોઈ પણ ભારતીય સૈનિક સૂબેદારથી વધારે ઉચ્ચ હોદ્દો મેળવી શકતો નહિ.
- ◆ ભારતીય સૈનિકોને પાઘડી બાંધવા, તિલક કરવા અને ઘાટી રાખવા પર પ્રતિબંધ ફરમાવવામાં આવ્યો હતો. વળી, ભારતીય સૈનિકોને તેમની ધાર્મિક ભાવના વિરુદ્ધ દરિયાપાર જવાની બાંહેધરી આપવી પડતી.

• તાત્કાલિક કારણ

- ◆ ઈ.સ. 1857ના સંગ્રામનું એક તાત્કાલિક કારણ હતું, 'ચરબીવાળા કારતૂસ'. અંગ્રેજ સરકારે સૈનિકો માટે જૂની ધ્રાઉન બેઝ રાઈફલની જગ્યાએ નવી એન્ફિલ્ડ રાઈફલ ઉપયોગમાં લેવાનું નક્કી કર્યું હતું. આ રાઈફલના કારતૂસના

ઉપરના ભાગે આવેલી કેપને ઘાંત વડે તોડવાની હતી.

- ◆ જાન્યુઆરી, 1857માં બંગાળમાં રહેલા ભારતીય સૈનિકોમાં એવી અફવા ફેલાઈ કે, આ કારતૂસો પર લગાવવામાં આવેલ કેપમાં ગાય અને ડુક્કરની ચરબીનો ઉપયોગ થાય છે. હિંદુ અને મુસ્લિમ એમ બંને ધર્મના સૈનિકો આ વાતથી અકળાઈ ઊઠ્યા. કારણ કે ગાય હિંદુઓ માટે પવિત્ર હતી જ્યારે મુસ્લિમો માટે ડુક્કરનું માંસ વર્જ્ય (પ્રતિબંધિત) ગણાતું. કેટલાક ઈતિહાસકારોના મતે આ માત્ર અફવા નહોતી.

□ સંગ્રામની શરૂઆત અને વિકાસ

- ◆ 29 માર્ચ, 1857ના રોજ બંગાળની બરાકપુર છાવણીના સિપાહીઓએ ચરબીવાળી કારતૂસો વાપરવાનો ઈનકાર કર્યો.
- ◆ મંગલપાંડે અંગ્રેજ અધિકારી મેજર હ્યુસનની સામે આવ્યો. મેજર હ્યુસને તેની ઘરપકડ કરવા આદેશ કરતાં મંગલપાંડેએ ગોળી મારી અને હ્યુસન ત્યાં જ ઢળી પડ્યો.
- ◆ મંગલપાંડેની ઘરપકડ કરી તેને 8 એપ્રિલ, 1857ના રોજ ફાંસી આપવામાં આવી. મંગલપાંડે ઈ.સ. 1857ના સંગ્રામના પ્રથમ શહીદ હતા.
- ◆ જો કે સંગ્રામની ખરી શરૂઆત મેરઠમાં 10 મે, 1857ના રોજ થઈ. જ્યાં ભારતીય સૈનિકોએ કારતૂસો વાપરવાનો ઈનકાર કરી દીધો તેમને જેલમાં પૂરવામાં આવતાં અન્ય સિપાહીઓએ બળવો કરી અંગ્રેજ અધિકારીઓની હત્યા કરી.
- ◆ આ સિપાહીઓએ મેરઠથી બીજે જ દિવસે દિલ્લી ઉપર કૂચ કરી અને દિલ્લીમાં ઘણા અંગ્રેજ અધિકારીઓની હત્યા કરી દિલ્લી જીતી લીધું તેથી દિલ્લી હવે સંગ્રામનું મુખ્ય કેન્દ્ર બન્યું. તેમણે મુઘલ બાદશાહ બહાદુરશાહ બીજાને ભારતના શહેનશાહ જાહેર કર્યા.

□ સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામનાં મુખ્ય નેતાઓ અને સ્થળો

- ◆ દિલ્લી પછી સંગ્રામનાં મુખ્ય કેન્દ્રોમાં ઉત્તર ભારતમાં કાનપુર, લખનૌ, ઝાંસી, પટણા, જગદીશપુર અને બરેલીનો સમાવેશ થાય છે.
- ◆ લખનૌમાં સંગ્રામનું નેતૃત્વ બેગમ હબ્બત મહલે લીધું હતું. જ્યારે ઝાંસીનાં રાણી લક્ષ્મીબાઈ એક વિશાળ લશ્કર સાથે સંગ્રામમાં વીરતાપૂર્વક જોડાયાં. તેમણે કાલપી અને ગ્વાલિયર જેવાં સ્થળોએ અંગ્રેજો વિરુદ્ધ સફળતાપૂર્વક નેતૃત્વ કર્યું. બિહારના જાગીરદાર કુંવરસિંહ 82 વર્ષની વયે સંગ્રામનું નેતૃત્વ કરી રહ્યા હતા.
- ◆ બરેલીમાં બહાદુરખાન મુખ્ય નેતા હતા. કાનપુરમાં સંગ્રામનું નેતૃત્વ નાનાસાહેબ પેશ્વા અને તેમના પ્રધાન તાત્યા ટોપેએ લીધું હતું.
- ◆ ગુજરાતમાં આણંદના ગરબડદાસ મુખીએ વિદ્રોહનું નેતૃત્વ કર્યું હતું. તો જોધા માણેક અને મૂળ માણેકે દ્વારકા,

ઓખામંડળ વિસ્તારમાં અંગ્રેજોનો જબરજસ્ત પ્રતિકાર કર્યો હતો. મહિસાગર જિલ્લાના પાંડરવાડા વિસ્તારના આદિવાસીઓએ પણ અંગ્રેજો સામે લડત ચલાવી પોતાની વીરતાનો પરિચય આપ્યો.

□ સંગ્રામનું પરિણામ અને નિષ્ફળતાનાં કારણો

- ◆ ઈ.સ. 1857ના સંગ્રામનું મુખ્ય પરિણામ ભારતીયોની હારમાં આવ્યું.
- ◆ જનરલ કેમ્પબેલ અને હ્યુરોઝ જેવા શક્તિશાળી સેનાપતિઓએ સંગ્રામના તમામ નેતાઓને એક પછી એક હરાવી અને ફરી એક વખત અંગ્રેજોનું શાસન સ્થાપી દીધું.
- ◆ ઈ.સ. 1857ના સંગ્રામથી કંપનીશાસનનો અંત આવ્યો અને બ્રિટિશ પાર્લિમેન્ટે સીધી રીતે જ ભારતનું શાસન સંભાળી લીધું.

□ આ સંગ્રામ નિષ્ફળ રહ્યો. તેના માટે કેટલાંક કારણો જવાબદાર હતાં. જેમકે,

• કેન્દ્રીય નેતાગીરીનો અભાવ

- ◆ ઈ.સ. 1857ના સંગ્રામના ઘણાબધા નેતાઓ હતા જેથી મોટી અવ્યવસ્થા ઊભી થઈ. રાજ્યો અને જાગીરદારો કોઈનો હુકમ માનવા તૈયાર ન હતા.
- ◆ સંગ્રામના મુખ્ય નેતા બહાદુરશાહ અલ્યંત વૃદ્ધ હતા. બુદ્ધિ-બુદ્ધિ જગ્યાએ બુદ્ધિ-બુદ્ધિ નેતાઓ નેતૃત્વ કરતા હતા. એટલે કેન્દ્રીય નેતાગીરીનો અભાવ તે નિષ્ફળતાનું મુખ્ય કારણ હતું.
- ◆ અંગ્રેજોની લશ્કરી તાકાત
- ◆ ઈ.સ. 1857ના સંગ્રામના નેતાઓ અને સૈનિકો કરતાં અંગ્રેજો પાસે આધુનિક લશ્કરી શસ્ત્ર-સરંજામ, રેલવે અને તાર-વ્યવસ્થા હતાં.
- ◆ દરિયાઈ તાકાત હોવાને કારણે ઈંગ્લેન્ડનું નૌકાદળ બહારથી બહુ ઝડપથી પોતાના નવા સૈનિકો લાવવા સક્ષમ બન્યું. જ્યારે સંગ્રામ કરતાં નેતાઓમાં લક્ષ્મીબાઈ અને તાલ્યા ટોપેને બાદ કરતાં કોઈ શક્તિશાળી નેતૃત્વ ન હતું.

• અન્ય કારણો

- ◆ મોટા ભાગના રાજાઓ આ સંગ્રામથી દુર રહ્યા હતા. એટલું જ નહિ હૈદરાબાદ, કશ્મીર, પટિયાલા, ઈન્દોર, ગ્વાલિયર, વડોદરા અને ભોપાલના શાસકોએ તો અંગ્રેજોને સહકાર આપ્યો હતો. શીખો અને ગુરખાઓએ પણ અંગ્રેજોના પક્ષે લડીને આ સંગ્રામને નિષ્ફળ બનાવ્યો હતો. વળી, અંગ્રેજ સરકારના નોકરિયાતો, શિક્ષિતો અને બુદ્ધિજીવીઓ આ સંગ્રામથી ઘણા દૂર રહ્યાં હતા અને સંગ્રામ સમગ્ર ભારતમાં ફેલાયો ન હતો.

□ સંગ્રામનું સ્વરૂપ

- ◆ ઈંગ્લેન્ડના રાજપુરુષ ડિઝરાયલી તેને રાજકીય અને ધાર્મિક

બળવો કહે છે.

- ◆ વિનાયક દામોદર સાવરકર આ સંગ્રામને ‘ભારતનો પ્રથમ સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામ’ ગણાવે છે. આવું જ પટ્ટાભી સીતા રામૈયાનું માનવું છે.
- ◆ ડો. સેન તેને ‘સ્વતંત્રતાસંગ્રામ’ ની ઉપમા આપે છે.

અંગ્રેજ સમયનાં શહેરો, ગૃહઉદ્યોગો અને ઉદ્યોગો

□ જૂનાં શહેરોનું પરિવર્તન અને નવાં શહેરોની સ્થાપના

- ◆ અંગ્રેજોના શાસનકાળમાં ઘણાં જૂનાં શહેરોનું પરિવર્તન થયું અને નવાં શહેરોનો ઝડપી વિકાસ થયો હતો. કોલકાતા, સુરત, મદ્રાસ (ચેન્નઈ), મુંબઈ, અમદાવાદ, ઈન્દોર જેવાં મહાનગરો તેનાં ઉદાહરણો છે.
- ◆ આજનું મુંબઈ પહેલાં એક ટાપુ હતો, બ્રિટનના સમ્રાટ ચાર્લ્સ બીજાનાં લગ્ન પોર્ટુગીઝ રાજકુમારી સાથે થયાં હતાં. પોર્ટુગીઝોએ બ્રિટિશ રાજવીને મુંબઈ ટાપુ દહેજમાં આપ્યો હતો.
- ◆ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીએ દસ પાઉન્ડના નજીવા દરે બ્રિટનના સમ્રાટ પાસેથી ભાડે લીધો હતો.
- ◆ કંપનીએ મુંબઈને એક પ્રાકૃતિક બંદર અને શહેર તરીકે વિકાસ કર્યો, જે આજનું ઔદ્યોગિક અને વાણિજ્ય કેન્દ્ર છે.
- ◆ એ જ રીતે પૂર્વકિનારે મછલીપટ્ટનમાં કોઠીની સ્થાપના કરી. ત્યારબાદ ઈ.સ. 1640માં મદ્રાસ (ચેન્નઈ) પાસે અંગ્રેજોએ ફોર્ટ સેન્ટ જ્યોર્જની સ્થાપના કરી હતી. સમય જતાં તેની આસપાસ આજનું મદ્રાસ (ચેન્નઈ) શહેર વસ્યું છે. ઈ.સ. 1698માં અંગ્રેજોને સુતનતી, કાલીઘાટ અને ગોવિંદપુર નામનાં ત્રણ ગામોની જમીનદારી મળી, કંપનીએ ત્યાં કિલ્લો બાંધી વસાહત સ્થાપી. તેને ‘ફોર્ટ વિલિયમ’ નામ આપ્યું. આ વિસ્તાર પાછળથી કોલકાતા શહેર તરીકે વિકાસ પામ્યું.
- ◆ અંગ્રેજોએ વેપારીમથક તરીકે મુંબઈ, મદ્રાસ (ચેન્નઈ), કલકત્તા (કોલકાતા)નો વિકાસ કર્યો જે આધુનિક ભારતનાં મહાનગરો બન્યાં.
- નવીન રાજધાની - દિલ્લી
- ◆ તે એક સમયે સલ્તનત અને મુઘલ શાસનમાં રાજધાનીનું નગર હતું. ઈ.સ. 1803માં અંગ્રેજોએ મરાઠાઓ પાસેથી દિલ્લી જીતી લીધું હતું. અંગ્રેજો રાજધાની કોલકાતાથી ખસેડીને દિલ્લી લાવ્યા ત્યારે ઈ.સ. 1911માં તેમણે નવી દિલ્લીનું નિર્માણ શરૂ કરાવ્યું, જે આજે આઝાદ ભારતનું ખૂબસૂરત મહાનગર અને રાજધાની છે.
- ◆ અંગ્રેજો દિલ્લીને તેમની ઓળખનું આધુનિક નગર બનાવવા માંગતા હતા.

◆ જૂની દિલ્લીથી હાલની નવી દિલ્લીનું નિર્માણ શરૂ કર્યું. એડવર્ડ લૂટિયન્સ અને હર્બટ બેકરને નવી દિલ્લીની ડિઝાઇનની કામગીરી સોંપવામાં આવી હતી.

◆ નવી દિલ્લીમાં વાઈસરોય હાઉસ (વર્તમાન રાષ્ટ્રપતિ ભવન), રાજપથ માર્ગ, સરકારી વહીવટની ઈમારતો, સચિવાલયો જેવી યાદગાર ઈમારતોનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું.

• વિશેષ

◆ જૂની દિલ્લી ચમુના નદીના કિનારે વસેલું દિલ્લી અલગ-અલગ સમયે 14 વખત રાજધાનીનું નગર રહી ચૂક્યું છે. બધી રાજધાનીઓમાં શાહજહાં દ્વારા સ્થાપિત રાજધાની સહુથી સુંદર હતી. જેને શાહજહાનાબાદ કહેવામાં આવતું. જેની સ્થાપના ઈ.સ. 1639માં લાલ પથ્થરનો બનેલો કિલ્લો, ચાંદની ચોક, ફ્રેજ બજાર, જામા મસ્જિદ વગેરે આવેલા છે.

□ કાપડ ઉદ્યોગ

◆ ભારતમાં ઔદ્યોગિક ક્રાંતિની શરૂઆત સૌપ્રથમ કાપડ ઉદ્યોગમાં થઈ હતી.

◆ ભારતમાં સૌપ્રથમ કાપડમિલ ઈ.સ. 1854માં મુંબઈમાં શરૂ થઈ હતી. પછી અમદાવાદ, નાગપુર, સોલાપુર, મદ્રાસ (ચેન્નઈ) જેવાં સ્થળોએ કાપડની મિલો થઈ. એકલા અમદાવાદમાં 106 મિલો શરૂ થઈ હતી.

◆ ઈંગ્લેન્ડના માન્યેસ્ટરમાં કાપડ ઉદ્યોગનો સારો વિકાસ થયો હતો. આથી અમદાવાદને ભારતનું 'માન્યેસ્ટર' ગણવામાં આવતું.

◆ અમદાવાદમાં રણછોડલાલ છોટાલાલે ઈ.સ. 1861માં મે માસની 30મી તારીખે ગુજરાતની સૌપ્રથમ મિલ શરૂ કરી હતી.

□ લોખંડ-પોલાદ ઉદ્યોગ

◆ પ્રથમ વિશ્વ યુદ્ધના દબાણના કારણે ભારતમાં ઔદ્યોગિક વિકાસને વેગ મળ્યો. જમશેદજી તાતાએ સાકચી (હાલનું જમશેદપુર)માં લોખંડનું સૌપ્રથમ કારખાનું સ્થાપ્યું.

◆ આ કારખાનાની સ્થાપના થતાં જ ભારતમાં લોખંડ-પોલાદ જેવા પાયાના ઉદ્યોગોની શરૂઆત થઈ.

◆ બેંગલૂરુમાં 'ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ' નામની સંસ્થાની સ્થાપના થવાથી લોખંડ-પોલાદ ઉદ્યોગને નવી દિશા મળી.

➤ વિશેષ :

◆ ભારતીય ધાતુકલાનો ઉત્તમ નમૂનો ટીપુ સુલતાનની તલવાર હતી. આ તલવાર એવી તો ધારદાર હતી કે દુશ્મનના લોખંડના કવચને પણ આસાનીથી કાપી દેતી હતી. કારણ કે, આ તલવારની બનાવટમાં કાર્બનની અધિક માત્રાવાળા વુટ્ટા સ્ટીલનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

જમશેદપુરની સ્થાપના

◆ ઈ.સ. 1904માં એપ્રિલ માસમાં અમેરિકાના ભૂવૈજ્ઞાનિક ચાર્લ્સ વેલ્સ અને જમશેદજી તાતાના મોટા દીકરા દોરાબજી છત્તીસગઢમાં લોહ અચસ્ક (કાચા લોખંડ)ના ભંડારો શોધવા ફરી રહ્યા હતા. દોરાબજી અને વેલ્સ કઠિન ચડાઈ પાર કરીને ઘણું ચાલ્યા પછી તે જગ્યાએ પહોંચ્યા. ત્યાં જઈને તેમણે જોયું તો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા કારણ કે તેમને જે જોઈતું હતું તે મળી ગયું હતું. આ રઝારા પહાડીઓમાં દુનિયાનું ઉત્તમ લોહ અચસ્ક (કાચું લોખંડ) હતું. પણ આ વિસ્તાર દુર્ગમ હતો આથી થોડા સમય પછી સુવર્ણરેખા નદીના કિનારે જંગલો કાપીને એક ઔદ્યોગિક શહેર વસાવવામાં આવ્યું જે આજનું જમશેદપુર છે.

રેલવે, તાર અને ટપાલની શરૂઆત :-

◆ ડેલહાઉસીના સમયગાળામાં ભારતમાં ઘણા સુધારા થયા હતા. આથી કેટલાક અંગ્રેજ સુધારાવાદીઓ તેને આધુનિક ભારતનો નિર્માતા કહે છે. ઈ.સ. 1853માં મુંબઈથી થાણા સુધી સૌપ્રથમ રેલવે લાઈન શરૂ થઈ હતી. તેનું ઉદ્ઘાટન 16 એપ્રિલ, 1853ના રોજ થયું હતું.

◆ ડેલહાઉસીના સમયમાં કોલકાતાથી પેશાવર અને મુંબઈથી મદ્રાસ (ચેન્નઈ) વચ્ચે તારની શરૂઆત થઈ હતી.

◆ એ જ સમયે ટપાલની પણ વ્યવસ્થા શરૂ થઈ હતી. આ સમયે ટપાલ પહોંચાડવાની ફી વસૂલ કરવામાં આવતી હતી. ટપાલના દરો પણ મોકલનારને બદલે ટપાલ લેનાર પાસેથી પ્રદેશો મુજબ અલગ-અલગ હતા.

અંગ્રેજ શાસન સમયની શિક્ષણ અને સમાજવ્યવસ્થા

પ્રારંભિક શિક્ષણની વ્યવસ્થા

◆ ભારતમાં સૌપ્રથમ શિક્ષણ સંસ્થાની સ્થાપના વિલિયમ કેરે કોલકાતા પાસે આવેલ સિરામપુરમાં ઈ.સ. 1789માં કરી.

પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શિક્ષણ

◆ ઈ.સ. 1813ના સનદીધારાથી ખ્રિસ્તી પાદરીઓને ભારતમાં શિક્ષણ સંસ્થાઓ સ્થાપવાની છૂટ આપવામાં આવી. એલેક્ઝાન્ડર ડફ નામના પાદરીએ ભારતમાં પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ આપતી શાળાઓ સ્થાપી. શિક્ષણ માટે આ કાયદા અંતર્ગત પ્રતિવર્ષ 1 લાખ રૂપિયા વાપરવાનો પણ નિર્ણય થયો હતો.

◆ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની વિલિયમ બેન્ટિકના સમયમાં ઈ.સ. 1833ના સનદીધારા અંતર્ગત પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ આપવા તરફ અગ્રેસર થઈ. પરિણામે ઈ.સ. 1835માં ભારતમાં અંગ્રેજી કેળવણીનો પ્રારંભ થયો.

◆ 1854માં વુડના નીતિપત્ર (ખરીતો) દ્વારા ભારતમાં ભારતીય શિક્ષણ-પ્રણાલીને બદલે યુરોપિયન શિક્ષણ-પ્રણાલી

અપનાવવા જણાવ્યું.

- ◆ ભારતમાં અંગ્રેજી શિક્ષણ શરૂ કરવાનું શ્રેય વિલિયમ બેન્ટિકને ફાળે જાય છે. મુંબઈમાં એલ્ફિન્સ્ટન, મદ્રાસ (ચેન્નઈ)માં મુનરો તથા ઉત્તર ભારતમાં થોમસનના પ્રયત્નોથી શાળાઓ અને મહાશાળાઓની સંખ્યામાં ઘણો વધારો થયો.
- ◆ ઈ.સ. 1882ના હન્ટર કમિશને પ્રાથમિક અને માધ્યમિક કક્ષાનું શિક્ષણ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓને આપવાનો વિચાર કર્યો જેનાથી શિક્ષણનો વ્યાપ વધે. એટલું જ નહિ આ કમિશને પ્રાંતિક આવકનાં નાણાંનો અમુક ટકા હિસ્સો શિક્ષણ પાછળ ખર્ચવાની ભલામણ કરી.
- ◆ ઈ.સ. 1917માં નિમાયેલા સેડલર કમિશને માધ્યમિક કક્ષા સુધીનું શિક્ષણ પ્રાદેશિક કે માતૃભાષામાં આપવાની જોગવાઈ કરી. ઈ.સ. 1919ના મોન્ટેગ્યુ ચેમ્સફર્ડ કાયદા બાદ પ્રાંતોમાં માધ્યમિક અને પ્રાથમિક શિક્ષણના વિકાસ માટે શિક્ષણ ખાતું ચૂંટાયેલ પ્રતિનિધિઓને આપવામાં આવ્યું.
- ◆ ઈ.સ. 1912માં ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલેએ ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણનો કાયદો ઘડવા સૂચન કર્યું, પરંતુ સરકારે તેનો અસ્વીકાર કર્યો.

► વિશેષ

- ◆ ઈ.સ. 1951ની ગણતરી પ્રમાણે ભારતમાં શિક્ષણનો દર 16.6% હતો. બ્રિટિશ તાબાના ભારત કરતાં ભારતનાં દેશી રજવાડાઓમાં શિક્ષણનો દર વધારે હતો. જેમ કે, વડોદરામાં 28%, મૈસૂર અને કોચીનમાં 35% અને ત્રાવણકોરમાં 47.8%.

ઉચ્ચ અને ટેકનિકલ શિક્ષણ

- ◆ સૌપ્રથમ વેલેસ્લીએ ઈ.સ. 1801માં કોલકાતામાં ફોર્ટ વિલિયમ કોલેજની સ્થાપના કરી.
- ◆ ઈ.સ. 1817માં ડેવિડ હેર અને વૈદનાથ મુખરજીના પ્રયાસોથી કોલકાતામાં હિંદુ કોલેજ સ્થપાઈ. ઈ.સ. 1855માં તે પ્રેસિડન્સી કોલેજ તરીકે ઓળખાઈ.
- ◆ આ પહેલા સરકારી કર્મચારીઓ માટે શિક્ષિત કર્મચારીઓ મેળવવા વોરન હેસ્ટિંગ્સે ઈ.સ. 1780માં કોલકાતા મદરેસા (મુસ્લિમ કોલેજ) અને જોનાથન ડક્કને ઈ.સ. 1791માં બનારસ સંસ્કૃત કોલેજની સ્થાપના કરી હતી.
- ◆ એમહર્સ્ટ ઈ.સ. 1823માં કોલકાતામાં સંસ્કૃત કોલેજની સ્થાપના કરી. ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે અને ખાસ કરીને હિંદના શિક્ષણ માટેનો 'મેગનાકાર્ટ' કહી શકાય તેવો શિક્ષણસુધારો ઈ.સ. 1854માં 'વુડના ખરીતા' થી થયો.
- ◆ ઈ.સ. 1854ના વુડના ખરીતાને કારણે પ્રાંતમાં શિક્ષણ નિયામકની નિમણૂક અને અલગ શિક્ષણખાતું શરૂ થયું. કોલકાતા, મુંબઈ અને મદ્રાસ (ચેન્નઈ)માં લંડન

યુનિવર્સિટીના નમૂના પ્રમાણે યુનિવર્સિટીની સ્થાપના થઈ.

- ◆ ભારતમાં આ પછી ઈ.સ. 1882માં પંજાબ અને અલાહાબાદમાં યુનિવર્સિટીની સ્થાપના થઈ. મુંબઈમાં ઈ.સ. 1844માં એલ્ફિન્સ્ટન કોલેજની સ્થાપના થઈ.
- ◆ કર્જને ઈ.સ. 1904માં યુનિવર્સિટીને લગતો કાયદો પસાર કર્યો અને તેમાં ચૂંટાયેલા સભ્યોની સંખ્યા ઘટાડી નિમાયેલા સભ્યોને સેનેટમાં સ્થાન આપ્યું.
- ◆ 20મી સદીમાં પણ ભારતમાં ઈ.સ. 1916માં બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી, ઈ.સ. 1920માં જમિયા મિલિયા યુનિવર્સિટી અને ઈ.સ. 1922માં શાંતિનિકેતન વિશ્વભારતી યુનિવર્સિટી જેવી અગત્યની ઉચ્ચ શિક્ષણની સંસ્થાઓની સ્થાપના થઈ. ઈ.સ. 1946માં ભારતની કુલ યુનિવર્સિટીઓની સંખ્યા 16 હતી.

વ્યાવસાયિક શિક્ષણ

- ◆ ઈ.સ. 1854ના વુડના ખરીતામાં વ્યાવસાયિક શિક્ષણ આપવાની જોગવાઈઓ હતી. જેકે ભારતમાં વિજ્ઞાન ટેકનોલોજી અને વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલી મોટી સંસ્થાઓ 20મી સદીમાં અસ્તિત્વમાં આવી. જેમાં બેંગલોર (બેંગલૂરુ) ની 'ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ', કલકત્તાનું 'બોઝ સંશોધન કેન્દ્ર' (આંતર વિદ્યાલય), દહેરાદૂનનું 'જંગલખાતા સાથે સંકળાયેલ સંશોધન કેન્દ્ર, દિલ્લીનું 'ખેતીવાડી કેન્દ્ર', રૂડકીમાં 'ઇજનેરીવિદ્યા' ને લગતું કેન્દ્ર અને પૂના (પૂણે)માં 'ભાંડારકર ઇન્સ્ટિટ્યૂટ' મુખ્ય ગણાવી શકાય.

સ્ત્રી-શિક્ષણ

- ◆ સિરામપુરથી સ્ત્રી-શિક્ષણની શરૂઆત થઈ હતી.
- ◆ રાજા રામમોહનરાય અને દયાનંદ સરસ્વતીએ 19મી સદીમાં સ્ત્રી-શિક્ષણ માટે ખાસ હિમાયત કરી હતી.
- ◆ ઈ.સ. 1849-50ના અરસામાં બંગાળના અંગ્રેજ શિક્ષણશાસ્ત્રી બેથુન અને પ્રખર બ્રહ્મોસમાજી ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરે ઈ.સ. 1849માં હિંદુ બાલિકા સરકારી વિદ્યાલયની સ્થાપના કરી. તેમણે ભારતમાં સ્ત્રી-શિક્ષણનો પાયો મજબૂત બનાવ્યો.
- ◆ ઈ.સ. 1873 સુધીમાં બ્રિટિશ ભારતમાં 1640 કન્યાશાળાઓ હતી. આ સમયે માત્ર 4.89% કન્યાઓ શાળામાં હતી.

અગ્રગણ્ય શિક્ષણ-સુધારકો

- ◆ રાજા રામમોહનરાય તેમણે ઈ.સ. 1828માં બ્રહ્મોસમાજની સ્થાપના કરી. તેમણે વિલિયમ બેન્ટિકને ભારતમાં અંગ્રેજી કેળવણીનો પ્રારંભ કરવા નૈતિક બળ પૂરું પાડ્યું હતું. તેમના પ્રયત્નોથી ભારતમાં અંગ્રેજી કેળવણીનો પ્રારંભ થયો, તો બ્રહ્મોસમાજના એવા જ અગ્રિમ નેતા ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર બંગાળમાં ઈ.સ. 1849-50માં શાળાઓ શરૂ કરવા પ્રયત્નશીલ હતા. જેમના પ્રયત્નોથી બંગાળમાં ફક્ત છોકરાઓ માટે જ નહિ, કન્યાઓ માટેની શાળાઓ પણ સ્થપાઈ.

- ◆ મહારાષ્ટ્રમાં મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે અને તેમનાં પત્ની રમાબાઈ રાનડેએ કન્યાશાળાઓ અને વિદ્યવાઓ માટેની શાળાઓની સ્થાપના કરી.
- ◆ મહારાષ્ટ્રમાં અગ્રિમ સુધારક જ્યોતિરાવ કૂલે અને તેમનાં પત્ની સાવિત્રીબાઈ કૂલેએ પણ કન્યા-કેળવણી અને વિદ્યવાઓની કેળવણી માટે પ્રયત્નો કરી શાળાઓની સ્થાપના કરી.
- ◆ મહારાષ્ટ્રમાં મહર્ષિ તરીકે ઈ.સ. 1916માં સ્ત્રીઓ માટે અલગ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરી. આજે આ યુનિવર્સિટી એસ.એન.ડી.ટી. યુનિવર્સિટી તરીકે કાર્યરત છે.
- ◆ અમદાવાદમાં ઈ.સ. 1850માં હરકુંવર શેઠાણીએ ‘છોડીઓની નિશાળ’ નામે કન્યાશાળાની સ્થાપના કરી હતી.
- ◆ દયાનંદ સરસ્વતીએ પણ લાહોરમાં દયાનંદ ઍંગ્લો વૈદિક કોલેજની સ્થાપના કરી હતી. જ્યારે તેમના શિષ્ય સ્વામી શ્રદ્ધાનંદે ઈ.સ. 1902માં કાંગડી ગુરુકુળની શરૂઆત કરી.
- ◆ સર સૈયદ અહેમદખાંએ મુસ્લિમોમાં શિક્ષણનો વ્યાપ વધે તે માટે ઈ.સ. 1864માં ગાઝીપુરમાં અંગ્રેજી શાળા સ્થાપી તેમજ ઈ.સ. 1875માં અલીગઢ ખાતે ઍંગ્લો-મોહમેડન ઓરિએન્ટલ કોલેજની સ્થાપના કરી.
- ◆ વડોદરાના મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડે પોતાના રાજ્ય વડોદરામાં ઈ.સ. 1901માં મફત, ફરજિયાત અને સાર્વત્રિક પ્રાથમિક શિક્ષણની જોગવાઈ કરી. એટલું જ નહિ બે વિદ્યાર્થીઓને વિદેશની યુનિવર્સિટીમાં વિદેશની યુનિવર્સિટીમાં ભણવા માટે શિષ્યવૃત્તિની શરૂઆત કરી.
- ◆ તેમનાં પત્ની ચિમનાબાઈ ગાયકવાડે દલિત વિદ્યાર્થીને વિદેશની યુનિવર્સિટીમાં ભણવા માટે શિષ્યવૃત્તિ આપતો કાયદો કર્યો.
- ◆ તે જ રીતે ગોંડલના મહારાજ ભગવતસિંહજીએ 10મી સદીના છેલ્લા દાયકામાં ગોંડલમાં કન્યાવિદ્યાલયોની સ્થાપના કરી. કન્યાઓ માટે મફત, ફરજિયાત અને સાર્વત્રિક શિક્ષણની જોગવાઈ કરી.

મહાત્મા ગાંધીના શિક્ષણ અંગેના વિચારો

- ◆ મહાત્મા ગાંધીએ સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામની સાથે-સાથે શિક્ષણ પરત્વે પણ ભગીરથ કાર્ય કર્યું હતું. તેમની શિક્ષણ યોજના ઈ.સ. 1936માં વર્ધા શિક્ષણ યોજના તરીકે જાણીતી છે.
- ◆ ડૉ. ઝાકીર હુસેનના વડપણ હેઠળ તેમણે એક શિક્ષણ સમિતિની રચના કરી હતી.
- ◆ તેમના મતે સાક્ષરતા એ શિક્ષણનો અંત કે પ્રારંભ નથી, તે તો માત્ર એક સાધન છે કે જેના દ્વારા પુરુષો અને સ્ત્રીઓને શિક્ષિત કરી શકાય છે. સાક્ષરતા કે અક્ષરજ્ઞાન એ સ્વયં શિક્ષણ નથી.

- ◆ ગાંધીજીનું માનવું હતું કે, પ્રચલિત શિક્ષણ વિદ્યાર્થીનું યોગ્ય જીવન-ઘડતર કરવામાં અને તેને રોજગારી અપાવવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યું હતું.
- ◆ તેમના મતે પ્રાથમિક શિક્ષણનો અભ્યાસક્રમ 7 વર્ષનો રાખવો જોઈએ. જેમાં વિદ્યાર્થીને વિભિન્ન વિષયોનું સામાન્ય જ્ઞાન અને ક્રમશઃ એક હુન્નર શીખવવો જોઈએ. પ્રાથમિક શિક્ષણ માતૃભાષામાં આપવાના તેઓ હિમાયતી હતા.
- ◆ ઈ.સ. 1937માં હિંદના મોટા ભાગના પ્રાંતોમાં તેમની યોજના પ્રમાણેની શાળાઓ અસ્તિત્વમાં આવી.
- ◆ મહાત્મા ગાંધીએ ઈ.સ. 1920માં ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદની સ્થાપના કરી. ગાંધીજીના પાયાના અનેક કાર્યકરોએ વિભિન્ન આશ્રમો સ્થાપિત કરી વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા ઝુંબેશ ચલાવી. જેમાં ઠક્કરબાપા, જુગતરામ દવે, પૂર્ણિમાબહેન પકવાસા વગેરે મુખ્ય છે.

વિશેષ

- ◆ ગાંધીજીના મતે ‘કેળવણી-એટલે બાળક અને મનુષ્યનાં શરીર, મન અને આત્માના ઉત્તમાંશોનું આવિષ્કરણ.’
- ◆ મહાત્મા ગાંધીજીના કેળવણીવિષયક વિચારો આપણને તેમની આત્મકથા “સત્યના પ્રયોગો”, “મારા સ્વપ્નનું ભારત” અને તેમનાં “ગાંધીજીનો અક્ષરદેહ” વેગેરે પુસ્તકોમાંથી સુપેરે જાણવા મળે છે.

રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના શિક્ષણ અંગેના વિચારો

- ◆ તેમણે ઈ.સ. 1901માં ‘શાંતિનિકેતન’ સંસ્થાની સ્થાપના કરી પોતાના વિચારો પ્રમાણે શિક્ષણ-વ્યવસ્થા શરૂ કરી. આ સંસ્થા આગળ જતાં શાંતિનિકેતન વિશ્વભારતી યુનિવર્સિટી તરીકે વિખ્યાત થઈ.

વિશેષ

- ◆ કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરને તેમના કવિતાસંગ્રહ “ગીતાંજલિ” માટે ઈ.સ. 1913માં નોબેલ પુરસ્કાર મળ્યો હતો.

અંગ્રેજ શાસન દરમિયાન સામાજિક સુધારા

- ◆ ભારતમાં અંગ્રેજી શાસન સ્થપાયું તે સમયે કેટલાંક સામાજિક અનિષ્ટો કે દૂષણો પ્રવર્તતા હતાં. તે માનવતાના વિરોધી અને વ્યક્તિના વિકાસને રૂંધતા હતા. આ સામાજિક દૂષણોમાં મુખ્યત્વે બાળલગ્ન, અસ્પૃશ્યતા, બાળકીને દૂધ પીતી કરવી, ગુલામીપ્રથા, સતીપ્રથા, જ્ઞાતિભેદ, વિદવા પુનર્વિવાહની મનાઈ, નિરક્ષરતા અને અંધશ્રદ્ધાને ગણાવી શકાય.
- ◆ 19મી સદીમાં કેટલાક મહાન સુધારકોએ ભારતમાં સામાજિક દૂષણો વિરુદ્ધ વ્યક્તિગતરૂપે અને સંસ્થાઓ સ્થાપીને તેને દૂર કરવા ઝુંબેશ ઉપાડી. 19મી સદીના ભારતને સામાજિક-

ધાર્મિક સુધારાને ક્ષેત્રે નવજાગૃતિની સદી તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

સુધારક સંસ્થાઓ અને સામાજિક સુધારા

- ◆ 19મી સદીમાં સ્થપાયેલી સંસ્થાઓએ સામાજિક સુધારા કરવામાં પાયાની ભૂમિકા ભજવી, જેમાં અગ્રસ્થાને રાજા રામમોહનરાય દ્વારા સ્થાપિત ઈ.સ. 1828ની બ્રહ્મોસમાજને ગણાવી શકાય. રાજા રામમોહનરાયે ઈ.સ. 1815માં 'આત્મીય સભા' સ્થાપી અને ઈ.સ. 1821માં 'સંવાદ કૌમુદી' નામની પત્રિકા સતીપ્રથા વિરુદ્ધ બંગાળમાં મોટા પાયે ઝુંબેશ ચલાવી. તેમની સંસ્થા બ્રહ્મોસમાજના પ્રયત્નોથી 1829માં વિલિયમ બેન્ટિકે સતીપ્રથા વિરુદ્ધ કાયદો કરી તેના પર પ્રતિબંધ ફરમાવ્યો અને સદીઓ જૂના આ મોટા અનિષ્ટને દૂર કર્યું.
- ◆ એ જ રીતે બ્રહ્મોસમાજની પ્રયત્નોથી જ ઈ.સ. 1839માં 'નરબલિ પ્રથા' અને બાળકીને દૂધપીતી કરવાની પ્રથા વિરુદ્ધ કાયદા કરવામાં આવ્યા.
- ◆ રાજા રામમોહનરાય બાદ વિખ્યાત બ્રહ્મોસમાજી ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરે પોતાના સામયિક 'સોમપ્રકાશ' દ્વારા વિધવા પુનર્વિવાહની હિમાયત કરી. તેઓ માનતા કે જે સ્ત્રીઓ નાની વયે વિધવા બને છે તે વિધવા તરીકે આખી જિંદગી અત્યંત કઠિન પરિસ્થિતિમાં જીવે તે સભ્યસમાજની નિશાની નથી.
- ◆ તેમના પ્રયત્નોથી ઈ.સ. 1856માં ડેલહાઉસીએ વિધવા પુનર્વિવાહ કાયદો પસાર કરી વિધવાનાં લગ્નને કાયદેસર બનાવી એક મોટા સામાજિક દૂષણને દૂર કર્યું.
- ◆ ભારતમાં અસ્પૃશ્યતાના કલંકને દૂર કરવા મહાત્મા ગાંધીએ ખૂબ પાયાનો વિચાર કર્યો હતો.
- ◆ ગાંધીજીએ અનુસૂચિત જાતિના દુદાભાઈને પરિવાર સહિત પોતાના આશ્રમમાં વસાવ્યા હતા. મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડ પણ અનુસૂચિત જાતિના લોક-ઉદ્ધારની પ્રવૃત્તિઓ સાથે સંકળાયેલા હતા.
- ◆ ડૉ. ભીમરાવ આંબેડકરે અનુસૂચિત જાતિના લોકોને સામાજિક, શૈક્ષણિક અને રાજકીય અધિકારો મળે તે માટે આજીવન સંઘર્ષ કર્યો.
- ◆ મામાસાહેબ ફડકેએ ગોધરામાં અનુસૂચિત જાતિનાં બાળકો માટે શાળા સ્થાપી હતી. એ જ રીતે પરીક્ષિતલાલ મજુમદારે અનુસૂચિત જાતિના લોકો માટે શાળા-છાત્રાલયો સ્થાપી તેમના શૈક્ષણિક વિકાસ માટેનાં દ્વાર ખોલ્યાં. ઠક્કરબાપાએ આદિવાસી કે જનજાતિના પ્રદેશોમાં જઈ આશ્રમો સ્થાપ્યા.
- ◆ કેશવચંદ્ર સેન નામના અન્ય એક બ્રહ્મોસમાજી નેતાએ ઈ.સ. 1870માં બાળલગ્ન વિરુદ્ધ વ્યાપક ઝુંબેશ ચલાવી. તેમના મતે બાળલગ્ન એ સમાજનું સૌથી મોટું દૂષણ છે.

- ◆ તેમના પ્રયત્નોથી ઈ.સ. 1872માં 'લગ્નવય સંમતિદારો' પસાર થયો. આ ધારાથી 12 વર્ષથી નીચેની વયનાં છોકરાં કે છોકરીનાં લગ્ન ગેરકાયદેસર ગણવામાં આવ્યાં.

વિશેષ

- ◆ મહિલાઓની દુર્દશા માટે બાળલગ્નની સ્થાપિત શાપિત પ્રથા હતી. કેશવચંદ્ર સેનના પ્રયત્નોથી નવેમ્બર, ઈ.સ. 1870માં 'ઈન્ડિયન રિફોર્મ એસોસિયેશન'ની સ્થાપના થઈ, ઈ.સ. 1872માં બ્રહ્મ વિવાહ નિયમ બન્યા. ઈ.સ. 1846માં વિવાહની ઉંમર ઓછામાં ઓછી 10 વર્ષ નિયત હતી. જે સંમતિ વય અધિનિયમ (19 માર્ચ, 1891) અન્વયે કન્યાનાં લગ્નની ઉંમર 10થી વધારીને 12 વર્ષની કરવામાં આવી. ઈ.સ. 1930માં શારદા અધિનિયમ દ્વારા કન્યાની ઉંમર 14 વર્ષની કરવામાં આવી. આઝાદી પછી ઈ.સ. 1949 અને ઈ.સ. 1978માં આ ઉંમર ક્રમશઃ 15 વર્ષ અને 18 વર્ષની કરવામાં આવી.

કન્યા-કેળવણી

- ◆ વુડના ખરીતામાં ભારતીય પ્રજામાં સ્ત્રીશિક્ષણને વધુ ઉત્તેજન મળે તેવાં પગલાં ભરવાનું ગવર્નર જનરલને સૂચન કર્યું.
- ◆ ખરીતામાં સૂચવેલ ગ્રાન્ટ ઈન એઈડ પદ્ધતિમાં કન્યાઓ માટેની શિક્ષણ સંસ્થાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો.
- ◆ ભારતમાં એ વખતના ગવર્નર જનરલ ડેલહાઉસીનું સ્ત્રી-કેળવણી પ્રત્યેનું હકારાત્મક વલણ હતું. કાઉન્સિલ ફોર એજ્યુકેશનને માર્ગદર્શન આપતાં તેમણે જાહેર કર્યું હતું કે 'ઈ.સ. 1854ના ખરીતામાં શિક્ષણની જે જવાબદારી છે તે સરકારે સ્વીકારવી જોઈએ' વુડના ખરીતાથી સ્ત્રી-કેળવણીના ખર્ચમાં ભારે વધારો કરવાનો અનુરોધ કર્યો, પરિણામે નવી કન્યાશાળાઓ શરૂ થઈ.

વિધવાવિવાહ

- ◆ વિધવાઓનાં પુનઃલગ્ન માટે સમાજસુધારકોએ ભગીરથ પ્રયત્નો કર્યા, જેમાં રાજા રામમોહનરાય અને ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર મુખ્ય હતા.
- ◆ મહારાષ્ટ્રમાં મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે, રમાબાઈ રાનડે, જ્યોતિરાવ ફૂલે, સાવિત્રીબાઈ ફૂલે, મહર્ષિ કર્વે, ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે વગેરેએ પણ વિધવા પુનર્વિવાહ માટે અને બાળલગ્ન વિરુદ્ધ બહુ જ મોટી ઝુંબેશ ચલાવી.
- ◆ ગુજરાતમાં ઈ.સ. 1844માં દુર્ગારામ મહેતાજીએ સુરતમાં માનવધર્મસભાની સ્થાપના કરી લોકોને વહેમ, અંધશ્રદ્ધા અને દોરાધાગાની પ્રવૃત્તિઓમાંથી છોડાવવા મહત્વપૂર્ણ કાર્ય કર્યું.
- ◆ ગુજરાતના મહાન સુધારકો નર્મદ, કરસનદાસ મૂળજી, મહિપતરામ રૂપરામ, દલપતરામ વગેરેએ પણ બાળલગ્ન અને વિધવાવિવાહની મનાઈ વિરુદ્ધ આંદોલનો ચલાવ્યાં. નર્મદે એક વિધવા સાથે લગ્ન કરી દાખલો બેસાડ્યો હતો.

- ◆ ગવર્નર જનરલ કાઉન્સિલના સભ્ય જે. બી., ગ્રાન્ટે રજૂ કરેલ બિલને જેને વિધવા પુનઃલગ્ન અધિનિયમ, 1856 તરીકે ઓળખાય છે. આ કાનૂન અંતર્ગત કોલકાતામાં શ્રીચંદ્ર વિદ્યારત્ન અને કાલીમતી દેવીના વિવાહ થયાં. એવી જ રીતે ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરે વિધવા પુનર્વિવાહ ક્ષેત્રે મહત્વપૂર્ણ કાર્ય કર્યું. એવી જ રીતે આંધ્રમાં કુન્દકુરિ વીરેસલિંગમ, પશ્ચિમ ભારતમાં મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે, ડી. કે. કર્વે, આર. જી. ભાંડારકર, બી.એમ. માલાબારીએ પ્રસંશનીય કાર્ય કર્યું.

રામકૃષ્ણ મિશન અને સ્વામી વિવેકાનંદ

- ◆ રામકૃષ્ણ પરમહંસ કોલકાતા પાસેના દક્ષિણેશ્વરના ઉચ્ચ કોટિના મહાન સંત હતા.
- ◆ બંગાળના નવયુવાનોમાં સૌથી તેજસ્વી યુવાન કોલકાતાના યુનિવર્સિટીના યુવાન ગ્રેજ્યુએટ નરેન્દ્રનાથ દત્ત, જે પાછળથી સ્વામી વિવેકાનંદના નામે પ્રસિદ્ધ થયા. (તેમનો જન્મ 12મી જાન્યુઆરી, 1863માં થયેલ, પિતાનું નામ વિશ્વનાથ દત્ત અને માતાનું નામ ભુવનેશ્વરી દેવી હતું).
- ◆ સ્વામી વિવેકાનંદે રામકૃષ્ણ પરમહંસની ઉદાર ધર્મભાવના અને સેવાભાવનાનો પ્રચાર કરવા માટે રામકૃષ્ણ મિશન નામની સંસ્થાની સ્થાપના (ઈ.સ. 1897માં) કરી.
- ◆ તેમણે અમેરિકાના શિકાગો શહેરમાં (ઈ.સ. 1893માં) ભરાયેલ સર્વધર્મ સંમેલનમાં ભાગ લીધો. વિશ્વધર્મપરિષદના સભ્યોને ‘ભાઈઓ અને બહેનો’ (Brothers and Sisters) શબ્દો દ્વારા સંબોધન કરીને સૌને મુગ્ધ કર્યા.
- ◆ તેમના મત મુજબ “માનવસેવા એ જ પ્રભુ સેવા છે.” તેઓ યુવાનોને કહેતા કે ‘ઊઠો જાગો અને ધ્યેયપ્રાપ્તિ સુધી મંડ્યા રહો.”

સ્વાતંત્ર્ય-ચળવળો (ઈ.સ. 1870થી ઈ.સ. 1947)

રાષ્ટ્રવાદનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ

- ◆ રાષ્ટ્રવાદ એટલે રાષ્ટ્ર માટે તન, મન અને ધન ન્યોછાવર કરવાની ભાવના. રાષ્ટ્રવાદ એટલે પોતાના રાષ્ટ્ર પ્રત્યે એકાત્મકતા અને ગૌરવની ભાવના.
- ◆ રાષ્ટ્રીય એકતાને વેગ આપનાર કેટલાક પ્રસંગો હતા, જેમાં હિન્દી સનદી નોકરીઓમાં ભારતીયો સાથે કરવામાં આવતો અન્યાય, લિટનનો પ્રેસ સ્વાતંત્ર્ય પર કાપ મૂકતો વર્નાક્યુલર પ્રેસ એક્ટ અને હથિયારબંધી ધારો તેમજ રિપનના સમયમાં પસાર થયેલ ઈલ્બર્ટ બિલના પ્રમાણે ભારતીય ન્યાયાધીશ યુરોપિયન વ્યક્તિનો કેસ પણ ચલાવી શકે જેનો અંગ્રેજોએ વિરોધ કર્યો. પરિણામે સરકારે આ વિધેયક પાછું ખેંચ્યું. આ બધી જ બાબતોએ ભારતીયોને રાષ્ટ્રીય એકતા માટે તૈયાર કર્યા.

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભા (કોંગ્રેસ)ની સ્થાપના

- ◆ હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાની સ્થાપના માટે નિવૃત્ત અંગ્રેજ અધિકારી એ.ઓ.હ્યુમનો ફાળો મહત્વનો છે.
- ◆ 28 ડિસેમ્બર, 1885ના રોજ કોંગ્રેસનું પ્રથમ અધિવેશન મુંબઈમાં ગોકુલદાસ તેજપાલ સંસ્કૃત પાઠશાળામાં મળ્યું.
- ◆ જેમાં 72 જેટલા પ્રતિનિધિઓએ હાજરી આપી હતી અને વ્યોમેશચંદ્ર બેનરજી આ અધિવેશનના પ્રમુખ હતા.

હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભા અગાઉનાં સંગઠનો	
બ્રિટિશ ઈન્ડિયન એસોસિએશન	કોલકાતા
બોમ્બે એસોસિએશન	મુંબઈ
મદ્રાસ નેટિવ સભા	ચે
પૂના સાર્વજનિક સભા	પૂણે
ઈન્ડિયન એસોસિએશન	કોલકાતા
ગુજરાત સભા	અમદાવાદ

- ◆ હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના પ્રથમ તબક્કામાં (ઈ.સ. 1885-1905) બંધારણીય અને લોકશાહી પદ્ધતિ દ્વારા અંગ્રેજ સરકારની અયોગ્ય નીતિનો વિરોધ કરતી હતી. જે ચર્ચાઓ, ઠરાવો દ્વારા પોતાની માંગણીઓ અરજી સ્વરૂપે વાઈસરોય પાસે મોકલાતી. આ પ્રકારના નરમ કે મવાળવાદી વલણોને લીધે તેઓ ‘મવાળવાદીઓ’ તરીકે ઓળખાયા.
- ◆ મવાળવાદી નેતાઓએ હિંદના સુશિક્ષિત મધ્યમ વર્ગને સંગઠિત કરી રાષ્ટ્રીય ચેતના માટેની ભૂમિકા તૈયાર કરી. આજ સમયગાળા દરમિયાન કોંગ્રેસમાં બાળ ગંગાધર ટિળક, લાલા લજપતરાય અને બિપીનચંદ્ર પાલ જેવા નેતાઓ કોંગ્રેસની મવાળ નીતિરીતિઓમાં આમૂલ પરિવર્તનની માંગણી કરતા.
- ◆ તેમણે વિનંતી કે પ્રાર્થના કરવાની કોંગ્રેસની નીતિની ટીકા કરી. તેઓ કહેતા, “સરકારના નેક ઈરાદા પર વિશ્વાસ કરતા આપણે આપણી શક્તિ પર વિશ્વાસ કરવો ખોઈએ.” તેઓ જહાલવાદી તરીકે ઓળખાયા.
- ◆ ટિળક મહારાજે કહ્યું કે. “સ્વરાજ મારો જન્મસિદ્ધ અધિકાર છે, તે હું લઈને જ જંપીશ.”
- ◆ જહાલવાદી નેતાઓમાં પોતાના વિચારોનો ફેલાવો કરવા લોકમાન્ય ટિળકે ‘દી મરાઠા’ (અંગ્રેજી) અને ‘કેસરી’ (મરાઠી), લાલા લજપતરાયે ‘દી પંજાબી’ અને ‘દી પ્યુપિલ’ તથા બિપીનચંદ્ર પાલે ‘ન્યૂ ઈન્ડિયા’ સાપ્તાહિક અને ‘વંદે માતરમ’ વર્તમાનપત્રો શરૂ કર્યા.

◆ ઈ.સ. 1905માં વાઈસરોય કર્ઝને 'ભાગલા પાડો અને રાજ કરો'ની નીતિના એક ભાગરૂપે વહીવટી સુગમતાના બહાના નીચે બંગાળના ભાગલા પાડ્યા. જેની સામે બહિષ્કાર, રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ અને સ્વદેશી પ્રસાર દ્વારા બંગાળ આંદોલન ચલાવવામાં આવ્યું. આંદોલનની અસરના કારણે ઈ.સ. 1911માં બ્રિટિશ સરકારે બંગાળના ભાગલા રદ કર્યા.

ભારતમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ

- ◆ ભારતમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિની શરૂઆત વાસુદેવ બળવંત ફડકેએ કરી. વાસુદેવ બળવંત ફડકેએ પછાત જાતિઓને સંગઠિત કરી લડાયક તાલીમ આપી. મહારાષ્ટ્ર અને મુંબઈ ઈલાકાના ઘણા ભાગોમાં ભયંકર પ્લેગ રોગ ફેલાતા મુખ્ય પ્લેગ કમિશનર રેન્ડ અને તેમના મદદનીશો દ્વારા લોકોને ખૂબ પરેશાન કરવામાં આવ્યા ત્યારે ધામોદર ચાફેકર અને બાલકૃષ્ણ ચાફેકર બંધુઓએ રેન્ડની હત્યા કરી.
- ◆ વિનાયક સાવરકરે ઈ.સ. 1900માં 'મિત્રમેલા' નામની ક્રાંતિકારી સંસ્થા સ્થાપી જે બાદમાં 'અભિનવ ભારત' તરીકે ઓળખાઈ. તેમનું પુસ્તક "1857 : પ્રથમ સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામ" પ્રકાશિત થતાં પહેલાં પ્રતિબંધિત થનાર વિશ્વનું પહેલું પુસ્તક હતું. તેમણે વિદેશમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિ ચલાવી અને જન્મટીપની સજા વહોરી.
- ◆ તેમને કોલકાતામાં અનુશીલન સમિતિની સ્થાપના કરવામાં આવી. બારીન્દ્ર ઘોષ પછીથી આ સંસ્થાના મુખ્ય આગેવાન બન્યા.
- ◆ ખુદીરામ બોઝ અને પ્રફુલ ચાકીએ બંગાળમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિ ચલાવી. ન્યાયાધીશ કિન્સફર્ડની હત્યા કરવા યોજના ઘડી તેમની બગી પર બોમ્બ ફેંકવામાં આવ્યો પરંતુ કિન્સફર્ડની જગ્યાએ ગાડીમાં બેઠેલ વકીલ કેનેડીનાં પત્ની, તેમની દીકરી મૃત્યુ પામ્યાં. ખુદીરામને ફાંસીની સજા થઈ અને પ્રફુલ ચાકીએ પોતાને ગોળી મારી બલિદાન પસંદ કર્યું.
- ◆ રામપ્રસાદ બિસ્મિલ અને અશફાક ઉલ્લાખાને હિંદુ-મુસ્લિમ એકતાનું ઉત્તમ ઉદાહરણ પૂરું પાડ્યું. તેમણે કાકોરી ટ્રેન લૂંટની યોજનામાં ભાગ લીધો. ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ અને હથિયારોની ખરીદી માટે નાણાંની આવશ્યકતા હોઈ કાકોરી ટ્રેનમાં અંગ્રેજ તિખેરીને લૂંટવામાં આવી. અશફાક, રામપ્રસાદ બિસ્મિલ, રોશનસિંહ અને રાજેન્દ્રપ્રસાદ પકડાયા, તેમને ફાંસીની સજા થઈ.
- ◆ આ સમયે ક્રાંતિકારીઓ વચ્ચે સંપર્કનું માધ્યમ દુર્ગાભાભી હતાં. તેમણે મહિલાઓને ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓમાં સક્રિય બનાવી.
- ◆ ચંદ્રશેખર આઝાદે ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓમાં બાળપણથી જ સક્રિય બન્યા હતા. કાકોરી લૂંટમાં પણ સક્રિય રહ્યા હતા.

તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી કે જીવતે જીવ અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં પકડાઈશ નહિ. ઈ.સ. 1931માં અલાહાબાદના આલ્ફ્રેડ બાગમાં અંગ્રેજો સાથેના સંઘર્ષમાં પોતાની જ પિસ્તોલથી શહીદી વહોરી.

વિદેશોમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ

- ◆ કચ્છના વતની શ્યામજીકૃષ્ણ વર્માએ ઈંગ્લેન્ડમાં 'ઈન્ડિયન હોમરૂલ સોસાયટી'ની સ્થાપના કરી. સંસ્થાના પ્રચાર માટે 'ઈન્ડિયન સોશિયોલોજિસ્ટ' નામનું સામયિક શરૂ કર્યું અને સંસ્થાના કાર્યાલયને 'ઈન્ડિયા હાઉસ' નામ આપ્યું. મદનલાલ ટીંગરા, વિનાયક સાવરકર, મેડમ ભીખાઈજી કામા લંડનમાં શ્યામજીકૃષ્ણ વર્માની સાથે ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાયાં. સોશિયોલોજિસ્ટ મદનલાલ ટીંગરાએ ઈ.સ. 1909માં વિલિયમ વાયલીને ગોળી મારી હત્યા કરતાં તેમને ફાંસી આપવામાં આવી.
- ◆ શ્યામજીકૃષ્ણ વર્મા લંડનથી પેરિસ ગયા બાદ લંડનમાં તેમની કામગીરી સાવરકરે સંભાળી. ઈ.સ. 1857ના સંગ્રામની સુવર્ણ વર્ષની ઉજવણી ઈ.સ. 1907માં કરતા તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી તેમને જેલની સજા થઈ.
- ◆ મેડમ ભીખાઈજી રુસ્તમ કામાએ ઈ.સ. 1902માં યુરોપમાં 'વંદે માતરમ' વર્તમાનપત્ર શરૂ કર્યું. ઈ.સ. 1907માં જર્મનીના સ્ટુટગાર્ટમાં યોજાયેલ બીજી આંતરરાષ્ટ્રીય સમાજવાદી પરિષદમાં ભારતનો પ્રથમ તિરંગો રાષ્ટ્રધ્વજ ફરકાવ્યો.
- ◆ શ્યામજીકૃષ્ણ વર્માના સાથીદાર સરદારસિંહ રાણાએ પેરિસમાં સભાઓ ભરી અંગ્રેજી દમનનો વિરોધ કર્યો. ફ્રેન્ચ, સરકારે તેમને હદપાર કર્યા. આ ઉપરાંત તારકનાથ દાસ, લાલા હરદયાલ, અફઘાનિસ્તાનના રાજા મહેન્દ્ર પ્રતાપ, બર્કતુલ્લા, રાસબિહારી ઘોષ, ચંપક રમણ પિલ્લાઈ જેવા નામી-અનામી ઘણા ક્રાંતિકારીઓએ વિદેશોમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિ ચલાવી રાષ્ટ્રને સ્વતંત્રતા અપાવવા સક્રિય પ્રયત્નો કર્યા.

માનગઢ હત્યાકાંડ

- ◆ માનગઢ હત્યાકાંડ 17 નવેમ્બર, 1913ના રોજ ગુજરાત-રાજસ્થાનની સરહદ પર આવેલ માનગઢ ડુંગર પર સર્જાયો હતો. તેને આદિવાસીઓના બલિદાનની ગૌરવશાળી ઘટના ગણવામાં આવે છે. આ સમયે ગોવિંદ ગુરુની ભગત ચળવળથી ભીલોમાં નવજીવનનો સંચાર થયો તેમજ તેમનામાં આત્મસન્માનની ભાવનાનો વિકાસ થયો અને તેમનાં જીવનમાંથી અંધશ્રદ્ધા, વહેમો, બદીઓ અને કુરિવાજો દૂર કરવા પ્રેરણા મળતા ઉન્નતિ માટે પ્રયાસો કર્યા. આ સાથે 17 નવેમ્બર, 1913 ના રોજ હજારો ભીલો અંગ્રેજોથી અને દેશીરાજ્યોથી મુક્તિ મેળવવાના સ્વપ્ન સાથે માનગઢ ડુંગર પર એકત્રિત થયા. તે દિવસે બ્રિટિશ લશ્કર અને સહયોગી દેશી રજવાડાના લશ્કરે માનગઢના ડુંગર પર હુમલો કર્યો.

- ◆ અંગ્રેજોએ આ ચળવળને ભારે ફૂરતાપૂર્વક દબાવી દીધી અને ગોવિંદ ગુરુની ધરપકડ કરી હતી. તેમની મુક્તિ બાદ તેઓ કંબોઈ (તા. લીમડી, જિ. દાહોદ) ખાતે રહ્યા હતા. આજે ત્યાં તેમની સમાધિ છે.
- ◆ આ ઉપરાંત વ્યારા આદિવાસી આંદોલન (ઈ.સ. 1914) તાપી જિલ્લામાં થયું હતું. દટવાવ, આદિવાસી આંદોલન (ઈ.સ. 1922) વિજયનગર તાલુકા (જિ. સાબરકાંઠા)માં થયું હતું. આ આંદોલનોને દબાવી દેવામાં આવ્યાં હતાં.

ગાંધીજીનું હિંદમાં આગમન

- ◆ ઈ.સ. 1915માં ભારત પરત ફર્યા. તેમને ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે પાસેથી પ્રેરણા મેળવી ભારતના ઘણાખરા ભાગોનો પ્રવાસ કર્યો. તેમને સમજાયું કે ભારતની ગરીબીના મૂળમાં અંગ્રેજો દ્વારા થતું શોષણ કારણભૂત છે. પોતાની પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપવા માટે ઈ.સ. 1915માં કોચરબ આશ્રમની અને ઈ.સ. 1917માં સાબરમતી આશ્રમની સ્થાપના કરી.

ચંપારણ સત્યાગ્રહ

- ◆ હિમાલયની તળેટીમાં બિહારમાં ચંપારણ આવેલ છે. 19મી સદીની શરૂઆતથી જ અહીં યુરોપિયનોએ ગળીના બગીચા અને કારખાનાં સ્થાપ્યાં હતાં. અહીં ખેડૂતોને જમીનના 3/20 ભાગ પર ફરજિયાત ગળીની ખેતી ખેતી કરવાની ફરજ પાડવામાં આવતી. આ પદ્ધતિને 'ત્રીન કઠિયા' પદ્ધતિ તરીકે ઓળખવામાં આવતી.
- ◆ ચંપારણના ખેડૂતો પર વધુ મહેસૂલ અને વેરા નાખવામાં આવતા જેથી તેમની મુશ્કેલીમાં વધારો થયેલ.
- ◆ ચંપારણના ખેડૂત રાજકુમાર શુક્લના આગ્રહથી ગાંધીજી મોતીહારી આવ્યા. અને ગાંધીજીનો આ સત્યાગ્રહ સફળ થયો.

ખેડા સત્યાગ્રહ

- ◆ ખેડા જિલ્લામાં ઈ.સ. 1917માં અતિવૃષ્ટિના કારણે પાક નિષ્ફળ ગયો હતો તેમ છતાં અંગ્રેજ સરકારે મહેસૂલ માફ કરવાને બદલે મહેસૂલ ઉઘરાવવાનું નક્કી કર્યું.
- ◆ પરિણામે ગાંધીજી અને વલ્લભભાઈ પટેલની આગેવાની નીચે લોકોને સત્યાગ્રહ કરવાની ફરજ પડી. આ લડતમાં વલ્લભભાઈ પટેલ નેતા તરીકે ઊભરી આવ્યા. તેમણે વકીલાત છોડી સેવાવ્રત સ્વીકાર્યું.
- ◆ ગાંધીજીએ ખેડૂતોને કહ્યું કે, "સરકાર આપણી માંગણી ન સ્વીકારે તો આપણે મહેસૂલ ભરવાનું નથી." સરકારે મહેસૂલની રકમ ઉઘરાવવા જપ્તી શરૂ કરી. આ સમયે સરકારે જપ્ત કરેલ એક ખેતરમાં ડુંગળીનો પાક તૈયાર હતો.
- ◆ ગાંધીજીની સલાહથી મોહનલાલ પંડ્યા પોતાના સાથીદારો

સાથે આ પાક કાપી લાવ્યા. સરકારે મોહનલાલને પકડી 15 દિવસની જેલની સજા કરી. તે છૂટ્યા ત્યારે લોકોએ સ્વાગત કર્યું ગાંધીજીએ તેમને 'ડુંગળી ચોર'નું બિરુદ આપ્યું. સત્યાગ્રહમાં અંતે સુખી કુટુંબો મહેસૂલ ભરે તો ગરીબોનું મહેસૂલ નહિ લેવાની શરતે સમાધાન થયું.

રોલેટ એક્ટ (1919)

- ◆ પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ બાદ સરકારે માર્ચ ઈ.સ. 1919માં રોલેટ એક્ટ પસાર કર્યો. રોલેટ એક્ટમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવેલ કે કોઈ પણ વ્યક્તિની કારણ આપ્યા વિના ધરપકડ કરી શકાય તથા ખાસ અદાલતમાં કામ ચલાવી તેને સજા કરી શકાય. લોકોના સ્વતંત્રતા પર કાપ મૂકતા આ કાયદાનો લોકોએ વિરોધ કર્યો. ગાંધીજીએ આને 'કાળો કાયદો' કહ્યો અને સત્યાગ્રહ શરૂ કર્યો.

જલિયાંવાલા બાગનો હત્યાકાંડ

- ◆ પંજાબના અમૃતસરમાં (13 એપ્રિલ, 1919) લોકોનો વિશાળ જનસમૂહ પોતાના પ્રિય નેતાઓ ડો. સૈફુદ્દીન કિચલુ અને ડો. સત્યપાલની ધરપકડનો વિરોધ કરવા એકઠો થયો હતો. જલિયાંવાલા બાગમાં વૈશાખીના તહેવારને અનુલક્ષીને વધારે લોકો આવ્યા હતા. નિઃશસ્ત્ર લોકોના સમૂહ પર અમૃતસરના લશ્કરી કમાન્ડર જનરલ ડાયરે ગોળીઓ વરસાવી. એક હજાર જેટલા લોકો આ ગોળીબારમાં મૃત્યુ પામ્યાં અને અનેક લોકો ઘાયલ થયાં.
- ◆ આ ઘટનાથી વ્યથિત થઈ ગાંધીજીએ સરકાર દ્વારા અપાયેલો કૈસરે હિંદનો ઈલકાબ ત્યજી દીધો. રવિન્દ્રનાથ ટાગોરે નાઈટહૂડની પદવી પરત કરી.

અસહકાર આંદોલન

- ◆ ઈ.સ. 1920માં ગાંધીજીએ અસહકાર આંદોલન શરૂ કર્યું. આ આંદોલનના મુખ્ય બે પાસાં છે : (1) પંડનાત્મક પાસું અને (2) રચનાત્મક પાસું.
- ◆ પંડનાત્મક પાસામાં શાળા, કોલેજ, ધારાસભા, અદાલતોનો, સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓનો બહિષ્કાર, વિદેશી માલનો બહિષ્કારનો સમાવેશ થતો.
- ◆ આંદોલનમાં રચનાત્મક પાસાઓમાં ઘરે-ઘરે રૅટિયો કાંતવા, ખાદી-ઉત્પાદન, સ્વદેશી પ્રસાર, ઘાઝંબી, અસ્પૃશ્યતા-નિવારણ, હિંદુ-મુસ્લિમ ઐક્ય વગેરે જેવા રચનાત્મક કાર્યક્રમો હાથ ધરવામાં આવ્યા.
- ◆ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ આપવા શાળા-કોલેજો શરૂ કરવામાં આવી. જેમાં ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, બિહાર વિદ્યાપીઠ, બનારસ વિદ્યાપીઠ, કાશી વિદ્યાપીઠ, જમિયા મિલિયા વિદ્યાપીઠ વગેરેની સ્થાપના કરવામાં આવી.
- ◆ આ આંદોલન સાથે કેટલાક પ્રદેશોમાં સ્થાનિક પ્રજ્નો

જોડી આંદોલન કરવામાં આવેલ. જેમાં આંધ્રપ્રદેશના ગંતુર જિલ્લામાં 'વન સત્યાગ્રહ' અને અસમના ચાના બગીચાના મજૂરોનાં આંદોલનનો સમાવેશ થાય છે.

- ◆ આ આંદોલન દરમિયાન પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સનું ભારત આગમન થયું. તેનો પણ દેશમાં હડતાલ પાડી વિરોધ કરવામાં આવ્યો.
- ◆ મહાત્મા ગાંધી અહિંસક સત્યાગ્રહમાં માનતા હતા. ઈ.સ. 1922માં જ્યારે ઉત્તરપ્રદેશના ગોરખપુર પાસેના ચૌરીચોરા ગામે ખેડૂતોના શાંત સરઘસ પર પોલીસે ગોળીબાર કરતા રોષે ભરાયેલા ટોળાએ પોલીસસ્ટેશન પર હુમલો કર્યો. પોલીસ સ્ટેશનને આગ ચાંપી. જેમાં 22 જેટલા પોલીસ કર્મચારી મૃત્યુ પામ્યા. આ સમાચાર ગાંધીજીને મળતા ગાંધીજીએ અસહકાર આંદોલન મોકૂફ રાખવાની જાહેરાત કરી.

સાયમન કમિશનનો બહિષ્કાર અને નેહરુ અહેવાલ

- ◆ આ સમયમાં સાયમન કમિશન ભારત આવ્યું. પરંતુ કમિશનના સભ્યોમાં એક પણ ભારતીય ન હોઈ હિંદના લોકો અને પક્ષો દ્વારા તેનો બહિષ્કાર કરવામાં આવ્યો. 'સાયમન ગો બેક'ના નારા સાથે તેનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો.
- ◆ લાહોરમાં શાંત વિરોધ પ્રદર્શન દરમિયાન લાહીચાર્જ થતા લાલા લજપતરાય ઘાયલ થયા બાદ તેમનું અવસાન થયું. જેથી લાલાજીના મૃત્યુના સમાચારથી ભગતસિંહ, સુખદેવ, રાજગુરુ વગેરે ક્રાંતિકારીઓ ઉશ્કેરાયા અને લાહીચાર્જનો આદેશ આપનાર અંગ્રેજ પોલીસ અધિકારી સોન્ડર્સની હત્યા કરવામાં આવી.
- ◆ સાયમન કમિશન નિષ્ફળ જતા હિન્દી વજુર બર્કનહેડે બધા પક્ષોને માન્ય બંધારણ ઘડી આપવા આહવાન આપ્યું. જેથી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ મોતીલાલ નેહરુની અધ્યક્ષતામાં 'નેહરુ કમિટી'નું ગઠન કરેલું અને તેનો રિપોર્ટ 'નેહરુ અહેવાલ' તરીકે ઓળખાય છે.
- ◆ આ અહેવાલમાં સાંસ્થાનિક સ્વરાજ, સમવાય તંત્ર, મૂળભૂત અધિકારો, સર્વોચ્ચ અદાલત વગેરે બાબતો સામેલ હતી. ખેડે બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા તેનો અસ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો.
- ◆ 1928માં બારડોલી તાલુકામાં સરકાર સામે જમીન મહેસૂલમાં કરવામાં આવતા વધારાની સામે બારડોલી સત્યાગ્રહ સ્વરૂપે 'ના કર'ની લડત શરૂ કરવામાં આવી. આ લડત સરકારની દમનનીતિ, જપ્તી સામે લોકોની મક્કમતા અને વલ્લભભાઈ પટેલના કુનેહપૂર્ણ નેતૃત્વ માટે યાદગાર બની. આ સત્યાગ્રહના સફળ સંચાલનથી વલ્લભભાઈ પટેલ 'સરદાર' તરીકે ઓળખાયા.

પૂર્ણ સ્વરાજનો ઠરાવ

વર્તમાન વિશેષ

- ◆ કોંગ્રેસમાં જવાહરલાલ નેહરુ, સુભાષચંદ્ર બોઝ જેવા યુવા નેતાઓ પૂર્ણ સ્વરાજના આગ્રહી હતા. (ઈ.સ. 1929) લાહોર ખાતે જવાહરલાલ નેહરુની અધ્યક્ષતામાં મળેલ કોંગ્રેસના અધિવેશનમાં પૂર્ણ સ્વરાજનો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો અને આ ઠરાવના આધારે પ્રતિવર્ષ આ દિવસને 'પૂર્ણ સ્વરાજદિન' તરીકે ઉજવવાનું ઠરાવ્યું અને આ દિવસને એટલે 26 જાન્યુઆરીના રોજ પ્રજાસત્તાક દિવસની ઉજવણી કરવાનું નક્કી થયું.
 - ◆ આ સમયની ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓમાં ભગતસિંહ અને બટુકેશ્વર દત્તે મધ્યસ્થ ધારાસભામાં બોમ્બ ફેંક્યો. તેમના બોમ્બ ફેંકવાનો આશય કોઈની હત્યા કરવાનો નહિ પરંતુ અંગ્રેજોના બહેરા કાનને ખોલવાનો હતો. તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી અને કેસ ચલાવવામાં આવ્યો.
 - ◆ ભગતસિંહ અને તેના સાથીદારોને ફાંસીની સજા થઈ.
- ### દાંડીકૂચ
- ◆ 12 માર્ચ, 1930ના રોજ અમદાવાદના સાબરમતી આશ્રમથી પોતાના સાથીદારો સાથે દાંડીયાત્રાની શરૂઆત કરી.
 - ◆ 370 કિમી જેટલી કૂચ કરી અસલાલી, બારેજ, નડિયાદ, આણંદ, રાસ, જંબુસર, સુરત, નવસારી જેવા નાનાં-મોટાં ગામો-શહેરોમાં સભા ભરી 5 એપ્રિલના રોજ સૌ દાંડી ગામે પહોંચ્યા.
 - ◆ 6 એપ્રિલ સવારે ગાંધીજીએ દાંડીના દરિયાકિનારે મીઠું હાથમાં લઈ મીઠાના કાયદાનો ભંગ કર્યો અને આ સાથે જ સવિનય કાનૂન ભંગ લડતનો પ્રારંભ થયો. દાંડી સાથે મીઠાના કાયદાનો ભંગ કરવાના સવિનય સત્યાગ્રહ અનેક ભાગોમાં શરૂ થયા.
 - ◆ ગુજરાતમાં ધરાસણા સત્યાગ્રહની જાહેરાત ગાંધીજીએ કરી, ત્યારે 5 મે, 1930ના રોજ તેમની ધરપકડ થઈ તેમને ચરવડા જેલમાં મોકલવામાં આવ્યા. ગાંધીજીની ધરપકડ થતા સત્યાગ્રહની આગેવાની અબ્બાસાહેબ તૈયબજીએ લીધી. તેમની પણ ધરપકડ થતા સત્યાગ્રહની આગેવાની સરોજીની નાયડુએ લીધી.
 - ◆ ધરાસણા ઉપરાંત વિરમગામ, ઘોલેરા, સુરજકરાડી, વડાલામાં મીઠાનો સત્યાગ્રહ થયો.
 - ◆ સવિનય કાનૂન ભંગ લડતમાં સ્વદેશી, વિદેશી કાપડનો બહિષ્કાર, મહેસૂલ સહિતના કરવેરા ન ભરવા, દારૂબંધી, દારૂના પીઠા પર પિકેટિંગ, અસ્પૃશ્યતા નિવારણ વગેરે કાર્યક્રમો કરવામાં આવ્યા. જેમાં ખેડૂતો, આદિવાસીઓ, સ્ત્રીઓએ મોટી સંખ્યામાં ભાગ લીધેલ.
 - ◆ સરહદ પ્રાંતના વિસ્તારમાં સરહદના ગાંધી ખાન અબ્દુલ ગફાર ખાનની આગેવાની નીચે 'ના કર' ની અહિંસક લડત લડવામાં આવી. અંગ્રેજ સરકારે હજારો સત્યાગ્રહીઓની

ઘરપકડ કરી આંદોલનને દબાવવા પ્રયત્ન કરેલ.

- ◆ ભારતને કેવા પ્રકારનું બંધારણ આપવું તથા સુધારા આપવા તેની ચર્ચા કરવા ગોળમેજી પરિષદોનું આયોજન થયું.
- ◆ પ્રથમ ગોળમેજી પરિષદ કોંગ્રેસની ગેરહાજરીના કારણે નિષ્ફળ ગઈ.
- ◆ સવિનય કાનૂનભંગની લડત ઉગ્ર બનતા સરકારે કોંગ્રેસ સાથે સમજૂતી કરવા કરાર કર્યો. આ સંદર્ભે વાઈસરોય ઈર્વિન અને ગાંધીજી વચ્ચે થયેલા કરારને 'ગાંધી ઈર્વિન કરાર' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ કરારમાં મીઠું પકવવાની સ્વતંત્રતા, શાંત પિકેટિંગ અને સત્યાગ્રહીઓને જેલમુક્ત કરવા જેવા મુખ્ય મુદ્દા સામેલ હતા.
- ◆ ઈ.સ. 1931માં બીજી ગોળમેજી પરિષદમાં ગાંધીજીએ હાજરી આપી પરંતુ તેમાં કોમી મતદાર મંડળનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતા ગાંધીજી નિરાશ થયા અને ગોળમેજી પરિષદ નિષ્ફળ ગઈ.

'હિંદ છોડો' આંદોલન

- ◆ પ્રથમ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહી વિનોબા ભાવેની પસંદગી કરવામાં આવી. ઈ.સ. 1942માં બ્રિટિશ સરકારે હિંદને મનાવી લેવા માટે ક્વિટ્સ મિશન મોકલ્યું. પરંતુ ક્વિટ્સ મિશન ભારતીયોની સ્વતંત્રતાની માંગને સંતોષી શકે તેમ ન હોવાથી નિષ્ફળ ગયું. પ્રજામાં અંગ્રેજ સરકાર પ્રત્યે અસંતોષ વધતો જતો હતો.
- ◆ 8મી ઓગસ્ટ, 1942માં મુંબઈમાં મળેલી કોંગ્રેસની મહાસમિતિની બેઠકમાં અંગ્રેજોને ભારત છોડી દેવા ઐતિહાસિક 'હિંદ છોડો'નો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો. 9મી ઓગસ્ટે વહેલી સવારે ગાંધીજી, વલ્લભભાઈ પટેલ, જવાહરલાલ નેહરુ, મૌલાના આઝાદ ઉપરાંત દેશના આગેવાન કોંગ્રેસી નેતાઓની ઘરપકડ કરવામાં આવી. જેનાથી લડત વધારે ઉગ્ર અને વ્યાપક બની.
- ◆ અંગ્રેજોએ આ આંદોલનને કચડી નાખવા દમનકારી પગલાં ભર્યાં. ઈ.સ. 1943ના અંત સુધીમાં મોટાપાયે સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓની ઘરપકડ કરવામાં આવી. અનેક લોકોએ લડતમાં જાન ગુમાવ્યા. આ લડતથી અંગ્રેજ સરકારને ખાતરી થઈ ગઈ કે, હવે લાંબા સમય સુધી ભારતના લોકોને પરાધીન રાખી શકાશે નહિ.

સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ તરફ પ્રયાણ

- ◆ મુંબઈમાં ભારતીય નૌસેનાના સૈનિકોએ વિદ્રોહ (ઈ.સ. 1946) કર્યો. આથી સરકારને લાગ્યું કે, ક્રમશઃ સેના પણ તેના હાથમાંથી સરકી રહી છે. પરિણામે ઈંગ્લેન્ડના વડાપ્રધાન ભારતને પૂર્ણ સ્વરાજ આપવાની વાટાઘાટો કરવા કેબિનેટ કક્ષાના ત્રણ પ્રધાનો ભારત મોકલવાની જાહેરાત કરી.
- ◆ કેબિનેટ મિશનના સભ્યોએ ભારત આવી રાજકીય પક્ષોના

આગેવાનો સાથે મુલાકાત કરી. કેબિનેટ મિશન યોજનામાં બે બાબતોનો સમાવેશ થતો હતો. એક લાંબા ગાળાની યોજના અને બીજી વચગાળાની યોજના.

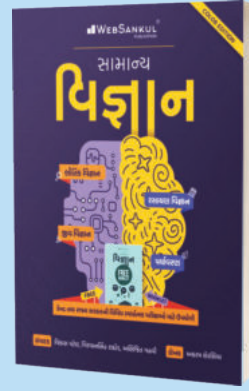
- ◆ લાંબા ગાળાની યોજનામાં ભારતને હિંદુ બહુમતીવાળા વિસ્તારો, મુસ્લિમ બહુમતીવાળા વિસ્તારો અને મિશ્ર વસ્તી એમ ત્રણ વૂથોમાં વહેંચવામાં આવે. વચગાળાની યોજના અંતર્ગત વચગાળાની સરકાર રચવાની થાય.
- ◆ મુસ્લિમ લીગે મુસ્લિમો માટેની બેઠકો મુસ્લિમ લીગ દ્વારા ભરાય તેવો આગ્રહ કર્યો પણ બ્રિટિશ સરકારે તે ન સ્વીકારતા મુસ્લિમ લીગે આ યોજના સ્વીકારવાની ના પાડી. દેશમાં પાકિસ્તાનની માંગણી સાથે સીધાં પગલાં ભરવાની અપીલ કરી. કોલકાતા અને દેશના અન્ય ભાગોમાં ભયંકર કોમી તોફાનો થયાં.
- ◆ જુલાઈ, 1946માં બંધારણસભાની રચના માટે ચૂંટણી થઈ. નવી વચગાળાની સરકારમાં મુસ્લિમ લીગે વિદ્રોહી વલણ અપનાવ્યું. તેનાથી કોમી એખલાસનું વાતાવરણ જોખમાયું.
- ◆ કટોકટીના સમયે બ્રિટિશ વડાપ્રધાન એટલીએ ફેબ્રુઆરી, 1947માં જાહેરાત કરી કે બ્રિટિશ સરકાર જૂન, 1948 સુધીમાં ભારતમાંથી વિદાય લેશે. ભારતનાં વાઈસરોય તરીકે વેવેલના સ્થાને માઉન્ટ બેટનની નિમણૂક કરવામાં આવી.
- ◆ કોંગ્રેસ અને લીગ વચ્ચે સમાધાન શક્ય ન બનતા માઉન્ટ બેટને હિંદના ભાગલા કરવાનો નિર્ણય લીધો.
- ◆ 'અનેક સ્વાયત્ત અને વિરોધી એકમોવાળી નિર્ભળ કેન્દ્ર સરકાર કરતા, કેન્દ્રને આધીન એવા વહીવટી એકમો સાથેની સુદૃઢ કેન્દ્ર સરકાર ધરાવવું હિંદ વધારે શાંતિ ભોગવી શકશે.' તેવી માઉન્ટ બેટનની દલીલ જવાહરલાલ, સરદાર પટેલ અને કોંગ્રેસના અન્ય નેતાઓને યોગ્ય લાગી.
- ◆ માઉન્ટ બેટન યોજના પ્રમાણે જુલાઈ, 1947માં હિંદ સ્વાતંત્ર્યધારો પસાર થયો અને તે મુજબ હિંદના બે ભાગલા ભારત અને પાકિસ્તાન થયા.
- ◆ 14 ઓગસ્ટ, 1947ની મધરાત પછી (15 ઓગસ્ટ) દિલ્લીના લાલ કિલ્લા પરથી બ્રિટનનો યુનિયન જેક ઉતારી તેને સ્થાને ત્રિરંગો ધ્વજ ફરકાવી ભારતને એક સ્વતંત્ર રાષ્ટ્રનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો.

1008 ટેબલ્સ

- સામાન્ય જ્ઞાન સાથે અંગ્રેજી, ગુજરાતી વ્યાકરણ અને ગણિત જેવા વિષયોની કોષ્ટકરૂપે સરળ રજૂઆત
- કેન્દ્ર તથા રાજ્ય સરકારની વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી

Scan to
Download
Demo Copy

સામાન્ય વિજ્ઞાન

- GPSC (Class 1-2), Dy. So, નાયબ મામલતદાર, STI, GSSSB, પોલીસ ભરતી બોર્ડ (PSI-કોન્સ્ટેબલ) તથા ગુજરાત સરકાર દ્વારા યોજાતી દરેક સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે ઉપયોગી

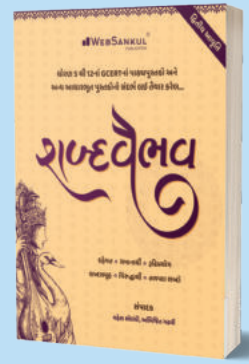
Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાતના જિલ્લા

- ગુજરાતનો ઇતિહાસ, સાંસ્કૃતિક વારસો, આર્થિક અને પ્રાદેશિક ભૂગોળ, જિલ્લાઓનો રાજકીય ઇતિહાસ વગેરે મુદ્દાઓનું રસસભર વર્ણન

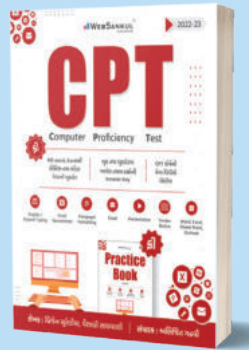
Scan to
Download
Demo Copy

શબ્દવૈભવ - દ્વિતીય આવૃત્તિ

- બિનસચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI મુખ્ય પરીક્ષા, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ, મહા નગરપાલિકા ક્લાર્કની પરીક્ષા, TET/TATની પરીક્ષા, GPSCની મુખ્ય પરીક્ષાના ગુજરાતી વિષય માટે ઉપયોગી પુસ્તક

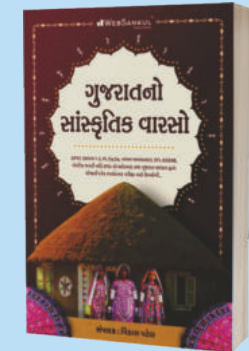
Scan to
Download
Demo Copy

CPT

- GSSSB દ્વારા લેવામાં આવતી બીજા તબક્કાની કમ્પ્યુટરની પરીક્ષાઓ જેવી કે બિન સચિવાલય ક્લાર્ક, ATDO, સિનિયર ક્લાર્ક જેવી વર્ગ 3 ની સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે ઉપયોગી

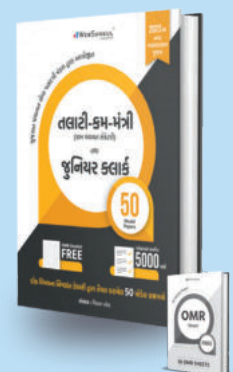
Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાતનો સાંસ્કૃતિક વારસો

- ગુજરાતની લોકસંસ્કૃતિ, કળા-કસબ, શિલ્પ અને સ્થાપત્યકળા, નાટ્યકળા, રંગમંચ, ચિત્રકળા, આદિવાસી સંસ્કૃતિ અને પરંપરાઓનું શબ્દરૂપે તલસ્પર્શી ચિત્રણ.

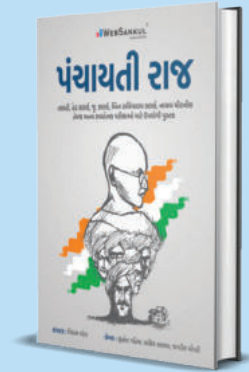
Scan to
Download
Demo Copy

તલાટી કમ મંત્રી તથા જુ. ક્લાર્ક

- તલાટી-કમ-મંત્રી અને જુનિયર ક્લાર્કની પરીક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને તૈયાર કરેલ પ્રશ્નપત્રોનું પુસ્તક
- નવા અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર થયેલ 50 પ્રશ્નપત્રો

Scan to
Download
Demo Copy

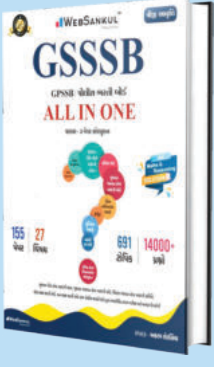

પંચાયતી રાજ

- NCERT, GCERT, સરકારી વેબસાઇટોનો સંદર્ભ લઈને તૈયાર કરાયેલ પુસ્તક. નવી પદ્ધતિ અનુસાર તથ્યાત્મક માહિતીનો સમાવેશ.

Scan to
Download
Demo Copy

GSSSB

- 2011 થી 2021 સુધીના પ્રશ્નોપત્રો નું વિષયવાદસ, તેમજ ટોપિક વાદસ સોલ્યુશન
- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, કોન્સ્ટેબલ, PSI / ASI, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ વગેરે માટે ઉપયોગી પુસ્તક

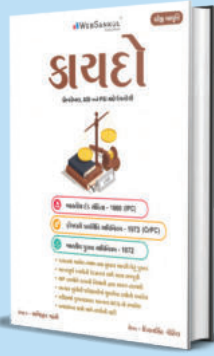
Scan to
Download
Demo Copy

કમ્પ્યુટર

- GSSSB+GPSSB+પોલીસ ભરતી બોર્ડમાં પૂછાયેલા 800+ પ્રશ્નોનો ચેપ્ટરવાઈઝ સમાવેશ
- બિનસચિવાલય, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, કોન્સ્ટેબલ, PSI / ASI માટે ઉપયોગી પુસ્તક

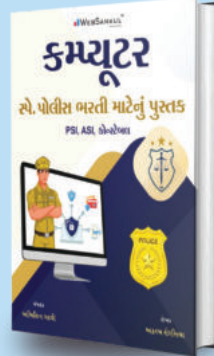
Scan to
Download
Demo Copy

કાયદો

- PSI / ASI ની મુખ્ય પરીક્ષા તથા કોન્સ્ટેબલની પરીક્ષા માટે કાયદાની વિસ્તૃત તૈયારી કરવામાં અતિ ઉપયોગી એવું પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

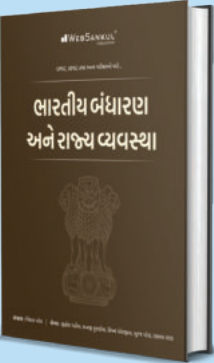

કમ્પ્યુટર

(સ્પે. પોલીસ ભરતી માટે)

- કોન્સ્ટેબલ અને PSI/ASI ની પરીક્ષાઓના અભ્યાસક્રમને ધ્યાનમાં લઈને સંક્ષિપ્તમાં અને મહત્વની બાબતો સમાવીને તૈયાર કરેલું પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

ભારતીય બંધારણ અને રાજ્ય વ્યવસ્થા

- પ્રાથમિક અને મુખ્ય પરીક્ષાના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક
- 100 થી વધુ ટેબલ અને ચાર્ટના ઉપયોગ દ્વારા માહિતીની સરળ સમજૂતી

Scan to
Download
Demo Copy

પર્યાવરણ

- UPSC, GPSC, RFO, ACF, PI, Dy.SO., STI અને GSSSB જેવી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે અતિમહત્વપૂર્ણ પુસ્તક

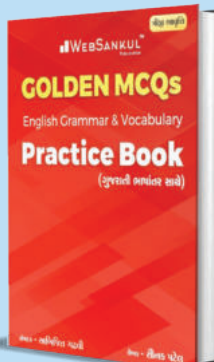
Scan to
Download
Demo Copy

All in One પેપર સેટ

- વર્ષ 2016થી અત્યાર સુધીમાં GPSC દ્વારા લેવાયેલ સિવિલ સેવાની પ્રાથમિક પરીક્ષાઓના 5500+ પ્રશ્નો
- GPSC Class 1/2, P.I., S.T.I., Dy.SO વગેરે પરીક્ષા માટે અત્યંત ઉપયોગી

Scan to
Download
Demo Copy

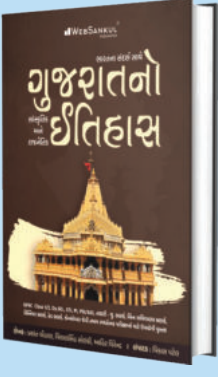

English Golden MCQ

- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI, કોન્સ્ટેબલ, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, મહા નગરપાલિકાની પરીક્ષા વગેરે માટે English Grammarની પ્રેક્ટિસ કરવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાત ઇતિહાસ

- ગુજરાતના ઇતિહાસની ભારતીય ઇતિહાસના સંદર્ભ સાથે સુવ્યવસ્થિત રજૂઆત
- GPSC Class 1/2, Dy. So, PI, PSI/ASI, તલાટી, જુ. ક્લાર્ક, બિન સચિવાલય ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, કોન્સ્ટેબલ માટે ઉપયોગી

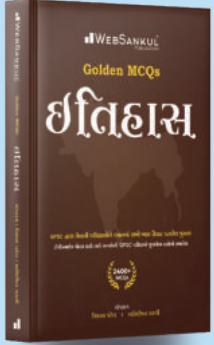
Scan to Download Demo Copy

ભૂગોળ (Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021 લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના ભૂગોળ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

Scan to Download Demo Copy

ઇતિહાસ(Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના ઇતિહાસ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

Scan to Download Demo Copy

ભારતીય બંધારણ અને રાજ્ય વ્યવસ્થા (Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021 લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના બંધારણ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

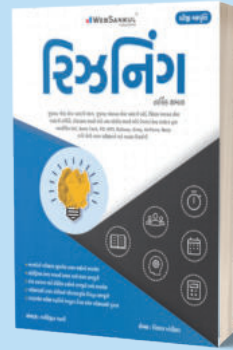
Scan to Download Demo Copy

Maths

- ગુજરાતમાં પ્રથમ વખત સૌથી વધુ (60+) પ્રકરણનો સમાવેશ કરતું સંપૂર્ણ પુસ્તક
- 3200+ પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નોનો સોલ્યુશન સાથે સમાવેશ

Scan to Download Demo Copy

રિઝનિંગ

- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI, કોન્સ્ટેબલ, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, મહાનગરપાલિકાની વિવિધ પરીક્ષા, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ, GPSC દ્વારા લેવાતી વિવિધ પ્રાથમિક પરીક્ષાઓ માટે

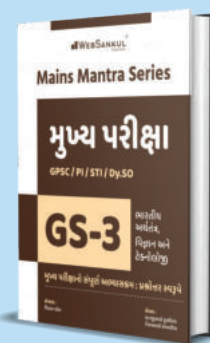
Scan to Download Demo Copy

GS 1

- GS-1 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- GPSC દ્વારા લેવામાં આવતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 ની પરીક્ષા તથા તકનીકી પોસ્ટના મુખ્ય પરીક્ષાના સામાન્ય અભ્યાસ વિષયની તૈયારી માટે ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to Download Demo Copy

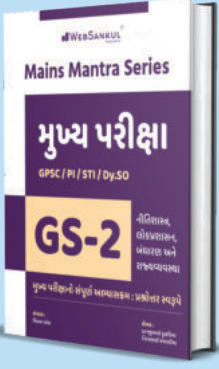

GS 3

- GS - 3 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- GPSC દ્વારા લેવામાં આવતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 તથા તકનીકી પોસ્ટની મુખ્ય પરીક્ષા માટે ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to Download Demo Copy

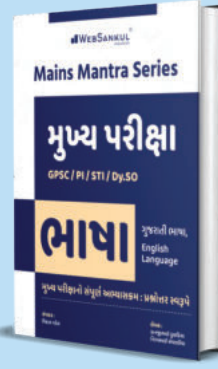

GS 2

- GS - 2 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- ભારતીય રાજ્યવ્યવસ્થા અને બંધારણના અગત્યના મુદ્દાઓ જેમ કે, સંઘવાદ, મૂળભૂત અધિકાર, DPSP, રાષ્ટ્રપતિ, રાજ્યપાલ, કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો, વિવિધ સંસ્થાઓ વગેરેનો સમાવેશ.

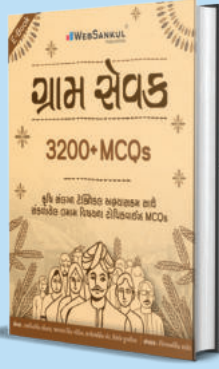
Scan to
Download
Demo Copy

મુખ્ય પરીક્ષા ભાષા

- GPSC દ્વારા લેવાતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 તથા તકનીકી પોસ્ટની મુખ્ય પરીક્ષાઓમાં ગુજરાતી અને English વિષયોની તૈયારી કરતાં ઉમેદવારોને ઉપયોગી થાય તેવું પુસ્તક

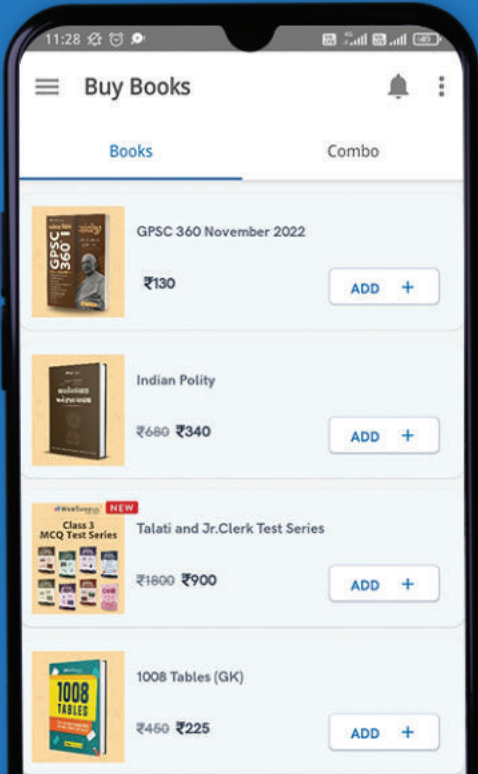
Scan to
Download
Demo Copy

ગ્રામ સેવક (E-Book)

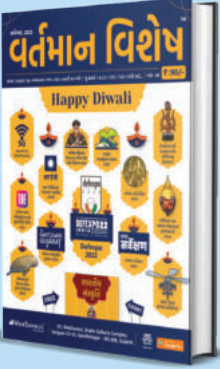
- કૃષિ નિષ્ણાંતો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ અતિ મહત્વના 3000+ MCQ
- ખેતી, બાગાયત અને પશુપાલન વિષયના અગત્યના તમામ પ્રશ્નોનું સંકલન

Scan to
Download
Demo Copy

બુક ઓર્ડર કરવા
આજે જ ડાઉનલોડ કરો
વેબસંકુલ એપ્લિકેશન

વર્તમાન વિશેષ નવેમ્બર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન ભારતીય સંસ્કૃતિ (ચાર્ટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ ઓક્ટોબર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન

Dy.so / ACF 555 આદર્શ પ્રશ્નો (બુકલેટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ સપ્ટેમ્બર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન આઝાદીના લડવૈયા ભાગ-2 (ફી બુકલેટ)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ ઓગસ્ટ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન આઝાદીના લડવૈયા ભાગ - 1 (બુકલેટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ જુલાઈ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન પર્યાવરણ વિશેષ બુકલેટ ફી

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ જૂન

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન ભારતનું બંધારણ : એક નજર

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ મે

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન કરંટ સુપરફાસ્ટ (છેલ્લા 3 મહિનાનું)

Scan to
Download
Demo Copy

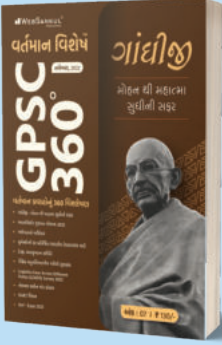

વર્તમાન વિશેષ એપ્રિલ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન વિશેષ મુદ્દો - ગુજરાતનું વાવસ્થાપત્ય

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° નવેમ્બર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° ઓક્ટોબર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° સપ્ટેમ્બર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

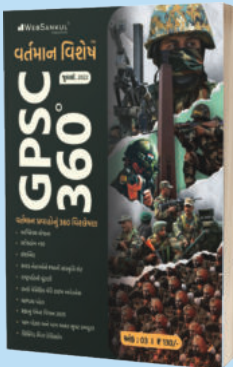
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° ઓગસ્ટ

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

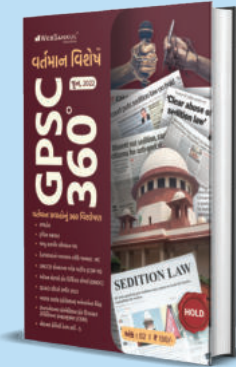
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° જુલાઈ

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° જૂન

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

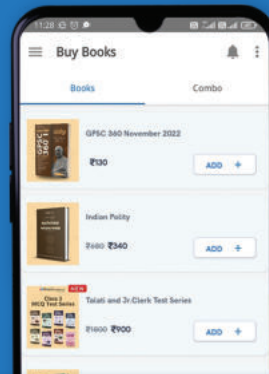
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° મે

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

બુક ઓર્ડર કરવા
આજે જ ડાઉનલોડ કરો
વેબસંકુલ એપ્લિકેશન

Scan QR